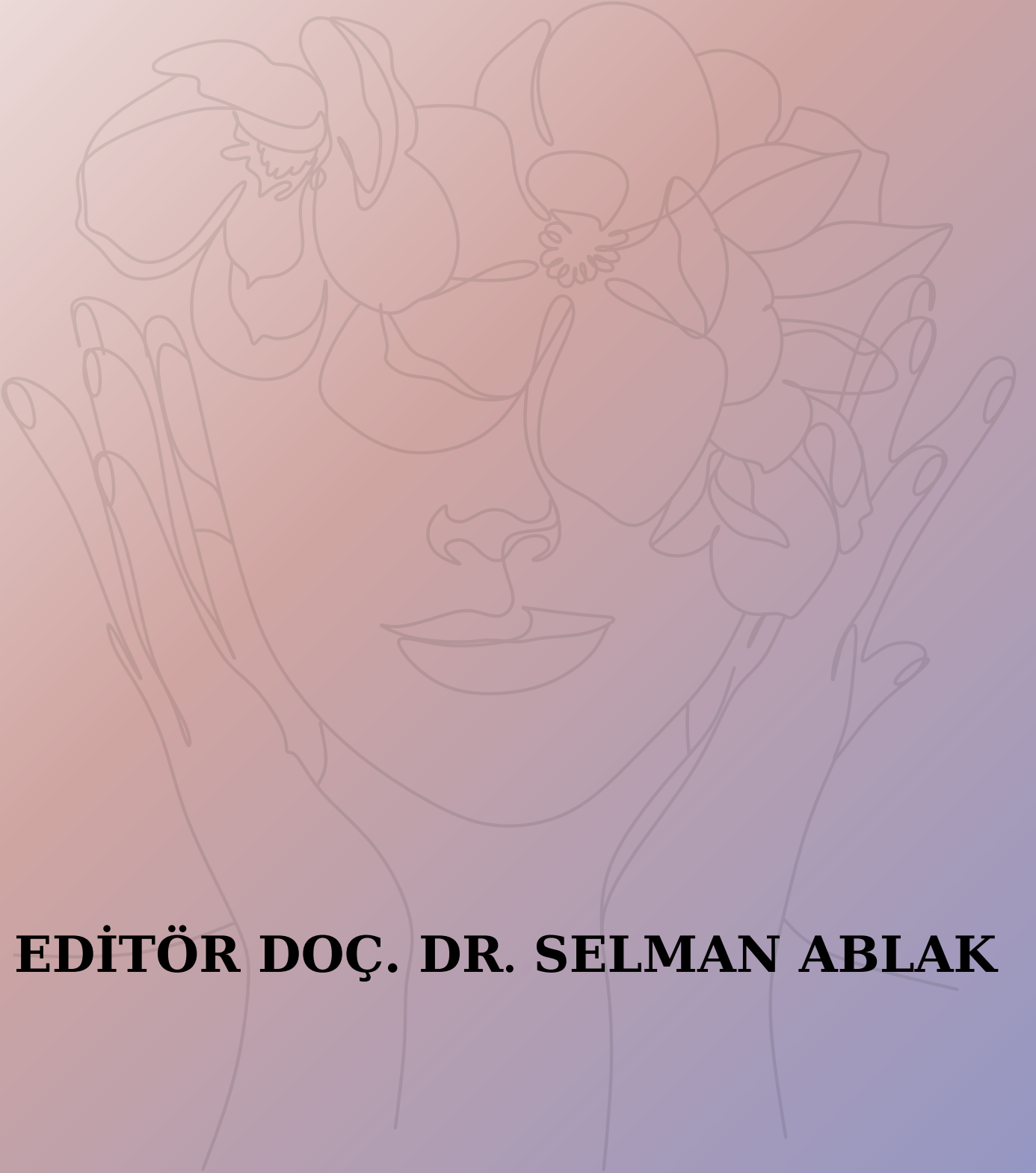

ASES I. ULUSLARARASI KADIN ARAŞTIRMALARI KONGRESİ

KONGRE KİTABI

EDİTÖR DOÇ. DR. SELMAN ABLAK

ASES I. ULUSLARARASI KADIN ARAŞTIRMALARI
KONGRESİ

MART 07-08, 2025
KAYSERİ, TURKIYE

EDİTÖR DOÇ. DR. SELMAN ABLAK

COPYRIGHT © 2025

BY ASES CONGRESS ORGANIZATION
PUBLISHING COMPANY LIMITED

ALL RIGHTS RESERVED. NO PART OF THIS PUBLICATION
MAY BE REPRODUCED, DISTRIBUTED OR TRANSMITTED
IN ANY FORM OR BY ANY MEANS, INCLUDING
PHOTOCOPYING, RECORDING OR OTHER ELECTRONIC OR
MECHANICAL METHODS, WITHOUT THE PRIOR WRITTEN
PERMISSION OF THE PUBLISHER, EXCEPT IN THE CASE OF
BRIEF QUOTATIONS EMBODIED IN CRITICAL REVIEWS
AND CERTAIN OTHER NONCOMMERCIAL USES PERM
ITTED BY COPYRIGHT LAW. ASES CONGRESS
ORGANIZATION PUBLISHING® IT IS RESPONSIBILITY OF
THE AUTHOR TO ABIDE BY THE PUBLISHING ETHICS
RULES.

ASES PUBLICATIONS – 2025©

17.03.2025

ISBN: 978-625-95806-8-5

KONGRE KÜNYESİ

KONFERANS BAŐLIĐI

**ASES I. ULUSLARARASI KADIN
ARAŞTIRMALARI KONGRESİ**

KONGRE TARİHİ VE KONGRE YERİ

**MART 07-08, 2025
KAYSERİ, TÜRKİYE**

ORGANİZASYON

ASES(ACADEMY OF SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL STUDIES)

**DİLLER
TÜRKÇE, İNGİLİZCE, RUSÇA**

DÜZENLEME KOMİTESİ ÜYELERİ

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

PROF. DR. MUSTAFA TALAS

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DÜZENLEME KURULU

PROF. DR. HAVA SELÇUK

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. BEKİR KOCADAŞ

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. BÜLENT KARA

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. HURİYE TEKİN ÖNÜR

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. KASIM KARAMAN

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. MEHMET GÜNGÖR

MERSİN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. TÜRKAN ERDOĞAN

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. LOKMAN ZOR

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. ROZINA KHATTAK

SHAHEED BENAZIR BHUTTO WOMEN UNIVERSTY (PAKISTAN)

DOÇ. DR. SELMAN ABLAK

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DR. ÖĞR. ÜYESİ ARZU BOZDAĞ TULUM

MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DR. ÖĞR. ÜYESİ KEZBAN PAKSOY

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

COORDINATOR

AYSEL ÜNAL

BİLİM KURULU

PROF. ALİ SELÇUK

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. ALİ YAKICI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. AMINA SILJAK JESENKOVIC SARAY

BOSNA ÜNİVERSİTESİ ŞARKİYAT ENSTİTÜSÜ (BOSNA HERSEK)

PROF. DR. ATABEY KILIÇ

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. ATILLA DÖL

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. BEKİR ÇINAR

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. BEKİR KOCADAŞ

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. BÜLENT KARA

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. BÜNYAMİN AYHAN

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. HASAN AYDEMİR

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. SEYFEDDİN RIZASOY

AZERBAYCAN MİLLİ ELMLER AKADEMİYASI FOLKLOR ENSTİTÜSÜ (AZERBAYCAN)

PROF. DR. EKREM CAUSEVİC

HIRVATİSTAN ZAGREP ÜNİVERSİTESİ (HIRVATİSTAN)

PROF. DR. ELVAN YALÇINKAYA

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. ERGUN ÖZTÜRK

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. FADIL HOCA

MAKEDONYA VİZYON ÜNİVERSİTESİ (MAKEDONYA)

PROF. DR. FATİH BAŞBUĞ

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. FULYA ÖNER ARMAĞAN

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. GADİR GOLKARIAN

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ (KKTC)

PROF. DR. GALİP GÜNER

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. HALİS ADNAN ASLANTAŞ

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. HALUK ZÜLFİKAR

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. HAMDİ DOĞAN

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. HAVA KURT SELÇUK

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. HAYATİ BEŞİRLİ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. HURİYE TEKİN ÖNÜR

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. İBRAHİM ÖZTÜRK

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. İBRAHİM KAPLAN

İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. İHSAN ÇAPÇIOĞLU

ANKARA ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. İLKAY ŞAHİN

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. İRFAN MORİNA

KOSOVA ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. KAMİL KAYA

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. KAYA YILDIZ

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. KAZIM ÖZKAN ERTÜRK

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. MAHMUT ÇELİK

MAKEDONYA İŞTİP GOTSE DELÇEV ÜNİVERSİTESİ (MAKEDONYA)

PROF. DR. MEHMET GÜNGÖR

MERSİN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. METİN KILIÇ

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. MİNE KAYA KEHA

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. MUSTAFA YÜCEL

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. NAZIM İBRAHİM

ÜSKÜP KRİL METODİ ÜNİVERSİTESİ (MAKEDONYA)

PROF. DR. NAZMİ AVCI

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. NEVZAT ÖZKAN

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. NEVZAT TOPAL

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. NECATİ DEMİR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. RAMAZAN SEVER

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. RECEP DÜNDAR

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. RECEP ÖZKAN

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. ECEP ÖZMAN

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. REMZİ KILIÇ

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. SELAHATTİN AVŞAROĞLU

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. SERCAN DEMİRGÜNEŞ

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. SERKAN ERCAN BAĞÇECİ

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. SERKAN İBİŞ

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. SEYFEDDİN RIZASOY

AZERVAYCAN MİLLİ ELMLER AKADEMİYASI FOLKLOR ENSTÜTÜSÜ (AZERBAIJAN)

PROF. DR. SUAT KOLUKIRIK

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. TÜRKAN ERDOĞAN

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. VEYSEL BOZKURT

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. YAVUZ TOPKAYA

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. YUNUS BULUT

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

PROF. DR. ZEKİ BOYRAZ

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. ABDULLAH KARATAŞ

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. AHMET KURTOĞLU

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. ALİ ŞAMİL HÜSEYİNOĞLU

AZERBAYCAN MİLLİ ELMLER AKADEMİYASI FOLKLOR ENSTİTÜSÜ (AZERBAYCAN)

DOÇ. DR. AYSUN BEYDOLA

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ (KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ)

DOÇ. DR. BAYRAM POLAT

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. DAVUT SARITAŞ

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. EDINA SOLAK

ZENİCA ÜNİVERSİTESİ (BOSNA HERSEK)

DOÇ. DR. FİLİZ YANGILAR

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM UNIVERSITY (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. FUAT ŞANCI

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. HAKKI KARAŞAHİN

İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. HİCRAN ÖZLEM İLGİN

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. İBRAHİM GÖRÜCÜ

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. İLHAN UÇAR

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. KÜRŞAT ÖNCÜL

OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. LOKMAN ZOR

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. PAKİ KÜÇÜKER

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. SHURUBU KAYHAN

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. TUDORA ARNAUT

TARAS ŞEVÇENKO KİEV MİLLİ ÜNİVERSİTESİ (UKRAYNA)

DOÇ. DR. SEÇİL KARTOPU

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. SEDA ATASOY

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DOÇ. DR. QALIBA HACIYEVA

NAHCİVAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ (AZERBAYCAN)

DR. ÖĞR. ÜYESİ AYŞEGÜL PARALI

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DR. ÖĞR. ÜYESİ ENES TURBIC

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DR. ÖĞR. ÜYESİ HULUSİ YILMAZ

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DR. ÖĞR. ÜYESİ İLKSEN ORHAN

MUNZUR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DR. ÖĞR. ÜYESİ KEMALE ELEKBEROVA

AZERBAYCAN BAKANLAR KURULUNA BAĞLI TERCÜME MERKEZİ (AZERBAYCAN)

DR. ÖĞR. ÜYESİ ROVSHEN MEMMEDOV

ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

ASES I. ULUSLARARASI KADIN ARAŞTIRMALARI KONGRESİ

07-08 MART 2025
KAYSERİ, TÜRKİYE

KONGRE PROGRAMI

ASES I. ULUSLARARASI KADIN ARAŞTIRMALARI KONGRESİ
07-08 MART 2025, KAYSERİ, TÜRKİYE
KONGRE PROGRAMI

08.03.2025

CUMARTESİ / 10:00-12:00

OTURUM: 1 SALON: 1 / OTURUM BAŞKANI

Prof. Dr. Mine KAYA KEHA

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Doç. Dr. Pervin Oya TANERİ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	KADINLIĞIN GİZEMİ: BETTY FRIEDAN'IN EĞİTİM VE TOPLUMSAL ROLLERİNE ELEŞTİREL YAKLAŞIMI
Doç. Dr. Sevtap KANAT	İnönü Üniversitesi	SANATÇI VE EĞİTİMCİ KİMLİĞİYLE GÜÇLÜ BİR KADIN "MÜRŞİDE İÇMELİ"
Doç. Dr. Pervin Oya TANERİ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	KADINLARIN TOPLUMSAL ROLLERİ VE EĞİTİMİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BAKIŞ AÇISI
Emine SALMAN Dr. Öğr. Üyesi Aliye YILMAZ	Süleyman Demirel Üniversitesi	DİVAN EDEBİYATINDA KADIN FİĞÜRÜ ÜZERİNDE YAPILAN METAFORLAR
Prof. Dr. Mine KAYA KEHA	Atatürk Üniversitesi	SON DÖNEM MODERN OSMANLI KADINLARINDAN FATMA ALİYE HANIM
KEZBAN ESKİTÜRK	Başakpınar Şehit Onur Sönmez İlkokulu	PROF. MUSTAFA AYAZ'IN FİRÇASINDAKİ KADIN
Ş. HANDAN TEKİN SEYFİ	Fatih İlkokulu	İLK TÜRK KADIN RESSAMIMIZ: MİHRİ MÜŞFİK HANIM

ASES I. ULUSLARARASI KADIN ARAŞTIRMALARI KONGRESİ
07-08 MART 2025, KAYSERİ, TÜRKİYE
KONGRE PROGRAMI

08.03.2025

CUMARTESİ / 10:00-12:00

SESSION: 1 HALL: 2 / OTURUM BAŞKANI

Prof. Dr. Hava SELÇUK

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Dr. Öğr. Üyesi Kübra ELMALI Ömer Faruk KAYNAR	Bayburt Üniversitesi	SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN SAĞLANMASINDA KADININ İSTİHDAMININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ
Prof. Dr. Hava SELÇUK	Erciyes Üniversitesi	345 NOLU ARNAVUD BELGRADI (BERAT) ŞER'İYYE SİCİLİNDEKİ NİKÂH KAYITLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
Neşe YILMAZ	Kırklareli Üniversitesi	ULUSLARARASI VE ULUSAL MEVZUATA GÖRE KADINLAR İÇİN İŞ GÜVENLİĞİ
Hayriye İLHAN Arş. Gör. Mustafa Gökberk ERTAN	Kapadokya Üniversitesi	2024 BELEDİYE BAŞKANLIĞI SEÇİMİNDE MAJÖR SİYASİ PARTİLERİN KADIN ADAYLARA YAKLAŞIMI: ON DÖRT İL ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI İNCELEME
Neşe YILMAZ	Kırklareli Üniversitesi	TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI AYRIMCILIK AÇISINDAN ÇALIŞMA YAŞAMI
SERAP ŞULE YAVUZ KALIN	Erciyes Üniversitesi	SÜMER, AKAD, BABİL VE ASURLULARDA KADIN VE AİLE HUKUKU

ASES I. ULUSLARARASI KADIN ARAŞTIRMALARI KONGRESİ
07-08 MART 2025, KAYSERİ, TÜRKİYE
KONGRE PROGRAMI

08.03.2025

CUMARTESİ / 10:00-12:00

SESSION: 1 HALL: 3 / OTURUM BAŞKANI

Doç. Dr. Ali ÇAKIRBAŐ

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Dr. Cahide GÖĞÜSDERE	Hazine ve Maliye Bakanlığı	BALON EMEK: KÖTÜ KADIN EMEĞİ İYİ KADIN EMEĞİNİ PİYASADAN KOVAR MI?
Dr. Öğr. Üyesi Melek ERYENTÜ GÜREL	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	YOKSUL KADINLARIN KOMŞULUK AĞLARI: DAYANIŞMANIN EROZYONU
M. SENCER AYDEMİR Doç. Dr. ENDER AKYOL	İnönü Üniversitesi	NATO'DA VE TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ'NDE YILLARA GÖRE KADIN İSTİHDAMI ORANI ÜZERİNE BİR İNCELEME
Doç. Dr. Ali ÇAKIRBAŐ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	CUMHURİYET SENATOSUNDA KADIN SENATÖRLER VE SENATO FAALİYETLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Gamze DOĞDU YÜCETÜRK Öğr. Gör. Dr. Seda Nur ALKAN	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İstanbul Medipol Üniversitesi	AFET YÖNETİM STRATEJİLERİNDE KADIN

ASES I. ULUSLARARASI KADIN ARAŞTIRMALARI KONGRESİ
07-08 MART 2025, KAYSERİ, TÜRKİYE
KONGRE PROGRAMI

08.03.2025

CUMARTESİ / 10:00-12:00

OTURUM: 1 SALON: 4 / OTURUM BAŞKANI

Dr. Öğrt. Üyesi Mustafa KILAVUZ

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Serkan NACAĞ	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE PSİKOLOJİK ETKİLER: TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN BİR İNCELEME
Arş. Gör. Zehra CAN KARABÖRKLÜ Arş. Gör. Dr. Rabia ARPACI	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	KADINLARIN RUHSAL DAYANIKLILIĞINI ARTIRMAK: ÖNLEME VE MÜDAHALE PERSPEKTİFİNDEN BAKIŞ
Serkan NACAĞ	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	KADINLARDA MADDE KULLANIMININ ÖNLENMESİ VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ
Arş. Gör. Zehra CAN KARABÖRKLÜ Arş. Gör. Dr. Rabia ARPACI Prof. Dr. Derya TANRIVERDİ	Kilis 7 Aralık Üniversitesi Gaziantep Üniversitesi	DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜNÜN GİZLİ BEDELİ: KADINLARDA KENDİNİ SUSTURMA VE SOMATİZASYON ARASINDAKİ İLİŞKİ
Dr. Öğrt. Üyesi Mustafa KILAVUZ Arş. Gör. Cansu AĞRALI Doç. Dr. Yalçın KANBAY	Adıyaman Üniversitesi Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Artvin Çoruh Üniversitesi	KADIN SAĞLIĞI İÇİN İKLİM FARKINDALIK ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
Öğr. Gör. Demet ÖZER Dr. Öğr. Üyesi Tuba GÜNER EMÜL Doç. Dr. Nursel ALP DAL	Toros Üniversitesi Mersin Üniversitesi	İNFERTİLİTE TEDAVİSİNDE MEDİKAL TEDAVİ VE KADIN SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ

ASES I. ULUSLARARASI KADIN ARAŞTIRMALARI KONGRESİ
07-08 MART 2025, KAYSERİ, TÜRKİYE
KONGRE PROGRAMI

08.03.2025

CUMARTESİ / 10:00-12:00

OTURUM: 1 SALON: 5/ OTURUM BAŞKANI

Prof. Dr. ELMAN QULIYEV

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
MƏMMƏDOVA ESMİRA FƏRHAD QIZI	Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi	WOMEN ARE THE LEADING FORCE OF SOCIETY
Doç. Dr. Babayeva Malahat Ramiz KIZI	Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi	JACK LONDON'UN "BÜYÜK EVİN KÜÇÜK HANIMI" ROMANINDAKİ "YENİ KADIN" İMAJI
MƏMMƏDOVA ESMİRA FƏRHAD QIZI	Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi	AZERBAIJANI WOMEN ARE HELD IN HIGH ESTEEM IN OUR SOCIETY
PERVINE EFENDI AGASEF GIZI	Институт востоковедения имени академика Зии Буниятова	ЖЕНСКАЯ ЭМАНСИПАЦИЯ В ЭПОХУ АРАБСКОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ В ТРАДИЦИОННЫХ ВЗГЛЯДАХ ЕГИПЕТСКОГО ПРОСВЕТИТЕЛЯ РИФАА РАФИ АТ-ТАХТАВИ (1801-1873)
Prof. Dr. ELMAN GULIYEV	Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi	MAHİRE NAĞIKIZI ŞİİRİNİN BİÇİM RENGARENKLİĞİ

ASES I. ULUSLARARASI KADIN ARAŞTIRMALARI KONGRESİ
07-08 MART 2025, KAYSERİ, TÜRKİYE
KONGRE PROGRAMI

08.03.2025

CUMARTESİ / 10:00-12:00

OTURUM: 1 SALON: 6 / OTURUM BAŞKANI

Doç. Dr. Meleyke MEMMEDOVA

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Doç. Dr. Meleyke MEMMEDOVA	Azerbaycan Milli İlimler Akademisi	FOLKLORDA KADIN VE RİTÜEL: TOPLUMSAL ROLLER VE GELENEKSEL ANLAMLAR
Gumral Nizami kızı MİRZEYEVA	Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi	NİZAMİ MURADOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE KADIN İMGESİ
Dr. Sevinc Aşur kızı KASIMOVA	Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi	NEVRUZ GELENEKLERİNİN UYGULANMASINDA KADINLARIN ROLÜ
Öğr. Gör. Tulpar JANIBYEK	Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi	21. YÜZYILDA KAZAK KADINLARININ DEĞİŞİMİ VE ARAP MEDENİYETİNİN ETKİŐİ
Lale MUSAYEVA	Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi	BİLİM VE İNOVASYONDA KADINLARIN ROLÜ

CONTENTS

AUTHOR(s)	TITLE	PAGE NO
PERVIN OYA TANERİ	KADINLIĞIN GİZEMİ: BETTY FRIEDAN'IN EĞİTİM VE TOPLUMSAL ROLLERE ELEŞTİREL YAKLAŞIMI	1
PERVIN OYA TANERİ	KADINLARIN TOPLUMSAL ROLLERİ VE EĞİTİMİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BAKIŞ AÇISI	11
SEVTAP KANAT	SANATÇI VE EĞİTİMCİ KİMLİĞİYLE GÜÇLÜ BİR KADIN “MÜRŞİDE İÇMELİ”	25
EMİNE SALMAN ALİYE YILMAZ	DİVAN EDEBİYATINDA KADIN FİĞÜRÜ ÜZERİNDE YAPILAN METAFORLAR	36
MİNE KAYA KEHA	SON DÖNEM MODERN OSMANLI KADINLARINDAN FATMA ALİYE HANIM	48
KEZBAN ESKİTURK	PROF. MUSTAFA AYAZ'IN FIRÇASINDAKİ KADIN	50
S. HANDAN TEKİN SEYFİ	İLK TÜRK KADIN RESSAMIMIZ: MİHRİ MÜŞFİK HANIM	52
KUBRA ELMALI OMER FARUK KAYNAR	SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN SAĞLANMASINDA KADININ İŐTİHDAMININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ	54
HAVA SELCUK	345 NOLU ARNAVUD BELGRADI (BERAT) ŞER'İYYE SİCİLİNDEKİ NİKÂH KAYITLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	66
NESE YILMAZ	TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI AYRIMCILIK AÇISINDAN ŐALIŐMA YAŞAMI	74
NESE YILMAZ	ULUSLARARASI VE ULUSAL MEVZUATA GÖRE KADINLAR İŞİN İŞ GÜVENLİĞİ	75
HAYRIYE İLHAN MUSTAFA GOKBERK ERTAN	2024 BELEDİYE BAŞKANLIĞI SEÇİMİNDE MAJÖR SİYASİ PARTİLERİN KADIN ADAYLARA YAKLAŞIMI: ON DÖRT İL ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI İNCELEME	77
GUMRAL NIZAMI KIZI MİRZEYEVA	NİZAMİ MURADOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE KADIN İMGESİ	79
CAHİDE GOGUSDERE	BALON EMEK: KÖTÜ KADIN EMEĞİ İYİ KADIN EMEĞİNİ PİYASADAN KOVAR MI?	81
MELEK ERYENTU GUREL	YOKSUL KADINLARIN KOMŞULUK AĞLARI: DAYANIŞMANIN EROZYONU	83
M. SENCER AYDEMİR ENDER AKYOL	NATO'DA VE TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ'NDE YILLARA GÖRE KADIN İŐTİHDAMI ORANI ÜZERİNE BİR İNCELEME	85

ALI ÇAKIRBAS	CUMHURİYET SENATOSUNDA KADIN SENATÖRLER VE SENATO FAALİYETLERİ	109
GAMZE DOĞDU YUCETURK SEDA NUR ALKAN	AFET YÖNETİM STRATEJİLERİNDE KADIN	111
SERKAN NACAĞ	KADINLARDA MADDE KULLANIMININ ÖNLENMESİ VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ	113
SERKAN NACAĞ	KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE PSİKOLOJİK ETKİLER: TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN BİR İNCELEME	120
ZEHRA CAN KARABORKLU RABIA ARPACI	KADINLARIN RUHSAL DAYANIKLILIĞINI ARTIRMAK: ÖNLEME VE MÜDAHALE PERSPEKTİFİNDEN BAKIŞ	129
MUSTAFA KILAVUZ CANSU AĞRALI YALCIN KANBAY	KADIN SAĞLIĞI İÇİN İKLİM FARKINDALIK ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ	138
DEMET OZER TUBA GUNER EMUL NURSEL ALP DAL	İNFERİLİTE TEDAVİSİNDE MEDİKAL TEDAVİ VE KADIN SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ	140
ZEHRA CAN KARABORKLU RABIA ARPACI DERYA TANRIVERDİ	DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜNÜN GİZLİ BEDELİ: KADINLARDA KENDİNİ SUSTURMA VE SOMATİZASYON ARASINDAKİ İLİŞKİ	150
MƏMMƏDOVA ESMİRA FƏRHAD QIZI	AZƏRBAYCAN QADINI CƏMİYYƏTİMİZDƏ UCA TUTULUR	152
BABAYEVA MALAHAT RAMİZ KIZI	JACK LONDON'UN "BÜYÜK EVİN KÜÇÜK HANIMI" ROMANINDAKİ "YENİ KADIN" İMAJİ	156
MƏMMƏDOVA ESMİRA FƏRHAD QIZI	AZERBAIJANI WOMEN ARE HELD IN HIGH ESTEEM IN OUR SOCIETY	162
PERVINE EFENDİ AĞASEF GİZİ	ЖЕНСКАЯ ЭМАНСИПАЦИЯ В ЭПОХУ АРАБСКОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ В ТРАДИЦИОННЫХ ВЗГЛЯДАХ ЕГИПЕТСКОГО ПРОСВЕТИТЕЛЯ РИФАА РАФИ АТ-ТАХТАВИ (1801-1873)	166
ELMAN GULİYEV	MAHİRE NAĞIKIZI ŞİİRİNİN BİÇİM RENGARENKLİĞİ	168
MELEYKE MEMMEDOVA	FOLKLORDA KADIN VE RİTÜEL: TOPLUMSAL ROLLER VE GELENEKSEL ANLAMLAR	172
SEVİNÇ ASUR KIZI KASIMOVA	NEVRUZ GELENEKLERİNİN UYGULANMASINDA KADINLARIN ROLÜ	185

TULPAR JANIBYEK	21. YÜZYILDA KAZAK KADINLARININ DEĞİŞİMİ VE ARAP MEDENİYETİNİN ETKİSİ	195
LALE MUSAYEVA	BİLİM VE İNOVASYONDA KADINLARIN ROLÜ	199
SERAP SULE YAVUZ KALIN	SÜMER, AKAD, BABİL VE ASURLULARDA KADIN VE AİLE HUKUKU	202

**KADINLIĞIN GİZEMİ: BETTY FRIEDAN'IN EĞİTİM VE TOPLUMSAL
ROLLERİ ELEŞTİREL YAKLAŞIMI**
**THE FEMININE MYSTIQUE: BETTY FRIEDAN'S CRITICAL APPROACH TO
EDUCATION AND SOCIAL ROLES**

Pervin Oya TANERİ

**Doç. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
0000-0003-3482-3868**

Özet

Betty Friedan'ın Kadınliğın Gizemi (1963), kadınların özellikle eğitim ve aile içindeki rollerine dair toplumsal sınırlamaları anlamada önemli bir kaynak olarak öne çıkar. Cinsiyet rollerinin katı bir şekilde uygulandığı bir dönemde yazılan bu eser, bu rollerin kadınların potansiyelini nasıl sınırladığını ortaya koyar. Friedan, "ideal kadın" anlayışını, sadece ev kadını ve anne olarak tanımlayan bakış açısını eleştirirken, aynı zamanda bu dar görüşlülüğün kadınların eğitim ve kariyer fırsatlarına nasıl engel olduğunu vurgular. Kadın haklarındaki ilerlemelere rağmen, bu sınırlayıcı roller hâlâ toplumsal ve eğitimsel yapılar tarafından pekiştirilmektedir; son yapılan çalışmalar da bu durumu tartışmaktadır. Friedan'ın 1963'te eleştirdiği cinsiyet rolleri, cinsiyet eşitliği konusundaki kaydedilen ilerlemelere rağmen, 21. yüzyılda eğitim sistemlerinde hâlâ varlığını sürdürmektedir. Örneğin, Taneri (2018) tarafından yapılan araştırmaya göre, içselleştirilmiş toplumsal cinsiyet—kadınların toplumsal rollerini istemeden kabul etmeleri—eğitimsel ve profesyonel ortamlarda etkili olmaya devam etmektedir. Özellikle STEM alanlarında kadınlar, önyargılarla karşılaşmakta ve bu durum akademik ve kariyer ilerlemelerini sınırlamaktadır. Bu içselleştirilmiş cinsiyet önyargıları, kadınları "bakıcı" veya "ev hanımı" gibi geleneksel rollere mahkûm eder ve sadece kişisel gelişimlerini değil, profesyonel yaşamlarını da olumsuz etkiler. Bu durum, Friedan'ın gözlemleriyle paralellik göstermektedir. Ayrıca, kadınların eğitimdeki rolleri hâlâ toplumsal beklentilerle şekillenmektedir. Bu beklentiler, fiziksel görünüm, duygusal tepkiler ve kariyer tercihleri gibi konularda baskı oluşturur. Medya ve eğitim sistemleri, kadınları cinsiyetçi bir akademik ortamda gezinmeye zorlamaktadır. Taneri (2018) ve benzer araştırmalar, kadınlardan geleneksel kadınsı rollere uygun davranmalarının beklendiğini, erkeklerden ise duygusal sertlik ve güç gibi toplumsal beklentilerle sınırlanmış olduklarını göstermektedir. Bu dinamik, kadınlar arasında akademik ve profesyonel alanlarda rekabete yol açmakta ve dildeki cinsiyetçi söylemlerin devam etmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmanın yöntemi, belgeler üzerinden yapılan bir inceleme (doküman analizi) olarak belirlenmiştir. Özellikle, Friedan'ın Kadınliğın Gizemi adlı eserinin yanı sıra, cinsiyet eşitliği, içselleştirilmiş cinsiyetçilik ve eğitim sistemine dair alan yazını taraması yapılacaktır. Eserlerin ve güncel araştırmaların içerik analiziyle, cinsiyet rollerinin eğitim bağlamındaki güncel yeri ve etkileri ele alınacaktır. Çalışma, bu metinlerin ve akademik kaynakların eleştirel bir şekilde incelenmesiyle, cinsiyet eşitliğine dair öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada, Friedan'ın Kadınliğın Gizemi adlı eserinde ortaya koyduğu eleştirilerin günümüzdeki geçerliliği özellikle eğitim bağlamında incelenecektir. Ayrıca, içselleştirilmiş toplumsal cinsiyetin kadınların eğitim ortamlarındaki ve iş hayatındaki rollerini nasıl şekillendirdiği

tartışılacak; eğitim kurumlarının gerçek cinsiyet eşitliğini sağlamak için nasıl değişmesi gerektiği ele alınacaktır. özüm önerileri arasında daha kapsayıcı eğitim programları, cinsiyet duyarlı politikalar ve cinsiyetçi söylemleri sorgulayan bilinçli çabalar sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Toplumsal cinsiyet eşitliği, feminizm, iselleştirilmiş cinsiyetçilik, eğitimdeki roller, kadınların güçlenmesi, Betty Friedan, Kadınlığın Gizemi.

Abstract

Betty Friedan's *The Feminine Mystique* (1963) serves as a crucial source for understanding societal limitations placed on women, particularly regarding their roles in education and family life. Written during a time when gender roles were rigidly enforced, this book highlights how these roles constrained women's potential. Friedan critiques the concept of the "ideal woman" being defined solely as a housewife and mother, while also illustrating how this narrow view obstructed women's educational and career opportunities. Despite advancements in women's rights, these roles continue to be reinforced by societal and educational structures, a fact discussed in recent studies on gender and education. The gender roles criticized by Friedan in 1963 persist in 21st-century educational systems, despite progress made towards gender equality. For instance, as noted by Taneri (2018), internalized gender—where women unwittingly accept their societal roles—continues to influence educational and professional environments. In fields like STEM, women still face biases that limit their academic and career progress. These internalized gender biases confine women to traditional roles such as "caretaker" or "housewife," affecting not only their personal growth but also their professional lives, in line with Friedan's observations. Moreover, the roles women play in education are still shaped by societal expectations, which impose pressure on them regarding physical appearance, emotional responses, and career choices. Media and educational systems continuously reinforce these expectations, forcing women to navigate a gender-biased academic environment. As highlighted in Taneri (2018), women are expected to behave in ways that align with traditional feminine roles, while men are similarly constrained by societal expectations of emotional toughness and power. This dynamic leads to competition among women in academic and professional spaces, and perpetuates gendered discourse in language and media.

This study's methodology is based on a document analysis approach. Specifically, literature on Friedan's *The Feminine Mystique* and studies on gender equality, internalized sexism, and educational systems will be reviewed. Through content analysis of these works and current research, the current place and impact of gender roles in the educational context will be examined. The study aims to develop recommendations for gender equality based on a critical review of these texts and academic sources. This study will examine the contemporary relevance of Friedan's critiques from *The Feminine Mystique*, particularly in the context of education. Additionally, it will explore how internalized gender shapes women's roles in both educational environments and professional spheres and discuss how educational institutions must change to achieve true gender equality. Proposed solutions include more inclusive educational programs, gender-sensitive policies, and conscious efforts to challenge sexist discourses.

Keywords: Gender equality, feminism, internalized sexism, roles in education, women's empowerment, Betty Friedan, *The Feminine Mystique*.

1. GİRİŞ

Bu alışma, Betty Friedan'ın "Kadınlığın Gizemi" adlı eserinin günümüzdeki yansımalarını, özellikle eğitim ve toplumsal cinsiyet eşitmezlikleri bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır. Friedan'ın 1960'larda yaptığı gözlemlerin ve eleştirilerin, günümüzde hala geçerliliğini koruyup

korunmadığını inceleyerek, kadınların eğitim ve iş hayatındaki rollerine dair güncel bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca, bu çalışma, içselleştirilmiş toplumsal cinsiyetin kadınların potansiyellerini gerçekleştirmeleri üzerindeki etkilerini ortaya koyarak, eğitim kurumlarına ve politika yapıcılara cinsiyet eşitliği konusunda daha etkili stratejiler geliştirmeleri için yol göstermeyi amaçlamaktadır."

1.1. Kuramsal Çerçeve

Küresel ölçekte ve Türkiye'de, kadınların toplumdaki rolü ve beklentileri üzerine yapılan kapsamlı araştırmalara rağmen, cinsiyete dayalı eşitsizliklerin temelinde yatan yapısal sorunlar devam etmektedir. Kadın kooperatifleri, eğitim ve istihdam gibi alanlarda yürütülen çalışmalar (Bouhazzama & Guenaoui, 2020; Karakuş, 2022) kadınların güçlenmesine katkı sağlasa da, bu girişimlerin yüzeysel kalması, farkındalık yaratmaya odaklanması ve sürdürülebilir politika eksikliği, kadınların toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmesine ve potansiyellerini tam olarak gerçekleştirememesine neden olmaktadır (Kalfa Topateş vd., 2022). 21. yüzyılda bile, toplumsal cinsiyet imajı kadınların rolünü evlilik, annelik ve itaat ile sınırlamaya devam etmektedir. Kadınların ev içi sorumlulukları ve iş fikirlerine destek eksikliği (Bharti, 2020:619) bu durumu pekiştirmektedir. Bu nedenle, kadınların gerçek arzularını ve yeteneklerini yansıtmayan bu imajın dönüştürülmesi kritik önem taşımaktadır. Kalkınma kavramının evrimine rağmen, kadınların bu süreçlere dahil edilmesi uzun süre ihmal edilmiştir (Özar, 2012).

21. yüzyılda bile, toplumsal cinsiyet imajı kadınların rolünü evlilik, annelik ve itaat ile sınırlamaya devam etmektedir. Kadınların ev içi sorumlulukları ve iş fikirlerine destek eksikliği (Bharti, 2020:619) bu durumu pekiştirmektedir. Bu nedenle, kadınların gerçek arzularını ve yeteneklerini yansıtmayan bu kadın imajının ya da toplumsal cinsiyet rolünün dönüştürülmesi kritik önem taşımaktadır. Kalkınma kavramının evrimine rağmen, kadınların bu süreçlere dahil edilmesi uzun süre ihmal edilmiştir (Özar, 2012). Kadınların kalkınmaya dahil edilmesinin temel gerekçeleri, üretici rollerinin gerekliliği ve yoksullukla mücadele olarak görülmüştür. 1980'lerde güçlendirme kavramının kalkınma politikalarına entegre edilmesiyle birlikte (Parpart, 2014), kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularına duyarlılık artmıştır. Ancak, kadınların güçlendirilmesi için özel politikalar yapılmamış, kadınlar kalkınma süreçlerine tamamlayıcı bir unsur olarak dâhil edilmiştir (Toksöz, 2011).

Bu bağlamda, yapılan çalışmaların yetersizliği ve günümüzdeki (2025) ve gelecek nesiller için bile geçerliliğini koruyacak derinlemesine bir analizin önemi göz önünde bulundurularak, bu çalışma, Betty Friedan'ın "Kadınlığın Gizemi" (1963) adlı eserinin günümüzdeki yansımalarını, özellikle eğitim ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1.2. Kadınlığın Gizemi Hakkında

Betty Friedan'ın 1963 yılında yayınladığı "Kadınlığın Gizemi" adlı eser, 1950'lerin Amerikan toplumunda kadınların karşılaştığı toplumsal sınırlamaları eleştiren ve kadınların eğitim ve aile içindeki rollerine dair önemli bir eleştiri sunmaktadır. Friedan, bu eserinde kadına biçilen annelik ve ev kadınlığı rolleri üzerinden Freud eleştirisi yaparak, "kadınsı gizem" kavramını ortaya atmış ve kadınların ev işleri, evlilik, cinsel yaşamları ve çocuklarından tatmin olacakları varsayımını sorgulamıştır. Dönemin hakim inancı olan "gerçek kadınlığın" çalışma, eğitim alma veya siyasi görüş belirtme gibi eylemlerle bağdaşmadığı fikrine karşı çıkan Friedan, kadınların tatminsiz olduklarını ve hislerini dile getiremediklerini kanıtlamayı amaçlamıştır. "Kadınlığın Gizemi", Amerika Birleşik Devletleri'nde ikinci dalga feminizmi başlatmasıyla geniş çapta kabul görmüş ve 20. yüzyılın en etkili feminist eserlerinden biri olarak kabul edilmiştir (Levine, 2015). Kitap, kadınların toplumsal rolleri ve beklentileri hakkında önemli

bir tartışma başlatmış ve kadınların kendi kimliklerini ve potansiyellerini keşfetmelerine yardımcı olmuştur.

Bu çalışmada, Betty Friedan'ın "The Feminine Mystique" adlı eserinin 2013 yılında W. W. Norton & Company, Inc. tarafından yayımlanan 6. baskısının İngilizce metni incelenmiştir. Eser, Gail Collins'in Girişi, Anna Quindlen'in Sonsözü, "Geriye ve Geleceğe Düşünmek", "Metamorfoz: İki Nesil Sonra", "Onuncu Yıldönümü Baskısına Giriş", Notlar ve Dizin bölümlerini içermektedir. Kitap, 14 ana bölümden oluşmaktadır: "İsmi Olmayan Sorun", "Mutlu Ev Kadını Kahramanı", "Kadın Kimliğindeki Kriz", "Tutkulu Yolculuk", "Sigmund Freud'un Cinsel Bencilliği", "İşlevsel Donma, Kadınsı Protesto ve Margaret Mead", "Cinsiyet Yönelimli Eğitimciler", "Yanlış Seçim", "Cinsel Satış", "Ev Hanımlığı Mevcut Zamanı Doldurmak İçin Genişliyor", "Seks Arayanlar", "İlerici İnsanlıktan Çıkarma: Rahat Toplama Kampı", "Kaybedilen Benlik" ve "Kadınlar İçin Yeni Bir Hayat Planı". Bu çalışma, Friedan'ın eserinin temel argümanlarını, tarihsel bağlamını ve feminist düşünceye katkılarını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, nitel bir araştırma yöntemi olan doküman analizini kullanmaktadır. Friedan'ın "Kadınlığın Gizemi" olarak çevrilen "The Feminine Mystique" adlı eserinin yanı sıra, cinsiyet eşitliği, içselleştirilmiş cinsiyetçilik, kadınların güçlendirilmesi ve eğitimi üzerine yapılan güncel araştırmalar ve akademik alan yazını taranmıştır. Bu çalışma, Friedan'ın eleştirilerinin günümüzdeki geçerliliğini ve içselleştirilmiş toplumsal cinsiyetin kadınların eğitim ve iş hayatındaki rollerine etkisini nitel bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır.

3. BULGULAR

Bu çalışmanın bulgularının analitik sentezi, Betty Friedan'ın 'Kadınlığın Gizemi' adlı eserinin temel argümanlarının günümüzdeki yansımalarını ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu bağlamda, öncelikle kadınların eğitim, işe yaşamı ve toplumsal hayatta karşılaştığı önyargı, ayrımcılık ve geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri tematik olarak ele alınmış, Friedan'ın eserindeki gözlemlerle paralel bir şekilde bu engellerin varlığı tespit edilmiştir. İkinci olarak, bu engellerin aşılmasında eğitim programlarının ve destek mekanizmalarının önemi vurgulanmış, kadınların başarıya ulaşmaları için gereken yapısal destekler irdelenmiştir. Son olarak, çalışmanın amacı ve önemi, kadınların potansiyellerini gerçekleştirmeleri için gerekli olan çok yönlü destek mekanizmalarının oluşturulması bağlamında ele alınmıştır.

3.1. "Mutlu Ev Kadını" Mitosunun Sorgulanması ve İçsel Çatışma:

Friedan, dergiler, televizyon ve uzmanlar tarafından yaratılan "mutlu ev kadını" imajının, kadınların gerçeklikleriyle örtüşmediğini ve aslında derin bir tatminsizlik ve içsel çatışma yarattığını belirtmektedir. "Mutlu ev kadını" imajına uyan kadınları arayışında, birçok yetenekli ve eğitilmiş kadının aslında bu role tam olarak uymadığını keşfetmiştir. Friedan, bu durumu şu örnekle açıklamaktadır:

"Bir psikanalist, 'Kadın olarak tatmin olmuş birçok ev hanımı tanıyorum' dedi. Dört tanesini saymasını istedim ve onları görmeye gittim. Biri, beş yıllık terapiden sonra artık hırslı bir kadın değildi, ama tam zamanlı bir ev hanımı da değildi: bilgisayar programcısı olmuştu. İkincisi, başarılı ve iyi bir kocası ve yetenekli, coşkulu üç çocuğu olan muhteşem bir şekilde coşkulu bir kadındı. Evliliği boyunca profesyonel bir psikoterapistti. Üçüncüsü, hamilelikler arasında, bir dansçı olarak kariyerine ciddi şekilde devam etti. Dördüncüsü ise, psikoterapiden sonra, giderek daha ciddi bir şekilde siyasete bağlılık göstererek ilerliyordu."

Bu alıntı, toplumsal cinsiyet rollerinin dışına çıkmanın önemini ve kadınların potansiyellerini keşfetmelerinin dönüştürücü gücünü çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Alıntıda söz edilen kadınlar, 1950'lerin kısıtlayıcı toplumsal normlarına meydan okuyarak kendi yollarını çizmiş ve hayranlık uyandıran başarılar elde etmişlerdir. Günümüzde de dünyanın pek çok yerinde baskıcı ortamlarda yaşayan kadınların başarılarının görünür kılınması, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde büyük önem taşımaktadır. Bu hikayeler, kadınların güçlenmesine, toplumsal farkındalığın artmasına ve daha eşitlikçi bir toplumun oluşmasına katkı sağlayabilir.

Toplumun dayattığı "mutlu ev kadını" rolü, kadınların gerçeklikleriyle örtüşmemekte, onları derin bir tatminsizlik ve mutsuzluğa sürüklemektedir. Friedan, tam zamanlı ev hanımı rolüne uyan kadınların bile, içsel bir tatminsizlik ve mutsuzluk yaşadığını gözlemlemiştir. Yüksek gelirlili bir banliyöde yaptığı araştırmada, birçok kadının terapi gördüğünü, sakinleştirici kullandığını ve hatta intihara teşebbüs ettiğini keşfetmiştir. Bu durum, "mutlu ev kadını" mitosunun ne kadar yanıltıcı olduğunu ve kadınların içsel dünyalarında ne kadar büyük bir çatışma yaşadıklarını göstermektedir. Friedan, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: "Bu mutlu banliyö eşlerinin bir gece çılgına dönüp, üzerinde hiçbir şey olmadan çılgık atarak sokakta koşturduklarını duysanız şaşırırdınız." Bu alıntı, baskıcı toplumlarda yaşayan kadınların yaşadığı içsel çatışmaları ve mücadeleleri anlamamıza yardımcı olabilir. "Mutlu ev kadını" mitosunun yıkımı ve kadınların içsel çatışması, baskıcı toplumlarda yaşayan kadınlar için de geçerlidir. Baskıcı toplumlarda, kadınların kamusal alanda varlık göstermesi, eğitim alması veya kariyer yapması gibi temel hakları kısıtlanabilir. Bu tür toplumlarda, kadınların tek rolü ev içi sorumlulukları yerine getirmek ve ailelerine itaat etmek olarak dayatılmaktadır.

3.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Gölgesinde Çocukluk: İçsel Çatışma, Kimlik Arayışı ve İnsanlıktan Çıkarma

Friedan'ın "Kadınlığın Gizemi" adlı eserinde, 1950'lerin Amerikan toplumunda kadınların ev içi rollere hapsedilmesinin, sadece kadınları değil, aynı zamanda çocukları da olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır. Friedan'ın ev hanımı annelerin çocukları üzerindeki gözlemleri, ataerkil toplumlarda ev içi rollere hapsedilen kadınların çocukları üzerindeki etkileriyle paralellik göstermektedir. Friedan'a göre, ev hanımı annelerin çocukları, giderek artan bir pasiflik, can sıkıntısı ve amaçsızlık, çabalamaktan aciz bir "çocuksu"luk sergilemektedir. Friedan, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

"...çocuklarında yeni ve korkutucu bir pasiflik, yumuşaklık, can sıkıntısı olduğunu fark ettiler."

Friedan'ın ev hanımı annelerin çocuklarını çabalamaktan, acı ve hayal kırıklığına dayanmaktan, rekabet etmek veya disiplin gerektiren işlere girmekten aciz kılan bir tür "çocuksu"luk olarak tanımladığı durum, günümüzdeki helikopter ebeveynlik stiline çocukları nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Helikopter ebeveynlik, çocukların kendi başlarına problem çözme becerilerini geliştirmelerini, sorumluluk duygusu kazanmalarını, empati kurmalarını ve öz disiplin geliştirmelerini engellemektedir. Bu durum, çocukların hayata karşı "çocuksu" bir tutum sergilemelerine ve yetişkin sorumluluklarını üstlenmekten kaçınmalarına neden olmaktadır.

Friedan, 1960'ta doğu banliyösünde, lise ikinci sınıf öğrencisinin, sınav için çalışmadan öğrenmeyi sağlayacak bir "hipnoz hapi" istemesini, çocukların amaçsızlığına örnek olarak sunmaktadır. Günümüzdeki sınav odaklı eğitim sistemi de bunun bir yansıması olarak ele alınabilir. Öğrenciler, yoğun sınav stresi altında ezilirken, öğrenmenin kendisinden çok sınav başarısına odaklandıkları için öğrenmeye yönelik motivasyonları düşmekte ve kısa yoldan başarı arayışına girmektedirler. Friedan, üniversiteli kızların sınavlara çalışmak yerine

"zihinlerini temizlemek" için partilere gitmelerini eleştirmektedir. Tıpkı o dönemdeki öğrenciler gibi, günümüz gençleri de sürekli olarak sosyal medyada vakit geçirerek gerçek dünyadan uzaklaşıyor ve sınav stresi gibi sorunlarla başa çıkmak için sanal bir kaçış yolu arıyorlar. Sosyal medya, gençlerin zihinlerini oyalayan ve onları gerçek sorunlardan uzaklaştıran bir "zihin temizleme" aracı haline gelmektedir. Friedan'ın gözlemlediği "gerçekten büyüyememe" ve ilgisizlik durumu, günümüz gençlerinde de yaygın olarak görülmektedir. Sınav odaklı eğitim sistemi ve sosyal medya bağımlılığı, gençlerin sorumluluk almaktan kaçınmalarına ve "çocuksu" bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır. Gençler, gerçek dünyadaki sorunlarla yüzleşmek yerine, sanal dünyada vakit geçirmeyi tercih etmektedir.

3.3. Freud'un Cinsel Solipsizmi ve Kadınlık Üzerindeki Etkisi:

Friedan, Freud'un "penis kıskançlığı" gibi kavramlarının, kadınların kendi kimliklerini ve potansiyellerini ifade etmelerini engelleyen bir "kadınsı gizem" yarattığını savunur. Freud'un "anatomi kaderdir" anlayışı, kadınların biyolojik olarak erkeklerden farklı olduğunu ve bu nedenle farklı rollere sahip olmaları gerektiğini öne sürerek, kadınların eğitim ve kariyer gibi alanlarda ilerlemesini engellemiştir. Friedan, bu durumu şöyle ifade eder:

"Kadınsı gizem gücünü Freudyan düşünceden aldı; çünkü bu, Freud'dan doğan bir fikirdi ve kadınları ve onları inceleyenleri, annelerinin hayal kırıklıklarını, babalarının, erkek kardeşlerinin ve kocalarının kızgınlıklarını ve yetersizliklerini ve kendi duygularını ve hayattaki olası seçimlerini yanlış yorumlamaya yöneltti."

Friedan'ın analizi, ataerkil toplumlarda kadınların yaşadığı içsel çatışmaları, kimlik arayışlarını ve toplumsal baskıları gözler önüne sermektedir. Ataerkil toplumlarda, Freud'un bu görüşleri daha da yaygınlaşır ve kadınların hayatlarını kısıtlayan bir ideoloji haline gelir.

3.4. "Kadınsı Protesto" ve Toplumsal Bilimin Etkisi

Friedan, sosyal bilimin kadınlar üzerindeki etkisini "işlevsel donma" ve "kadınsı protesto" kavramları üzerinden eleştirir. İşlevselcilik, kadınların toplumsal rollerini "doğal" ve "değişmez" olarak tanımlayarak, kadınları bir "derin dondurucuya" hapsetmiştir. Friedan, bu durumu şöyle ifade eder:

"Genel terim olan 'kadının rolü'ne mutlak bir anlam ve dindarca bir değer vererek, işlevselcilik Amerikan kadınlarını Uyuyan Güzeller gibi bir derin dondurucuya koydu."

Ataerkil toplumlarda, bu "işlevsel donma" daha da katılaşır. Kadınların toplumsal rolleri, dini ve kültürel normlarla belirlenir ve herhangi bir değişim veya sorgulama engellenir.

3.5. Cinsiyet Yönlendirmeli Eğitimcilerin Etkisi:

Friedan'ın 1950'lerde eleştirdiği "cinsiyet yönlendirmeli eğitimciler" in etkisi, günümüzde STEM (Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) alanlarında kadınların azlığıyla da paralellik göstermektedir. Bu eğitimciler, kadınların sadece ev içi rollere uygun olduğunu ve akademik kariyerlerin "kadınsı olmadığını" savunarak, kadınların potansiyellerini ifade etmelerini engellemiştir. Friedan, bu durumu şöyle ifade eder:

"1950'lerde, kalanlar, hatta en yetenekli olanlar bile, banliyö ev hanımları ve annelerden daha fazlası olmak istediklerine dair hiçbir işaret göstermediler."

Tıpkı 1950'lerde olduğu gibi, günümüzde de mühendislik gibi STEM alanları "erkek işi" olarak görülmekte ve kadınların bu alanlarda başarılı olamayacağına dair kalıplar yaygın olarak bulunmaktadır. Bu kalıplar, kız çocuklarının ve genç kadınların STEM alanlarına ilgi duymalarını ve bu alanlarda kariyer yapmalarını engellemektedir.

3.6. Kadınsı Gizem'in Arkasındaki Güç: Tüketim Kültürü

Friedan, kadınların ev içi rollere hapsedilmesinin ve "kadınsı gizem" in arkasındaki temel güçlerden birinin, tüketim kültürü ve "cinsel satış" olduğunu savunur. Reklamlar, kadın dergileri ve medya, kadınları sadece ev içi rollere uygun ve tüketim odaklı bireyler olarak resmetmiştir. Friedan'ın belirttiği gibi,

"Neden kadınların ev hanımları olarak üstlendikleri gerçekten önemli işlevin, gerçekten önemli rolün ev için daha fazla şey satın almak olduğu hiç söylenmiyor?"

sorusu günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Diğer bir deyişle, Friedan'ın 1950'lerde eleştirdiği "kadınsı gizem" ve tüketim kültürü, günümüzde daha da karmaşık bir hal almıştır. Hızlı teknolojik gelişmeler, medya ve tüketim kültürü, kadınların toplumsal rollerini ve beklentilerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle gündüz kuşağında yayınlanan televizyon programları kadınların değerini sadece ev içi becerileri ve tüketim alışkanlıkları üzerinden tanımlamakta ve onları rekabetçi bir ortamda birbirleriyle karşı karşıya getirmektedir. Sosyal medyada düğünlerini, bebeklerinin hatta kurdukları sofraların fotoğraflarını paylaşan fenomenler, Friedan'ın eleştirdiği "mükemmel kadın" imajını yeniden üretmektedir. Bu imaj, diğer kadınlar üzerinde baskı yaratmakta ve onları sürekli olarak kendilerini başkalarıyla karşılaştırmaya itmektedir. Sosyal medya, aynı zamanda tüketim kültürünün de önemli bir aracı haline gelmiştir. Fenomenler, takipçilerini sürekli olarak yeni ürünler almaya teşvik etmekte ve tüketim odaklı bir yaşam tarzını idealize etmektedir.

3.7. Kendini Gerçekleştirme Arayışı ve Yeni Bir Yaşam Planı

Friedan, kadınların özgün ihtiyaç ve yeteneklerini temel alarak, hem kişisel hem de kamusal alanlarda aktif rol alabilecekleri, *"geleceği şekillendiren daha büyük bir amaç doğrultusunda çalışmaya uygun yeni bir yaşam planı"* yaratmaları gerektiğini belirtmektedir. Ataerkil ve baskıcı toplumlarda, kadınların "kendini gerçekleştirme" çabaları, toplumsal normlar ve baskılar tarafından engellenmektedir. Bu nedenle, kadınların kendi potansiyellerini keşfedebilecekleri ve ifade edebilecekleri alternatif yaşam modellerine gereksinimleri bulunmaktadır. Kadınlar hak temelli mücadele ve toplumsal değişim süreçlerine katılarak bu özgürlüğü kazanabilirler. Friedan, "kadınsı gizem" yanılığını aşan ve kendi kimliklerini inşa eden kadınların, çözüm yollarını daha kolay bulabileceklerini öne sürmektedir. Kadınlar, içsel motivasyonlarını ve potansiyellerini keşfederek, karşılaştıkları engelleri aşma kapasitesine sahiptirler. Friedan, kadınların eğitim süreçlerine aktif katılımının önemini vurgulamaktadır. Ona göre eğitimciler, genç kadınları toplumsal ve profesyonel alanlara yönlendirmelidir. Kadınların eğitim yoluyla güçlenmesi, toplumsal dönüşümü hızlandıracaktır. Kadınlar, potansiyellerini ifade edebilecekleri ve topluma katkıda bulunabilecekleri bir yaşam sürdürmelidirler. Friedan, kadınların özgürleşmesiyle toplumun büyük bir dönüşüm yaşayacağını ve insan evriminin ileriye taşınacağını öngörmektedir.

3.8. İki Nesil Sonra Metamorfoz: Toplumsal Değişim ve Cinsiyet Rollerinin Dönüşümü

Friedan, "Kadınlığın Gizemi" nin yayınlanmasından iki nesil sonra, 1997'de kitabının sonuna eklediği bölümde kadınların ve erkeklerin toplumsal rollerindeki dönüşümü değerlendirmiştir. Kadınların "kadınsı gizem" in sınırlamalarını aşarak, toplumsal ve ekonomik hayatta daha aktif roller üstlendiklerini belirtmiştir. Ancak bu dönüşümün, erkeklerin de değişen duruma uyum sağlamasını gerektirdiğini vurgulamıştır. Friedan, ayrıca kadınların güçlenmesinin, toplumun her alanında değerlerin değişmesine yol açtığını belirtmektedir. Ancak bu değişimin sadece kadınlarla sınırlı kalmaması gerektiğini, erkeklerin de değişen duruma uyum sağlaması

gerektiğini vurgulamaktadır. Aksi takdirde, kadınların kazanımlarının tehdit altında kalabileceğini ifade etmektedir. Friedan, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: "Kadınların güçlenmesi, toplumsal değerlerin dönüşümünü beraberinde getirmiştir."

Friedan, erkeklerin de değişen duruma uyum sağlamasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Kadınların işgücüne katılımının artması, eğitim seviyelerinin yükselmesi ve siyasi hayatta daha aktif roller üstlenmesi gibi gelişmelerin, erkeklerin de iş hayatında, aile içinde ve toplumsal hayatta daha eşitlikçi roller üstlenmesini gerektirdiğini belirtmektedir. Friedan, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: "Erkeklerin de değişen duruma uyum sağlaması gerekmektedir." Friedan, kadınların ve erkeklerin, kurumsal açgözlülük, gelir eşitsizliği ve toplumsal adaletsizlik gibi ortak sorunlarla mücadele etmeleri gerektiğini savunmaktadır. Bu sorunların, hem kadınları hem de erkekleri etkilediğini ve ancak birlikte mücadele ederek çözülebileceğini ifade etmektedir. Friedan, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: "Kadınlar ve erkekler, ortak sorunlarla birlikte mücadele etmelidir." Friedan, kadınların ve erkeklerin, yeni bir toplumsal paradigma oluşturmaları gerektiğini savunmaktadır. Bu paradigma, eşitlik, adalet ve dayanışma değerlerine dayanmalı ve her iki cinsiyetin de potansiyellerini tam olarak gerçekleştirebileceği bir ortam yaratmalıdır. Friedan, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: "Yeni bir toplumsal paradigma, eşitlik, adalet ve dayanışma değerlerine dayanmalıdır." Friedan'ın bu tespiti, günümüz toplumunun karşı karşıya olduğu sorunlar ve ihtiyaçlar göz önüne alındığında, her zamankinden daha fazla önem kazanmaktadır. Günümüzde, gelir eşitsizliği, cinsiyet eşitsizliği, ırk eşitsizliği ve diğer eşitsizlik biçimleri giderek derinleşmektedir. Bu durum, toplumun farklı kesimleri arasında gerilimlere ve çatışmalara yol açmaktadır. Friedan'ın önerdiği eşitlik ve adalet odaklı paradigma, bu eşitsizliklerin giderilmesine ve daha kapsayıcı bir toplumun oluşturulmasına yardımcı olabilir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Levine (2015)'e göre, Friedan'ın "Kadınlığın Gizemi" adlı eseri, hem erkekler hem de kadınlar arasında yeni bir bilinç yaratmıştır. Ancak, Levine aynı zamanda kitabın bazı varsayım ve ihmallerle sınırlı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre Friedan, kadınların eş ve anne rollerine ek olarak hayatta bir amaca ihtiyaç duyduklarını ve bu amacın kariyerlerde bulunabileceğini belirtmiştir. Ancak, Levine bu çözümün sınırlarını da vurgulamaktadır. 1950'lerde birçok kadın zaten ev dışında ücret karşılığında çalışıyordu ve çalışan kadınların çoğu için işin kendisi bir amaç değil, geçim kaynağıydı. Bu durum, Friedan'ın "kadınsı gizem" ve "adı olmayan sorun" kavramlarının, özellikle orta sınıf beyaz kadınların deneyimlerine odaklandığını göstermektedir.

Yazılmasının üzerinden geçen 63 yıla rağmen Friedan'ın eseri, günümüzde de toplumda kadının yerinin ve önemini tartışma konusunda hala önemli bir çıkış noktasıdır. Ancak, kadınların toplumdaki rolü ve beklentileri üzerine yapılan kapsamlı araştırmalara rağmen, cinsiyete dayalı eşitsizliklerin temelinde yatan yapısal sorunlar devam etmektedir. Kadınların güçlenmesine katkı sağlayan girişimler sürdürülebilir politikalar geliştirilmesi için yeterli değildir. Eğitim kurumlarının gerçek cinsiyet eşitliğini sağlamak için daha kapsayıcı eğitim programları, cinsiyet duyarlı politikalar ve cinsiyetçi söylemleri sorgulayan bilinçli çabalar sunulmalıdır. Kadınların eğitimde ve toplumsal hayatta özgürleşmesi için eğitimdeki cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi ve içselleştirilmiş toplumsal cinsiyetin etkilerinin azaltılması gerekmektedir.

Friedan, 2025 yılında kadınların durumunu yeniden gözlemleyeydi kadınların eğitim, işgücü ve siyasette kaydettiği ilerlemeyi takdir edebilirdi. Kadınların çeşitli mesleklerde faaliyet göstermelerinden memnuniyet duyardı. Ancak, cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılığın hala devam ettiğini, kadınların işyerinde ve evde ücret eşitsizliği, iş-yaşam dengesi sorunları gibi zorluklarla karşılaştığını, cinsel taciz ve kadına yönelik şiddetin hala yaygın olduğunu

görmekten rahatsızlık duyardı. Günümüzde gelir eşitsizliği ve toplumsal adaletsizlik gibi sorunlar halen kadınları erkeklerden daha fazla etkilemektedir. Kadınların ve erkeklerin, yeni bir toplumsal paradigma oluşturmaları gerekmektedir.

Bu bağlamda, eğitim kurumlarının kadınların farklı deneyimlerini ve ihtiyaçlarını dikkate alan daha kapsayıcı politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Cinsiyet eşitliği eğitimleri, sadece kadınların değil, erkeklerin de katılımıyla gerçekleştirilmeli ve toplumsal cinsiyet rollerine eleştirel bir bakış açısı sunulmalıdır. Ayrıca, STEM alanlarında başarılı kadın rol model sunumları ve atölye çalışmaları düzenlenerek, kadınların bu alanlardaki potansiyellerini keşfetmeleri ve özgüvenlerini artırmaları sağlanmalıdır. Bu çalışmanın kadınların tam potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için yapılması gerekenler konusunda konunun tüm taraflarına bir bakış açısı kazandırması umulmaktadır.

5. KAYNAKLAR

- Bharti, N. (2021). Role of cooperatives in economic empowerment of women: A review of Indian experiences. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 17(4), 617-631. <https://doi.org/10.1108/WJEMSD-07-2020-0095>.
- Bouhazzama, M., & Guenaoui, A. (2020). The Moroccan women's cooperative in response to lasting impacts: social cohesion, solidarity and inclusion. *International Journal of Management*, 11(5), 195-202. <https://doi.org/10.34218/IJM.11.5.2020.01>
- Carrasco, I.G. (2019). Women-led cooperatives in Spain: Empowering or perpetuating gender roles? *REVESCO: Revista de Estudios Cooperativos*, 131, 48-64. <http://dx.doi.org/10.5209/REVE.63560>
- Friedan, B. (2013). *The feminine mystique*. W. W. Norton & Company, Inc. (Orijinal çalışma 1963'te yayımlanmıştır)
- Fox, M. (2006, February 5). Betty Friedan, who ignited cause in 'Feminine Mystique,' dies at 85. *The New York Times*. Retrieved January 20, 2025, from <https://www.nytimes.com/2006/02/05/us/betty-friedan-who-ignited-cause-in-feminine-mystique-dies-at-85.html>
- Kalfa Topateş, A., Topateş, H., ve Kıdak, E. (2022). Güçlendirme ve toplumsal cinsiyet rolleri ikileminde kadın girişimciliği. *Çalışma ve Toplum*, 2(73), 1043-1074.
- Karakuş, G. (2022). Kadın kooperatiflerinin kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasındaki rolü. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi (PIAR)*, 9(1), 247-259. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/piar>
- Levine, S. (2015). *The Feminine Mystique at Fifty*. *Frontiers: A Journal of Women Studies* 36(2), 41-46. <https://dx.doi.org/10.1353/fro.2015.a589412>.
- Özar, Ş. (2012). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği. İçinde A. Makal ve G. Toksöz (Edt.), *Türkiye'de 1980 sonrası dönemde kadın emeği ve istihdamı politikaları: Kadın hareketi, sendikalar, devlet ve işveren kuruluşları* (ss.223-255). Ankara: İmge Yayınevi.
- Parpart, J. L. (2014). Exploring the transformative potential of gender mainstreaming in international development institutions. *Journal of international Development*, 26(3), 382-395.
- Taneri, P. O. (2018, 9-11 Mayıs). *Demokratik toplumda toplumsal cinsiyet eşitliğini derinleştirmek: İçselleştirilmiş toplumsal cinsiyet rolleri ve içselleştirilmiş*

cinsiyetçilikle mücadele. VIII. Uluslararası Eğitimde Araştırmalar Kongresi (ULEAD 2018), Ankara, Türkiye.

Toksöz, G. (2011). *Kalkınmada Kadın Emeği*. İstanbul: Varlık Yayınları.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GÖZÜNDEN TÜRKİYE'DE KADINLARIN TOPLUMSAL KONUMU VE EĞİTİMİ

WOMEN'S SOCIAL ROLES AND EDUCATION: THE PERSPECTIVE OF UNIVERSITY STUDENTS

Pervin Oya TANERİ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, 0000-0003-3482-3868

Özet

Kadınların toplumdaki rolü ve eğitim seviyesi, toplumun sosyo-ekonomik gelişmişliğini belirler. Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin kadınların toplumdaki yeri ve eğitimleri hakkındaki görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. 57 öğrenciyle yapılan açık uçlu anketten elde edilen veriler tematik analiz yoluyla incelenmiştir. Bulgular, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği, eğitim ve fırsat eşitsizliği, şiddet ve güvenlik, özgürlük ve hareket kısıtlamaları, toplumsal önyargılar ve dışlanma ile ekonomik bağımsızlık ve çalışma koşulları gibi çeşitli alanlarda önemli sorunlarla karşılaştığını göstermektedir. Katılımcıların çoğu, kadınların toplumda daha aktif rol alması gerektiğini ve eğitim seviyelerinin yükseltilmesi gerektiğini belirtmiştir. Özellikle, katılımcılar kadınların çeşitli alanlarda başarılı olabileceğini ve özgüvenlerinin artırılmasıyla potansiyellerinin ortaya çıkabileceğini vurgulamıştır. Bu bulgu, kadınların kendi güçlerinin farkında olmalarının ve toplumsal hayatta daha aktif rol almalarının önemini vurgulamaktadır. Katılımcılar, kadınların kendi potansiyellerinin farkında olduklarını ve güçlenmeye istekli olduklarını göstermektedir. Ayrımcılık, şiddet ve iş hayatındaki engeller kadınların en sık karşılaştıkları sorunlar olarak öne çıkmıştır. Ancak, bazı bulgular içselleştirilmiş cinsiyet normlarını da yansıtmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımlarının eleştirel bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini göstermektedir. Katılımcılar kadınlara yönelik olumsuz toplumsal bakış açısının ortadan kaldırılması, önyargıların azaltılması ve kadınların eğitim düzeyini artırmak amacıyla özellikle sosyoekonomik açıdan dezavantajlı gruplara yönelik burs programları, eğitim programları ve destekleyici projeler geliştirilmesinin önemi vurgulamışlardır.

Çalışmanın bulguları kadınların toplumsal hayatta karşılaştığı ötekileştirme ve ayrımcılık konularını ele alarak kadın eğitimi ve istihdamı gibi konulardaki çalışmalara önemli bir bağlam sunabilir. Çalışma, üniversite öğrencilerinin kadınların toplumsal rolü ve eğitimine dair bilinçli olduğunu göstermektedir. Ancak, örneklem sınırlılığı genellenebilirliği kısıtlamaktadır. Çalışmanın en önemli sınırlılığı, İç Anadolu Bölgesi'ndeki tek bir üniversitede gerçekleştirilmiş olmasıdır. Gelecekteki araştırmalar, farklı bölgelerdeki ve farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki bireylerin görüşlerini de içermelidir.

Anahtar Kelimeler: Kadın eğitimi, toplumsal cinsiyet eşitliği, üniversite öğrencileri, kadın istihdamı, içselleştirilmiş cinsiyetçilik.

Abstract

Women's role in society and their level of education determine the socio-economic development of that society. This study aims to examine the views of university students on women's place in society and their education. Data obtained from open-ended questionnaires with 57 students were analyzed through thematic analysis. The findings reveal that women face

significant challenges in various areas such as gender inequality, educational and opportunity disparities, violence and security, freedom and movement restrictions, social prejudices and exclusion, and economic independence and working conditions. Most of the participants stated that women should take a more active role in society and that their education levels should be raised. In particular, participants emphasized that women can be successful in various fields and that their potential can be revealed by increasing their self-confidence. This finding highlights the importance of women being aware of their own strengths and taking a more active role in society. Participants also indicated that women are aware of their own potential and are willing to empower themselves. Discrimination, violence, and obstacles in working life emerged as the most common problems women face. However, some findings also reflect internalized gender norms. This situation indicates that gender equality approaches should be addressed with a critical perspective. Participants emphasized the importance of eliminating the negative social perception towards women, reducing prejudices, and developing scholarship programs, educational programs, and support projects, especially for socio-economically disadvantaged groups, to improve women's education level. The findings of the study provide an important context for studies on women's education and employment by addressing the issues of othering and discrimination women face in social life. The study shows that university students are aware of women's social role and education. However, the limitation of the sample restricts its generalizability. The most important limitation of the study is that it was conducted in a single university in the Central Anatolia Region. Future studies should include the views of individuals from different regions and socio-economic levels.

Keywords: Women's education, gender equality, university students, women's employment, internalized sexism.

1. GİRİŞ

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin Türkiye'deki kadınların toplumdaki yeri ve rolleri, kadınların karşılaştıkları sorunlar ve kadınların güçlendirilmesi hakkındaki görüşlerini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle, kadınların eğitim, çalışma koşulları, şiddet, toplumsal cinsiyet rolleri ve yasal haklar gibi çeşitli alanlardaki deneyimlerini ve bu konulardaki düşüncelerini anlamaya odaklanmaktadır.

1.1. Kuramsal Çerçeve

Eğitim, kadınların güçlenmesinin temel taşıdır ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında kritik bir rol oynar. Kadınların eğitim yoluyla bilgi, beceri ve özgüven kazanması, onların topluma tam olarak katılmalarını ve potansiyellerini gerçekleştirmelerini sağlar. Bu nedenle, kadınların eğitim seviyesi, toplumun sosyo-ekonomik gelişmişliğini doğrudan etkiler. Eğitim, kadınların bilgi, beceri ve özgüven kazanarak topluma tam katılımlarını ve potansiyellerini gerçekleştirmelerini sağlayan temel bir insan hakkıdır. Bu bağlamda, kadınların eğitim seviyesi, toplumun genel gelişmişliğinin önemli bir göstergesidir. Bu çalışmanın temelinde, kadınların eğitim hakkından yeterince yararlanmadığı ve eğitimin kadınların güçlenmesi için vazgeçilmez olduğu önermesi yer almaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde kız çocuklarının erken yaşta okuldan alınması ve evlendirilmesi gibi uygulamaların yaygınlığını kadınların eğitime erişimin kısıtlayan nedenlerdendir. Bu durum, Hasin ve diğerlerinin (2024) çalışmasında belirtildiği gibi, kültürel engeller ve altyapı eksikliklerinin kadınların eğitime erişimi kısıtladığını ve cinsiyet eşitsizliğini derinleştirdiğini göstermektedir. Ayrıca, Kanji ve arkadaşlarının (2023) çalışması, erken evliliğin kadınların eğitimsel kazanımlarını olumsuz etkilediğini ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devamlılığına katkıda bulunduğunu desteklemektedir.

Gupta ve arkadaşlarının (2024) çalışması, kadınların güçlenmesinin çok boyutlu bir yapısını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, güçlenmenin sadece ekonomik bağımsızlıkla sınırlı olmadığını, aynı zamanda kişisel gelişim, toplumsal katılım ve refahı artıran seçimler yapabilme yeteneğini de içerdiğini vurgular. Sen ve Batliwala (2000) ile Sridevi (2005)'in güçlenme tanımları, kadınların kendi potansiyellerinin farkında olmaları ve toplumsal hayatta daha aktif rol almaları gerektiğini desteklemektedir. Kadınların eğitim yoluyla güçlenmesini sağlamak için, kadınların iş yaşamında ve eğitime erişimde karşılaştıkları engellerin ve bu engellerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini nasıl sürdürdüğünün ele alınması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma, üniversite öğrencilerinin bakış açısıyla kadınların eğitim, çalışma koşulları, şiddet ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi konuları ele alarak, bu engellerin ve eşitsizliklerin anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada, katılımcıların kadınların toplumdaki yeri, rolleri, eğitimi, hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularındaki görüşlerini derinlemesine incelemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen altı açık uçlu sorudan oluşan bir anket kullanılmıştır. Anket, kadınların karşılaştığı sorunlar, toplumsal rolleri, eğitim stratejileri, hak ve sorumlulukları ile ek görüş ve önerilerini kapsamaktadır. Anketin açık uçlu soruları, katılımcıların kendi kelimeleriyle ve kendi bağlamlarında deneyimlerini ve düşüncelerini ifade etmelerine olanak tanımaktadır. Bu yaklaşım, araştırmanın derinlemesine ve zengin veri elde etmesini sağlamıştır.

2.2. Veri Analizi

Anketlerden elde edilen veriler, nitel veri analizinde yaygın olarak kullanılan tema analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Katılımcıların cevapları, tekrar eden temalar ve kavramlar doğrultusunda kodlanmış ve kategorize edilmiştir. Kodlama işlemi, araştırmacı tarafından dikkatli ve titiz bir şekilde yapılmıştır. Kodlanmış cevaplar incelenerek ortak temalar ve örüntüler belirlenmiştir. Bu temalar, katılımcıların görüşlerini ve düşüncelerini özetlemektedir (Braun & Clarke, 2006; Creswell, 2013; Yıldırım, & Şimşek, 2016).

2.3. Araştırma Ortamı ve Katılımcı Profili

Bu nitel araştırma, 2007 yılında kurulan, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir devlet üniversitesinin Edebiyat Fakültesi'nde öğrenim gören 19-22 yaş aralığındaki 1. ve 2. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Üniversitenin coğrafi konumu ve öğrenci demografisi, araştırmanın bulgularını yorumlamada bağlamsal bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle Türkiye'nin doğu ve güneydoğu illerinden gelen ve muhafazakâr aile yapısına sahip öğrencilerin yoğunluğu, özellikle kadın öğrencilerin üniversiteyi sosyo-kültürel bir hareketlilik ve özgürleşme alanı olarak algılamalarına neden olmaktadır. Bu durum, katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın haklarına ilişkin tutumlarının, yaşadıkları sosyo-kültürel ortam tarafından şekillendiği hipotezini desteklemektedir. Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin sosyal bilimlere ve insan haklarına olan ilgisi, araştırmanın tematik alanlarına duyarlılıklarını artırırken, eleştirel düşünme becerileri de nitel verilerin derinlemesine analizine olanak tanımıştır. Bu bağlamda, heterojen sosyo-kültürel geçmişe sahip katılımcıların varlığı, araştırmanın bulgularının geçerliliğini ve derinliğini artırmıştır.

Araştırmada, toplumsal cinsiyetin akışkan ve çok boyutlu doğası (Butler, 1990) ve ikili cinsiyet sınıflandırmasının (kadın/erkek) araştırmanın epistemolojik hedefleriyle uyumsuzluğu nedeniyle, demografik verilerde cinsiyet değişkeni kullanılmamıştır. Özellikle kadınların eğitimi gibi konularda, cinsiyetin kategorik bir değişken olarak kullanılması, kadınların

deneyimlerinin homojenleştirilmesine ve basitleştirilmesine yol açarak, farklı bakış açılarının ve deneyimlerin göz ardı edilmesine neden olabilir (West & Zimmerman, 1987). Bu araştırmada, katılımcıların kadınların eğitimi hakkındaki düşüncelerini etkileyen faktörlerin, cinsiyetten daha karmaşık ve çoklu olduğu varsayımıyla, katılımcıların deneyimlerini ve görüşlerini derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin Türkiye'deki kadınların karşılaştığı temel toplumsal sorunlara ilişkin algılarını ve deneyimlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel bir araştırma yöntemi olan tematik analiz kullanılarak, öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar analiz edilmiştir. Bulgular, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği, eğitim ve fırsat eşitsizliği, şiddet ve güvenlik, özgürlük ve hareket kısıtlamaları, toplumsal önyargılar ve dışlanma ile ekonomik bağımsızlık ve çalışma koşulları gibi çeşitli alanlarda önemli sorunlarla karşılaştığını göstermektedir.

3.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik ve Ataerkillik

Katılımcılar, Türkiye'de kadın ve erkek arasında hiçbir zaman tam bir eşitlik sağlanmadığını ve ataerkil toplum yapısının kadınlar üzerinde baskı yarattığını ifade etmişlerdir. "Kadın ve erkek toplumda hiçbir zaman eşit olmadı," "Erkekler hep baskın," ve "Bir ailede aile reisi erkek oluyor" gibi ifadeler, bu eşitsizliği ve baskıyı vurgulamaktadır. Ayrıca, "Kadın erkeğe hesap vermek zorunda" ifadesi, kadınların erkekler tarafından kontrol edildiğini ve özgürlüklerinin kısıtlandığını göstermektedir. Bu temalar ve ilgili kuramsal bağlantılar Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1: Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, içselleştirilmiş cinsiyetçilik ve ataerkillikle ilgili temalar

Tema	Alt Tema	Kodlar	Örnek Alıntılar	Kuramsal Bağlantılar
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik ve Ataerkillik	Ataerkil Baskı	Eşitsizlik Baskı kontrol özgürlük kısıtlaması	"Kadın ve erkek toplumda hiçbir zaman eşit olmadı" "Erkekler hep baskın" "Kadın erkeğe hesap vermek zorunda"	Ataerkillik (Walby, 1990), Toplumsal Cinsiyet Roller (Butler, 1990), İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik (Freire, 1970)
	İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik	aile reisi, ön kabul sorgulama eksikliği	"Bir ailede aile reisi erkek oluyor" "Kadının en önemli görevi çocuklara bakmak"	İçselleştirilmiş Cinsiyetçilik (Freire, 1970), Toplumsal Normlar (Berger & Luckmann, 1966)
	Ötekileştirme	dış görünüş karşıt fikir ayrımcılık dışlanma	"Dış görünüş itibarıyla karşıt fikirli kişiler tarafından öteki olarak görülüyorum." "Hem kadınsın, hem doğulusun, hem öğrencisin...Yoksulluk başta olmak üzere bir sürü dezavantajın var. Bir de aile baskısı."	"İkinci Cinsiyet" (Beauvoir, 1949), bell hooks'un kesişimsellik kavramı (hooks, 1984)

	Kadınların Gücü	"erkek işi" algısı, başarı potansiyel özgüven	"Kadınlar 'erkek işi' olarak bilinen işleri de yapabilir...hatta kadınların erkeklerden daha başarılı olduğu alanlar var."	Kadınların Güçlenmesi (Rowlands, 1997), Özgüven (Bandura, 1977), Toplumsal Değişim (Young, 1990)
--	-----------------	---	--	--

3.1.1. Ataerkil Toplum Yapısının İçselleştirilmesi:

Katılımcıların "*Bir ailede aile reisi erkek oluyor*" şeklindeki ifadeleri, ataerkil toplum yapısının ve cinsiyetçi normların içselleştirildiğini göstermektedir. Bu ifade, aile reisliğinin doğal olarak erkeğe ait olduğu yönündeki toplumsal inancın bireyler tarafından kabul edildiğini ve sorgulanmadığını göstermektedir. Katılımcıların bu ön kabulü, kadınların aile içindeki rollerini ve karar alma süreçlerindeki konumlarını da dolaylı olarak etkileyebilir. Freire de ezilenlerin baskıcı ideolojileri içselleştirerek kendi baskıcılarına benzer şekilde davranmaya başladıklarını ve bu durumun onların özgürleşme potansiyellerini engellediğini savunmaktadır.

3.1.2. İkinci Cinsiyet ve Ötekileştirme:

Katılımcı, dış görünüşü nedeniyle karşıt görüşlü kişiler tarafından "öteki" olarak algılandığını ifade etmiştir. Bu durum, Simone de Beauvoir'ın "İkinci Cinsiyet" adlı eserinde ele aldığı "öteki" kavramıyla örtüşmektedir. Beauvoir'a göre, kadınlar tarihsel olarak erkekler tarafından "öteki" olarak tanımlanmış ve bu durum, kadınların toplumsal konumunu ve özgürlüklerini kısıtlamıştır. Alıntıda "öteki olarak görülme" ifadesi, Beauvoir'ın "ikinci cinsiyet" kavramını yansıtmaktadır. Kadınların dış görünüşleri nedeniyle "öteki" olarak algılanması, onların toplumsal hayatta ayrımcılığa uğramasına ve dışlanmasına neden olmaktadır." Alıntılarda, "çoklu dezavantajlar" (kadın, doğulu, öğrenci, yoksul, aile baskısı) ötekileştirmenin farklı boyutlarını ortaya koymaktadır. Bu bulgu hooks (1984)'un, farklı kimlik kategorilerinin (cinsiyet, ırk, sınıf vb.) kesişiminin bireylerin deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini açıkladığı kesişimselliğin somut bir örneğidir. Katılımcının "hem kadınsın, hem doğulusun..." diye başlayan ifadesi, bireyin birden fazla dezavantajlı kimliğe sahip olmasının onun ötekileştirilmesine ve ayrımcılığa maruz kalma olasılığının artmasına neden olabilir.

3.1.3. Kadınların İçselleştirilmiş Ötekiliği:

Beauvoir, kadınların "öteki" olarak tanımlanmasının sadece toplumsal bir olgu olmadığını, aynı zamanda kadınların iç dünyalarını da etkilediğini savunur. Kadınlar, "öteki" olarak tanımlanmayı içselleştirerek kendi potansiyellerini sınırlarlar ve toplumsal hayatta daha az aktif rol alırlar. Alıntıda "*karşıt fikirli kişiler tarafından öteki olarak görülmesi*" ifadesi, kadınların bu içselleştirilmiş ötekiliğini pekiştirmekte ve onların özgüvenlerini zedelemektedir.

3.1.4. "Erkek İş" Algısının Yıkılması ve Kadınların Gücü:

Katılımcılar, kadınların "erkek işi" olarak bilinen işleri de yapabildiğini vurgulamaktadır. Hatta kadınların erkeklerden daha başarılı olduğu alanlar olduğu belirtilmektedir. Bu bulgu, ataerkil toplum yapısının kadınlar üzerindeki baskısını ve eşitsizliği sorgulamakta ve kadınların potansiyelini vurgulamaktadır. Katılımcılar, kadınların gücünü ve başarısını vurgulamaktadır. Kadınların özgüveninin artırılması ve potansiyellerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Bu durum, Rowlands'ın "Kadınların Güçlenmesi", Bandura'nın "Özgüven" ve Young'ın "Toplumsal Değişim" teorileriyle uyumludur. Kadınların güçlenmesi, potansiyellerini fark etmeleri, özgüvenlerini artırmaları ve toplumsal değişime katkıda bulunmaları anlamına gelir. "Kadın işi" ve "erkek işi" gibi ayrımcı kavramlar, kadınların yeteneklerini sergileyebilecekleri alanları kısıtlamaktadır.

3.2. Eğitim ve Fırsat Eşitsizliği

Katılımcılar, eğitim konusunda da eşitsizliklerin varlığına dikkat çekerek, "Eğitim hakkında yararlanamıyor kadınlar," "Kadınların okumaması gerektiği düşünülüyor," ve "Kendi ayakları üzerinde durması için eğitim şart" gibi ifadelerle, kadınların eğitim hakkında yeterince yararlanmadığını ve eğitimin kadınların güçlenmesi için kritik önem taşıdığını vurgulamaktadır. "Özellikle doğu illerinde yaygın" ifadesi ise, eğitimde bölgesel eşitsizliklere işaret etmektedir. Tablo 2, "Eğitim ve Fırsat Eşitsizliği" temasını, "Eğitimde Eşitsizlik" ve "Eğitimin Güçlendirici Rolü" alt temaları altında ele almaktadır. Bulgular, kadınların eğitim hakkında yeterince yararlanmadığını ve eğitimin kadınların güçlenmesi için kritik önem taşıdığını göstermektedir.

Tablo 2: Eğitim ve fırsat eşitsizliği ile ilgili temalar

Tema	Alt Tema	Kodlar	Örnek Alıntılar	Kuramsal Bağlantılar
Eğitim ve Fırsat Eşitsizliği	Eğitimde Eşitsizlik	fırsat eşitsizliği bölgesel eşitsizlik eğitimin önemi	"Eğitim hakkında yararlanamıyor kadınlar," "Özellikle doğu illerinde yaygın olarak kızlar okuldan alınıyor"	Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (UNESCO, 2015), Fırsat Eşitliği (Rawls, 1971)
	Eğitimin Güçlendirici Rolü	Özgüven potansiyel toplumsal katılım	"Eğitim, kadınların özgüvenini artırmakta, potansiyellerini ortaya çıkarmakta..."	Eğitimin Güçlendirici Rolü (Nussbaum, 2000), Toplumsal Değişim (Freire, 1970)
	Toplumsal cinsiyet eşitsizliği	cinsiyet ayrımcılığı bölgesel eşitsizlik erken yaşta evlilik toplumsal normlar	"...erkek eğitimine devam edebilir, ama özellikle doğuda kızların okuldan alınması ve erkenden evlendirilmesi gibi bir durm söz konusu.	İkinci Cinsiyet, (Beauvoir, 1949), Cinsiyet Belası (Butler, 2008)

Katılımcılar, eğitimin kadınların toplumdaki konumunu yükseltmek için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Eğitim, kadınların özgüvenini artırmakta, potansiyellerini ortaya çıkarmakta ve toplumsal hayata daha aktif katılımlarını sağlamaktadır. Bu durum, eğitimde fırsat eşitsizliğinin giderilmesinin önemini daha da artırmaktadır. UNESCO'nun (2015) raporu, dünya genelinde eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığını ve bu eşitsizliğin kadınların hayatları üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamaktadır. Tablodaki bulgular, Türkiye'de de kadınların eğitim hakkında yeterince yararlanmadığını ve özellikle doğu illerinde bölgesel eşitsizliklerin yaşandığını göstermektedir. Bu durum, UNESCO'nun raporunda belirtilen küresel eğilimlerle paralellik göstermektedir. Rawls'ın "Fırsat Eşitliği" teorisi, her bireyin eşit fırsatlara sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Tablodaki bulgular, kadınların eğitimde eşit fırsatlara sahip olmadığını ve bu durumun toplumsal adaletsizliğe yol açtığını göstermektedir. Rawls'ın teorisine göre, eğitimde fırsat eşitsizliğinin giderilmesi, daha adil bir toplumun oluşturulması için gereklidir. Nussbaum'un "Eğitimin Güçlendirici Rolü" kavramı, eğitimin bireylerin yeteneklerini geliştirmesi ve toplumsal hayata aktif katılımlarını sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Çalışmanın katılımcıları, eğitimin kadınların özgüvenini

artırdığını, potansiyellerini ortaya çıkardığını ve toplumsal hayata daha aktif katılımlarını sağladığını belirtmektedir. Bu bulgu, Nussbaum'un kavramıyla örtüşmektedir. Bulgular ayrıca toplumsal cinsiyetin nasıl inşa edildiğini ve eşitsizlikleri nasıl sürdürdüğünü göstermektedir. Erkeklerin eğitime öncelik verilmesi ve kızların erken yaşta evlendirilmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin ve normlarının bir sonucudur. Beauvoir, kadınların erkek egemen toplumda "öteki" olarak konumlandırıldığını ve nesneleştirildiğini savunur. Tablo 2'de yer alan "toplumsal cinsiyet eşitsizliği" ve "cinsiyet ayrımcılığı" kavramları, Beauvoir'ın bu temel savını desteklemektedir. Benzer şekilde Butler (2008), cinsiyetin toplumsal bir kurgu olduğunu ve sürekli olarak yeniden üretildiğini savunur. Tablodaki "toplumsal normlar" ve "erken yaşta evlilik" kavramları, Butler'ın bu görüşleriyle paralellik göstermektedir. Bulgular ayrıca toplumsal cinsiyetin nasıl inşa edildiğini ve eşitsizlikleri nasıl sürdürdüğünü göstermektedir. Erkeklerin eğitime öncelik verilmesi ve kızların erken yaşta evlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devamlılığını sağlayan uygulamalar olarak ortaya çıkmaktadır.

3.3. Şiddet ve Güvenlik

Katılımcılar, kadına yönelik şiddetin yaygınlığını ve kadınların güvensizlik içinde yaşadığını belirtmişlerdir. "Kadınlar şiddete maruz kalıyor" ve "Eşinden gördüğü şiddettir ya da eşinden, akrabalarından ve ailesinin eğitim almasını istememesidir" gibi ifadeler, bu sorunun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Tablo, "Şiddet ve Güvenlik" temasını ele almakta ve bu temanın altında "Kadına Yönelik Şiddet" alt temasını incelemektedir. Bulgular, katılımcıların kadına yönelik şiddetin yaygınlığını ve kadınların güvensizlik içinde yaşadığını belirttiğini göstermektedir. Bu bulguları desteklemek için, katılımcıların doğrudan alıntıları kullanılmıştır: "Kadınlar şiddete maruz kalıyor" ve "Eşinden gördüğü şiddettir ya da eşinden, akrabalarından ve ailesinin eğitim almasını istememesidir." Bu alıntılar, kadına yönelik şiddetin farklı biçimlerini ve kaynaklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 3: Şiddet ve Güvenlik ile ilgili temalar

Tema	Alt Tema	Kodlar	Örnek Alıntılar	Kuramsal Bağlantılar
Şiddet ve Güvenlik	Kadına Yönelik Şiddet	şiddet, güvensizlik, aile içi şiddet	"Kadınlar şiddete maruz kalıyor," "Kadının sorunu eşinden gördüğü şiddettir ya da eşinden, akrabalarından..."	Kadına Yönelik Şiddet (Johnson, 2005), Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet (Connell, 2002)

Kadına yönelik şiddetin farklı biçimlerini ve bu biçimlerin nasıl iç içe geçtiğini ele alan Johnson (2005)'a göre, kadına yönelik şiddet sadece fiziksel şiddetle sınırlı değildir; duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet gibi farklı biçimleri de vardır. Bulgular, Johnson (2005)'in bulgularıyla uyumludur. Katılımcılar, kadına yönelik şiddetin sadece fiziksel değil, aynı zamanda duygusal ve ekonomik boyutlarının da olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcıların "Eşinden gördüğü şiddettir ya da eşinden, akrabalarından ve ailesinin eğitim almasını istememesidir" ifadesi, Johnson'ın "yakın terör" olarak tanımladığı, kontrol odaklı ve yakın ilişkilerde gerçekleşen şiddetin bir örneği olarak yorumlanabilir. Connell (2002) de şiddetin toplumsal cinsiyet rolleri ve güç ilişkileriyle nasıl bağlantılı olduğunu belirtmektedir. Şiddetin sadece bir eylem değil, aynı zamanda bir kontrol mekanizması olarak görülmesi, "güvensizlik" kodunu da anlamlandırmaya yardımcı olmaktadır.

3.4. Özgürlük ve Hareket Kısıtlamaları

Tablo, "Özgürlük ve Hareket Kısıtlamaları" temasını, "Kamusal Alan Kısıtlamaları" alt teması altında ele almaktadır. Bulgular, kadınların kamusal alana katılımının kısıtlandığını ve özgürlüklerinin ellerinden alındığını göstermektedir.

Tablo 4: *Özgürlük ve Hareket Kısıtlamaları ile ilgili temalar*

Tema	Alt Tema	Kodlar	Örnek Alıntılar	Kuramsal Bağlantılar
Özgürlük ve Hareket Kısıtlamaları	Kamusal Alan Kısıtlamaları	özgürlük kısıtlaması, kamusal alan, hareket serbestliği	"Erkekler her ortamda/mekanda bulunabilir ama kadınlar öyle değil," "Ellerinden alınan özgürlükleridir en önemli sorunları"	Kamusal Alana Katılım (Fraser, 1990), Hareket Özgürlüğü (Young, 1990)

Fraser (1990) , kamusal alanın farklı grupların eşit katılımına açık olması gerektiğini savunmaktadır. Fraser'a göre, kamusal alana katılım, bireylerin kendi çıkarlarını savunmaları, toplumsal sorunlara çözüm üretmeleri ve demokratik süreçlere katılmaları için önemlidir. Tablo 4'teki bulgular, katılımcıların "*Erkekler her ortamda/mekanda bulunabilir ama kadınlar öyle değil*" gibi ifadeleriyle Fraser'ın kuramını desteklemektedir. Kadınların kamusal alana katılımının kısıtlanması, onların kendi çıkarlarını savunamamalarına, toplumsal sorunlara çözüm üretememelerine ve demokratik süreçlere katılamamalarına neden olmaktadır. Young (1990), hareket özgürlüğünün bireylerin temel haklarından biri olduğunu savunmaktadır. Young'a göre, hareket özgürlüğü, bireylerin istedikleri yere gidebilmeleri, istedikleri kişilerle iletişim kurabilmeleri ve istedikleri faaliyetlerde bulunabilmeleri anlamına gelir. Young'ın kuramı katılımcıların "*Ellerinden alınan özgürlükleridir*" gibi görüşleri ile örtüşmektedir. Kadınların hareket özgürlüğünün kısıtlanması, onların kendi potansiyellerini gerçekleştirememelerine, toplumsal hayata aktif katılamamalarına ve özgür bir birey olarak yaşayamamalarına neden olmaktadır.

3.5. Toplumsal Önyargılar ve Dışlanma

Tablo 5, "Toplumsal Önyargılar ve Dışlanma" temasını, "Toplumsal Önyargılar" ve "Toplumsal Algının Değişimi" alt temaları altında ele almaktadır. Bulgular, kadınların toplumsal önyargılarla karşılaştığını ve dışlandığını göstermektedir. Katılımcılar, kadınların toplumsal önyargılarla karşılaştığını ve dışlandığını ifade etmişlerdir.

Tablo 5: *Toplumsal Önyargılar ve Dışlanma ile ilgili temalar*

Tema	Alt Tema	Kodlar	Örnek Alıntılar	Kuramsal Bağlantılar
Toplumsal Önyargılar ve Dışlanma	Toplumsal Önyargılar	zayıf karakter küçümseme dış görünüş mahalle baskısı	"Toplum tarafından ön yargılı olarak, zayıf karakterli olarak nitelendirilmiş olmamız, " Kadınların yapabileceği şeyleri küçümsüyorlar, "Mahalle baskısı"	Toplumsal Önyargılar (Allport, 1954), Dışlanma (Young, 1990), Toplumsal Normlar (Berger & Luckmann, 1966)
	Toplumsal Algının Değişimi	geleneksel roller toplumsal değişim potansiyel	"Geleneksel kadınlık rollerinin artık değişmesi gerekiyor..." "Kadının temel görevlerinden biri toplumu düzenlemek. Yani evde çocuklarını yetiştiriyor, eşinin	Toplumsal Değişim (Freire, 1970), Toplumsal Algı (Tajfel & Turner, 1979)

	burs ve destek	önünde bir tabak sıcak yemek koyuyor...Hepsi bu olabilir mi? Kadının toplumdaki yerini anlatmak için herkese eğitim verilmeli." "Kız çocuklarının eğitimine yönelik kampanyaların sayısı artırılmalı, kadınların eğitimine maddi ve manevi destek verilmeli. "
--	----------------	---

3.5.1 Toplumsal Önyargılar

Katılımcıların "*Toplum tarafından ön yargılı olarak, zayıf karakterli olarak nitelendirilmiş olmamız*" ifadesi, Allport'un (1954) önyargı kuramını desteklemektedir. Kadınların zayıf karakterli olarak nitelendirilmesi ve dış görünüşleri nedeniyle öteki olarak görülmesi, onların toplumda ayrımcılığa uğramalarına ve dışlanmalarına neden olmaktadır. Young (1990) da dışlanmanın bireylerin toplumsal hayata tam olarak katılmalarının engellenmesi olduğunu savunmaktadır. Katılımcıların "*Mahalle baskısı*" ifadesi, Berger ve Luckmann'ın (1966) toplumsal normlar kuramıyla uyumlu olarak, toplumsal normların kadınlar üzerindeki baskısını ve kontrolünü ifade etmektedir.

3.5.2. Toplumsal Algının Değişimi

Katılımcılar, toplumun kadınlara bakış açısını eleştirerek kadınların daha aktif rol alması gerektiğini vurgulamaktadır. Geleneksel kadınlık rollerinin değişmesi ve potansiyellerinin ortaya çıkarılması gerektiğini belirtmektedirler. Bu durum, toplumsal önyargıların ve dışlanmanın kadınların hayatını sınırladığını göstermektedir. Kadınların geleneksel rollerinin değişmesi, Freire'nin (1970) savunduğu gibi toplumsal değişime ve özgürleşmeye katkı sağlayacaktır. Katılımcılardan gelen "*Kadınların yapabileceği şeyleri küçümsüyorlar*" ifadesi, Tajfel ve Turner'ın (1979) toplumsal kimlik kuramıyla paralellik göstererek, toplumsal algının kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcıların deneyimleri, kadınlara dayatılan ev işleri ve annelik gibi geleneksel rollerin, onların yaşamlarını nasıl daralttığına ve potansiyellerini nasıl köreltiğine ışık tutmaktadır. Katılımcılardan birinin "*Kadının temel görevlerinden biri toplumu düzenlemek...*" şeklinde başlayan ifadesi, bu sınırlamaların ve beklentilerin kadınlar üzerinde yarattığı baskıyı somutlaştırmakta ve bu durumu değiştirmenin yolunu eğitim olarak göstermektedir. Bu bulgu Friedan'ın (1963) çalışması ile ede tutarlıdır. Friedan'ın "kadınısı gizem" olarak adlandırdığı hapsolmuşlük hissi, bu geleneksel rollerin bir sonucudur ve bu durumun değişmesi için kadınların eğitim yoluyla güçlendirilmesi gereklidir. Katılımcıların ifadeleri, kadınların kendi potansiyellerinin farkında olduklarını ve toplumsal hayatta daha aktif rol almak istediklerini göstermektedir. Ancak, bu değişimin gerçekleşmesi için toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda daha fazla farkındalık yaratılması, eğitim imkanlarının artırılması ve kadınların güçlenmesini destekleyen politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. "*Kız çocuklarının eğitimine yönelik kampanyaların sayısı artırılmalı...*" şeklinde başlayan alıntı kadınların kendi potansiyellerini gerçekleştirmeleri ve özgürleşmeleri için toplumun her kesiminin desteği önemli olduğunu vurgulamaktadır.

3.6. Ekonomik Bağımsızlık ve Çalışma Koşulları:

Tablo 6, kadınların ekonomik bağımsızlığının önündeki engelleri ve çalışma koşullarının zorluğunu ele almaktadır. Katılımcılar, ekonomik özgürlüğün kadınlar için önemli bir sorun olduğunu ve kadınların eğitim ve çalışma hayatını zorlaştıran engellerin varlığını belirtmektedir.

Tablo 6: Ekonomik Bağımsızlık ve Çalışma Koşulları ile ilgili temalar

Tema	Alt Tema	Kodlar	Örnek Alıntılar	Kuramsal Bağlantılar
Ekonomik Bağımsızlık ve Çalışma Koşulları	Ekonomik Engeller	Ekonomik özgürlük, engeller, çalışma koşulları	"Ekonomik özgürlük de kadınların önemli bir sorunu," "Kadınların çalışmasını ve eğitim almasını olanaksız hale getiren engeller var"	Ekonomik Bağımsızlık (Sen, 1999), Çalışma Koşulları (Standing, 2011),
	Patriyarka	Ataerkil kontrol Toplumsal cinsiyet rolleri Ev içi emek	"Kadın evi temizlemek, yemek yapmak çocuklarına ve evine bakmak zorunda, bu yüzden eğitimini de yarım bırakıyor. İşe girse bile işten gelince bu işleri yapmak zorunda." Babası, abisi, hatta akrabaları bile kadının eğitim alıp almayacağı konusunda söz sahibi.	Klasik patriyarka Kandiyoti, (1988) Toplumsal Normlar (Berger & Luckmann, 1966)

Bu bulgular, Sen'in (1999) ekonomik bağımsızlık kavramı ile örtüşmektedir. Sen'e göre, ekonomik bağımsızlık bireylerin kendi kararlarını alabilmesi, potansiyellerini gerçekleştirebilmesi ve toplumsal hayata katılımı için önemlidir. Ancak, kadınların ekonomik özgürlüğünün önündeki engeller, onların bu haklardan mahrum kalmasına neden olmaktadır. Standing (2011) de güvencesiz çalışma, düşük ücret ve kötü çalışma koşullarının bireylerin ekonomik ve sosyal güvenliğini tehdit ettiğini vurgulamaktadır.

Katılımcılar, kadınların eğitim ve çalışma hayatı üzerinde aile büyüklerinin söz sahibi olmasını ve ev içi sorumlulukların bu alanları etkilemesini eleştirmektedir. Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlığının sadece maddi değil, toplumsal ve kültürel engellerle de sınırlı olduğunu göstermektedir. Kandiyoti'nin (1988) "klasik patriyarka" kavramı, aile içindeki güç ilişkilerini ve kadınların farklı aile yapılarındaki konumlarını açıklamaktadır. Bu toplumlarda kadınlar, evlilik yoluyla gittikleri evlerde eşlerinin ailesine itaat ederek emeklerini değersizleştiren süreçlere dahil olmaktadır.

3.7. Haklar, Sorumluluklar ve Toplumsal Adalet

Tablo 7, "Haklar, Sorumluluklar ve Toplumsal Adalet" temasını, "Hak ve Sorumluluklar" alt teması altında ele almaktadır. Bulgular, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini, ancak sorumlulukların cinsiyetten dolayı farklı olabileceğini göstermektedir.

Tablo 7: Haklar, Sorumluluklar ve Toplumsal Adalet ile ilgili temalar

Tema	Alt Tema	Kodlar	Örnek Alıntılar	Kuramsal Bağlantılar
Haklar, Sorumluluklar ve Toplumsal Adalet	Hak ve Sorumluluklar	Eşit haklar, farklı sorumluluklar annelik	"Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerekir, ancak sorumluluklar cinsiyetten dolayı farklı olabilir..."	Hak ve Sorumluluklarda Eşitlik (Nussbaum, 2000), Toplumsal Adalet (Rawls, 1971)

Nussbaum (2000), eşitliğin sadece haklarla sınırlı olmadığını, sorumlulukların da adil bir şekilde dağıtılması gerektiğini savunmaktadır. Nussbaum'a göre, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması, onların aynı zamanda eşit sorumluluklara sahip olması anlamına gelmez. Örneğin, annelik gibi sorumluluklar kadınlara özgü olabilir. Tablodaki bulgular, katılımcıların "Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini, ancak sorumlulukların cinsiyetten dolayı farklı olabileceğini" gibi ifadeleriyle Nussbaum'un kavramını desteklemektedir. Katılımcılar, hak ve sorumlulukların adil bir şekilde dağıtılması gerektiğini vurgulamaktadır. Rawls (1971), toplumsal adaletin her bireyin eşit fırsatlara sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Rawls'a göre, toplumda dezavantajlı grupların (örneğin kadınlar) haklarının korunması ve desteklenmesi, toplumsal adaletin sağlanması için gereklidir. Tablo 7'deki bulgular, katılımcıların "Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini" gibi ifadeleriyle Rawls'ın kuramı ile örtüşmekte ve kadınların toplumsal hayatta eşit fırsatlara sahip olmalarının önemini vurgulamaktadır.

3.8. Cinsiyetçi İdeolojiler ve Nesneleştirme:

Tablo 8, "Cinsiyetçi İdeolojiler ve Nesneleştirme" temasını "Nesneleştirme" alt teması altında ele almaktadır. Katılımcılar, "Kadın eş, anne hatta cinsel bir obje" ifadesiyle toplumda yaygın olan cinsiyetçi bakış açısını ironik bir şekilde eleştirmişlerdir. "Hatta" kelimesi, cinsel obje olarak görülmenin diğer roller (eş, anne) yanında önemsizleştirildiğini veya küçümsendiğini ifade etmektedir. Bu ifade, kadınların sadece eş, anne veya cinsel obje olarak görülmesinin onların potansiyellerini sınırladığını vurgulamaktadır. Katılımcı, bu ifadeyle toplumda yaygın olan cinsiyetçi bakış açısına karşı çıkmakta ve kadınların daha özgür ve eşit bir yaşam sürmelerini savunmaktadır. Katılımcı, toplumda yaygın olan cinsiyetçi bakış açısını içselleştirmiş olsa da, bu durumun yanlış olduğunu ve değişmesi gerektiğini düşünmektedir. Freiden (1963)'in "cinsel satış" kavramı, bu nesneleştirme pratiğinin nasıl işlediğini ve kadınların kimliklerini nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Tablo 8: Cinsiyetçi İdeolojiler ve Nesneleştirme ile ilgili temalar

Tema	Alt Tema	Kodlar	Örnek Alıntılar	Kuramsal Bağlantılar
Cinsiyetçi İdeolojiler ve Nesneleştirme	Nesneleştirme	Eş, Anne cinsel obje	"Kadın eş, anne hatta cinsel bir obje."	Nesneleştirme (Beauvoir, 1949), Cinsiyetçi İdeolojiler (Butler, 1990), Eleştirel Pedagoji (Freire, 1970)

Bu bulgu, Beauvoir'ın (1949) nesneleştirme kavramı, Butler'ın (1990) cinsiyetçi ideolojiler kavramı ve Freire'nin (1970) eleştirel pedagoji kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Kadınların kendi potansiyellerini gerçekleştirmek yerine, sadece belirli rollere hapsedilmesi, onların "öteki" olarak görülmesine ve nesneleştirilmesine neden olmaktadır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada katılımcılar, toplumun kadınlara yönelik yerleşik bakış açısını eleştirerek, kadınların toplumsal hayatta daha etkin roller üstlenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Geleneksel kadınlık rollerinin sınırlarını aşmanın ve kadınların potansiyelini tam olarak ortaya çıkarmanın önemine vurgu yapmaktadırlar. Bulgular üniversite öğrencilerinin kadınların gücü ve başarısı hakkındaki olumlu algılarını ortaya koymaktadır. Kadınların çeşitli alanlarda başarılı olabileceğine ve özgüvenlerinin artırılmasıyla potansiyellerinin ortaya çıkabileceğine dair güçlü bir inanç gözlemlenmiştir. Bulgular, kadınların kendi güçlerinin farkında olmalarının

ve toplumsal hayatta daha aktif rol almalarının önemini vurgulamakta ve kadınların güçlenmesinin toplumsal değişim için kritik bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın bulguları, Rowlands'ın (1997) "Kadınların Güçlenmesi" kavramı, Bandura'nın (1977) "Özgüven" kuramı ve Young'ın (1990) "Toplumsal Değişim" kuramı ile yakından ilişkilidir. Rowlands'a (1997) göre, kadınların güçlenmesi, kendi potansiyellerini fark etmeleri, kendi kararlarını alabilmeleri ve toplumsal hayatta daha aktif rol almaları anlamına gelmektedir. Bandura'ya (1977) göre, özgüven, bireylerin kendi yeteneklerine olan inançlarıdır ve hedeflere ulaşmada kritik rol oynar. Young'a (1990) göre ise toplumsal değişim, ezilen grupların güçlenmesi ve toplumsal hayatta daha aktif rol almalarıyla mümkündür.

Ancak, bulgular kadınların kamusal alana katılımının kısıtlandığını ve hareket özgürlüklerinin ellerinden alındığını da göstermektedir. Bu durum, Fraser ve Young'ın kuramlarıyla tutarlılık göstermektedir. Bu kuramsal çerçeveler, kadınların kamusal alana katılımının ve hareket özgürlüğünün neden önemli olduğunu ve bu hakların kısıtlanmasının kadınlar üzerindeki olumsuz etkilerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu durum, kadınların güçlenme süreçlerinin önündeki engelleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devam ettiğini göstermektedir.

Bu bulgular, kadınların güçlenmesinin çok boyutlu bir süreç olduğunu ve hem bireysel hem de toplumsal düzeyde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Kadınların kendi potansiyellerinin farkında olmaları, özgüvenlerinin güçlendirilmesi ve toplumsal hayatta daha aktif rol almaları, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli kazanımlar sağlayabilir. Bu nedenle, kadınların güçlenmesini destekleyen politikaların ve programların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Kadınların eğitim seviyesini yükseltmek için burs programları ve destekleyici projeler geliştirilmelidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık artırılmalıdır. İş hayatındaki ayrımcılıklar için yasal düzenlemeler güncellenmeli ve destek mekanizmaları oluşturulmalıdır. Kadına yönelik şiddetle mücadele için disiplinler üstü politikalar geliştirilmelidir. Örneğin, kadınlara yönelik şiddetle mücadele amacıyla, disiplinler üstü (transdisipliner) bir yaklaşımla (hukuk, psikoloji, sosyoloji, sosyal hizmetler, eğitim bilimleri, sağlık bilimleri, fen bilimleri, antropoloji gibi) etkin politikalar geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Bu çalışmanın en önemli sınırlılığı, İç Anadolu Bölgesi'ndeki tek bir üniversitede gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu durum, bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Gelecekteki araştırmalar, farklı bölgelerdeki ve farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki üniversitelerde gerçekleştirilerek, daha kapsamlı bir bakış açısı sunabilir.

5. KAYNAKLAR

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.

Beauvoir, S. de. (1949). *Le deuxième sexe*. Gallimard.

Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Garden City, NY: Doubleday.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.

Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.

Butler, J. (2008). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışma 1990'da yayımlanmıştır)

- Connell, R. (2002). *Gender. Polity*; Blackwell Publishers.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches*. Sage publications.
- Fraser, N. (1990). Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy. *Social text*, (25/26), 56-80.
- Freire, P. (2000). *Pedagogy of the oppressed* (30th anniversary ed.; M. B. Ramos, Trans.). Continuum. (Orijinal çalışma 1970'te yayımlanmıştır)
- Friedan, B. (2013). *The feminine mystique*. W. W. Norton & Company, Inc. (Orijinal çalışma 1963'te yayımlanmıştır)
- Gupta, S., Wei, M., Tzempelikos, N., & Shin, M. M. (2024). Women empowerment: Challenges and opportunities for sustainable development goals. *Qualitative Market Research*, 27(3). Advance online publication. <https://doi.org/10.1108/QMR-04-2023-0054>
- Hasin, B. A., Rahimi, A., Ayubi, M. M., & Ahmad, N. (2024). *Challenges and prospects: Women's education in contemporary Afghanistan* (Provisionally accepted). *Frontiers*.
- hooks, b. (1984). *Feminist theory: From margin to center*. South End Press.
- Johnson, M. P. (2005). *Conflict and control: Gender symmetry and asymmetry in domestic violence*. *Violence against women*, 11(8), 1003-1018.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender & Society*, 2(3), 274-290.
- Kanji, S., Carmichael, F., Darko, C., Egyei, R., & Vasilakos, N. (2023). The impact of early marriage on the life satisfaction, education and subjective health of young women in India: A longitudinal analysis. *The Journal of Development Studies*, 60(5), 705-723. <https://doi.org/10.1080/00220388.2023.2284678>
- Nussbaum, M. C. (2000). *Women and human development: The capabilities approach*. Cambridge University Press.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Rowlands, J. (1997). *Questioning empowerment: Working with women in Honduras*. Oxfam.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press.
- Sen, G., & Batliwala, S. (2000). Empowering women for reproductive rights. In H. Presser, & G. Sen (Eds.), *Women's empowerment and demographic processes* (pp. 15-16). Oxford University Press.
- Sridevi, T. O. (2005). Empowerment of women-A systematic analysis [IDF Discussion Paper]. India Development Foundation. <https://www.idfresearch.org/pdf/0411.pdf>
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury Academic.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-47). Brooks/Cole.
- Taneri, P. O. (2018, 9-11 Mayıs). *Demokratik toplumda toplumsal cinsiyet eşitliğini derinleştirmek: İçselleştirilmiş toplumsal cinsiyet rolleri ve içselleştirilmiş cinsiyetçilikle mücadele*. VIII. Uluslararası Eğitimde Araştırmalar Kongresi (ULEAD 2018), Ankara, Türkiye.

- UNESCO. (2015). *Education 2030: Incheon declaration and framework for action for the implementation of sustainable development goal 4*. UNESCO.
- Walby, S. (1990). *Theorizing patriarchy*. Blackwell.
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & society*, 1(2), 125-151.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Young, I. M. (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton University Press.

SANATÇI VE EĞİTİMCİ KİMLİĞİYLE GÜÇLÜ BİR KADIN “MÜRŞİDE İÇMELİ” A STRONG WOMAN AS AN ARTIST AND EDUCATOR “MÜRŞİDE İÇMELİ”

Sevtap KANAT¹

¹Doç. Dr. , İnönü Üniversitesi, Grafik Tasarım, <https://orcid.org/0000-0002-7498-4722>

Özet

Dünya sanat tarihine baktığımızda veya daha spesifik olarak Türk sanat tarihini incelediğimizde literatürde kadın sanatçıların hak ettikleri yeri erkek sanatçılar kadar almadığını görüyoruz. Kadınların her alanda varlığı tartışma konusu olduğu ve ikinci sınıf olarak görüldüğü bu coğrafyada kadınlar haklarını almak için daha fazla gayret göstererek, mücadele ederek adlarını duyurmaya çalışmaktadır. Linda Nochlin yazdığı bir makalesinde “Neden büyük kadın sanatçı olmadı?” diye sormuş ve “Büyük kadın sanatçı yok çünkü kadınlar büyüklükten yoksun” şeklinde kendi sorusunu cevaplamıştır. Neden kadın sanatçılar bu kadar az yada neden isimleri duyulmuyor? Neden duyurulmuyor? Tartışılır. Farklı farklı sebepler ve çözüm önerileri sunulabilir. Bu çalışmada bu sorunun çözümüne katkı sunacağı düşünülerek erkek sanatçılara ilham olmuş kadın sanatçılardan biri olan illüstratör, grafik tasarımcı, baskıresim sanatçısı ve eğitimcisi olarak Mürşide İçmeli'nin sanatı ve eğitim anlayışı incelenecektir. Toplumunu var eden gelenek-görenek ve tarih Mürşide İçmeli'nin sanatının çıkış noktasıdır. Sanatında bütün bu öğeler dönüşerek çağdaş simgeler olarak resmine yansımıştır. Mürşide İçmeli Türk sanat tarihinde sanatçı- eğitimci kimliğiyle kendinden sonraki kadın sanatçılara ve eğitimcilere bir öncü bir ilham kaynağı olmuştur. Bu çalışmanın amacı; Türk resim sanatının tarihsel gelişiminde sanatıyla kadın kimliğiyle ön plana çıkmış bir değer olan Mürşide İçmeli 'nin sanata katkısını incelemek, sanat severlere ve özellikle Türk öğrencilere kendi değerlerini tanıtmak ve unutturmamaktır.

Anahtar kelimeler: Kadın, sanat, Mürşide İçmeli

Abstract

When we look at world art history, or more specifically when we examine Turkish art history, we see that female artists do not receive the place they deserve in the literature as much as male artists. In this geography where women's existence is a subject of debate in every field and is seen as the second gender, women are trying to make their names heard by making more efforts and fighting to get their rights. Linda Nochlin asked in an article she wrote, "Why haven't there been any great women artists?" and answered her own question by saying, "There are no great women artists because women lack greatness." Why are there so few women artists or why aren't their names heard? Why aren't they heard? It is debatable. Different reasons and solution suggestions can be offered. In this study, the art and education approach of Mürşide İçmeli, who is one of the female artists who inspired male artists and is thought to contribute to the solution of this problem, will be examined as an illustrator, graphic designer, printmaking artist and educator. The tradition-custom and history that create the society are the starting points of Mürşide İçmeli's art. All these elements are transformed in her art and reflected in her paintings as contemporary symbols. Mürşide İçmeli has been a pioneer and a source of inspiration for the female artists and educators who came after her with her artist-educator identity in the history of Turkish art. The purpose of this study is to examine the contribution of Mürşide İçmeli, who

has come to the forefront with her art and female identity in the historical development of Turkish painting art, to art, to introduce her own values to art lovers and especially Turkish students and not to let them forget them.

Keywords: Women, art, Mürşide İçmeli

Sanat sadece duygusal bir rahatlamak için veya haz duymak için yapılan bir şey değildir. Sanat insanoğlunun var olması ve özgürleşmesinin bir yoludur. Kadınında var olma mücadelesi için önemli bir araçtır. Türkiye’de batılılaşma hareketiyle birlikte sanatta var olmaya çalışan Mihri Müşvik, Müfide Kadri, Güzin Duran, Nazlı Ecevit, Hale Asaf gibi kadın sanatçıları sayabilirken Cumhuriyetle birlikte sanat ve sanat eğitimi alanında kadınların sayıca varlığı daha da artmıştır. Bu sanatçılardan biri de gravür sanatının ve eğitim programlarında özgün baskiresim alanının gelişmesine, eğitimci kimliğiyle birçok sanatçının yetişmesine katkıda bulunan, öncülük eden Mürşide İçmeli’dir. Mürşide İçmeli, sanatçı- eğitimci kimliğiyle Türk sanatının, özellikle baskı resim alanında ulusal ve uluslararası arenada tanınırlığı için katkıda bulunmuştur. Kadın kimliğiyle kendinden sonra ki kadın araştırmacılara, eğitimcilere, sanatçılara hatta çalışmalarıyla erkek sanatçılara ilham kaynağı olmuştur.

Mürşide İçmeli Elazığlı bir ailenin çocuğu olarak 1930 yılında İstanbul’da doğmuş, 10 Aralık 2014 Ankara’da vefat etmiştir. 1934’de babasını kaybeden sanatçı ailesiyle Elazığ’a daha sonra ilkökul çağlarında dayısının eğitimi nedeniyle Ankara’ya taşınmışlar. O dönem Anadolu Medeniyetleri Müzesini ziyaret eder, Ulus Ortaokulunda okuduğu yıllarda da Roma Hamamı kazılarını izler. Dayısının okulu bitince Malatya’ya göç ederler. İçmeli’nin yeteneği ortaokul ve lise dönemlerinde resim öğretmenlerinin ilgisini çeker. Yeteneğinin dışında onu sanata yönelten farklı etmenler de vardı. Dayısı resim yapıyor, ağabey ve dede mühendistir. 1947 yılında öğretmeninin yönlendirmesiyle Çapa Eğitim Enstitüsüne resim-müzik seminerine kabul edilir ve annesiyle İstanbul’a gelir. Fakat Milli Eğitim bakanının değişmesiyle bu programlar kapatılır. Öğrenciler çeşitli öğretmen okullarına dağıtılır. İçmeli de Bursa Kız Öğretmen Okuluna ardından Konya Kız Öğretmen Okuluna gönderilir. 1950 yılında bakanın değişmesiyle Gazi Eğitim Enstitüsü Resim bölümü tekrar açmasıyla (Yılmaz, 2017:144) İçmeli 1950’de Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümüne girdi. Burda güçlü deseni ile Refik Epikman’ın dikkatini çekti ve İçmeli Malik Aksel, Veysel Erüstün, Hidayet Telli ve Nevide Gökaydın gibi alanında önemli isimlerle çalışma imkânı buldu (Yavuz, 2022:50). 1953 yılında mezun olduktan sonra Afyon Lisesinde öğretmenlik yaptı. 1959 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü’nün açmış olduğu asistanlık sınavını kazanarak bir yıl bu görevi yürüttü. O dönem Şinasi Barutçu’nun asistanlığını yaptı. 1951’de Nevide Gökaydından sonra 1959’da Mürşide İçmeli bölümdeki ikinci kadın akademisyen olmuştu (Sisli, 2015: 39). 1960 yılında İspanya Hükümeti’nden burs kazanarak Madrid’e gitti. Orada Güzel Sanatlar Akademisi (Sanbelle Artes de San Fernando) ‘nde Gravür alanında, Grafik Sanatlar Milli Okulu (Escuela Natioanl de Artes Grafikas)’nda ise Litografi alanında eğitim aldı. (Alpaslan, 2007; Şahin, 2019). İlk uluslararası ödülünü bu atölyeden almıştır. Türkiye’ye döndükten altı ay sonra tekrar 1962 yılında devlet bursuyla Londra’da Davies’s Lisan okuluna gitti (Yavuz, 2022; Ersoy, 2004). 21 Şubat- 28 Eylül 1962 tarihleri arasında eğitim aldı. L.C.C. Central School of Arts and Crafts (Yeni adıyla Central School of Arts and Design)’ın Grafik bölümünde illüstrasyon, grafik tasarım, resim, çizim ve baskı teknikleri üzerine çalıştı. 1964’te illüstrasyon dalında lisans ‘National Diploma in Design’, 1965’te yine aynı dalda lisansüstü nitelikteki ‘Central School of Arts and Crafts’ diploması almıştır. İngiltere’de illüstrasyon alanında uzmanlaşan İçmeli daha çok ağaç baskı ile ilgilendi. 1965’te Türkiye’ye dönem sanatçı, Gazi Eğitim Enstitüsü, grafik anasanat dalı bölümünde göreve başladı. İçmeli 1985 yılında ‘Sanatta Yeterlilik’ ardından bir yıl sonra profesör ünvanını aldı. Buradan emekli olup 1986 yılında Bilkent Üniversitesi Tasarım ve Mimarlık Fakültesi’nde Grafik Sanatlar Bölümünü kurdu. Sanatçı, birçok ulusal ve

uluslararası ödüle sahiptir (Şahin, 2019; Çiçek, 2020; Yılmaz, 2017; Giray, 2008; Alpaslan, 2007).

Mürşide İçmeli, özgün baskı ve grafik sanatının bir sanat dalı olarak eğitime katılmasında emeği olan sanatçılarımızdan biridir. İçmeli, çalışmalarındaki anlatım biçimi, konuları ve kendine has tekniğiyle dikkat çekmektedir. İçmeli, Anadolu soyut ve somut kültürel değerlerini, Anadolu'nun tarih öncesi dönemlerine ait inançları ve bu inançlara ait sembolik biçimleri ve kavramları çağdaş kültürle harmanlayarak kendine özgü yorumuyla işlemiştir. Halı ve kilimlerdeki motifler arasındaki simetriyi, minyatürlerdeki geometrik düzen anlayışından etkilenmiştir. Bu yüzden çalışmalarının temelinde simetrik ve geometrik bir düzen hakimdir (Yavuz, 2022; Sisli, 2015; Günebakmaz, 2021; Gök, 2016). Bu düzen yaşamdan kopmadan insanın iç ve dış karmaşıklığına bir karşı çıkış gibidir. Çalışmalarındaki insan kümeleri Anadolu'da bulunan tanrıça heykellerini anımsatmaktadır. Bu da sanatçının kültürel değerlerimizden etkilendiğini göstermektedir.

Figürlerin işlendiği alanda kişisel özelliklere sahip olmayan kadınlı erkekli bazen çıplak bazen giyinik olan bu figürleri sanatçı yalınlaştırarak kare veya dikdörtgen alanlar içerisine istiflemiştir. Böylece kendilerine ait organik bir yaşam alanı oluşturmuşlardır. Kalabalığın insan üzerine etkisini, kalabalıklar içindeki insanın yalnızlığını, kargaşayı, endişeyi ve çaresizlik duygusunu resmetmiştir (Yavuz, 2022: 51). Büyükişleyen ise; sanatçının çalışmalarını, “büyükşehir insanının yalnızlığını, insanların var oluş ve yok oluş nedenlerini vurgulayan ve yorumlayan, psiko-fizyolojik ve psiko-sosyolojik bir araştırma” şeklinde değerlendirmiştir (Akt: Sisli, 2015: 65). Dışavurumcu bir yaklaşımla resmettiği bu insan bedenleri daha çok kitlesel bir ölümü anlatmaktadır. Bunun altında yatan sebeplerden biri de sanatçının çocukluk yıllarının II. Dünya savaşı yıllarına denk gelmesi olabilir. Goya'nın çalışmalarına da bir gönderme olabilir (Yavuz, 2022: 52). Ya da babasını çok erkek kaybetmesi de altında yatan sebeplerden biridir (Pasin, 2012: 9). Sanatçı, Uğur Çalışkan'la çalışmalarının teması hakkında: “Çevremize baktığımızda kalabalık insan grupları görürüz, kalabalık olmalarına karşın mutsuz ve içe kapanık görünürler. Bunlar aslında yanyana fakat yalnız insan yığınlarıdır. Resimlerimde dikkat ederseniz mimiksiz ve duygu ifade etmeyen biçimde yer alırlar, birlikte yaşama zorunluluklarına karşın bireysel yalnızlıklarıyla içiçedirler. Resimlerimdeki geometrik formlar aslında çevremizdeki her şeyde var, kilimlerimizde, kullandığımız eşyalarda, evimizde, her yerde geometrik oluşumlar çevremizi sarmış durumda, bunların etkisi bilinç altında resimlerime bu şekilde yansıyor. Daha sonraları çıplak figürleri giydirmeye başladım sanırım doku ihtiyacından kaynaklandı, tüm bunlara rağmen ifadesizdir insan gruplarım. Geometrinin temelinde ise idollerin ve tanrısal ifadelerin etkisi de bulunmaktadır, yunan medeniyeti heykelleri, arkaik dönem, Anadolu idolleri geometrik kurgularında hep yer aldı ” (Akt: Şahin, 2019: 411).

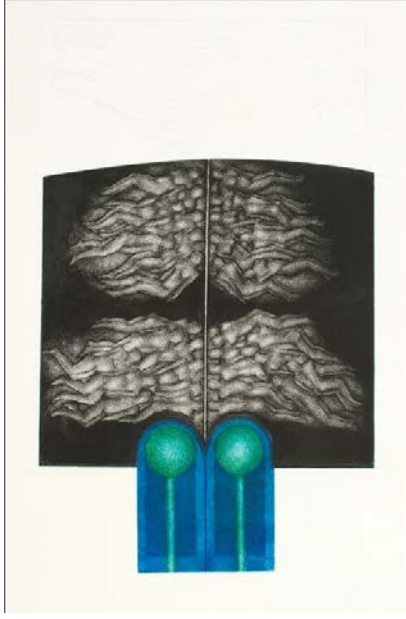
İçmeli'nin genel olarak çalışmalarında kompozisyonlarını siyah veya beyaz fon üzerine kübik tarzda figürler ve kullanılan formlar alt üst veya ikili düzenlemeler şeklinde oluşturmuştur. Sanatçı çalışmalarının kavramsal olarak alt yapısını hakkında yazılan bir metinde “ Sanatçı içinde yaşadığı toplumun yaşam biçiminin, geçmişten gelen gelenek ve göreneklerinin, çevresinin ve doğanın, çağının teknolojik gelişiminin etkisinde kalır ve eserini yaratırken bunların karşısında bir tavır takınır. Bu tavrın biçimi kendi iç dünyasına ve kendi duygularına bağlıdır. Neye karşı duyarlıysa onun yorumunu yapar, mesajını yapıtıyla ortaya koyar ” (İçmeli, 2020: 1) şeklinde yorumlamıştır. Teknik açıdan ise birçok baskı tekniği üzerinde çalışan İçmeli, 1970'lerden sonra gravüre ağırlık verdi (Yılmaz, 2024; Şahin, 2019). İçmeli, gravürü tercih etmesinin sebebi olarak, “çok zor koşullarda çalışmama rağmen bunu sürdürmemin iki nedeni var. Başladığım bir işte uzun süre çalışıyor olmaktan zevk duyuyor olmam ve onu sonuna kadar götürmek istemem yanında duygularımı ve biçim anlayışımı daha

rahat ifade etme olanağı bana veriyor olması” demiştir (Akt: şahin, 2019: 411; Çiçek, 2020). Kâğıdın dokusu, kalınlığı gibi özellikleri, baskı alma işlemi ve renk kullanımı ile kendine has bir ifade biçimi ile çağdaş sanat anlayışına önemli katkıları olmuştur (Gök, 2016: 27).

Görsel 1. Mürşide İmeli, Hitit Güneşi, Gravür, 32.5x37cm., 1977.

Sanatçı her çalışmasında farklı kavramlar üzerinden açıklama yapmış olup “Hitit Güneşi” adını verdiği serisinden olan bu çalışmada (Görsel 1) inanç sisteminin sembollerinden biri olan ‘Güneş Kursu’na atıfta bulunmuştur. Bu seride yaşam ve ölüm arasındaki ilişkiyi sorgulayan eserler üretmiştir. Çalışmasındaki formlar stilize edilmiş kadın figürleridir. Bunlar sanatçının da ilham kaynağı olan eski medeniyetlerden Hitit uygarlığına ait mezarlardan çıkarılmış ‘Tanrıça Heykeli’ne benzer formlardır. Kimi zaman Anadolu’nun tanrıça heykelciklerini andıran figürler, kimi zaman da Hitit savaşçılarına benzer insan topluluğı ister istemez kültürel temelimizi çağrıştırır (Çiçek, 2020: 21). İmeli’nin çalışmalarının en karakteristik özelliğı olan teknik tasarım yüzeylerindeki kabartma hissi bu çalışmada da görölüyor. Resim yüzeyindeki boş alanlarda oluşturduğı bu gofre baskılar sanatçının çalışmalarına özgünlük katmaktadır Resim kâğıdını gravür presinden geçirerek geometrik biçimli rölyefler elde ederek bunların üzerine figürlerini basarak çalışmıştır. Simetrik bir yapının hâkim olduğı kompozisyonda üçlü figür sade, durağan bir görünüme sahip (Akt: Günebakmaz, 40). Anadolu’nun tarihinden etkilenererek yaptığı çalışmalarında parçadan bütüne, özelden genele doğru sunan sembolik biçimleri, yeniden çözümlemesi geçmişin kültürel değerlerini çağdaş, güncel bir yorumla yeniden irdelemesi ve eserlerine aktarması İmelinin en önemli özelliğidir.

Görsel 2. “Ağacın Gölgesinde”, Gravür, 46x38, 1986

Gravür sanatını öznel bir yaklaşımla benimseyen İçmeli'nin karmaşık figür yapısı ve istiflemeleri, rölyefleri ile sanatsal gücünü kanıtlamakta, varlık-yokluk, insan-doğa, yalnızlık gibi metafizik temalarda yoğunlaşmakta bu da resimlerine dramatik bir etki vermektedir. Çevresel etkilerden soyutlanmış bir insan imgesini içeriksel olarak zenginleştirmektedir (Görsel 2). Genelde resimlerini ikili veya alt üst planlar halinde geometrik olarak düzenlemekte, dairesel soyut geometrik bölümlerle, kübist bir yaklaşımla şematize edilmiş figür istifleri (Ersoy, 2004) birleştirilerek bütünler oluşturmaktadır. Çoğunlukla siyah bir fon üzerinde yer almakta, geometrik biçimlerle sınırlandırılmış alanlar desenlerin gücünü artırmaktadır. Mavi ton değerleri ile de anlam yükleri zenginleştirilmektedir (Gök, 2016: 27). Sanatçının eserlerinde sıklıkla rastlanan daire, kare, üçgen, dikdörtgen gibi geometrik şekilleri insan istiflemeleriyle özgün birer kompozisyon haline getirerek sembolik bir anlatım dili oluşturmasının altında farklı olgulara ulaşmak mümkündür.

Görsel 3. “Umut Dünyası”, Gravür, 60x51, 1986

İçmeli'nin Çalışmalarında iki ana tema dikkatimizi çekmekte: Bunlardan birincisi, gizemli insan grupları, çıplak fakat cinsellik içermeyen birbirine yakın, ifadesiz kurgular; ikincisi ise, canlı nesnelere dengeleyen geometrik formlardır.

Görsel 4-5. Mürşide İçmeli, Renkli kurukalem

Mürşide İçmeli çalışmalarında (Görsel 4-5) bitki, ağaç, doğa, toprak, yaşam, yeniden varolma, diriliş, yok oluş gibi konulara yer vermiştir. Bu konuları soyut geometrik biçimlerle betimlemiştir. Eserlerinde boş ve dolu yüzeylerde denge ve uyum hakimdir. Sade bir anlatım olmasına rağmen biçimler arasında sağlam bir etki vardır. Kâğıdın beyaz dokusunu kullanarak oluşturduğu kabartmalar kendine has tasarımının bir parçası olarak sembolize ettiği inşa-doğa, varlı- yokluk gibi metafizik temaları estetik bir anlatımla daha güçlü bir şekilde ifade etmesini sağlamaktadır. Sanatçının bütün çalışmaları ustalık eseridir. Bu ustalık iki yönde biri çizgide ustalık ikincisi teknikte ustalıktır. Çalışmasındaki (Görsel 4-5) kuru boyanın ve siyah kalemin kullanımı ve elde ettiği değerler ustalığının göstergesidir. İçmeli'nin eserlerinde kullandığı dörtgenler insanın yaşamını, daire formları insanın bir gününü üçgenler ise: insan yaşamının sonunu temsil etmektedir (Yılmaz, 2024: 13). Sıkışmış dar alanlarda bulunan bu insan yığınları kaderlerini sorgular gibi. İnsan yazgısı İçmeli'nin tasarımlarında, toplumsal bilinçaltının imgelerini de taşır.

Görsel 6. Mürşide İçmeli Turizm bakanlığı, Devlet Opera ve Balesi İçin tasarladığı afiş

Görsel 7. Mürşide İçmeli Turizm bakanlığı, Devlet Opera ve Balesi İçin tasarladığı afiş

Çok yönlü bir sanatçı kişiliğe olan İçmeli ağırlıklı olarak gravür baskıyı tercih etse de 1970'den sonra grafik tasarım alanında da çalışmalar yapmıştır. Daha çok illüstrasyon ağırlıklı olarak çalışmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı ve Avrupa Konseyinin işbirliği ile İngilizce ve

Fransızca komisyonlarında yer alarak kitap resimlemesi alanında çalıştı. 1974-77 yılları arasında bu proje kapsamında araştırma inceleme yapmak için Paris, Londra, York, Lids, Münih vb. Avrupa kentlerinde bulunmuş ve kitap grafik tasarımı ile uğraştı. İçmeli'nin grafik çalışmaları arasında Turizm bakanlığı, Devlet Opera ve Balesi, Ankara Oda orkestrası için yapmış olduğu afiş (Görsel 6-7), broşür, plak kapağı tasarımları vardır. Çocuklar için tasarlanmış ders kitapları kapak illüstrasyonları da yapmıştır (Çiçek, 2020).

Görsel 8. Mürşide İçmeli, 23 Nisan Çocuk Bayramına Çağrı

Çocuk kitapları için illüstrasyon çalışmaları yapan sanatçı görsel olarak mutlu güler yüzlü çocukları resmetmiştir (Görsel 8). Bu çocuklar kentlerde yaşayan çocuklardır. Kompozisyon olarak gravürlerinde olduğu gibi figür grupları bu çalışmalarda da var. Koyu-açık renklerin kullanarak kontrastlar oluşturulmuş böylece kolay algılanır bir tasarım elde edilmiş. Renk olarak çocukların dikkatini çekecek canlı renkler tercih edilerek renk armonileri ile konunun içeriğine 23 Nisan çocuk bayramının ruhuna uygun olmuştur (Mardi, 2006: 51). İçmeli'nin gravürlerinden farklı olarak illüstrasyonlarında renk kullanımı daha da artmıştır.

Görsel 9. Mürşide İçmeli, Bir Opera Yapalım Afişi , 56x82 cm

T.C. Ankara Devlet Opera ve Balesi'nde Salih Kanyon tarafından sahneye konulan 'Bir Opera Yapalım' (Görsel 9) için tasarladığı afiş tasarımı. İllüstrasyon ağırlıklı olan bu çalışma da toprak tonlar tercih edilmiş. Gravürlerinde kullandığı insan gruplamaları burada

da mevcut fakat istifleme gravür çalışmalarında olduğu kadar yoğun değil ve buradaki insanların yüzlerinde duygu ifadesi mevcuttur ve insan soyutlamaları yoktur.

Görsel 10. Müşide İçmeli, Paquita & Bulutlar Nereye Gider ? 55x81cm

Bu afiş çalışması da yine Ankara Devlet Opera ve Balesi için tasarlanmış olduğu bu afiş tasarımında farklı olarak tipografik tasarım tercih etmiştir. İçmeli'nin nerdeyse her çalışmasının konusu insandır fakat bu çalışmada figür kullanmamıştır.

Görsel 11. Müşide İçmeli Ankara Devlet Opera ve Balesi için tasarladığı afiş

Müşide İçmeli'nin eserleri sade bir dil ve sembolik bir anlatımına sahip çalışmalardır. Bu güçlü anlatıma ulaşmasında grafik eğitiminin ve özel bir düşünme yetisine sahip olduğu tartışılmaz. Müşide İçmeli'nin çalışmalarında desen asıldır. Resimlerinin temeli çizgiye dayanmaktadır.

Görsel 12-13. Moda Tasarımlarından Örnekler, Mürşide İçmeli

Mürşide İçmeli'nin çok az insanın gördüğü moda tasarımlarını (Görsel 12-13) annesi ve teyzesi uygun kumaşlar kullanarak uygulayarak hayata geçirmişlerdir. Oran-orantılarıyla sağlam bir desene sahip olan bu tasarımlar zarif, siyah- beyaz ve gri tonlarıyla dikkat çekmektedir. Mürşide İçmeli bu çalışmaları hakkında: “Elbise modellerini ilkokulda çizmeye başladım. Ortaokul ve lise yıllarında devam ettim. Gezmeyi çok sevmezdim. Evde bu tasarımlarla kendimi oyalardım. Bu çalışmalarına Afyon'da resim-iş öğretmeni olarak çalışırken, İngiltere'de ve Gazi'de asistan olduğum yıllarda da devam ettim. Sonra bıraktım. Ama o denemelerimin sanatsal çalışmalarına sonradan katkısı büyük oldu” diyerek anlatır (Akalın, 2008: 10).

SONUÇ

Sanatçı, eğitimci kimliğiyle bir sanat çınarı olan Mürşide İçmeli, sürekli üretir. Mükemmeliyetçiliğini ve yaratıcılığını dengeli bir biçimde çalışmalarına yansıtır. Düşünsel ve deneysel bilgi birikimini biçimlendirir. Her ürettiği çalışma bir sonraki yapıtının ip uçlarını barındırır. Tutkuyla sürekli üretme isteğiyle bütün olasılıkları dener ve istediği etkiyi yakaladığında eserini tamamlar. Bir çalışma diğer çalışmayı etkiler ve bir zincirin halkaları gibidirler. Sanatçı dışavurumcu bir yaklaşımla daha düşsel ve daha duygusal yaklaşımla sanatını üretir. Ne doğa ne insan, ne de tarih bildik değil yeni bir gerçekliğe taşınır. Bütün öğeler, çağdaş simgeler olarak resme aktarılır. İnsan bu çalışmalarda dünü, bugünü ve yarını düşünür. Çağdaş, aydın Türk kadın imajını güçlendiren Mürşide İçmeli kendine has anlatım biçimiyle, konularıyla özgün baskı resim ve grafik alanında çalışmalar yapmış, öğretici ve eğitimci yanı sıra sanat camiasına birçok öğrenci yetiştirmiştir. Çalışmalarıyla öğrencilerin kültürel zenginliklerimizin farkında olmalarını ve bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. İçmeli'nin en önemli özelliklerinden biri ısrarcı ve mücadeleci yönüdür. Belki de onun mükemmelle ulaşmasında en önemli etkidir. Bu yönü her öğrenciye her kadına model olmalıdır. Kadının var oluş mücadelesine sessizce katkıda bulunan İçmeli, pek çok kadın sanatçımıza örnek olmuştur.

KAYNAKÇA

Akalın, G. (2008). Sanat ve Anılarla Mürşide İçmeli..... Gazi Üniversitesi, Resim-Heykel Müzesi Mürşide İçmeli Özgün Baskıresim Sergisi Kataloğu, 24 Kasım- 30 Aralık 2008, Ankara.

Alpaslan, T. D. K. (2007). Türk Gravür Baskı Sanatının Doğuşu ve Öncü Bir Sanatçı: Mürşide İçmeli, Karadeniz Araştırmaları, Sayı: 12 s: 137-145.

Çiçek, T. (2020). Türkiye’de 1950 Sonrası Ağaç Baskının Gelişimi Ve Mürşide İçmeli’nin Ağaç Baskılarından Örnekler (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Ersoy, A. (2004). 500 Türk Sanatçısı ‘Plastik Sanatlar’, 1. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi: İstanbul.

Giray, K. (2008). Özgün Baskıda Özgün Bir Sanatçı: Mürşide İçmeli (Bölüm), Gazi Üniversitesi, Resim-Heykel Müzesi Mürşide İçmeli Özgün Baskıresim Sergisi Kataloğu, 24 Kasım- 30 Aralık 2008, Ankara.

Gök, A. (2016). Türk Grafik Özgün Baskı Sanatında 1950’den Günümüze Sembolik Anlatım (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Günebakmaz, M. K. (2021). Anadolu İnsanı Yaşam Ve Kültürünün Çağdaş Türk Özgün Baskı Resim Sanatına Yansıması (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

İçmeli, M. (2020). Ölçü, Gizem, Matematik ve Mürşide İçmeli. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-80295/olcu-gizem-matematik-ve-murside-icmeli.html> adresinden 07.02. 2025 tarihinde alı

Mardi, H. Ö. (2006). Çocuk Kitapları Resimlemede Karakter Yaratma (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Pasin, G. E. (2012) Kadının Farkındalık Ve Özgürleşmesinde Sanatın Önemi, Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası Kadın Konferansı, (Ed: Vahap Tecim, Çigdem Tarhan Ve Can Aydın) 09-12 Mayıs, İzmir.

Sisli, N. (2015). Türkiye’de Cumhuriyet Öncesi-Sonrası Kadın’ın Konumu Ve Baskıresim Alanındaki Varlıkları Hakkında Bir Analiz (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.

Şahin, S. (2019). Türk Baskıresim Sanatında Öncü Kadın Sanatçılar Ve Baskıresim Sanatına Katkıları, İdil Dergisi, 8 (15): 403- 413. DOI: 10.7816/idil-08-55-14

Yavuz, F. (2022). 1970’li Yıllar Sürecindeki Türkiye’de Baskı Sanatlarında Figüratif Ve Soyut İmgeler (Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir.

Yılmaz, E. M. (2024) Günümüz Türk Özgün Baskıresim Sanatında Bir Anlatım Biçimi Olarak Doğa (1. Bölüm) Güzel Sanatlarda Yeni Vizyonlar: Kavramlar - Kuramlar - Uygulamalar (Editör: Doç. Dr. Suna ÇETİN YETER), Duvar Yayınları : İzmir.

Yılmaz, S. (2017). Mürşide İçmeli’nin Sanat ve Eğitim Anlayışı, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, (Kadın Özel Sayısı) 9 (9): 141-159. ISSN: 1309-081X

GÖRSEL KAYNAK

Görsel 1: Mürşide İçmeli, Hitit Güneşi, Gravür, 1977. Günebakmaz, M. K. (2021). Anadolu İnsanı Yaşam Ve Kültürünün Çağdaş Türk Özgün Baskı Resim Sanatına Yansıması, Yüksek Lisans Tezinden alınmıştır.

Görsel 2: “Ağacın Gölgesinde”, Gravür, 1986, Gök, A. (2016). Türk Grafik Özgün Baskı Sanatında 1950’den Günümüze Sembolik Anlatım, Yüksek Lisans Tezinden alınmıştır.

Görsel 3: “Umut Dünyası”, Gravür, 1986, Gök, A. (2016). Türk Grafik Özgün Baskı Sanatında 1950’den Günümüze Sembolik Anlatım Yüksek Lisans Tezinden alınmıştır.

Görsel 4-5: Mürşide İçmeli, Renkli kurukalem, Gazi Üniversitesi Resim- Heykel Müzesi, Mürşide İçmeli Özgün Baskıresim Sergisi Kataloğu, Ankara.

Görsel 6: Mürşide İçmeli Turizm bakanlığı, Devlet Opera ve Balesi İçin tasarladığı afiş, Gazi Üniversitesi Resim- Heykel Müzesi, Mürşide İçmeli Özgün Baskiresim Sergisi Kataloğu, Ankara.

Görsel 7: Mürşide İçmeli Turizm bakanlığı, Devlet Opera ve Balesi İçin tasarladığı afiş, Gazi Üniversitesi Resim- Heykel Müzesi, Mürşide İçmeli Özgün Baskiresim Sergisi Kataloğu, Ankara.

Görsel 8: Mürşide İçmeli, 23 Nisan Çocuk Bayramına Çağrı, Mardi, H. Ö. (2006). Çocuk Kitapları Resimlemede Karakter Yaratma, Yüksek Lisans Tezinden alınmıştır.

Görsel 9: Mürşide İçmeli, Bir Opera Yapalım Afişi, <https://www.osmanlimezat.com/urun/9076778/opera> 01.02. 2025 tarihinde alınmıştır.

Görsel 10: Mürşide İçmeli, Paquita & Bulutlar Nereye Gider? Gazi Üniversitesi Resim- Heykel Müzesi, Mürşide İçmeli Özgün Baskiresim Sergisi Kataloğu, Ankara.

Görsel 11: Mürşide İçmeli Ankara Devlet Opera ve Balesi İçin tasarladığı afiş, Gazi Üniversitesi Resim- Heykel Müzesi, Mürşide İçmeli Özgün Baskiresim Sergisi Kataloğu, Ankara.

Görsel 12-13: Mürşide İçmeli , Moda Tasarımlarından Örnekler, Gazi Üniversitesi Resim- Heykel Müzesi, Mürşide İçmeli Özgün Baskiresim Sergisi Kataloğu, Ankara.

DİVAN EDEBİYATINDA KADIN FİĞÜRÜNE DAİR METAFORLAR METAPHORS ON THE FEMALE FİĞURE İN DIWAN LİTERATURE

Emine SALMAN¹, Aliye YILMAZ²

¹Yükseklisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türk İslam Edebiyatı,

²Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türk İslam Edebiyatı,

ORCID: 0000-00002-3368-0239

Özet

Divan edebiyatında kadın figürü, aşk şiirlerinde idealize edilmiş bir sevgili olarak tasvir edilir ve bu tasvirler çeşitli metaforlarla zenginleştirilir. Kadın, güzelliği, ulaşılmazlığı ve etkileyciliğiyle ele alınırken, ışık, doğa, değerli taşlar ve savaş unsurları gibi farklı metaforlarla betimlenmiştir. Sevgilinin yüzü ay ve güneşle, teni inci ve gümüşle, yürüyüşü selvi ve ceylanla, gözleri ise ok, kılıç veya ateşle anlatılarak aşkın hem yüceltilen hem de acı veren bir deneyim olduğu vurgulanmıştır. Bu çalışma, divan edebiyatında kadın figürüne yönelik kullanılan metaforları inceleyerek, bu betimlemelerin edebi anlamlarını ve aşk anlayışıyla olan bağlantılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. İncelenen metaforlar, kadın figürünün şiirlerde sadece fiziksel güzelliği temsil eden bir unsur olmadığını, bununla beraber aşkın acı veren, yıkıcı ve tehlikeli yönlerini de yansıttığını göstermektedir. Örneğin, sevgilinin gözlerinin kan içen bir kâfir, bakışlarının zehir, kaşlarının yay ve kirpiklerinin ok olarak betimlenmesi, aşkın yalnızca hayranlık uyandıran bir duygu olmadığını, aynı zamanda aşık üzerinde derin bir ıstırap ve çaresizlik yarattığını ifade etmektedir. Bu tür metaforlar, kadının yalnızca bir güzellik ve hayranlık objesi olarak değil, aynı zamanda aşık için bir sınav, bir mücadele ve kimi zaman bir felaket kaynağı olarak ele alındığını ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Kadın, Metafor, Divan Edebiyatı.

Abstract

In Divan literature, the female figure is depicted as an idealized lover in love poems, and these depictions are enriched with various metaphors. While women are addressed with their beauty, inaccessibility, and impressiveness, they are depicted with different metaphors such as light, nature, precious stones, and war elements. The beloved's face is described with the moon and the sun, her skin with pearls and silver, her walk with cypresses and gazelles, and her eyes with arrows, swords, or fire, emphasizing that love is both an exalted and painful experience. This study aims to reveal the literary meanings of these depictions and their connections with the understanding of love by examining the metaphors used for the female figure in Divan literature. The metaphors examined show that the female figure is not only an element representing physical beauty in poems, but also reflects the painful, destructive, and dangerous aspects of love. For example, the description of the beloved's eyes as a blood-drinking infidel, his gaze as poison, his eyebrows as bows and his eyelashes as arrows indicates that love is not only an admirable feeling, but also creates deep suffering and helplessness in the lover. Such metaphors reveal that the woman is not only considered as an object of beauty and admiration, but also as a test, a struggle and sometimes a source of disaster for the lover.

Keywords: Woman, Metaphor, Divan Literature.

1. GİRİŞ

Divan edebiyatı, aşk, doğa, tasavvuf ve toplum gibi çeşitli temaları zengin bir metaforik dil ile işleyen köklü bir edebiyat geleneğidir. Bu edebiyatın en önemli unsurlarından biri, aşk şiirlerinde sıkça yer bulan kadın figürüdür. Divan şairleri, kadın figürünü sadece fiziksel güzelliğı ile ele almakla kalmamış, onu idealize edilmiş bir sevgili, ulaşılması zor bir varlık ve aşkın en güçlü temsilcisi olarak tasvir etmişlerdir. Kadın, kimi zaman ay, güneş, inci ve gümüş gibi parlak ve değerli varlıklarla; kimi zaman selvi, gül ve ceylan gibi zarif doğa unsurlarıyla; kimi zaman da ok, kılıç ve ateş gibi tehlikeli metaforlarla anlatılmıştır. Bu benzetmeler, aşkın hem yüce ve arzu edilen hem de yakıcı ve yıkıcı bir deneyim olduğunu göstermektedir.

Kadın figürüne yönelik kullanılan metaforlar, sadece estetik bir unsur olarak değerlendirilemez; aynı zamanda dönemin toplumsal yapısını, kadına bakış açısını ve edebî gelenekleri anlamak açısından da önemlidir. Osmanlı toplumunda kadının sosyal konumu, mahremiyet anlayışı ve aşk kavramına yüklenen anlamlar, divan edebiyatındaki kadın tasvirlerine de yansımıştır. Şairler, sevgiliyi genellikle erişilmez, duygularını gizleyen, nazlı ve sert tavırlı bir varlık olarak betimlemiş, bu durum aşığın çektiğı ıstırabı ve aşkın fedakârlık gerektiren bir süreç olduğunu vurgulamak için kullanılmıştır.

Çalışmada, divan edebiyatında kadın figürü üzerine yapılan metaforlar ve nasıl kullanıldığı, bu metaforların hangi unsurlarla kurulduğu ve edebi geleneğin kadın imgesini nasıl yapılandığı ele alınacaktır. Kadının ortaya konulan eserlerde nasıl konumlandırıldığı, hangi edebi unsurlar aracılığıyla anlatıldığı ve bu anlatım biçimlerinin şairlerin duygu dünyasını nasıl yansıttığı üzerinde durulacaktır. Böylece divan edebiyatındaki kadın tasvirlerinin, yalnızca bireysel bir aşk anlatısı olmadığı, aynı zamanda edebi, toplumsal ve kültürel bir anlam taşıdığı ortaya konulacaktır.

1.1. Divan Edebiyatında Metafor Kavramı

Divan edebiyatı, Osmanlı döneminde ortaya çıkan ve özgün bir anlatım tarzıyla şekillenen derin bir edebi gelenektir. Kendine özgü sembolik ifadeler ve sanatsal öğelerle dikkat çeken bu türde, metaforlar önemli bir yer tutar. Bu anlatım yöntemi, yalnızca kelimelere farklı anlam boyutları kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda şiire görsel ve duygusal bir estetik katman ekler. Şairler, soyut düşünceleri somutlaştırmak ve okuyucularına güçlü imgeler sunmak için bu yönteme sıkça başvurmuşlardır. Metaforların etkisiyle şiir, okuyucunun zihninde daha derin ve çarpıcı bir anlam bırakır. Divan şiirinde bu tür ifadeler genellikle sevgi, tabiat, güzellik ve ilahi aşkla ilgili duyguları aktarmak amacıyla kullanılır. Şairler, bu teknikle duygularını ve düşüncelerini daha yoğun bir biçimde ifade etme fırsatı bulmuşlardır (Bayram, 2024: 1). Edebi eserlerde sıkça rastlanan metaforik anlatım, günümüzde televizyon, reklam gibi iletişim alanlarının tamamında yaygın olarak kullanılmakta ve günlük dilin ayrılmaz bir özelliğı hâline gelmiştir. Soyut ya da kuramsal kavramları anlamlandırmak ve açıklamak için bir düşünce modeli olarak kullanılan metaforlar, bireyin önceki bilgileri ve deneyimleri ile yeni öğrenilenler arasında etkili bağlar kurarak imgeler oluşturabilir ve öğrenme sürecinin niteliğini artırabilir (Mertol vd., 2013: 183).

Düşünce, duygu ve tutumların ifade edilip hayata geçirilmesinde dilin önemi büyüktür. Dil sayesinde kavramlar aktarılırken, anlatımı zenginleştirmek ve kelimelerin anlamını daha belirgin hale getirmek için farklı ifade biçimlerine başvurulur (Karadağ, 2003: 79). Bu ifade yollarından biri de metaforlar olarak karşımıza çıkar. Metafor, dil ve düşünce arasındaki derin bağlantıları ortaya koyan önemli bir araçtır. Metafor sözcüğü, Yunanca kökenli "meta" (değişim) ve "pherein" (taşımak) kelimelerinin birleşiminden oluşmuş "metapherein" teriminden türemiştir (Levine, 2005: 172).

Metafor kavramı, tarihsel süreçte çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Bu değişimin ardında, farklı dillerin, kültürlerin ve akademik alanların kendi özgün metafor tanımlarını geliştirmiş olmaları önemli bir etken olmuştur (Acar, 2023: 41). Metafor kavramı, İngilizce'de birbiriyle ilişkili ancak farklı amaçlarla kullanılan iki temel anlam taşımaktadır. Türkiye Türkçesinde bu anlamlar genellikle "söz sanatı" veya "sembol" terimleriyle ifade edilse de, birincisi belirli bir kelime veya ifadeyi başka bir nesne ya da eylemle ilişkilendiren bir anlatım biçimi; ikincisi ise bir olgunun sembolik bir sunumunu ifade eder (Gasset, 1948; Akt: Danışman, 2015: 48). Lakoff ve Johnson (1980: 195-197) çalışmasında, metaforun yalnızca dilsel bir araç olmadığını, aynı zamanda insanların düşünce ve eylem sistemlerini şekillendiren zihinsel bir yapı olduğunu vurgular.

Metafor, Batı dillerinde "taşımak" ve "göndermek" gibi eylemlere dayanan bir kökene sahiptir ve zamanla "anlam taşımak, ilişki kurmak, farklılıkları buluşturmak" gibi yan anlamlar kazanmıştır. Türkçede ise genellikle "mecaz" terimiyle özdeşleştirilen metafor, bu bağlamda geniş anlam potansiyelini yitirme riski taşır. Bunun sonucunda, ayrıntılı incelemelerde "mecaz" ailesine ait diğer kavramların tercih edildiği ve metaforun eksik kaldığı durumlarda ilave açıklamaların gerektiği görülmektedir. Günümüzde metafor, hem edebiyatta hem de pedagojide, anlamlar arasında bağ kurarak düşünsel bir derinlik yaratmada önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, metaforu yalnızca bir dilsel yapı değil, aynı zamanda düşünce ve kavrayışın dinamik bir unsuru olarak ele almak gereklidir (Demir ve Yıldırım, 2019: 1087).

Edebiyat, soyut düşünceleri somutlaştırma ve duyguları ifade etme konusunda metaforları etkin bir şekilde kullanır. Örneğin, John Donne'in "A Valediction: Forbidding Mourning" adlı şiirinde kullanılan metaforlar, aşkın doğasını ve insan ilişkilerini derinlemesine anlamamıza yardımcı olur (Abdulla ve Lutfi, 2020: 1). Metaforlar, okuyucunun metni daha iyi anlamasını sağlarken, aynı zamanda yazarın duygusal ve düşünsel derinliğini de yansıtır (Agustin ve Dwi, 2019: 78; Fang, 2015: 62-64). Metafor kavramı özellikle edebiyat alanında anlamın derinlemesine işlenmesine olanak tanır. Metaforlar, okuyucunun metinle etkileşimini artırarak, anlam katmanları oluşturur ve duygusal deneyimleri ifade etmede önemli bir araçtır.

Divan edebiyatı, Osmanlı döneminin sanat anlayışını yansıtan bir gelenek olup, kadın figürü bu geleneğin önemli bir parçasıdır. Kadın, Divan şairleri tarafından sıklıkla metaforik bir biçimde tasvir edilmiştir; güzellik, zarafet ve aşkın simgesi olarak betimlenmiştir. Şairler, kadını idealize ederek bazen gül, ay veya cennet hurisi gibi imgelerle özdeşleştirmiş, bu şekilde soyut duyguları somut imgelerle ifade etmişlerdir. Kadın figürünün Divan şiirindeki merkezi rolü, aşk anlayışı ve güzellik kavramlarıyla ilişkilidir. Metaforlar, şairlerin duygularını derinleştirirken aynı zamanda dönemin toplumsal yapısını ve cinsiyet rollerini yansıtır. Modern literatürde ise bu metaforlar, kadının objeye indirgenmesi ya da yüceltilmesi açısından tartışma konusu olmuştur. Divan edebiyatındaki kadın figürü, estetik ve düşünsel anlamda önemli bir yer tutar.

1.2. Kuramsal Çerçeve

Batı etkisinin artmasıyla birlikte, kadın hakları savunulmaya başlanmış ve kaybedilen toplumsal statü yeniden kazanmaya çalışılmıştır. Bu süreçte halk şairlerinin kadın figürüne bakış açısı, divan şairlerinden farklılık gösterir. Halk şiirinde kadın, canlı ve özgür bir figür olarak öne çıkar, adeta sevgili ve övgüye değer bir varlık olarak betimlenir. Oysa Divan Edebiyatı'nda kadın, daha soyut bir varlık olarak, bir hayal ya da vehim gibi ele alınır. Tanzimat Dönemi'nde kadın, aşk ve toplumsal cinsiyet rollerinin somutlaştığı bir dönemi işaret eder. Aynı zamanda, Servet-i Fünun Dönemi'nde, kadın imgesi bazen hasta bir varlık olarak, bazen de toplumun farklı yönlerini simgeleyen bir figür olarak yansımıştır. Millî Mücadele

Dönemi'nde kadın, vatanı için mücadele eden kahraman bir figür olarak ortaya çıkarken, Garip Akımı ile birlikte, kadın daha sıradan ve gündelik bir tema haline gelir. İkinci Yeniciler ile kadın, bazen erotik bir imge olarak, bazen de soyut bir arzu figürü olarak şiirlerde yer bulur. Bu süreç, kadının edebiyat içindeki rolünün nasıl evrildiğini ve dönemin toplumsal değerlerinin edebi yansımalarını gösterir (Aktan, 2019: 8).

Divan edebiyatında kadın metaforu, toplumun ataerkil yapısı ve dönemin kültürel dinamikleriyle şekillenmiştir. Özellikle XV. ve XVI. yüzyıllarda kadın, çoğunlukla pasif ve olumsuz bir şekilde temsil edilmiştir. Bu dönemdeki kadın figürleri çoğunlukla "aşk" ve "güzellik" gibi metaforlarla betimlenmiş, ancak genellikle güçsüz ve pasif bir konumda yer almıştır (Çetinkaya, 2008: 328). Kadın şairlerin sayısı ise oldukça azdır. Erkek egemen bir edebiyat geleneği içinde kadınların şiire katılmaları, toplumsal normlarla sınırlıdır. Kadın şairlerin eserleri de genellikle erkek egemen bakış açısını yansıtmaktadır; bu nedenle, kadın şairlerin şiirleri, genellikle erkek duygularının ve ideolojilerinin bir yansımasıdır (Morkoç, 2011: 225).

Divan edebiyatında kadınla ilgili tartışmalar, feminist bakış açılarıyla da ele alınmıştır. Kemal Sılay, bu geleneği ataerkil bir yapı olarak değerlendirirken, Zehra Toska ve Nazan Bekiroğlu, kadın şairlerin çok az olmasının sebebini, kadınlara özgü bir şiir geleneği eksikliğine bağlamaktadırlar. Toska, divan edebiyatını cinsiyet bağımsız bir gelenek olarak kabul eder ve bu bakış açısının, divan şiirine daha doğru bir yaklaşım sunduğunu savunur (Açıl, 2007: 587-588).

Divan edebiyatında kadın, genellikle güzellik, aşk ve erişilmezlik kavramları etrafında idealize edilmiş bir figür olarak tasvir edilir. Şairler, kadını gül, bülbül, saç, mehtap ve aydınlık gibi metaforlarla betimleyerek hem fiziksel güzelliğini hem de duygusal cazibesini vurgular. Bununla birlikte, kadın çoğu zaman ulaşılmaz bir sevgili olarak konumlandırılır; bu durum aşkı derin ve trajik bir hale getirir. Bazı eserlerde kadın, zehir, şeytan veya akrep gibi olumsuz metaforlarla cazibenin getirdiği tehlikeyi temsil ederken, tasavvufi şiirlerde ilahi güzelliğin ve Tanrı'nın yüceliğinin sembolü olarak karşımıza çıkar. Bu temalar, dönemin toplumsal ve kültürel normları ile şairlerin estetik anlayışlarının bir yansımasıdır.

2. Divan Edebiyatında Kadınlar İlgili İşletilen Metaforlar

Divan edebiyatı, Osmanlı coğrafyasının kültürel ve estetik birikimini yansıtan, biçimsel ve içeriksel açıdan zengin bir şiir geleneğidir. Bu edebi gelenekte, kadın figürü, hem aşkın hem de estetik güzelliğin ideal bir temsilcisi olarak önemli bir yer tutar. Kadın, kimi zaman erişilmez bir sevgili, kimi zaman ilahi aşkın mecazi bir yansıması, kimi zaman ise sosyal hayattaki ideal bir karakter olarak karşımıza çıkar. Ancak Divan şiirinde kadın, yalnızca fiziksel güzellik unsurlarıyla değil, aynı zamanda metaforik bir anlam dünyasıyla da şekillenir. Divan edebiyatının estetik ve dilsel yapısı içinde kadın figürünün betimlenmesi, dönemin toplumsal, kültürel ve dini değerleriyle şekillenmiş; sevgilinin güzellik unsurları (yüz, saç, göz vb.) doğa ve kozmik unsurlarla ilişkilendirilerek idealize edilmiştir. Kadın, yüzüyle "ay" ve "gül", saçıyla "gece" ve "tuzak", bakışıyla "ok" ve "ceylan", yürüyüşüyle ise "selvi" gibi metaforlarla ifade edilmiştir. Bu metaforlar, yalnızca fiziksel güzellik tasvirleri olmaktan öte, estetik bir söylemin parçası olarak derin anlamlar taşır. Kadının bu şekilde betimlenmesi, Divan edebiyatındaki aşk anlayışıyla da yakından ilişkilidir. Kadın figürü, genellikle ulaşılamaz ve aşığın acısını derinleştiren bir karakter olarak ele alınır. Sevgiliye duyulan aşk, maddi boyuttan çıkarak bir tür manevi arayışa dönüşür ve bu durum, kadını bir nevi ilahi güzelliğin sembolü haline getirir. Böylece kadın, hem dünyevi hem de metafizik bir kimlik kazanır.

Divan şiirinde, şairlerin en sık işlediği temalardan biri güzelliştir. Güzellik, teşbihler ve metaforlarla zenginleştirilmiş, çeşitli ve hayal gücüne dayalı imgelerle şekillendirilir. Şairler, güzellik kavramını betimlemek için o dönemde estetik olarak değerlendirilen maddi ve manevi öğelerden yararlanır. Bununla birlikte, birkaç istisna dışında ele alınan güzellik genellikle insanın fiziksel çekiciliğine odaklanır. Klasik edebiyat anlayışında, sevgili, güzelliğin en yüce temsilcisi olarak kabul edilir. Sevgili, eda, cilve, naz ve işve gibi tavırlarına ek olarak, fiziksel cazibesiyle de şiirlerin odağındadır. Saç, göz, kaş, yanak, dudak, ağız ve ince tüyler gibi yüz bölgesine ait özelliklerin yanı sıra, bel, göğüs, eller ve bacaklar gibi vücut unsurları sevgilinin fiziksel güzelliğini ifade eder. Güzellik öğelerinin işlendiği beyitlerde, yüz ve çevresi genellikle temel vurgu alanıdır; özellikle yanaklar ve yüz başlıca odak noktasıdır. Bunların ardından, kullanım sıklığına göre saç, göz, dudak, ben, kaş, çene, ağız, ince tüyler ve alın gibi unsurlar gelir. Şairler, güzelliği anlatırken aşırı derecede yüceltir ve bazen hayal dünyasının sınırlarını zorlayacak şekilde abartır. Güzellik hakkındaki fikirlerini aktarırken, genellikle benzetmelere ve mecazlara başvurur; ayrıca mübalağa, teşbih ve hüsn-i ta'lil gibi edebi sanatları sıklıkla kullanırlar (Uludağ, 2016: 16).

Divan edebiyatında kadın figürü üzerine birçok metafor işlenmiştir. Burada divan edebiyatının önemli isimlerinin eserleri derlenerek, divan şiirine katkı sağlayan yüzlerce şair arasında en tanınmış olanlarının kadın figürü üzerine şiirleri incelenerek örnekler verilmiştir.

Fuzuli'nin Su Kasidesi adlı eserinde kadın figürü üzerine derin anlamlar içeren beyitler bulunmaktadır.

"Zevk-i tîgundan aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk

Kim mürûr ilen bırağur rahneler divâra su" (*Fuzuli, Su Kasidesi, Beyit 3*)

Sevgilinin bakışı, keskinliğiyle kılıca benzetilmiştir ve kılıç, bu anlamda keskin bakışa karşılık gelir.

"İste peykânın gönül hecrinde şevkum sâkin it

Susuzam bir kez bu sahrada menüm-çün ara su" (*Fuzuli, Su Kasidesi, Beyit 9*)

Bu beyitte, şair sevgiliye ve suya olan derin özlemini dile getiriyor. Şair, sevgilinin bakışlarını arzularak gönlünün huzura kavuşmasını ve özleminin sona ermesini istiyor. Tek bir bakış, özlemin son bulmasını sağlayacak ve gönlüne rahatlık verecektir. Ancak şair, "Susuzum, bu çöl ortamında bir kez de olsa benim için su arayın." diye feryat etmektedir. Sevgilinin kirpiklerini oka benzeten şair, bu okların gönlüne saplanmasını ve sevgilinin bakışlarının kendisine yönelmesini arzulamaktadır.

Fuzuli'nin bir başka eserinde cihânı kadın'a benzetilmiştir.

"Bu sebebden bilübem kim bu cihân avrettir

Avretin böyledir evlâdı ile ef'âli" (*Fuzuli Divanı, Mukataat, 36/3*)

"Ey Fuzûlî kıldı cânım riştesin pür-pîç ü tâb

Bir perî-veş dilberün sevdâ-yi zülfi pür-hamı" (*Fuzuli Divanı, 272.7*)

Bir peri gibi güzel, saçları kıvrımlı ve aşkı zülfleriyle dolu bir dilber (güzel sevgili)" anlamına gelir. Bu beyitte, kadın, perî-veş (periye benzeyen), saçları kıvrımlı ve büyüleyici olarak tanımlanmış, aşkı ve güzelliğiyle şairi derinden etkilemiştir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevî adlı eserinde, kadın figürü üzerine derin anlamlar içeren beyitler bulunmaktadır.

"Kadın, Hakk'ın nurudur, sevgili değil;

Sanki yaratıcıdır, yaratılmış değil." (*Mesnevî, Cilt 2, Beyit 2429-2437*)

Bu beyitte Mevlânâ, kadını ilahi bir nur olarak tanımlar ve onun yaratıcı vasıflar taşıdığını vurgular. Kadın, söz konusu olduğunda yaratılmış bir varlık değil, yaratanın ta kendisi olarak kabul edilir. Bu anlayışla, kadın, erkekten daha hassas, duygusal, merhametli, sabırlı ve şefkatli olarak tanımlanır. Hatta erkeğe kıyasla, farklı ilahi yansımalarla karşılaşır. Kadının yaratılışındaki ilahi tecelliler, erkekten daha fazla olduğu için, kadın sıradan bir varlık değil, daha üstün bir varlıktır (Özköse, 2007: 59). Mevlana'nın eserlerinde kadını hak ettiği değer ve saygınlıkla ele aldığını, Mesnevi'nin birinci cildinde ve Fîhi Mâ-fih'te açıkça görmek mümkündür (Cunbur, 1966: 6-8).

Fîhi ma-Fih, Mevlana Celaleddin Rumi'nin sohbet ve öğretilerinin toplandığı bir eserdir ve tasavvufî düşüncenin derinliklerine inerek manevi rehberlik sağlamayı amaçlar. Eserde kadın imgesi, tasavvufun temel ilkeleri doğrultusunda, insanın içsel yolculuğu ve manevi gelişimi açısından önemli bir rol oynar. Mevlana, kadını sevginin ve aşkın sembolü olarak değerlendirir; aşk, insanın Allah'a olan yakınlığını ve teslimiyetini ifade eder ve bu bağlamda kadın, ilahi sevginin en saf tezahürü olarak görülür. Fîhi ma-Fih'te, kadınlar manevi bilgelik ve içsel rehberlik sağlayan figürler olarak tasvir edilir ve Mevlana, kadınların sezgisel anlayışları ve manevi derinlikleriyle topluma katkıda bulunabileceklerini vurgular. Mevlana, kadın ve erkek arasında manevi bir eşitlik olduğunu savunur; bu bağlamda, kadınlara saygı gösterilmesi ve onların değerlerinin takdir edilmesi gerektiğini belirtir. Kadın, Mevlana'nın eserinde ilahi güzelliğin ve yaratılışın bir yansıması olarak ele alınır ve bu sanatın inceliklerini anlamak, insanı Allah'a daha da yakınlaştırır. Fîhi ma-Fih'te, kadın karakterlerin yer aldığı öğretici hikayeler de bulunur; bu hikayeler, insanın içsel yolculuğunda karşılaşılabileceği zorlukları ve bu zorlukların nasıl aşılabileceğini anlatır. Kadın figürleri, bu hikayelerde bilgelik, sabır ve teslimiyetin sembolleri olarak öne çıkar. Sonuç olarak, Fîhi ma-Fih'te kadın imgesi, Mevlana'nın tasavvufî öğretileri çerçevesinde manevi gelişim, sevgi ve ilahi güzelliğin sembolü olarak yüceltilir ve kadınların toplumsal ve bireysel yaşamda önemli bir yere sahip olduğu vurgulanır (Çubukçu, 1996; Özköse, 2007).

Bakî'nin eserlerinde de kadın figürü üzerine derin anlamlar içeren beyitler bulunmaktadır. Bakî'nin şiirlerinde kadın figürü, sadece güzellik ve aşkı simgelemekle kalmaz, aynı zamanda derin anlamlar taşır. Onun eserlerinde kadın, bir taraftan güzellik ve çekicilik kaynağı olarak betimlenirken, diğer taraftan duygusal ve manevi bir anlam kazanır. Bakî, kadın figürünü aşkın yüceliğini ve acısını, özlemle birleşen bir tutku olarak işler. Kadın, bazen dünyanın geçici güzelliklerini, bazen de ilahi aşkın ve maneviyatın bir simgesi olarak karşımıza çıkar. Bu beyitlerdeki kadın imgesi, aşkı, güzelliği, zaferi ve hüsrânı bir arada barındırır; şairin derin duygusal dünyasında ona olan seveda ve özlemle harmanlanmış bir yer edinir.

Bâkî'nin Divan'ında "âfet" kelimesi, 13 beyitte yer almaktadır. Bu kelime, şairin divanında büyük çoğunlukla bu edebi sanatla kullanılmış olup, genellikle gazelerde karşımıza çıkmaktadır. Sevgiliyle ilgili oluşu da göz önünde bulundurulduğunda, çoğunlukla aşk ve güzellik temalarıyla bağdaştırılmıştır. Bunun dışında, kelimenin gerçek anlamında yer aldığı ve edebi sanat kullanılmadığı bazı beyitler de bulunmaktadır (Kaya, 2016: 47).

Birine beñzemez ben sevdüğüm dil-dâr hüsn ile

Cihân içinde çokdur Bâkıyâ gerçi ki âfetler (*Gazel, 166/5*)

Câme-hâb ol âfeti aldukça tenhâ koynına

Sanuram ebrûñ girür mâh-ı şeb-ârâ koynına (*Gazel, 430/1*)

Şair, sevdiği kişinin güzelliğini o kadar eşsiz olarak tanımlar ki, o güzellik hiçbir kimseye benzemez. Burada sevgilinin güzelliği, ona duyulan hayranlık ve aşk vurgulanır. Âfet burada, sevgilinin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda manevi zarafeti ve çekiciliği olarak yorumlanabilir.

Gülsitân-ı tende oldu çeşm-i pür-hûn bâgbân

Hâk-pâye tuhfe ey gonca gül-i ahmer çeker (G.183/6)

Hat-ı la'lüñde bulmaz cây-ı engüşt i'tirâz ehli

'Aceb zâhirdür ey gonca dehânuñ farkı hâtemden (G. 360/2)

Şair, sevgilisini goncaya benzetererek ona hitap ederken, genellikle "ey" gibi ünlemlerle veya benzer şekilde seslenmektedir.

Kimi ayaguñ öpmege sarkar kimi elüñ

Bâkîye besdür ey gül-i handân güler yüzüñ (G.260/5)

Fenâya virdi bülbül zâr ile gülzârı tuymazsm

İşitmezsin hezâruñ zârın ey gül zârı tuymazsın (G. 396/1)

Var ise bûseñe sarkar senüñ ol zer mengûş

Ruhlarun üzre turup ey gül-i handân ditrer (G. 137/59)

Burada gül metaforu kadının, sevgilinin yerine kullanılarak betimlenmiştir.

Aşağıdaki beyitte, şair sevgilisini bir peri olarak betimleyip, onun güzelliğini o kadar yüceltiyor ki, bu güzellik karşısında ırmaklar bile gözyaşı dökmektedir.

Şöyle beñzer mübtelâdur bir perî dîdârına

Eşk-i 'âşık gibi aglayup akar ırmaglar (G.176/2)

Baki'nin gazellerinde, tabip kelimesi sevgiliyi tanımlamak için kullanılmıştır. Bu örneklerde, kadın, aşığın şifa aradığı bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Belâ 'âşıklara rûz-ı ezelde kısmet oldukda

Tabîbüm derd-i hicrânüñ dil-i bîmâre düşmişdür (G. 173/2)

Tabîbüm eyle müstagnîsin ehl-i derd hâlinden

Ki kapuñda figân u zâr iden bîmârı tuymazsın (G. 396/3)

Cümle bîmâra ey tabîb anı vir

Hîç şerbet nemî-resed be-şarâb (G. 21/4)

Yitişgil ölmedin ey cân tabîbi dest-gîr ol kim

Bedenden cân-ı Bâkî turmayuben ıztırâb eyler (G. 167/5)

Baki'nin eserlerinde, sevgilinin yüzü, ağzı, gözü, kaş ve kirpiği gibi özellikleri için pek çok metafor ve figüratif ifade kullanılmaktadır.

Sevgilinin gözleri, baygın bakışı (şehlâ) nedeniyle nergis çiçeğiyle kıyaslanır.

Nâfeye beñzedicek hâlüñi erbâb-ı nazar

Nergis-i mestüñi yâd eyleyüp âhû didiler (G. 184/3)

Bakmaz ammâ sendedür gül gibi gûşu n'eyesün
Kühl-i istignâ çekilmiş nergis-i ra'nâsına (G. 408/2)
Ayn-i 'Âlî ol iki nergis-i câdûña fidâ
Yâ zülâl-i lebüñe yâ ruh-ı nîkûña fidâ (G. 16/1)
Kızarur bâdeden ol nergis-i mestâne biraz
Mey-i nâb içse gözi mâ'il olur kana biraz (G. 205/1)
Ne belâlar çekile zülf-i perîşânuñdan
Ne fiten kopsa gerek nergis-i fettânuñdan (G. 346/1)
Kırpikler ise genel itibariyele şeklinden ötürü ok mızrak ve hançere benzetilir.
Oklarun kim tende zahm-ı hûn-feşâna girdiler
Öldürüp ben hasteyi yok yire kana girdiler (G. 182/1)
Oklarun sehmi sîneye iricek
Ser-i peykânun üstühâne deger (G. 113/3)
Zahm-ı sînemden okun pârelerin hep alma
Tursun Allâhı severseñ hele bir pâre meded (G. 40/261)
Tîrünün ey kaşı ya mankıra geçmez sa'yı
Sînemün dâğını ol hançer-i bürrân deldi (G 501/4)

Divan edebiyatında kadın figürü farklı ifadelerle de yer almıştır. Genellikle aşk, güzellik ve ulaşılmazlık imgeleriyle işlenirken, sevgilinin bakışları da hem büyüleyici hem de tehlikeli bir unsur olarak ele alınmıştır. Kadı Burhaneddin'in beyitinde sevgilinin kara gözlerinin aşğın yüreğinde kan bırakmadığı ifade edilirken, gözlerin etkisi ölümcül bir metaforla anlatılmaktadır. Burada "belâ" kelimesi, sevgilinin bakışlarının bir felaket gibi aşığı mahvettiğini vurgulamaktadır.

Benzer şekilde, Vasfî'nin beyitinde sevgilinin gözleri "kan içen bir kâfir" olarak tasvir edilir. Aşık, bu gözlerin kan içmemesi gerektiğini söylerken, sevgili ise kâfirlerin saf şarapla oruçlarını bozamayacağını belirterek gözlerinin kan içmeye devam edeceğini ima eder. Bu anlatımda gözlerin doyumsuzluğu ve zalimliği ön plana çıkarılmıştır. Behiştî'nin beyitinde ise sevgilinin iki gözü, bir düşman gibi tasvir edilerek "iki kâfirin hücumu" olarak betimlenmiştir. Aşık, bu gözler karşısında çaresiz bir esir gibi hissetmektedir.

İbn-i Kemâl'in beyitinde sevgilinin kaşları yay, gamzesi ise ok olarak tasvir edilir. Burada, sevgilinin aşkı ve etkisi bir savaş sahnesine benzetilmiş, sevgili bir asker gibi yayını gerip bekleyen biri olarak gösterilmiştir. Bu metafor, sevgilinin bakışlarının öldürücü etkisini ve aşğın karşı koyamayacağı bir güç olduğunu ima eder.

Divan edebiyatında kadın gözleri, sadece bir güzellik unsuru olarak değil, aynı zamanda tehlike ve zulmün bir simgesi olarak işlenmiştir. Aşık, sevgilinin gözleri karşısında güçsüz ve esir gibi tasvir edilirken, gözler adeta kan içen, savaştan ve zalim bir varlık olarak sunulmuştur. Kan ve şarap metaforları, aşkın hem ilahi hem de yıkıcı yönlerini vurgulayarak aşk acısının derinliğini ortaya koyar. Bu tür metaforların kullanımı, divan edebiyatında aşkın sadece idealize edilmiş bir duygu olmadığını, aynı zamanda derin bir ıstırap kaynağı olarak görüldüğünü gösterir.

Yürekde komadı kan kara gözün

Belâdur canuma bu gözi kara

(Kadı Burhaneddin)

Rûzedür kâfir gözün kan içmesün didüm didi

Rûzesi kâfirlerün sınımaz şarâb-ı nâbdan

(Vasfî)

(Âşık, kâfir gözün oruçlu olduğundan dolayı kan içmemesi gerektiğini söylerken, sevgili de saf şaraptan kâfirlerin orucunun bozulmayacağını söylüyor.)

Bir uğurdan iki kâfir üstüme kıldı hücûm

Gördüm olmaz ikisine müşterek oldum esîr

(Behiştî)

Gamzesi okını atmaz kaşları yayın kurar

Ol kara gözün bizümle cengi yok yaykaradur

(İbn-i Kemâl)

Genel olarak ifade etmek gerekirse, Divan edebiyatında kadın figürü, çoğunlukla erişilmez, idealize edilmiş bir sevgili olarak tasvir edilir ve bu tasvirlerde çeşitli edebî metaforlar kullanılır. Kadın, güzelliği, zarafeti ve etkileyciliğiyle doğa unsurlarına, değerli maddelere, mitolojik ve dini öğelere benzetilirken, aynı zamanda aşk acısının ve tehlikenin kaynağı olarak da ele alınır. Sevgilinin yüzü, ay ve güneş gibi parlak gök cisimleriyle ilişkilendirilir. Ay metaforu, sevgilinin yüzünün parlaklığını ve ulaşılmazlığını vurgularken, güneş metaforu onun güzelliğinin göz kamaştırıcı etkisini ve bazen yakıcı gücünü simgeler. Kadının teni, inci, fildişi ve gümüş gibi değerli ve parlak maddelerle betimlenirken, dudakları yakut veya mercan ile özdeşleştirilir. Bu tür metaforlar, sevgilinin maddi ve manevi olarak değerli ve erişilmez olduğunu ima eder. Kadının gözleri divan şiirinde özel bir yere sahiptir. Kara gözler, büyüleyici ve tehlikeli olarak görülür, genellikle kan içen, aşıkların esir eden veya onları öldüren bir güç olarak tasvir edilir. Sevgilinin kaşları yay, bakışları ise ok olarak betimlenir, böylece aşkın yaralayıcı ve kaçınılmaz olduğu vurgulanır. Aşığın sevgilinin gözleri karşısında güçsüz kalışı, savaş metaforlarıyla pekiştirilir. Kadının boyu genellikle selvi ağacına benzetilir, bu metafor onun zarafetini ve dik duruşunu anlatır. Saçları geceye veya yılan gibi kıvrımlı ve etkileyici varlıklara benzetilerek sevgilinin cazibesıyla insanı kuşatan, ama aynı zamanda tehlikeye atan bir figür olduğu ima edilir. Sevgilinin yürüyüşü ceylanın süzülüşüne benzetilirken, onun narinliği ve kırılgan güzelliği vurgulanır. Divan edebiyatında kadın bazen ilahi ve mitolojik figürlerle de ilişkilendirilir. Melek ve huri metaforları, sevgilinin ideal güzellikte ve kusursuz olduğunu ima ederken, bazen şeytan veya ejderha gibi unsurlarla da tasvir edilir. Bu tür metaforlar, sevgilinin hem aşkın en yüce haliyle bağlantılı olduğunu hem de aşık için büyük bir tehlike oluşturduğunu gösterir.

Divan edebiyatında kadın figürü, hem güzellik hem de felaket kaynağı olarak ele alınır. Onun aşkı mutluluk getirebileceği gibi aşığı mahveden bir güç olarak da sunulabilir. Kadın, doğa unsurları, değerli taşlar, hayvanlar ve mitolojik varlıklar aracılığıyla idealize edilmiş bir sevgili olarak anlatılırken, aynı zamanda aşkın yol açtığı ıstırapın da kaynağı olarak görülmüştür.

SONUÇ

Divan edebiyatında kadın figürüne yönelik yapılan çalışmalar, genellikle kadının edebi metinlerde idealize edilmiş bir varlık olarak konumlandırıldığını, ancak bunun yalnızca bir

güzellik unsuru olarak değil, aşkın farklı boyutlarını temsil eden çok katmanlı bir metaforlar sistemi içinde ele alındığını ortaya koymaktadır.

Çalışmalar, divan edebiyatında kadının en çok erişilmez bir sevgili olarak tasvir edildiğini göstermektedir. Kadın, maddi ve manevi mükemmeliyeti temsil eden metaforlarla anlatılmış, güzelliği ve kusursuzluğu onun ulaşılamazlığı ile birlikte ele alınmıştır. Sevgilinin ay, güneş, inci, fildişi gibi nesnelere betimlenmesi, onun erişilemezliğini ve nadir bulunan bir hazine olarak algılandığını gösterir. Bu idealizasyon, aşkın aynı zamanda ilahi bir boyut taşıdığına işaret eder ve kadın figürünün dünyevi bir varlık olmaktan çok, platonik bir aşk nesnesi olarak işlendiğini ortaya koyar.

Bazı çalışmalar, divan edebiyatında kadının yalnızca bir güzellik ve aşk kaynağı olarak değil, aynı zamanda aşık için tehlike arz eden bir figür olarak da tasvir edildiğini vurgulamaktadır. Özellikle sevgilinin gözleri, kaşları ve bakışları, savaş ve ölüm metaforlarıyla ilişkilendirilmiş; gözler kılıç, ok veya kan içen kâfir gibi metaforlarla anlatılmıştır. Bu durum, aşkın yalnızca tatlı bir duygu değil, aynı zamanda acı veren, aşığı mahveden bir deneyim olduğu fikrini desteklemektedir.

Çalışmalarda öne çıkan bir diğer nokta, divan edebiyatındaki kadın tasvirlerinin, dönemin toplumsal yapısıyla da ilişkili olduğudur. Kadın, edebi metinlerde çoğunlukla pasif bir güzellik unsuru olarak anlatılmış, duygu ve düşüncelerinden ziyade aşığı üzerindeki etkisi ön planda tutulmuştur. Bu durum, Osmanlı toplumunda kadının kamusal alanda geri planda bırakılmasıyla paralel olarak yorumlanmıştır. Ancak, bazı şiirlerde sevgili, aşığı üzerinde mutlak bir güce sahip otoriter bir figür olarak da sunulmuştur ki bu, kadının edilgenliğinin ötesine geçen bir anlam taşımaktadır.

Kadının tasvirinde bazen melek ve huri gibi ilahi varlıklar, bazen de şeytan veya ejderha gibi mitolojik unsurların kullanılması, aşkın hem kurtarıcı hem de mahvedici bir güç olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu karşıt metaforlar, aşkın bir tür dualite taşıdığını ve kadının bu ikili yapının merkezinde yer aldığını ortaya koymaktadır.

Divan edebiyatında kadın figürü üzerine yapılan çalışmalar, aşkın doğasını anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır. Kadın, sadece bir güzellik simgesi değil, aynı zamanda aşkın hem yüceltici hem de yıkıcı yönünü temsil eden bir figür olarak görülmektedir. Çalışmalar, bu tasvirlerin edebi bir gelenek içinde şekillendiğini ve zaman zaman mistik, mitolojik ve toplumsal öğelerle de desteklendiğini göstermektedir. Kadının edebî metinlerde konumlandırılışı, aşkın dönüştürücü gücünü ve edebi gelenek içinde ona yüklenen anlam dünyasını kavramak için önemli bir perspektif sunmaktadır.

Divan edebiyatında kadın figürü, idealize edilmiş bir sevgili olarak ele alınırken, aynı zamanda aşkın hem ilahi hem de dünyevi yönlerini yansıtan bir metaforlar bütünü içinde şekillendirilmiştir. Kadın, ulaşılmaz bir güzellik timsali, aşkın yüceltilmiş nesnesi ve aşığı hem mest eden hem de acıya sürükleyen bir varlık olarak betimlenmiştir. Bu tasvirlerde kullanılan edebî metaforlar, divan şiirinin estetik dünyasını ve aşk anlayışını anlamak açısından son derece önemlidir.

Kadın figürü, ışık ve parlaklık unsurlarıyla özdeşleştirilmiş, yüzü ay ve güneş gibi gök cisimleriyle, teni inci, gümüş ve fildişi gibi değerli maddelerle, dudakları yakut ve mercanla tasvir edilmiştir. Bu benzetmeler, sevgilinin erişilmezliği ve maddi-manevi üstünlüğünü vurgulamaktadır. Kadının gözleri, aşık üzerinde derin bir etkiye sahiptir; kara gözler kan içen, büyüleyici ve öldürücü bir güce sahip varlıklar olarak görülmüştür. Sevgilinin bakışları ok, kaşları yay olarak tasvir edilerek aşkın kaçınılmaz ve yaralayıcı bir deneyim olduğu anlatılmıştır.

Öte yandan, kadın figürü doğa unsurlarıyla da ilişkilendirilmiş, zarif yürüyüşü ceylana, boyu selvi ağacına, saçları geceye ya da yılanı benzetilmiştir. Bu benzetmeler, sevgilinin çekiciliğini ve cazibesini vurgularken, aynı zamanda aşkın tehlikeli ve kaçınılmaz bir süreç olduğunu da ima etmektedir. Kadın bazen melek ve huri gibi ilahi varlıklarla özdeşleştirilerek ideal güzelliğin sembolü haline getirilirken, bazen şeytan veya ejderha gibi figürlerle de anlatılarak aşığı mahveden, ona acı çektiren bir karakter olarak sunulmuştur.

Divan edebiyatında kadın figürü üzerine yapılan metaforlar, yalnızca aşkın estetik bir anlatımı değil, aynı zamanda dönemin toplumsal ve kültürel yapısını yansıtan sanatsal bir dildir. Kadın, genellikle aşkın nesnesi olarak gösterilmiş, onun duyguları yerine güzelliği ve aşığı üzerindeki etkisi ön planda tutulmuştur. Ancak bu tasvirler, kadın figürünün yalnızca pasif bir unsur olmadığını, aksine aşkın dönüştürücü gücünü ve aşığın dünyasını biçimlendiren merkezi bir unsur olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, divan edebiyatında kadın figürü, metaforlar aracılığıyla aşkın, güzelliğin ve ıstırahın bir bileşimi olarak sunulmuş, sevgili hem ulaşılması imkânsız bir ideal hem de aşığı mahveden bir güç olarak anlatılmıştır. Kullanılan metaforlar, divan şiirinin sanatsal derinliğini ve aşkın çok yönlü doğasını ortaya koymakta, aynı zamanda dönemin edebi anlayışı çerçevesinde kadına yüklenen anlam dünyasını gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, kadın figürüne yönelik kullanılan metaforlar, divan edebiyatının estetik yapısını ve aşkın hem yüceltilmiş hem de acı dolu yanlarını anlamak için önemli bir anahtar niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Demir, C., & Yıldırım, Ö. K. (2019). Türkçede metaforlar ve metaforik anlatımlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), 1085-1096.
- Danişman, S. A. (2015). Metaforların Örgüt ve Yönetim Araştırmalarındaki Yeri: Ontolojik, Epistemolojik ve Metodolojik Kabuller Işığında Bir Değerlendirme. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(9), 45-64.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). The metaphorical structure of the human conceptual system. *Cognitive Science*, 4(2), 195-208.
- Karadağ, A. G. Ö. (2003). Türkçe eğitiminde anlatım tarzları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (13), 79.
- Abdulla, I. A., & Lutfi, A. F. (2020). A Cognitive Semantic Analysis of Conceptual Metaphors in Donne's "A Valediction: Forbidding Mourning". *Polytechnic Journal of Humanities and Social Sciences*, 1(1), 1-12.
- Fang, S. U. (2015). College EFL learners' metaphorical perception of English learning. *The Journal of Asia TEFL*, 12(3), 61-79.
- Bayram, B. (2024). Divan Edebiyatında Âhû Metaforu (XIV.-XVI. YY). Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Mertol, H., Doğdu, M., & Yılar, B. (2013). Üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin sosyal bilgiler dersine ilişkin metaforik algıları. *Üstün Yetenekliler Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi (UYAD)*, 1(3).
- Acar, G. (2023). Klasik Türk Edebiyatı'nda Yılan Metaforu. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 41-56.
- Aktan, M. (2019). Türk Edebiyatında Kadın Divan Edebiyatında Kadının Yeri (Önemi, Nicelik ve Nitelikleri), (Lisans Mezuniyet Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa).

- Çetinkaya, Ü. (2008). Divan Edebiyatında Kadına Genel Bakış. *Electronic Turkish Studies*, 3(4).
- Morkoç, Y. E. (2011). Klasik Türk Edebiyatında Kadın Şairlere Bir Bakış. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(02), 223-235.
- Açıl, B. (2007). Eski Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (10), 587-596.
- Özköse, K. (2007). Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Düşüncesinde Kadın. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 51-67.
- Uludağ, E. (2016). Fuzuli'nin gazellerinde bir güzellik unsuru olarak yanak. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (ÖS-III), 15-68.
- Kaya, B. (2016). Bâkî Divanı'nda Edebî Sanatlar. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.
- Cunbur, D. M. (1966). Mevlâna ve kadınlık. *Türk Kadını*, 1(7), 6-8.
- Özköse, K. (2007). Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Düşüncesinde Kadın. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 51-67.
- Çubukçu, İ. A. (1996). Din açısından Kadınlar ve Bağımsızlık Savaşı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(34), 239-244.
- Agustin, A., & Dwi, R. (2019). An Analysis Of Metaphor In One Direction Album. *Journal of Teaching English*, 4(2), 13924. s. 78-102.

SON DÖNEM MODERN OSMANLI KADINLARINDAN FATMA ALİYE HANIM

Prof.Dr.Mine KAYA KEHA*

*Prof.Dr., Atatürk University, Department of Philosophy, ORCID: 0000-0002-5092-2674

ÖZET

Tanzimattan Cumhuriyete devreden kültürel mirasımızın önemli simalarından bir olan Fatma Aliye(1862-1936) İstanbul'da Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olarak dünyaya gelir. İki kız kardeşten biri olan Fatma Aliye abisi Ali Sedat'ın aldığı özel derslere iştirak eder. Öğrenmeye olan merakı ve üstün gayreti Cevdet Paşa'nın dikkatini çeker. Yüksek Osmanlı bürokratu olan Cevdet Paşa kızına şark felsefesi ve Arapça dersleri verir. Tarih, hukuk, din vb. konularda bilgisini aktarır. Özel hocalar tutaarak Fransızca öğrenmesini sağlar. Konağın geniş kütüphaneleri ve entelektüel imkânlarını en iyi şekilde değerlendirmesini bilen Fatma Aliye abisi Ali Sedat'ın ilgileri etkisiyle babası, abisi ve arkadaşlarıyla felsefi tartışmalara katılır. Aristoteles ve Platon ile İbn Rüşd ve Gazzali'nin felsefelerini karşılaştırır. 1889 yılında Teracim-i Ahval-i Felasife ve Tedkik-i Ecsam adlı eserlerini kaleme alır. Teracim-i Ahval-i Felasife'de ilkçağ Yunan Felsefesi tarihiyle, İslam dünyasında bilim, felsefe ve kelam tarihiyle birlikte alır.

Fatma Aliye hanım'ın yetişmesinde babası Ahmet Cevdet Paşa kadar etkili olan bir diğeri isim de Ahmet Mithat Efendi'dir. Ahmet Mithat Efendi Fatma Aliye'nin yazarlık ve tercüme faaliyetleri ve entelektüel ilgisinin oluşmasında kayda değer bir etki ve yönlendirmesi vardır. Fransızca ve Arapça dillerini iyi derecede bilen Fatma Aliye Türk kültür hayatında tercüme ve romanlarıyla ilklere imza atar. Yazmaya Fransızca'dan yaptığı çevirilerle başlar. İlk olarak Georges Ohnet'nin Volonte adlı romanını "Meram" adıyla 1888 yılında çevirisini yapar. 1891 de Ahmet Mithat Efendi ile birlikte "Hayal ve Hakikat" romanını yazar. Bu iki eserde de döneminde kadınların edebiyat ile ilgilenmesi hoş karşılanmadığından "Bir kadın" ya da "bir hanım" imzasıyla yayınlayan Fatma Aliye'nin kendi adıyla yayınladığı ilk romanı (1891-1892 de) "Muhadarat"tır. Roman türünde Ref'et(1897), Udi(1899), Enin(1912); roman-mektup türünde Levayih-i Hayat(1897-1898); anı-inceleme türünde Nisvan-ı İslam(1891-1892); deneme-araştırma türünde; "Ta'addüd-i Zevcata Zeyl"(1898); hatırat-biyografi türünde; "Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı"(1912-1913), tarih alanında; "Kosova zaferi-Ankara Hezimet(1912-1913) kaleme aldığı eserlerdir. Ahmet Mithat Efendi'nin biyografi olarak Fatma Aliye hakkında yazdığı eser ise "Fatma Aliye Hanım yahud Bir Muharrire-i Osmaniyye'nin Neş'eti(1894).

Modernleşme sürecinde tüm kimliklerin yeniden inşasında "Müslüman Modern Bir Kadın Kimliği" Fatma Aliye Hanım şahsında gerçek bir portre olarak ortaya çıkar. Çok yönlü bir portre olan Fatma Aliye kendi devrinde bir yandan gelenekçi diğeri yandan modern ve ilerici bir anlayışa sahiptir. Gelenek ve moderni kritize eden Fatma Aliye Hanım; ilk kadın yazar, ilk mütercim, ilk felsefeci, ilk kadın romancı, ilk kez yardım derneği kuran kadın, ilk kadın dergileri çıkararak kadın, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ilk kadın üyesi, dünya sergilerine davet edilen ilk kadın yazar, hakkında monografi yazılan ilk kadın, kadın sorunlarına sistematik şekilde yaklaşan ilk kadın vb. gibi ilklere imza atan bir Osmanlı Türk Müslüman Kadın'dır. Eserleri çeşitli dillere çevrilmiş ve dış dünyada da tanınmış bir kadın olan Fatma Aliye arşiv belgelerine göre Chicago sergisinde ödüle layık görülür.

Eserlerinde ekseriyetle Müslüman Osmanlı kadını ve onunla ilişkilendirilen konuların oryantalist söylemlere bir oksidentalit yanıt niteliği taşıması nedeniyle eserlerinin Fransızca, İngilizce ve Arapça'ya çevirisinin yapılması ayrıca önemlidir.

Anahtar kelimeler: Oksidentalizm, Müslüman modern kadın, roman yazarı.

PROF. MUSTAFA AYAZ'IN FIRÇASINDAKİ KADIN
THE WOMAN IN PROF.MUSTAFA AYAZ'S BRUSH

KEZBAN ESKİTÜRK

Okul Müdürü. Başakpınar Şehit Onur Sönmez İlkokulu. KAYSERİ

Orcid Id: yusuf.kezban+1

ÖZET

17 Eylül 2024 tarihinde aramızdan ayrılan ve Çağdaş Türk Resim Sanatı'nın temel taşlarından biri olan Mustafa Ayaz, 1938 yılında Trabzon'da dünyaya gelmiştir. Zorluklarla geçen çocukluğu onun 10 yaşında ilkokula başlamasına neden olmuştur. Sekizinci sınıfta iken, Türkçe kitabındaki " Osman Kaptan" okuma parçası onu sanata yaklaştıran önemli bir rastlantı olarak karşısına çıkar. Parçada Osman Kaptan'ın fiziksel portresi betimlenmekte ve ödev bölümünde öykü kahramanlarının resminin çizilmesi istenmektedir. Bu ödev Mustafa Ayaz'ın hayatını değiştirecektir. Portreyi çok beğenen öğretmeni, "Seni İstanbul-Çapa İlköğretmen Okulu Resim Semineri'ne gönderiyorum." demiştir. İstanbul hayaliyle yoğun bir çalışma temposuna giren gece gündüz resim çalışan öğretmen okulu öğrencisi Ayaz, resim semineri sınavına bir bavul dolusu desenle gider. Seminerde başarısıyla göze çarpmış ve 1960'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Resim Bölümüne girer ve oradan 1963'de mezun olur. 3 yıl Çorum İlköğretim okulunda resim öğretmenliği ve atölye şefliği yapar. 1966'da Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü asistanlık sınavını kazanır ve 1984 yılına kadar aynı okulda resim hocalığı yapar. 1984'de Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesine geçer, 1987'de buradan emekli olur. 1987 yılında Profesör olan Ayaz, aynı yıl Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesine atanır ve 1988 yılı başında bu görevinden kendi isteği ile ayrılır. O günden yaşamının sonuna kadar çalışmalarını kendi atölyesinde sürdürmüştür.

“Yaptığım tek şey, kendime özgü bir çizgi dili oluşturmaktır” diyen Mustafa Ayaz, hiçbir moda sanat akımına bağlı kalmamıştır, biçimsel yönden soyut, öz yönünden somut olan sanatçının resimlerine bakıldığında ilk göze çarpan ayrıntı “kadın” temasının ağır bastığıdır.

Figür olarak kadınları çalışması Mustafa Ayaz'ın ayırt edici özelliklerinden biridir. Onun “Estetik görüşüm kadınlara uygun düşüyor, kadınlar da estetik görüşüme...” sözü dışında kadın konusu, plastik öğelerin sanatsal bir içerikle düzenlenmesi gereken bir unsur olmakla birlikte, aynı zamanda aslında kadın figürünün kendisini resim yapmaya iten sadece bir neden olduğunu belirtir. Mustafa Ayaz kadınları gerçekten olağanüstü bir çekicilikte ve güzellikte aynı zamanda duygu yüklü olarak görselleştirmektedir. Figüratif anlayışın içine sık sık kendisini sokmuş böylece kaçtığını, düşündüğünü, acı çektiğini, sevdiğini, üzüldüğünü, coşkulandığını, somurttuğunu, hatta kahkaha attığını bir başkasını izliyormuş gibi üçüncü kişi olarak izlemiştir. Ama her şeye rağmen modeli Ayaz'dan daha baskındır resimlerinde ve sonuçta “Ressam ve modeli” Ayaz'ın çalışmalarında çokça karşılaşılan bir durumdur.

Çalışmamızda yakın geçmişte aramızdan ayrılan ve Ankara'da, "Mustafa Ayaz Vakfı Plastik Sanatlar Müzesi" adı altında, tamamen kendi olanakları ve birikimlerini kullanarak bir müze yaptırmış olan Mustafa Ayaz'ın hayatı, sanatçı kişiliği, kadın temasının ağır bastığı eserleri ve kurduğu müze ile ilgili detaylı bilgilere yer verilecek, müze kayıtları dışında literatürde kendisi ile ilgili çıkan yayınlar kaynak olarak kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Resim Sanatı, Mustafa Ayaz, Kadın.

ABSTRACT

September 17, 2024 Decayed from us and one of the cornerstones of contemporary Turkish Painting Art Mustafa Ayaz, was born in Trabzon in 1938. A difficult childhood led him to start primary school at the age of 10. When he was in the eighth grade, the reading part of the Turkish book " Osman Kaptan" came across as an important coincidence that brought him closer to art. The physical portrait of Osman Kaptan is depicted in the piece and it is requested to draw a picture of the story heroes in the homework section. This assignment will change Mustafa Ayaz's life. His teacher, who liked the portrait very much, said, "I am sending you to Istanbul-Çapa Primary School Painting Seminar." he must have said. Ayaz, a teacher's school student who works painting day and night, who enters an intensive study pace with a dream of Istanbul, goes to the art seminar exam with a suitcase full of patterns. He stood out with his success at the seminar and entered the Painting Department of the Gazi Institute of Education in 1960 and graduated from there in 1963. He has been teaching painting and conducting workshops at Çorum Primary school for 3 years. in 1966, he won the Gazi Education Institute Painting Department assistant exam and worked as a painting teacher at the same school until 1984. in 1984, he transferred to Hacettepe University Faculty of Fine Arts and retired from there in 1987. Ayaz became a Professor in 1987, was appointed to the Faculty of Fine Arts of Bilkent University in the same year, and left this post at the beginning of 1988 by his own will. From that day until the end of his life, he continued his studies in his own workshop.

Mustafa Ayaz, who says "The only thing I do is to create my own unique line language," has not adhered to any fashion art movement, the first noticeable detail when looking at the artist's paintings, which are abstract in formal terms and concrete in essence, is that the theme of "woman" outweighs. The study of women as figures It is one of the distinctive features of Mustafa Ayaz.

Apart from his remark "My aesthetic opinion suits women, women also suit my aesthetic opinion ...", the subject of women is an element that plastic elements should be arranged with an artistic content, but at the same time he actually states that the female figure is only one reason that pushes him to paint. Mustafa Ayaz visualizes women as really extraordinary attractiveness and beauty, at the same time charged with emotion. He often inserted himself into the figurative understanding so that he watched himself running, thinking, suffering, rejoicing, sad, enthusiastic, sulking, even laughing in the third person, as if he were watching someone else. But despite everything, his model is more dominant than Ayaz in his paintings, and after all, "The painter and his model" is a situation that is encountered a lot in Ayaz's works.

In our study, detailed information about the life, artist personality, works dominated by the theme of women and the museum he founded by Mustafa Ayaz, who recently passed away from us and built a museum in Ankara under the name of the "Mustafa Ayaz Foundation Plastic Arts Museum" Decently using his own resources, will be included, publications about him in literature other than museum records will be used as a source.

Key Words: Turkish Art of Painting, Mustafa Ayaz, Women.

İLK TÜRK KADIN RESSAMIMIZ: MİHRİ MÜŞFİK HANIM
OUR FIRST TURKISH FEMALE PAINTER: MİHRİ MÜŞFİK HANIM

Ş. HANDAN TEKİN SEYFİ

Okul Öncesi Öğretmeni. Fatih İlkokulu. Melikgazi-KAYSERİ

Orcid Id: 0009-0000-3558-6345

ÖZET

Batılılaşma dönemi ile birlikte toplumsal dönüşüme giren Osmanlı Devleti'nde birçok alanda önemli gelişmeler meydana gelmiştir. İlk olarak askeri alanda başlayan bu gelişmeleri eğitim, toplumsal yaşamdaki gelişmeler takip etmiştir. Bu dönemde Osman Hamdi Bey'in çabalarıyla 1883 yılında kurulan ilk kurumsal sanat ve mimarlık okulu olan Sanayi-i Nefise Mektebi, Türk Sanatının aslında dönüm noktası olarak bilinmektedir. Bünyesinde dört bölüm yer alan Sanayi-i Nefise Mektebi Resim, Heykel, Mimarlık ve Tezyini Sanatlar Bölümleri ile karşımıza çıkar. Bu okulun belki de en ilginç özelliği sadece erkek öğrencilere hizmet veriyor olmasıydı.

Osmanlı toplumunda ikinci planda kalan kadınlarda batılılaşma dönemi ile birlikte daha aktif hale gelerek saygın bir yer edinmiştir. Bu süreç içerisinde eğitim seviyesi yükselen kadınlar aynı zamanda sanatla ilgilenmeye de gayret etmişlerdir. Kadınların sanatla tanışması ilk olarak dönemin ileri gelen ailelerine mensup olan kızların özel resim dersleri alması ve eğitim için yurt dışına gönderilmeleriyle başlamıştır. Kadınların kurumsal anlamda güzel sanatlar eğitimi, resmi olarak 1 Kasım 1914 yılında açılan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi ile gerçekleşmiştir. Bu okulun açılışı aşamasında Mihri Müşfik Hanımın çabaları dikkat çekiçi olmuştur. Zeynep Hanım Konağı'nın iki odası tahsis edilerek hizmete başlayan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi ile Sanayi Nefise Mekteplerinin birleşmesi için girişimler 1925'te başladı. Okul Fındıklı'daki binasına taşındığında kız ve erkekler birlikte eğitim almaya başladı. İki okulun birleşip İnas Sanayi Nefise Mektebi'nin kapanmasının 1926'da gerçekleştiği bilinmektedir.

1886 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Mihri Müşfik, Babası, Dr. Ahmet Rasim Paşa, Askeri Tıbbiye'de Tıbbiye Nazırı'ydı. Babasının ve ailesinin desteği ile iyi eğitim gören Mihri Müşfik; edebiyat, musiki ve resme oldukça ilgiliydi. Mihri Müşfik Hanım, dönem şartlarında iyi bir eğitim gördü. Daha sonra saray ressamlarından Zonaro'nun öğrencisi oldu ve ondan eğitim aldı. Böylelikle ülkemizde sanatla, hatta çağdaş resim sanatları ile ilgilenen ilk kadın olmuştur.

Çalışmamızda sanata yönelmek isteyen kadınlara o dönemde önemli bir kapı açan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk müdiresi ve ilk kadın ressamımız olarak tarihe geçen Mihri Müşfik Hanım hayatı ve eserleriyle tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Resim Sanatı, İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, Mihri Müşfik Hanım.

ABSTRACT

Important developments have taken place in many areas in the Ottoman Empire, which has entered into social transformation along with the period of westernization. These developments, which first started in the military field, were followed by developments in education and social life. During this period, the Sanayi-i Nefise School, which was the first institutional art and architecture school established in 1883 with the efforts of Osman Hamdi Bey, is actually known

as a turning point of Turkish Art. Sanayi-i Nefise School, which has four departments within its structure, comes across with Painting, Sculpture, Architecture and Thesis Arts Departments. Perhaps the most interesting feature of this school was that it served only male students.

Women, who remained in the second place in the Ottoman society, became more active with the period of westernization and gained a respectable place. During this process, women whose education level has increased have also tried to be interested in art. The introduction of women to art first began when girls belonging to prominent families of the period took private painting lessons and were sent abroad for education. Women's institutional fine arts education was realized with the Inas Sanayi-i Nefise School, which was officially opened on November 1, 1914. During the opening phase of this school, the efforts of Mihri Müşfik Hanım have been remarkable. The initiatives for the merger of Inas Sanayi-i Nefise School and Sanayi Nefise Schools, which started to serve by allocating two rooms of Zeynep Hanım Mansion, started in 1925. When the school moved to its building in Fındıklı, boys and girls started to study together. It is known that the merger of the two schools and the closure of Inas Sanayi Nefise School took place in 1926.

Mihri Müşfik was born in Istanbul in 1886 and his father, Dr. Ahmet Rasim Pasha was the Minister of Medicine at the Military Medical Academy. Mihri Müşfik, who received a good education with the support of his father and family, was very interested in literature, music and painting. Mihri Müşfik Hanım received a good education under the conditions of the period. Later, he became a student of Zonaro, one of the palace painters, and received training from him. Thus, she became the first woman interested in art, even contemporary painting arts in our country.

In our study, we will try to introduce Mihri Müşfik Hanım, who made history as the first headmistress of Inas Sanayi-i Nefise Mektebi and our first female painter, who opened an important door for women who wanted to turn to art at that time, with her life and works.

Key Words: Turkish Art of Painting, Inas Sanayi-i Nefise School, Mihri Müşfik Hanım.

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN
SAĞLANMASINDA KADIN İSTİHDAMININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ
ETKİSİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ**

**ECONOMETRIC ANALYSIS OF THE IMPACT OF WOMEN'S EMPLOYMENT ON
ECONOMIC GROWTH IN PROVIDING SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND
GENDER EQUALITY**

Kübra ELMALI¹, Ömer Faruk KAYNAR²

**¹Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İşletme Bölümü Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı,
0000-0002-6638-396X**

**²Öğrenci, Bayburt Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik,
0009-0002-0523-4888**

Özet

Günümüzde işsizlik ve istihdam, sonuçları açısından toplumların önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. İstihdam sorunundan etkilenen kadın işgücünün çalışma hayatına dahil edilmesi, toplumsal kalkınmada önemli bir etkidir. Bu nedenle günümüzde kadın işgücünün yapısı ve kadın istihdamının önemi artmış bulunmaktadır. Bu durumda çalışmanın amacını oluşturmaktadır. 2010-2023 dönemi ele alınarak il düzeyinde kadın ve kadın istihdamı üzerinde etkili olduğu düşünülen değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin belirlenmesinin amaçlandığı çalışmada; bağımlı değişken olarak kişi başı GSYİH değişkeninin yer alırken; bağımsız değişken olarak illerin kadın istihdamı, doğum oranı, kadınların eğitim seviyesi ve kadın nüfus değişkenleri modele dahil edilmiştir. Çalışmanın uygulama kısmında; ilk olarak değişkenler arası uyum sağlanması için logaritmik değerleri alınmış ve tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur. Verilerin durağanlığını sınamak için yatay kesit bağımlılık testi uygulanmış ve serilerin bağımlı olduğu ve böylece 2. Nesil birim kök testlerinin uygulanması gerektiği belirlenmiştir. Birimlerin durağanlığı test edilerek durağan olduğuna karar verilmiştir. Kao ve Pedroni Eş bütünleşme testleri ile seriler arası eş bütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Nedensellik test sonucuna göre modelde yer alan değişkenlerden kadın boşanma oranı, kadın istihdam oranı, kadın eğitim oranı ve doğum oranı değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik tespit edildi. Son olarak ise Hausman testi ile Sabit etkili modelin etkin olduğu tespit edilmiştir. Modelde yer alan değişkenlerden sadece boşanma oranını ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilemezken diğer değişkenlerin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kadın istihdamı, Ekonomik Büyüme, Panel Veri

Abstract

Today, unemployment and employment constitute one of the important problems of societies in terms of their results. Inclusion of the female workforce, which is affected by the employment problem, in the working life is an important factor in social development. Therefore, the structure of the female workforce and the importance of female employment have increased today. This constitutes the purpose of the study. In the study, which aims to determine the effect of variables thought to be effective on women and women's employment at the provincial level

on economic growth by considering the period 2010-2023; while the GDP per capita variable is included as the dependent variable; the female employment of the provinces, birth rate, women's education level and women's population variables are included in the model as independent variables. In the application part of the study; first, logarithmic values were taken to ensure compatibility between the variables and descriptive statistics were presented. In order to test the stationarity of the data, a cross-sectional dependency test was applied and it was determined that the series were dependent and thus 2nd Generation unit root tests should be applied. The stationarity of the units was tested and it was decided that they were stationary. The existence of a cointegration relationship between the series was determined with Kao and Pedroni Cointegration tests. According to the causality test result, two-way causality was determined between the variables in the model, female divorce rate, female employment rate, female education rate and birth rate, and economic growth. Finally, it was determined with the Hausman test that the fixed effect model was effective. While no significant effect was determined on economic growth from the variables in the model, only the divorce rate was determined to have a significant effect on economic growth, it was determined that the other variables had a significant effect on economic growth.

Keywords: Women's employment, Economic Growth, Panel Data

1. GİRİŞ

Günümüz dünya nüfusunun yaklaşık yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Tarihin her döneminde toplumsal ve ekonomik yaşamın bir yarısını kadınlar, diğer yarısını da erkekler teşkil etmişlerdir. Kadınlar, tarihsel olarak toplumların ilerlemesinde genellikle geri planda kalmış olsalar da onların katkıları her zaman çok büyük olmuştur. Aile yapısını, sosyal ilişkileri, eğitim sistemlerini ve ekonomi gibi birçok alanı doğrudan etkileyerek toplumların şekillenmesinde önemli roller oynamış olsalar da kadınların ekonomik yaşamın bir parçası haline gelmesi sonrası ekonomik ve toplumsal kalkınmadan yararlanma düzeyleri aynı oranda olmamıştır (Kocacık ve Gökkaya, 2005:195). Son yıllarda kadınların toplumsal ve ekonomik hayatta daha görünür hale gelmesi, bu katkıların önemini artırmış ve daha dikkat çekici bir konu haline gelmiştir. Özellikle ülkelerin gelişim düzeyleri ile ilişkilendirildiğinde gelişmişlik seviyesi yüksek ülkelerin üretim düzeyi ve beşeri sermayesi, kadınların ekonomideki üretkenliğine ve etkinliğine bağlı olarak değişmektedir.

Bir ülkede çalışma çağına olup istihdam edilen veya işsiz olup iş arayışında olan yani iş bulunduğu takdirde hemen çalışabilecek kadınlar 'Kadın İşgücü' olarak adlandırılmaktadır. Türkiye'de kadın istihdamı, uzun yıllardır çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmış bir konu olmuştur. Türkiye'de aile merkezli refah rejiminin bir sonucu olarak kadınların istihdama katılımı düşüktür. Kadın işgücüne sınırlı talep olduğu gibi arzı da sınırlı olmaktadır (OECD, 2020). Kadınların iş gücüne katılım oranı erkeklere göre daha düşük olmakla birlikte, son yıllarda bu konuda bazı olumlu gelişmeler gözlemlenmiş olsa da kadınların iş gücüne katılım oranı genellikle %30-35 civarındadır, bu oran erkeklere göre çok daha düşüktür. Ülkemizde nüfusun yaklaşık yarısının kadın olması sebebiyle, iş gücündeki kadın kaynağının etkin kullanmasının ekonomik kalkınma hedeflerinin karşılanması açısından oldukça önemlidir (Yenilmez, 2018:95).

Kadın istihdamının ülke ekonomisindeki pozitif etkilerinin görülmesiyle birlikte kadın istihdamının artırılmasına yönelik çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Ekonomik ve sosyal alanda gelişme göstermek isteyen her toplumun, çalışma hayatında kadın işgücünün katılımını ve kadın istihdamını artırıcı istihdam politikalarını uygulaması gerektiği görülmüştür (Altuntepe, 2019:138). Kadınların işgücüne katılımı, sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olduğu hem teorik hem de politik nedenlerden dolayı önemli bir husus olarak kabul

edilmektedir. Kadının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin tespit edilerek kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması toplumlar için büyük önem arz etmektedir.

Ekonomik büyümeyi etkileyen diğer bir önemli kavram demografik yapıdır. Ekonomik büyüme doğum oranı ve yaş yapısı üzerinde önemli etkilere sahiptir. Özellikle teknoloji ve sağlık sektörlerinde daha fazla yenilik ve verimlilik sağladıkça, iş gücü piyasasındaki yaşlanmayı telafi etmek için daha az iş gücüne ihtiyaç duyulurken bu durum daha düşük doğum oranları ile paralel olurken yaşlı nüfusun istihdama katılımını da artırabileceği görüşü savunulmakta ve bu durum modern büyüme teorilerinin insan sermayesine yapılan yatırım ile büyüme hızı arasında sıkı bir ilişki olduğunu kabul etmektedir (Becker vd., 1990: 13).

Eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin sorgulanması beşeri sermaye kavramının ortaya çıkmasından sonra başlamıştır (Telatar ve Terzi, 2011). eğitim, beşeri sermayeye yapılan bir yatırım olarak kabul edilmiş ve bu doğrultuda eğitime dayalı beşeri sermayenin, ekonomik büyümenin üzerinde etkili olduğu görüşü savunulmuştur (Pegkas, 2014; Awan vd., 2015).

Bu doğrultuda ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu düşünülen değişkenlerin kadın düzeyine indirgenerek ne kadar etkili olduğu çalışmanın sorusunu oluşturmuş ve çalışmanın amacı Türkiye için 2010-2023 dönemi ele alınarak il düzeyinde kadın istihdamının ve kadının etkili olduğu değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin tespit edilmesi olarak belirlenmiştir. Bağımlı değişken olarak kişi başı GSYİH değişkeninin yer aldığı modelde bağımsız değişken olarak illerin kadın istihdamı, doğum oranı, kadınların eğitim seviyesi ve kadın nüfus değişkenleri modele dahil edilmiştir. Çalışmanın özgün yanı kadın istihdamının ekonomik büyümeyi ne yönde ve ne derecede etkilediğini belirlerken kullanılan değişkenlerin farklılığı, söz konusu dönemin güncel olması ve örneklemin 81 ilden oluşması ve diğer çalışmalardan farklı olarak değişkenler arasındaki sadece nedenselliğin tespitinin değil aynı zamanda panel veri analizi ile modelin yorumlanmasıdır.

Çalışmanın uygulama kısmında ekonometrik analiz yapılacaktır. İlk olarak değişkenler arası uyum gözetildiğinden logaritmik değerleri alınacak ve değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler sunulacaktır. Verilerin durağanlığının tespiti için yatay kesit bağımlılık testi uygulanarak uygun birim kök testine karar verilecektir. Kao ve Pedroni Eş bütünleşme testleri ile seriler arası eş bütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilerek Nedensellik test sonucuna göre modelde yer alan değişkenler arası nedensellik ilişkisi belirlenecektir. Son olarak ise Hausman testi ile etkin modelin Sabit ya da rassal etkili model olup olmadığına karar verilerek değişkenlerin yorumu yapılacaktır.

1.1. Kuramsal Çerçeve

Barlow (1994) çalışmasında kişi başı milli gelirin demografik faktörler karşısındaki hassasiyetini belirlemek için nüfus artış oranı ve doğum oranı değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Güncel nüfus artış oranı değişkeni ile gecikmeli doğum oranı değerlerinin incelendiği çalışmada yüksek doğum oranının büyüme üzerinde kısa dönemde negatif bir etki oluşturduğunu tespit ederken, uzun dönemde ise bu etkinin pozitif yönde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Doğum oranının gecikmeli değerlerinin esas alınmadığı ve bu iki değişkenin tek bir seri ile ifade edilmesi durumunda ise iki değişken arasında herhangi bir ilişki belirlenemeyeceği ifade edilmiştir.

Ljungberg ve Nilsson (2005) İsveç ekonomisini ele aldıkları çalışmada 1870-2000 dönemi yıllık verileri ile ekonomik büyüme ve eğitim arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testini kullanarak araştırmıştır. Uygulama sonucunda ise orta ve mesleki öğretimden ekonomik büyümeye, ekonomik büyümeden de yüksek öğretime doğru pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Çalışma sonucunda; beşeri sermayenin İsveç ekonomisinin büyümesinde önemli bir faktör olduğu bulgusuna ulaşılrken; 1970'lerden sonra eğitim seviyesi artan beşeri sermayenin büyüme üzerinde etkisinin beklenenden daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Klasen ve Lamanna (2009) çalışmaları ile eğitim ve istihdamdaki cinsiyet eşitsizliklerinin işgücüne katılımda ekonomik büyüme üzerine etkisini araştırmıştır. 1960-2000 yılları arasında Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Sahra-altı Afrika, OECD, Latin Amerika ve Karayipler, Doğu ve Orta Avrupa, Doğu Asya ve Pasifik ve Güney Asya ülkelerinin verilerini ele aldıkları çalışmada panel veri analizi kullanılmıştır. Eğitim ve istihdamda oluşan cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi büyük ölçüde azalttığı ve istihdamdaki eşitsizliğin ise Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Güney Asya'yı içeren bölgelerde ekonomik büyüme farklılıklarını artırıcı bir etki oluşturduğunu göstermiştir. Kadınlara yönelik istihdamda ve eğitimde cinsiyet ayrımcılığının ekonomik büyümeyi negatif olarak etkilediği belirlenmiştir.

Telatar ve Terzi (2010) çalışmalarında, ekonomik büyüme, nüfus ve eğitim arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ve VAR analizi yardımıyla araştırmıştır. 1968-2006 dönemi Türkiye ekonomisi için ele aldıkları çalışmada ekonomik büyümeden nüfusa doğru negatif, ekonomik büyümeden yüksek öğretim mezunu öğrenci sayısına doğru ise pozitif bir nedenselliğin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca, meslek lisesi mezunu öğrenci sayısı değişkeninden de ekonomik büyümeye doğru pozitif bir nedenselliğin olduğu bulgusuna erişilmiştir.

Günsoy ve Özsoy (2012) çalışmasında, Türkiye'de eğitim düzeylerine göre kadınların işgücüne katılmalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır 2005-2011 yılları arasında Türkiye'de eğitim durumlarına göre kadınların işgücüne katılma oranlarının iktisadi büyümeye etkilerinin incelendiği bu çalışmanın bulgularına göre büyüme üzerinde anlamlı bulunan en önemli değişken, meslek lisesi mezunu kadınların işgücüne katılım oranlarıdır. Meslek lisesi mezunu kadınların işgücüne katılım oranlarının büyümeyi yüksek oranda etkilediği ve eğitimin her seviyesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin aynı olmadığı sonucuna ulaşılrken; genel eğitimin, kalkınmanın sağlanmasında, mesleki ve teknik eğitimin ise, sanayileşmenin başlamasında önemli olduğu belirtilmiştir.

Pata (2018) çalışmasında Türkiye için 1988-2015 dönemini ele alarak ekonomik büyüme ile kadın istihdamı arasındaki ilişkiyi asimetric ve simetric nedensellik testlerini kullanarak araştırmıştır. Toda-Yamamoto nedensellik test sonucunda elde edilen bulgulara göre kadın istihdamından toplam GSYİH ve hizmet sektörü GSYİH değerine doğru pozitif ve tek yönlü bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Hatemi-J asimetric nedensellik test sonucuna göre ise kadın istihdamının negatif şoklara doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğu bulgusuna erişilmiştir. Uygulama sonuçlarına göre, kadın istihdamının sanayi ve tarım sektöründe herhangi bir etkisinin bulunmadığı ancak kadın istihdamının ekonomik büyümeyi hizmet sektöründe etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Şahin Kutluay (2022) çalışmasında 2009-2020 dönemi kadın istihdamı ve GSYİH ele alarak kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışma sonunda elde edilen bulgulara göre kadın istihdamının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği belirlenmiş ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması için ülkelerin kadın istihdamına önem vermeleri ve kadınların işgücüne katılımını arttıracak politikaların izlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

2. YÖNTEM

Panel veri; bireyler, ülkeler, firmalar, hane halkları gibi birimlere ait yatay kesit gözlemlerinin belli bir zaman döneminde bir araya getirilmesidir (Baltagi, 2005: 11). Panel veri analizi kullanılarak; daha yüksek güvenilirliğe sahip parametre tahminlerinin elde edilmesi sağlanarak,

daha yüksek serbestlik derecesi ve açıklayıcı değişkenler arasında daha düşük çoklu doğrusal bağlantı elde edilmektedir. Sonuç olarak panel veri analizi ile daha etkin ekonometrik tahminler elde edilmektedir.

Panel veri modeli genel olarak;

$$y_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + u_{it}$$

şeklinde ifade edilir. Modelde yer alan hata terimi u 'nun ortalamasının sıfır ve varyansının sabit olduğu varsayılmaktadır. Sabit etkili modelde, birimlere göre değişiklikler sabit katsayıda farklılıklar meydana getirir. Rassal etkili modelde; birimler tesadüfi olarak seçildiklerinde, birimler arası farklılıklar da tesadüfi olacaktır.

Çalışmada birim kök ve eşbütünleşme testlerinden hangisinin kullanılacağı belirlenebilmesi için serilerin homojenlik ve yatay kesit bağımlılık özelliklerinin test edilmesi gerekmektedir. Panel veri analizinde kullanılacak serilerin durağanlığının tespit edilmesi için hangi kuşak birim kök testinin uygulanması gerektiğinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda yatay kesit bağımlılık testleri öncelikli olarak uygulanacaktır.

Yatay kesit bağımsızlığı, paneli oluşturan birimlerden herhangi birine gelen bir şoktan tüm ülkelerin etkilenme derecelerinin aynı olması ve ülkelerin herhangi birinde ortaya çıkan bir makroekonomik şoktan paneli oluşturan diğer ülkelerin etkilenmediği varsayımına dayanmaktadır. Yatay kesit bağımlılığı dikkate alınmadan yapılan analizlerde elde edilen sonuçlar sapmalı ve tutarsız olacağından dolayı, analize başlamadan önce yatay kesitler arasında bir bağımlılık olup olmadığının test edilmesi gerekmektedir. Bu testler için oluşturulan hipotezler;

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Panel veri analizleri genel olarak değişkenlerin durağanlığını araştırmak için birim kök testlerle başlamaktadır. Birim kökün varlığını test etmeden önce yatay kesit bağımlılığının sınanması gerekmektedir. Panel veri setinde yatay kesit bağımlılığının reddedilmesi halinde 1. Nesil birim testleri uygulanması uygun olacaktır. Yatay kesit bağımlılığının geçerli olduğu durumda 2. Nesil birim kök testleri uygulanmalıdır (Carrion-i-Silvestre vd. 2005).

Panel veri analizinde birim kök testi uygulanmasının temel nedeni, verilerin zaman serisi doğası gereği durağanlık özelliklerini test etmektir. Bir serinin durağan olması bu verinin zaman içinde ortalama ve varyans gibi istatistiksel özelliklerinin değişmediğini gösterirken; seri durağan değilse, zamanla ortalama veya varyans gibi özelliklerinin değiştiğini gösterir ki bu tür verilerde yapılan analizler güvenilir olmayabilir ve yanıltıcı sonuçlar verebilir. Panelde yer alan değişkenlerin durağanlığının test edilmesi için

H_0 : seriler durağan değildir.

H_1 : seriler durağandır şeklindedir.

Dumitrescu ve Hurlin (2012) çalışmasında panel veri kapsamında gözlem sayısındaki artış ile etkin sonuçlar verdiğini belirterek testin zaman boyutunun kesit boyutundan büyük veya küçük olması durumunda bile etkin sonuçlar verdiğini ifade etmiştir. Durağan y ve x değerlerinin tanımlandığı nedensellik testi (Dumitrescu ve Hurlin, 2012:1457):

$$Y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^k Y_i^{(k)} Y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^k \beta_i^{(k)} X_{i,t-k} + e_{it}$$

şeklinde olup; hipotezleri aşağıdaki gibidir.

H_0 : Tüm birimler için y' den, x' e doğru nedensellik ilişkisi mevcut değildir.

H_1 : Bazı birimler için y' den, x' e doğru nedensellik ilişkisi mevcuttur (Çelik ve Ünsür, 2020: 205).

Son olarak ise panel veri analizi uygulanarak Hausman testi ile sabit ya da rassal etkili model olup olmadığına karar verilecektir. Panel veri analizinde birim etkilerini görmek için kullanılan sabit etki ve rassal etki modelleri ile parametreler tahmin edilmektedir. Uygulanan modellerden hangisinin istatistiksel olarak geçerli olduğuna karar vermek için Hausman testi uygulanmaktadır ki bu testte “rassal etki modeli kullanılmalıdır” biçimindeki boş hipoteze karşılık alternatif hipotez “sabit etki modeli kullanılmalıdır” şeklinde kurulur.

3. BULGULAR

Çalışmada ilk olarak 81 il için 2010-2023 dönemi kişi başı GSYİH değişkeni ile kadın istihdamı doğum oranı, kadın eğitim seviyesi ve kadın nüfus değişkenlerinin logaritması alınarak tanımlayıcı istatistikler elde edildi ve Tablo 1 ile sunulmaktadır.

Tablo 1

Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken Adı	Ortalama	Std. Sapma	Min	Max
Gsyih	8.929	0.360	7.925	9.946
Boşanma	6.520	1.280	3.401	10.470
Kadın İstihdamı	10.041	1.264	6.366	14.536
Eğitim	9.858	1.178	6.675	14.132
Doğum	2.059	0.668	1.180	4.685
Nüfus	12.534	0.955	10.484	15.885

Tablo 1 incelendiğinde değişkenlerin ortalama değerlerinin oldukça yakın olduğu görülürken; boşanma oranı ve kadın istihdam oranına ait değişkenler için elde edilen standart sapmanın sırayla 1.280 ve 1.264 olarak elde edildiği görülmüştür.

Panel veri analizlerinde değişkenlerin durağanlığının araştırılması gerekmektedir. Bu durumun tespiti için öncelikli olarak araştırmak için yatay kesit bağımlılığının sınanması yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 2 ile sunulmuştur.

Tablo 2

Yatay kesit bağımlılığı testi

Cd test	İstatistik (p)
CDLM2 (Pesaran 2004 CDlm)	173.03 (0.000)
CDLM(Pesaran 2004 CD)	147.80 (0.000)

Tablo 2’den elde edilen sonuçlara göre; Pesaran yatay kesit bağımlılığı test sonucunda $t_{ist} = 173.03$ ($p = 0.000$) ve $t_{ist} = 147.80$ ($p = 0.000$) olarak elde edilmiş olup yatay kesit bağımlılığının varlığı tespit edildiğinden 2.nesil birim kök testlerinin kullanılması gerek görülmüştür. Seriler için uygulanacak olan ikinci nesil birim kök testlerinden Levin, Lin & Chu (LLC) testi tercih edilmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 3 ile sunulmuştur.

Tablo 3

Birim kök test sonuçları

Levin, Lin & Chu (LLC)	
	p
Gsyih	0.000
Boşanma	0.000
Kadın İstihdamı	0.000
Eğitim	0.000
Doğum	0.000
Nüfus	0.000

Tablo 3 ’te yer alan birim kök test sonucuna göre ‘Paneldeki bütün birimler birim kök içermektedir.’ hipotezi reddedilerek alternatif hipotez kabul edilmiş ve birimlerin durağan olduğuna karar verilmiştir. Seriler arasında uzun dönemde karşılıklı bir ilişkinin bulunup bulunmadığı Pedroni eşbütünleşme testi ile incelenecektir.

Tablo 4

Kao-Pedroni eşbütünleşme testi

Kao Eşbütünleşme Testi		
	İstatistik	p
Modified Dickey–Fuller t	-11.145	0.000
Dickey–Fuller t	-9.351	0.000
Augmented Dickey–Fuller t	-4.003	0.000
Unadjusted modified Dickey–Fuller t	-10.863	0.000
Unadjusted Dickey–Fuller t	-9.265	0.000
Pedroni Eşbütünleşme Testi		
Modified Phillips–Perron t	9.766	0.000
Phillips–Perron t	-10.576	0.000
Augmented Dickey–Fuller t	-2.742	0.000

Tablo 4'den elde edilen sonuçlara göre Kao ve Pedroni eşbütünleşme test sonuçlarına göre; seriler arasında eş bütünleşme olmadığını belirten Ho hipotezi red edilir. Alternatif hipotez olan seriler arası eş bütünleşme olduğunu belirten hipotez kabul edilir. Seriler arasında Eşbütünleşme ilişkisi vardır sonucuna ulaşılmaktadır.

Seriler arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen yöntemle incelenecektir. Modele ait birim kök testleri ve eşbütünleşme testlerinin uygulanmasının ardından Dumitrescu Hurlin panel nedensellik testi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiş ve Tablo 5 ile sunulmuştur.

Tablo 5:

Granger Nedensellik Test Sonuçları

Değişkenler	Gsyih	Boşanma	Kadın İsth.	Eğitim	Doğum	Nüfus
Gsyih	-----	6.870 (0.000)	33.018 (0.000)	47.106 (0.000)	34.595 (0.000)	-0.069 (0.994)
Boşanma	5.282 (0.000)	-----	4.747 (0.000)	16.782 (0.000)	40.579 (0.000)	28.492 (0.000)
Kadın İstihdamı	-4.151 (0.000)	-2.588 (0.009)	-----	27.838 (0.000)	0.534 (0.593)	-0.084 (0.932)
Eğitim	7.535 (0.000)	-3.437 (0.000)	11.463 (0.000)	-----	-4.717 (0.000)	-2.435 (0.014)
Doğum	11.683 (0.000)	10.968 (0.000)	2.653 (0.008)	9.299 (0.000)	-----	24.769 (0.000)
Nüfus	39.283 (0.000)	4.139 (0.000)	10.553 (0.000)	21.736 (0.000)	8.394 (0.000)	-----

Tablo 5'ten elde edilen nedensellik test sonucuna göre modelde yer alan değişkenlerden kadın boşanma oranı, kadın istihdam oranı, kadın eğitim oranı ve doğum oranı değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik tespit edilirken; kadın nüfus ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik söz konusu olduğu tespit edilmiştir.

Son olarak panel veri analiz testlerinden Hausman testi uygulanacaktır. Hausman test sonuçlarına modelin olasılık değeri anlamlı sonuç verdiği için; H_0 : Hipotezi reddedilmekte alternatif hipotez kabul edilmektedir. Çalışmada sabit ve rassal etkili her iki model tahmin edilerek Hausman test sonucu Tablo 6 ile sunulmuştur.

Tablo 6

Sabit ve Rassal etkili panel veri analiz sonuçları

Değişkenler	Sabit Etkili	Rassal Etkili
Boşanma	0.0091 (0.729)	0.1116*** (0.000)
Kadın İstihdamı	0.2049***	0.2891***

	(0.000)	(0.000)
Eğitim	-0.1972*** (0.001)	-0.3922*** (0.000)
Doğum	0.1757*** (0.000)	0.0305 (0.247)
Nüfus	-0.4535*** (0.000)	0.0247 (0.542)
Ki-kare	573.36 (0.000)	

Tablo 6’da elde edilen bulgulara göre sabit etkili modelin etkin sonuçlar verdiği belirlenmiştir. Modelde kullanılan değişkenlerin anlamlılıkları incelendiğinde; kadın istihdamı ve doğum oranının gelir ile aynı yönde pozitif etkili olduğu belirlenmiştir. Kadın istihdamında meydana gelecek bir birimlik artışın geliri aynı yönde % 0.2 birim artıracığı tespit edilirken, doğum oranında meydana gelecek bir birimlik artışın da geliri % 0.17 birim artıracığı tespit edilmiştir.

Modelde yer alan diğer değişkenlerden kadın eğitim seviyesi ve kadın nüfus değişkenlerinin gelir ile ters yönde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Kadın eğitim seviyesinde meydana gelecek bir birimlik artışın geliri ters yönde % 0.19 birim azaltacağı belirlenirken, nüfus oranında meydana gelecek bir birimlik artışın da geliri ters yönde % 0.45 birim azaltacağı tespit edilmiştir. Eğitim ile ekonomik büyüme arasındaki bu ilişki Klasen (2000) çalışması ile paralel olarak eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğinin içsel büyüme kuramının desteklediği üzere ortalama insan sermayesinin kalitesini düşürerek ekonomik büyümeyi doğrudan etkilediğini belirterek kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi ile beyaz yakalı işlerde istihdam edilme tercihinin olduğunu ve bu durumun ekonomik büyüme ile ters orantılı olduğu sonucunu desteklenmektedir. Modelde yer alan boşanma oranı değişkeninin ise gelir üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Günümüzde işsizlik ve istihdam, sonuçları açısından toplumların en önemli sorun alanlarından birini oluşturmaktadır. Toplumsal refah ve kalkınma açısından bu sorunun çözümü önemli bir husus olmakla birlikte bu istihdam sorunundan etkilenen kadın işgücünün çalışma hayatına dahil edilmesi, toplumsal kalkınmada önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu nedenle günümüzde kadın işgücünün yapısı ve kadın istihdamının önemi giderek önem arz eden konular arasında yerini almış bulunmaktadır. Kadın istihdam seviyesinin artırılması ise beraberinde ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu düşünülen diğer değişkenlerin de modele dahil edilmesi gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmış ve bu durum çalışmanın amacını oluşturmuştur. Çalışmanın amacı; 2010-2023 dönemi il düzeyi kadın istihdamı ve ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu düşünülen ancak kadın düzeyinde ele alınan değişkenlerin ekonomik büyüme üzerine etkisinin belirlenmesidir. Çalışmada, bağımlı değişken olarak kişi başı GSYİH değişkeninin yer aldığı modelde bağımsız değişken olarak ise illerin kadın istihdamı, doğum oranı, kadınların eğitim seviyesi ve kadın nüfusu değişkenleri modele dahil edilmiştir. İlgili değişkenlere ait veriler Türkiye İstatistik Kurumu ve Sosyal Güvenlik Kurumundan elde edilerek uygulama gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın uygulama kısmında panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. İlk olarak değişkenler arası uyum gözetildiğinden logaritmik değerleri alınarak değişkenlere ait tanımlayıcı

istatistikler sunulmuştur. Verilerin durağanlığını sınamak için yatay kesit bağımlılık testi uygulanmış ve serilerin bağımlı olduğu kararı verilmiştir. Serilerin bağımlı olmasından dolayı ikinci Nesil birim kök testlerinin uygulanması gerektiği belirlenmiştir. Birimlerin durağanlığı test edilerek durağan olduğuna karar verilmiştir. Kao ve Pedroni Eş bütünleşme testleri ile seriler arası eş bütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Nedensellik test sonucuna göre modelde yer alan değişkenlerden kadın boşanma oranı, kadın istihdam oranı, kadın eğitim oranı ve doğum oranı değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik tespit edildi. Son olarak ise Hausman testi ile Sabit etkili modelin etkin olduğu tespit edilmiştir. Modelde kullanılan değişkenlerin anlamlılıkları incelendiğinde; kadın istihdamı ve doğum oranının gelir ile aynı yönde pozitif etkili olduğu belirlenmiştir. Kadın eğitim seviyesi ve kadın nüfus değişkenlerinin gelir ile ters yönde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Modelde yer alan boşanma oranı değişkeninin ise gelir üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre Türkiye'nin arzu edilen ekonomik büyüme düzeyine ulaşması ve kalkınması için gerekli koşullardan biri kadının çalışma hayatındaki yerini almasıdır. Ülkemizde kadın istihdamı önünde herhangi bir yasal engel olmadığı gibi aksine pozitif ayrımcılık söz konusu olmakla birlikte kadınların işgücüne katılım konusunda erkeklerin ciddi derecede gerisinde olduğu ve kadın işsizlik oranlarında sürekli bir artışın yaşandığı bilinen bir gerçektir. Bu durum, kadınların nitelik olarak kendilerini eksik hissetmelerinden ya da iş gücü piyasasına girişimini sağlayacak gerekli mekanizmaların oluşmaması kadın istihdam oranının artırılmasında önemli bir engel olarak görülmektedir. Bu durumda kadın istihdam oranının artmaması ile birlikte ülke ekonomisine de olumsuz olarak yansımaktadır.

Kadının iş dünyasında yer alması ekonomik ve toplumsal kalkınmanın sağlanmasında, insan ve insan emeğinin özgürleşmesinde büyük öneme sahiptir. Kadınların işgücüne katılımının ekonomik büyüme ve kalkınmaya olumlu etkilerinin yanı sıra gelir dağılımında adaletin sağlanmasında, üretimde kaynakların etkin kullanımında ve vergi gelirlerinin artmasında da olumlu etkileri bulunmaktadır (Çetingör, 2019: 4-5).

Kadınların istihdam edilmeleri ve çalışma hayatı içinde daha fazla bulunmaları devletlerin çeşitli önlem almasını gerektirmektedir. Bu çerçevede kadınların mesleki eğitimle birlikte eğitim seviyelerinin artırılarak nitelikli işgücü haline gelmeleri; bireysel ve sosyal gelişimlerinin artırılabilmesi için de eğitim seminerlerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Kadınların becerilerinin geliştirilmesinin onların iş gücü piyasasında daha rekabetçi hale gelmesini sağlarken aynı zamanda daha iyi iş olanaklarına sahip olmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Kadınların iş gücüne katılımını artırmak, sadece kadınların ekonomik bağımsızlıklarını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda ülkenin genel ekonomik büyümesine de katkı sağlar. Kadınların iş gücüne katılımını artırmak için uygulanacak bu politikalar, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, aile hayatı ile iş hayatının dengelenmesi ve kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi gibi unsurları içermelidir. Bu tür politikalar hem toplumsal hem de ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir olmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Altuntepe N. (2019). İslam ekonomisinde kadın girişimciliğinin yeri ve önemi: teorik bir yaklaşım. Sakarya İktisat Dergisi, 8: 100-130.

Awan, A. G.; Z. F. Muhammad ve A.C. Haroon (2015). Human capital formation and economic performance: a case study of Pakistan, Journal of Economics and Sustainable Development, 6(3), 96-105.

- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric analysis of panel data*. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.
- Barlow, R. (1994). Population Growth and Economic Growth: Some More Correlation. *Population and Development Review*, 20:153-165.
- Becker, G. S., Murphy, M. K. ve Tamura R. (1990). Human capital, fertility, and economic growth. *Journal of Political Economy*, 98: 12-37.
- Carrion-I S., J. L., Kim, D ve Perron, P., (2009). GLS-Based unit root tests with multiple structural breaks under both the null and the alternative hypotheses. *Econometric Theory*, s. 25: 1754-1792.
- Çelik M. Y. & Ünsür Z. (2020). Küreselleşme ve büyüme ilişkisinin Dumitrescu-Hurlin panel nedensellik testi ile belirlenmesi. *İzmir İktisat Dergisi*. 35(1). 201-210.
- Çetingör, Ş. S. (2019). Kayıt dışı kadın istihdamı ve vergi kaybı. Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2477274796). Retrieved from <https://www.proquest.com/dissertations-theses/kayıt-dışı-kadın-istihdamı-ve-vergi-kayıbı/docview/2477274796/se-2>.
- Dumitrescu, E. I. & Hurlin, C. (2012), Testing for granger noncausality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Günsoy, G. ve Özsoy, C. (2012). Türkiye’de kadın işgücü, eğitim ve büyüme ilişkisinin VAR analizi. Pata, UK (2018). Türkiye’de kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisi: simetrik ve asimetric nedensellik testleri ile sektörel bir analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. Yıl, 135-150.
- Klasen, S. (2000). Does gender inequality reduce growth and development? evidence from cross country regressions. *Sonderforschungsbereich 386: Analyse Diskreter Strukturen Discussion*.
- Klasen, S. & Lamanna, F. (2009). The Impact of gender inequality in education and employment on economic growth: new evidence for a panel of countries. *Feminist Economics*, 15(3), 91- 132.
- Kocacık, F. & Bilican Gökkaya, V., (2005). Türkiye de çalışan kadınlar ve sorunları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , vol.6, no.1, 195-219.
- Ljungberg, J., & Nilsson, A. (2009). Human capital and economic growth: Sweden 1870-2000. *Clometrica*, 3, 71-95.
- OECD. (2020). *OECD Economic Surveys Turkey*.
- Pata, U. K. (2018). Türkiye’de kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisi: simetrik ve asimetric nedensellik testleri ile sektörel bir analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*(21), 135-150. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.391777>
- Pegkas, P. (2014). The link between educational levels and economic growth: a neoclassical approach for the case of greece. *International Journal of Applied Economics*, 11(2), 38-54.
- Telatar, O. M. & Terzi, H. (2011). Nüfus ve eğitimin ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 197-214.
- SGK. (2024), Sosyal Güvenlik Kurumu.
- Telatar, O. M., & Terzi, H. (2011). Nüfus ve eğitimin ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 197-214.

TÜİK (2024). Türkiye İstatistik Kurumu, adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları 2023 verileri

TÜİK (2024). Türkiye İstatistik Kurumu doğum istatistikleri

Yenilmez, M. İ. (2018). Female Employment and Care Economy in Turkey. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 22(1), 69-95.

YAZAR BEYANI

Destek ve Teşekkür: Çalışma TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEB) tarafından yürütölen, 2209-A Üniversite öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2023 yılı 2. dönem kapsamında 1919B012317054 numaralı " **Sürdürülebilir Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması da Kadın İstihdamının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi**" projesi olup TÜBİTAK tarafından desteklenmektedir.

**345 NOLU ARNAVUD BELGRADI (BERAT) ŞER'İYYE SİCİLİNDEKİ
NİKÂH KAYITLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**
**NO. 345 EVALUATION OF MARRIAGE RECORDS IN THE ARNAVUD
BELGRADE (BERAT) SHARIA COURT REGISTER**

Prof. Dr. Hava SELÇUK*

Özet

Arnavud Belgradı (Berat) Şehrine ait 1675 tarihli ve 345 Numaralı Şer'iyye Sicilindeki nikâh kayıtlarının incelendiği çalışmada Osmanlı Devletindeki evlilik müessesinin bu Şehir özelindeki bilgileri istatistiki olarak değerlendirilmiştir. 463 adet nikâh kaydının yer aldığı defterdeki kayıtlardan hareketle Şehirli-Şehirli evliliği, Şehirli-köylü evliliği ve köylü-köylü evliliğinin mukayesesi Berat Şehri özelinde incelenmiştir. Gayrimüslim nikâh kayıtları Şer'iyye sicillerinde çok fazla yer almasa da, mevcut kayıtlar biçimsel olarak Müslümanların ki ile aynı Şekilde yazıldığı görölmüştür. Ayrıca evlilik akdi sırasında verilen mehir miktarı da ortaya konulmuştur. Özellikle gelin ve damatların isimleri de incelenerek Müslüman ve gayrimüslim isimlerin tespiti ve istatistiği yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasındaki sosyal yapısı ve kadının Osmanlı toplumundaki yeri ortaya konulmuştur. Osmanlı evlilik müessesesiyle ilgili çalışmalara katkı sağlayacak niteliktedir. Bölge halkının özellikle evlilik konusunda köyde yaşayan kişilerin başka köyden kişileri tercih ettikleri görölmektedir. Aynı köye mensup kişilerin birbirleriyle evlenme oranları oldukça düşüktür. Osmanlı Balkan coğrafyasında 17 yüzyılda da bugün olduğu gibi Arapça isimlerin yaygın olduğu tespit edilmiştir. Elimizdeki kayıtlara göre o gün Arnavud Belgradı'nda en fazla verilen kadın isminin Fatma olduğu, erkek isminin ise Mehmet olduğu görölmüştür. Nikâh kayıtlarıyla kadınların mehir gibi hukuksal açıdan sahip oldukları hakları da Arnavud Belgradı (Berat) özelinde değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Arnavud Belgradı, Nikâh, Osmanlı

Abstract

This study, which analyzes the marriage records of the Arnavud Belgrade (Berat) city of Berat in the Shar'iyye Registry dated 1675 and numbered 345, statistically evaluates the information about the institution of marriage in the Ottoman State in this city. Based on 463 marriage records in the registry, the comparison of urban-urban marriage, urban-peasant marriage and peasant-peasant marriage is analyzed in the city of Berat. Although non-Muslim marriage records are not very common in the shar'iyye registers, it was observed that the existing records were written in the same format as those of Muslims. In addition, the amount of mahr given during the marriage contract was also revealed. In particular, the names of the brides and grooms have been analyzed and the names of Muslims and non-Muslims have been identified and statistically analyzed. The social structure of the Ottoman Empire in the Balkan region and the role of women in Ottoman society have been examined. The study contributes to research on the Ottoman marriage institution. It has been observed that the local population, particularly those living in villages, preferred spouses from other villages. The rate of marriage between individuals from the same village was quite low. It has been determined that, just as

* Prof. Dr. Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi/Kayseri, hselcuk@erciyes.edu.tr /0000-0002-9136-9158

today, Arabic names were commonly used in the Ottoman Balkans in the 17th century. According to available records, the most common female name in Arnavud Belgrad (Berat) at the time was Fatma, while the most common male name was Mehmet. Through marriage records, women's legal rights, such as the *mehir* (dower), have been evaluated specifically for Arnavud Belgrad (Berat).

Keywords: Arnavud Belgrade, Marriage, Ottoman

Giriş

Arnavud Belgradı (Berat) şer'iyeye sicillerinde yer alan nikâh kayıtlarına dayalı yapılan bu araştırma, Osmanlı evlilik müessesesiyle ilgili çalışmalara, Arnavutluk bölgesi özelinden küçük de olsa bir ışık tutmak ve katkı sağlamak amacı taşımaktadır. Bu çalışmada Arnavut Belgradı olarak adlandırılan Arnavutluk'un güneyinde yer alan Berat şehrine ait Başkanlık Osmanlı Arşivinde yer alan 345 numaralı Berat Şer'iyeye Sicilleri isimli defterden elde edilen verilen doğrultusunda analizler yapılmıştır. Hicri 1085-1086, Miladi 1675 tarihini kapsayan bu sicil defterinde 463 adet nikâh kaydı incelenmiştir. Kayıtlardan hareketle şehirli-şehirli evliliği, şehirli-köylü evliliği ve köylü-köylü evliliğinin mukayesesi ile mehir miktarı Berat şehri özelinde incelenmiştir.

345 Nolu Berat Şer'iyeye Sicili

345 Numaralı Berat Şer'iyeye Sicili, Başkanlık Osmanlı Arşivinde YB.010.d, 345 numarada (Orj.No:Şeria Berat (Berat Şer'iyeye Sicilleri) F.128; D:4) şeklinde ve 10.10.1098 tarihiyle kayıt edilmiştir. Bu kayda göre defter 1698 tarihli görülse de nikâh kayıtlarının yazıldığı tarihler 1675 yılına aittir. Defterin ilk sayfalarında (s.3)¹ yer alan Safer 1086 (Nisan/Mayıs 1675) tarihli belgede Hüseyin Ankale Mahallesinden alacaklı borçlu ilişkisin içeren bir belgedir. Defterin içerisinde sayfa 17'de Zilhicce 1085 (Şubat/Mart 1675), sayfa 20'de Şaban 1085 (Ekim/Kasım 1674) tarihi sayfa 34'de Safer 1086 (Nisan/Mayıs 1675), sayfa 46'da Cemaziyülevvel 1086 (Temmuz/Ağustos 1675), sayfa 47'de Cemaziyülahır 1086 (Ağustos Eylül 1675) ve sayfa 48'de Receb 1086 (Eylül/Ekim 1675) tarihi bulanmaktadır. Nikâh kayıtları neredeyse sicilin farklı sayfalarında münferit veya toplu olarak kayıt edilmiştir. Defterde nikâh kayıtlarının bulunduğu 3 ile 48 sayfalar arası 1675 yılına aittir. Nikâh kayıtlarının yer aldığı 45 sayfa içerisinde vakıf, alacak verecek gibi konuları içeren belgelerde bulunmaktadır. 49. sayfadan itibaren defterin nihayete erdiği 73 sayfaya kadar her hangi bir şekilde nikâh kaydı bulunmamaktadır. Öncelikle nikâhına alan erkeğin hangi mahalle veya köyde yaşadığı kayıt edilerek ismi, vekili ve şahitleri yazılmaktaydı. Ardında nikâha alınan kadının dul ya da bakire olduğu yazılara hangi köy ve mahallede ikamet ettiği kaydedilerek onun vekil ve şahitleri de yazılmaktaydı. 345 Numaralı Şer'iyeye sicilinde bulunan nikâh kayıtlarında genellikle vekil ve iki erkek şahidin kayıt edildiği görülmektedir. Nikâh akdi gerçekleşirken iki şahit bulunması şarttır. Son olarak ne kadar mehir verileceği kayıt edilmiştir. Nikâh kaydı şu şekildedir: “*El nikâh an Mahalle-i Cedid: Mehmed bin Ali vekile Ahmed bin Ali be-şahdet Hasan bin Musa ve Hasan bin Ali*

El-menkuha eş-şeyb: An Mahalle-i Cedid: Hatune bint-i Hasan, vekiliha Hasan bin Ramazan, be-şahdet Çobu bin Mehmed ve Osman bin Hamza

¹ Defterin sayfalar kullanılırken BOA internet sitesindeki belgelerin kayıtlı olduğu sayfa numaraları kullanılmıştır.

<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster.aspx?ItemId=46412730&Hash=E90A92E0A1062D2034CD25AD12BC8DC5588BF443E454D3C00D254D07E99EADCF&Mi=2&A=2>

*Mehr-i müeccel:1.000 akçe*².

Gayrimüslim nikâh kayıtları Şer'iyeye sicillerinde çok fazla yer almasa da, mevcut kayıtlar biçimsel olarak Müslümanlarıki ile aynı şekilde yazıldığı görülmüştür. Mesela

El nikâh an Goriçe: Dimo veled-i İstoyo vekile Sadi veled-i Todu be-şahdet Kuti veled-i Komin ve Nanu veled-i Konde

El-menkuha-el-bikr: An Goriçe: Marine bint-i Yanu, vekiliha Sita veled-i Nanu, be-şahadet Nacu veled-i Kika ve Dimo veled-i Andes

*Mehr-i müeccel:1.000 akçe*³.

345 nolu Berat Şer'iyeye sicilindeki Nikâh Kayıtlarının Değerlendirmesi

Toplam 463 nikâh kaydı bulunmaktadır. Bunların 49 âdeti şehirde ikamet eden yani Belgrad şehrinin mahallelerinde ikamet eden kişilerdir. 92 nikâh kaydı aynı köylerde ikamet eden kişiler arasındadır. 220 nikâh kaydı ise farklı köylerde ikamet eden erkek ve kadınlar arasında kıyılan nikâhlardır. Şehirde yaşayan 20 kız köylerde ikamete eden erkeklerle evlenirken, şehirde ikamet eden 19 erkek ise eşlerini köylerden tercih etmişlerdir. 19 adet gayrimüslimlere ait nikâh kaydı bulunmaktadır⁴. Beş Müslüman erkek gayrimüslim kızlarla nikâh kıymışlardır⁵. 58 nikâhı kıyan kızın yerleşim birimi yazılmamıştır. Sadece nikâhı kıyılan iki erkeğin yerleşim birimi yazılmamıştır. Bununla birlikte defterde kız ve erkeğin yerleşim birimi yazılmamış ise bunlar değerlendirmeye alınmamıştır ki bunların sayısı oldukça azdır.

Nikâhları kayıt edilen kişilerin yerleşim birimleri	Nikâh adeti
Aynı köyde ikamet edenlerin nikâhı	92
Farklı köylerde ikamet edenlerin nikâhı	220
Şehirli-şehirli nikâh	49
Erkek şehirli-kadın köylü nikâh	19
Erkek şehirli- kadın bilinmiyor nikâh	41
Kadın nikâh	20
Kadın şehirli erkek bilinmiyor nikâh	2
Erkek köylü kız bilinmiyor nikâh	17
Toplam	463

Nikâhlanan kişilerin yerleşim birimlerine baktığımızda 332 erkek ve 334 kadın Arnavud Belgradı'nın köylerinde ikamet etmekte oldukları görülmektedir. Arnavud Belgradı mahallelerinde ikamet eden erkek sayısı 129 iken, kadın sayısı 71'dir. Kadınlara 58'nin yerleşim birimi yazılmamıştır. Aynı şekilde sadece iki erkeğin yerleşim birimi kayıt edilmemiştir. Buna göre aşağıdaki tablo oluşturulmuştur. İstatiksel olarak erkek ve kadınların

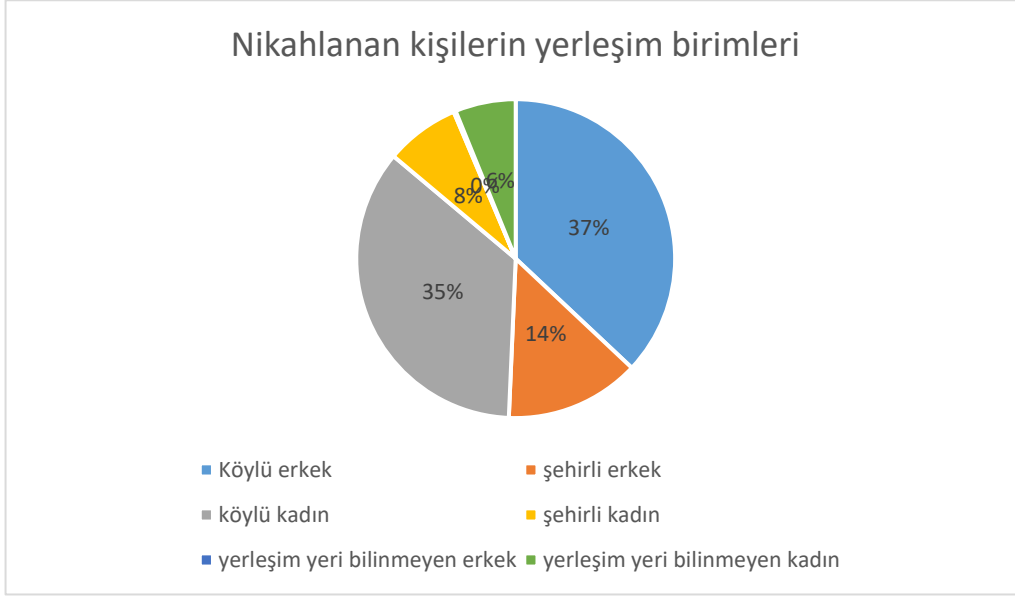
² BOA, BŞS 345, s.5

³ BOA, BŞS 345, s.25

⁴ BOA, BŞS 345, s.5, 17, 18, 23, 25, 27, 33, 39, 40, 41, 42, 44, 47, 48

⁵ BOA, BŞS 345, s.4,6, 17, 44, 48.

% 36'sı köylerde ikamet etmektedir. Kadınların % 6'sı erkeklerin ise % 8'i şehir merkezinde bulunan mahallelerde ikamet etmektedirler. Bu mahalleler şunlardır:

463 nikâh kaydına göre köyde ikamet edip nikâh akdi gerçekleştirilen erkeklerin oranı % 37, kadınların oranı % 35, şehirde ikamet eden evlenen erkeklerin oranı % 14, şehirde ikamet edip evlenen kadınların oranı % 8, yerleşim birimi bilinmeyen kadınların oranı % 6, yerleşim birimi bilinmeyen erkeklerin oranı ise % 0, 1 gibidir.

Nikâh kayıtlarında kadın ya da erkeğin yerleşim yerinin tespit edilemediği bir durum söz konusudur. Tespit edilemeyenleri devre dışı bıraktığımızda hem erkek hem de kadının yani ikisinin birlikte yerleşim yeri yazılan nikâh kayıtlarına göre şu şeklide bir değerlendirme yapabiliriz. Öncelikle aynı köyde ikamet edenlerin nikâh âdeti 92, farklı köylerden birbirleriyle evlenenlerin sayısı 220'dir. Bu durum da toplamda yerleşim birimi hem kadın hem erkek için bilinen ve köyde yaşayanlar arasında gerçekleştirilen 312 nikâh baktığımızda % 29,5'inin aynı köyden kişilerle evlenirken, % 70,5'nin ise farklı köylerden evliliği tercih etmiş oldukları görülmektedir.

Köyde yaşayan ve nikâhı kıyılan erkek sayısı 349 iken, köyde yaşayan ve nikâhı kıyılan kadın sayısı ise 331'dir. Şehirde yaşayan kadın ve erkeklerin köyde yaşayanlarla kıydıkları nikâh âdeti 39 'dur ki bu da yaklaşık tüm nikâh kayıtlarının % 8,4'ünü oluşturmaktadır

Şehirde yaşayan kadın ve erkek arasında kıyılan nikâh âdeti 49'dur. Yine şehirde yaşayan ve köylü bir kızla evlenen erkek âdeti ise 19'dur. Erkeğin şehirli olduğu ve fakat evlendiği kadının nereli olduğu bilinmediği nikâh âdeti ise 41'dir. Buna göre şehirli 109 erkeğin nikâh akdi gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra şehirde yaşayan kadınlara ait ise 49 adet nikâh kaydı, kadının şehirli olup erkeğin köylü olduğu 20 adet, kadının şehirli olup erkeğin nereli olduğu kayıt edilmeyen 2 nikâh vardır. Buna göre 71 kadın şehirli olup nikâhları kıyılmıştır. Dolayısıyla 354 köyde yaşayan, 109 şehirde yaşayan erkeğin nikâh işlemi kayıt edilmiştir. Nikâh akdi gerçekleştirilen kadınların 71'i şehirde yaşamakta, 392 kadının büyük bir kısmı köyde ikamet etmektedir.

Evlenen kadınların bekâr ya da dul (şeyb) olduğu ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. 256 nikâhı kıyılan kadın bekâr iken 196'sı duldur, yani kadınların ya eşleri vefat etmiş ya da boşanmış kadınlardır. 11 kadını ise belgede silik olduğu için dul ya da bekâr oldukları tespit

edilememiştir. Buna göre evlenen kadınların % 55,2'si bekâr iken, % 42,3'ü duldur. Evlenen kadınların % 2.3'ü ise durumu bilinmemektedir.

Nikâh Kayıtlarında Yer Alan Kadın (Gelin) İsimleri

Kadınlardan beş kişinin ismi silik olduğu için okunamamıştır. Bir defa kullanılan isimler: Bakıyye, Bale, Bali, Beyo, Candan, Cano, Cemile, Çıka, ,Elaldı, Elife, Eyne, Fahri, Gülli, Hadika, Haile, Hüsni, Ümmühan, Katku, Kuşe, Life, Medri Mega, Mehmedravza, Meşki, Nazme, Rahne, Saide, Sevgi, Tatlı, Zene.

Nikâh Kayıtlarında Yer Alan Kadın (Gelin) İsimleri

Fatma	61	Ayşe	32	Sultane	31	Hatice	30
Kadime	21	Hanife	20	Zarife	15	Rahime	14
Rabia	13	Mahmude	13	Saliha	12	Alime	12
Şerife	11	Azize	11	Emine	10	Tuna	9
Nune	8	Hafsa	8	Abide	8	Safiye	7
Selime	6	Kadriye	6	Neslihan (Nesli)	5	Hatune	5
Yusufhane	5	Zeliha	3	Meryem	3	Halile	3
Huri	4	Merine	2	Saime	2	Mine	2
Kerime	2	Hanu	2	Halime	2	Cihane	2
Çiko	2	Mehiri	2				

Gayrimüslim kadın isimleri ise şu şekildedir (21 gayrimüslime ait): Aleksandra: 2, Beyo, Güline:2, İskender, İskove, İstancı, Kondeşe:2, Kostantine, Marine:3, Penpe, Sane, Sanu, Savte, Vila, Zafire

Nikâh Kayıtlarında Yer Alan Erkek (Damat) İsimleri

Erkeklerden bir kişinin ismi silik olduğu için okunamamıştır. Bir defa kullanılan isimler: Abdüsselam, Ağuş, Ahmed Çelebi, Ali Sinan, Ali Duş, Alkuş, Arap Mehmed, Aydın, Cevher, Çubu, El-Hac Ahmed Hızır, el-Hac Mehmed, Fazzullah, Habab, Hacı, Halil, Hüseyin Ağa, Hüseyin Simitçi, İsa, Korkut, Merdan, Muhtar Çelebi, Murad Çelebi, Murtaza, Mustafa Çavuş, Nazır, Oruç, Ömer Talib, Piri, Receb, Sadi, Selim, Süleyman Çelebi, Şahin, Şem, Timur, Veli, Zeyda, Zeynel, Zülfikar, Zülfikar Çelebi

Nikâh Kayıtlarında Yer Alan Erkek (Damat) İsimleri

Mehmed	50	Hüseyin	49	Hasan	48
Ali	43	Mustafa	40	Ahmed	29
Sinan	19	Osman	17	Bayezid	13
Ömer	12	İbrahim	12	Musa	9

Yusuf	7	Ramazan	6	Hızır	6
Süleyman	6	Mahmud	5	Alko	4
Bayram	3	Kasım	3	Memi	3
Ali Çelebi	2	Arslan	2	Bali	2
Ebubekir	2	Mehmed Çelebi	2	Memişah	2
Murad	2	Yakup	2	Zeynelabidin	2
Abdülaziz	2				

Gayrimüslim kadın isimleri ise şu şekildedir (19 gayrimüslime ait): Andro, Dimitri, Dimo, Hile, İstasu, Kesar, Kika:2, Komnin, Kostantin, Koyu, Merkur, Miho, Naku, Nane, Nikola, Pak, Resto, Tuzer,

17. yüzyılda da bugün olduğu gibi Arapça isimlerin yaygın olduğu tespit edilmiştir. Elimizdeki kayıtlara göre o gün Arnavud Belgradı'nda en fazla verilen kadın isminin Fatma olduğu, erkek isminin ise Mehmet olduğu görülmüştür.

Nikâh Kayıtlarında Yer Alan Mehir Miktarları

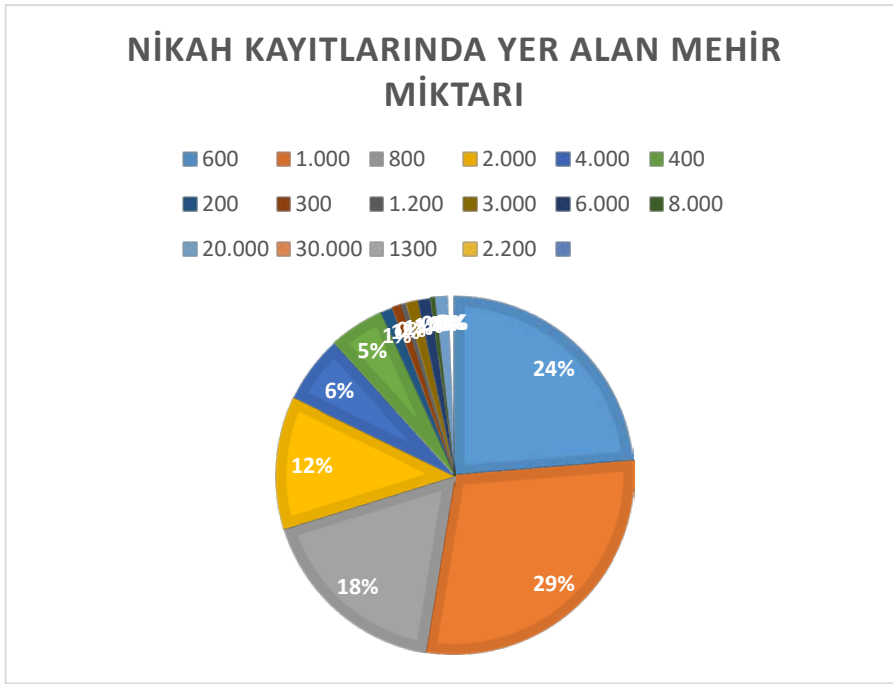
Şer'iyye sicilinde nikâhta kadına ödenen veya ödenecek olan mehir konusunun yer almasıdır. Mehir, nikâh akdi sırasında erkek tarafından kadına verilen para veya mala verilen isimdir. Şer'iyye sicilinde kadınlara verilen mehir akçe olarak kayıt edilmiştir. 461 nikâh işlemi mehir kayıt edilmiştir. Sadece iki nikâhta mehir kayıt edilmemiştir. Vinokaş köyünden Mustafa Çavuş bin Haydar ile yerleşim yeri belirtilmeyen Huri bint-i Ayas Bey-Miralay arasında akdedilen nikâh da en yüksek mehir 30.000 akçe olarak kayıt edilmiştir⁶. Bugünkü değerde mehir miktarının ne kadar olabildiği konusunda dönemdeki narh fiyatlarına bakarak günümüzdeki fiyatla mukayese ederek kaba bir şekilde 200 akçe, 20.000 akçe, 6.000 akçe ve 30 bin akçenin değeri tespit edilmiştir. Mart 1678 tarihli 356 numaralı Berat Şer'iyye sicilinde kuzu etinin vukiyyesi 8 akçe olarak belirlenmiştir⁷. Buna göre 200 akçe ortalama 25 kilo kuzu etine denk gelmektedir. Aynı şekilde 20.000 akçe mehir 2.500 kilo kuzu etine, 6.000 akçe 750 kilo kuzu etine, 30.000 akçe ise 3.750 kilo kuzu etine denk gelmektedir. Bugünkü et fiyatları ile mukayese ettiğimizde günümüzdeki mehir karşılığı şu şekildedir: Arnavutluk'ta bugün 1 kilo kuzu eti yaklaşık olarak 350 Türk lirasına denk gelmektedir. Buna göre en düşük mehir olan 200 akçe 8.750 Türk lirası, 2.000 akçe 87.500 Türk lirası, 6.000 akçe 262.500 Türk lirası, 30.000 akçe ise 1.312.500 Türk lirasına denk gelmektedir.

Akçe	Tekrar adeti	Akçe	Tekrar adeti
200	5	2.000	55
300	4	2.200	1
400	23	3.000	5

⁶ BOA, BŞS 345, s.18.

⁷ BOA, BŞS 356, s.122.

500	1	4.000	28
600	109	6.000	5
800	81	8.000	2
1.000	133	20.000	5
1.200	2	30.000	1
1.300	1		

Elimizde bulunan kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla mehirlerin hemen hepsi para cinsi olarak yazılmıştır. Kayıtların tamamının ileride ödenmesine söz verilen “mehr-i müeccel” olarak ifade edilmiştir. Bazen mehr-i müeccel ifadesinin yanında kadına bir takım kıyafetler verildiği ve bunların yazıldığı da görülmektedir. Standartlaşmış bir mehir bedeli bulunmamaktadır. 1675 tarihine ait defterde bulunan 461 mehir kayında yer alan mehir miktarlarının oranı şu şekildedir: % 29'u 1.000 akçe, % 24'ü 4.000 akçe, % 18'i 600 akçe % 12'si 2.000 akçe, % 4'ü 400 akçe mehir vermiştir.

Sonuç

345 numaralı Berat Şer'iyye Sicilinde toplam 463 nikâh kaydı bulunmaktadır. 1675 tarihli nikâh kayıtlarında baktığımızda şu sonuçlara ulaşabilmekteyiz. Köyde yaşayan kişilerin evlilik konusunda özellikle başka köyden kişileri tercih ettikleri görülmektedir. Zira aynı köyden evlilik oranı % 29,5 iken farklı köylerden evlilik ise % 70,5'dir. Şehirli erkeklerin köyden eş seçim oranı ise % 8,5 civarındadır. Dolayısıyla çoğunlukla kendi yerleşim yerlerine göre evlilik tercih etmişlerdir. Evlenen kadınların yarısından fazlası bekârdır. Diğer kısmı yani % 42,3'lük kısmı ise ikinci evliliklerini yapmaktadırlar. Erkeklerin evlilik durum ile ilgili her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. 17. yüzyılda da bugün olduğu gibi Arapça isimlerin yaygın olduğu tespit edilmiştir. Elimizdeki kayıtlara göre o gün Arnavud Belgradı'nda en fazla verilen kadın isminin Fatma olduğu, erkek isminin ise Mehmet olduğu görülmüştür. Mehir miktarına

gelince günümüz düğünlerinde ailelerin maddi durumlarına göre geline takılan takılar gibi gözükmetedir. Takılan altınlar ise daha çok mehir karşılığı olarak belirlenmektedir.

Kaynakçe

Başkanlık Osmanlı Arşivi(BOA), 345 ve 356 Nolu Berat Şer'iyeye Sicili

(<https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster.aspx?ItemId=46412730&Hash=E90A92E0A1062D2034CD25AD12BC8DC5588BF443E454D3C00D254D07E99EADCF&Mi=2&A=2>)

TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI AYRIMCILIK AÇISINDAN ÇALIŞMA YAŞAMI

Neşe YILMAZ

ÖZET

Toplumsal hayatı şekillendiren temel farklılıklar arasında görünürde en açık farklılığın cinsiyet olgusu olduğu ortadadır. Biyolojik farklılığın kültürlere göre yorumlanması ve zaman içinde şekillenmesi ise cinsiyetlere adanan rollerin farklılığını ortaya çıkarmaktadır. Bu rolleri etkileyen faktörleri kolayca gruplamak çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Genel olarak bu faktörleri algılayabilmek için her zaman merkezde değişik kültürlerin biyolojik cinsiyete yükledikleri özelliklerin etkili olduğunu söylemek yerinde bir temel oluşturacaktır. Böylelikle yeniden inşa olan ikincil bir cinsiyet kavramı şekillenmeye başlamaktadır ki bu da toplumsal değerlerin , yaşam şekillerinin, inanışların etkisiyle tekrar oluşan algılanan cinsiyet rollerini içeren “Toplumsal cinsiyet” kavramıdır. Buradan da anlaşılmaktadır ki toplumun cinsiyetlere adadıkları özellikler yazılı olmayan toplumsal görevlere dönüşebilmektedir. Bu bağlamda toplumsal düzenlemeler toplumsal cinsiyet farklılıklarını da beslemektedir. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın toplumdaki en önemli dayanağı olarak da “toplumsal cinsiyet” kavramı karşımıza çıkabilmektedir. Ayrımcılık kavramının içini dolduran kültürel bir dayanak hazırlayan etmenlerden kabul edebileceğimiz bir olgu olarak da “toplumsal cinsiyet” üzerinde durulması gereken bir konudur. Toplumsal hayatta ve kamusal alanda yaşadığımız bu bize biçilen rollere dayalı ikincil cinsiyetleşmenin çalışma alanlarını nasıl etkilediği de önemli bir konu olmaktadır.

Anahtar Kelimeler; sosyal politika, kadın, toplumsal cinsiyet, çalışma

ABSTRACT

It is obvious that the most obvious difference between the main differences that shape social life is the phenomenon of gender. Interpretation of biological difference according to cultures and its shaping over time reveals the difference of roles devoted to gender. It is often not possible to easily group the factors affecting these roles. In order to perceive these factors in general, it would be appropriate to say that the characteristics that different cultures attribute to biological sex are always effective at the center. Thus, a secondary concept of gender reconstruction begins to take shape, which is the concept of "Gender", *which includes gender roles that are reconstructed and perceived by the influence of social values, lifestyles, beliefs.* It can be understood from this that the features that society devotes to genders can turn into unwritten social tasks. In this context, social regulations also nourish gender differences. The concept of “gender” may emerge as the most important basis of gender discrimination in society. “Gender”, which can be accepted as a fact that fills the concept of discrimination and prepares a cultural basis, is an issue that should be emphasized. It is also an important issue how secondary sexization, based on the roles that are deemed appropriate to us in social life and in the public sphere, affects the fields of work.

Keywords; social policy, women, gender, work

ULUSLARARASI VE ULUSAL MEVZUATA GÖRE KADINLAR İÇİN İŞ GÜVENLİĞİ

Neşe YILMAZ

ÖZET

Tüm dünyada kadın emeğinin alıŐma yaŐamına katılması sancıları olan süreçlerden geçmiş ve kadınlar için yasal anlamda korunmanın zorunlu olduğunu göstermiştir. Kadınların alıŐma yaŐamına katılmaları Avrupa’da tarım toplumlarındaki aile geleneği çalışma biçimlerinden farklı olarak sanayi devriminden sonra hız almıştır. Kapitalizmin 1800’lü yıllarla birlikte ortaya çıkıŐı kadın emeğinin ucuz emek olarak bir sömürü kaynağı olarak kullanılmasına sebebiyet vermektedir. Çalışma yaşamını temelden etkileyen küreselleşme süreci ve esnek çalışma biçimlerinin ortaya çıkıŐı istihdamın yapısını deĐiŐtirmiŐ ve bu dönemden sonra kadın istihdamında ve kadınların çalışma yaŐamlarına katılma oranlarında ciddi Şekilde artma görüŐmüŐtür.

Kadının üzerindeki toplumsal cinsiyet kaynaklı birçok rol çalışma sahasında varlığını sürdürmesini daha da zorlaŐtırmakla birlikte ekonomik gereklilikler ve yaşam Şartları kadınları çalışmaya zorlamaya devam etmektedir. Kadınların alıŐma yaşamındaki varlıkları sürdürbilmelerini sürekli ve mümkün kılmak ise devlet politikaları ile sağlanabilmektedir.

Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan üretim iliŐkilerindeki değişim insanın, üretim sahasında, daha yoğun ve farklı biçimlerde risklerle karşı karşıya olmasını beraberinde getirmiŐ ve bu bağlamda kadınların da üzerindeki riskler daha da çeŐitlenerek büyümeye devam etmiştir. Kadınların alıŐma standartlarının düzeltilmesinin Sosyal Refah Devletinin İlkelerinin uygulanmasında öncü bir role sahip olduğu da bilinmektedir.

İŞ sağlığı ve güvenliği yasası olarak bilinen 6331 Sayılı Kanun’ da Türkiye’de kadın çalışmalarını desteklemekte ve kadınların çalışma yaŐamına katılmalarını rahatlatacak maddeleri içermektedir. Ulusal ve uluslararası arenada kadınların çalışma yaŐamına katılmalarını kolaylaŐtırmak için birçok düzenleme yapılmıştır ve kadınların hızla çalışma yaŐamına katılma oranlarının yükseldiğini göz önünde bulundurursak birçok düzenleme de yapılmalıdır.

Bu alıŐma kadınların çalışma yaŐamına katılmalarını destekleyici yasal düzenlemeleri, iş sağlığı ve güvenliği açısından ulusal ve uluslararası platformda incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: İŞ Sağlığı ve Güvenliği, Kadın alıŐma Yaşamı

ABSTRACT

The participation of women's labor in working life all over the world has gone through painful processes and has shown that legal protection is mandatory for women. Women's participation in working life accelerated after the industrial revolution, unlike the family tradition of working in agricultural societies in Europe. The emergence of capitalism in the 1800s led to the use of women's labor as cheap labor and a source of exploitation. The globalization process, which fundamentally affects working life, and the emergence of flexible working styles have changed the structure of employment, and after this period, there has been a significant increase in women's employment and the rate of women's participation in working life.

While many gender-based roles on women make it more difficult for them to survive in the

workplace, economic necessities and living conditions continue to force women to work. Making it possible for women to continue their existence in working life can be achieved through state policies.

The change in production relations that emerged with the industrial revolution caused people to face more intense and different forms of risks in the field of production, and in this context, the risks on women continued to grow and diversify. It is also known that improving women's working standards has a leading role in the implementation of the Principles of the Social Welfare State.

Law No. 6331, known as the occupational health and safety law, also supports women's work in Turkey and includes articles that will ease women's participation in working life. Many regulations have been made in the national and international arena to facilitate women's participation in working life, and considering that the rate of women's participation in working life is rapidly increasing, many regulations should be made.

This study examines the legal regulations supporting women's participation in working life on national and international platforms in terms of occupational health and safety.

Key Words: Occupational Health and Safety, Women's Working Life

**2024 BELEDİYE BAŞKANLIĞI SEÇİMİNDE MAJÖR SİYASİ PARTİLERİN KADIN
ADAYLARA YAKLAŞIMI: ON DÖRT İL ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI
İNCELEME**

**APPROACH OF MAJOR POLITICAL PARTIES TOWARDS WOMEN
CANDIDATES IN THE 2024 MAYORSHIP ELECTIONS: A COMPARATIVE
STUDY ON FOURTEEN PROVINCES**

Hayriye İLHAN, Mustafa Gökberk ERTAN

**Lisans Öğrencisi, Kapadokya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi,
0009-0002-5507-5299**

**Araştırma Görevlisi, Kapadokya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi,
0000-0001-9484-4463**

Özet

Demokrasinin temel ilkelerinden biri, halkın farklı kesimlerinin temsil edilmesi ve haklarının korunmasıdır. Cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal baskı, iş hayatında yaşanan mobbingler, cinsel saldırı, aile içi şiddet, kültürel engeller, ekonomik bağımlılık ve yoksulluk, çift yükümlülük gibi problemler kadınların toplumsal yaşamda dezavantajlı kimlik edinmesine sebep olmaktadır. Kadın cinsiyetinin bu sorunlar ile mücadele edebilmesinin en etkili yollarından biri ise siyasal yaşam içinde kendini temsil edebilmesidir. Kadınların siyasal yönetim süreçlerinde yer alması, demokratik yaşama ve kamu politikalarının işlevsellik kazanmasına katkı sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, demokratik temsilin güçlenmesi ve kamu politikalarının daha kapsayıcı olması için kadınların siyasal hayat içinde aktif rol alması gerekmektedir. Erkek cinsiyetinden farklı yaşam deneyimlerine sahip olan kadınların kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında görev alması kamu politikalarını daha eşitlikçi hale getirmektedir. Bununla birlikte demokratik temsili ve çeşitliliği arttırmakta, kadınların ihtiyaçlarının savunulmasını sağlamakta, kadınlara daha fazla istihdam yaratmakta, kadınların liderlik rolünü benimsemesine yardımcı olmakta, barış ve güvenlik politikalarını daha yaratıcı hale getirmekte ve toplumsal kültürel gelişimi arttırmaktadır. Kadınların demokratik yaşama katılım mekanizmaları ise doğrudan veya dolaylı biçimlerde gerçekleşmektedir. Çeşitli doğrudan katılım mekanizmalarından biri yerel düzeyde yapılan belediye başkanlığı görevidir. Kadınların kent yönetiminde söz sahibi olması ve kentin yöneticisi olması kent düzeyinde çok sesli yönetimi inşa etmekte, kadın istihdamını arttırmakta, kadınların temsilini ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmekte, çevresel sürdürülebilirliği arttırmaktadır. Bu kazanımların sağlanması ve kadınların belediye başkanı olması noktasında ise siyasal partilerin kadınlara yaklaşımının önemi ortaya çıkmaktadır. Özellikle majör partilerin, kadınları belediye başkanı aday göstermesi kadınların belediye başkanı olma olanağını doğrudan arttırmaktadır.

Araştırmanın hipotezi 2024 yerel seçimlerinde Türkiye'nin Ege, Akdeniz ve Marmara bölgesindeki illerinde kadınların belediye başkanı aday olarak gösterilme oranının İç Anadolu, Karadeniz, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesindeki illerine göre daha yüksek düzeyde olmasıdır. Bu çerçevede 2024 yerel seçimlerinde ülke düzeyinde en fazla oy almış altı siyasal parti ve amaçlı örneklem modeli ile seçili on dört il örneklem alınmıştır. Elde edilen

veriler ile araştırma kapsamında belirlenen on dört ilde kadınların aday gösterilme oranları karşılaştırılmal olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kadın, Belediye Başkan Adayı, Majör Siyasal Partiler, Seçim

Abstract

One of the basic principles of democracy is the representation of different segments of the population and the protection of their rights. Problems such as gender inequality and social pressure, mobbing in business life, sexual assault, domestic violence, cultural barriers, economic dependency and poverty, and dual obligations cause women to acquire a disadvantaged identity in social life. One of the most effective ways for the female gender to combat these problems is to represent itself in political life. Women's participation in political administration processes contributes to democratic life and the functionality of public policies. In order to ensure gender equality, strengthen democratic representation and make public policies more inclusive, women should take an active role in political life. The participation of women, who have different life experiences than the male gender, in the formulation and implementation of public policies makes public policies more egalitarian. It also increases democratic representation and diversity, advocates for women's needs, creates more jobs for women, helps women adopt leadership roles, makes peace and security policies more creative, and enhances social and cultural development. The mechanisms of women's participation in democratic life are either direct or indirect. One of the various direct participation mechanisms is the mayoralty at the local level. Women having a say in city governance and becoming city administrators builds polyphonic governance at the city level, increases women's employment, strengthens women's representation and social solidarity, and increases environmental sustainability. The importance of the approach of political parties towards women in achieving these gains and women becoming mayors becomes evident. Especially when major parties nominate women as mayoral candidates, this directly increases women's chances of becoming mayors.

The hypothesis of the study is that the rate of women being nominated as mayoral candidates in the Aegean, Mediterranean and Marmara regions of Turkey in the 2024 local elections will be higher than in the Central Anatolia, Black Sea, Southeastern Anatolia and Eastern Anatolia regions. In this framework, six political parties that received the highest number of votes at the national level in the 2024 local elections and fourteen provinces selected with the purposive sampling model were sampled. With the data obtained, the rates of nomination of women candidates in the fourteen provinces determined within the scope of the research were evaluated comparatively.

Keywords: Women, Mayoral Candidate, Major Political Parties, Election

NİZAMİ MURADOĞLU'NUN ŞİİRLERİNDE KADIN İMGESİ
THE IMAGE OF WOMEN AND MOTHERS IN NIZAMI MURADOĞLU'S POETRY

Gumral Nizami kızı MİRZEYEVA

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Edebiyat Enstitüsü

ORCID: 0009-0006-7304-1817

Özet

Nizami Muradoğlu'nun şiirlerinde kadın imgesi, estetik, felsefi ve toplumsal boyutlarıyla zengin bir anlam katmanı sunarken, bu imgede "anne" figürü de önemli bir yer tutmaktadır. Şairin eserlerinde kadın, yalnızca aşkın ve güzelliğın sembolü olarak değil, aynı zamanda merhamet, fedakârlık ve yaratıcı gücün temsili olarak yer alır. Özellikle anne imgesi, doğurganlık ve şefkat kavramlarıyla ilişkilendirilerek insanın varoluşsal köklerine bir vurgu yapar. Anne figürü, şairin özlem ve bağıllık temalarını işlediği şiirlerinde sıkça karşımıza çıkar; bu figür, yalnızca bireysel bir bağıın değil, aynı zamanda evrensel bir anaç gücün sembolüdür.

Muradoğlu, anne imgesini doğa metaforlarıyla harmanlayarak bir yandan hayatın sürdürücü gücünü, diğer yandan insanın savunmasızlığını ve geçmişe duyulan özlemi işler. Annelik kavramı, sevgi ve koruma hissini somutlaştığı bir figür olarak, kaybedilen değerlere ve zamanın kaçınılmaz etkilerine duyulan melankoliyi de ifade eder. Şairin anneye atfettiği bu değerler, onun kadın imgesine dair daha geniş bir bakış açısını yansıtarak toplumsal ve ahlaki temalarla zenginleştirilmiş bir anlatı sunar. Böylece Muradoğlu'nun şiirlerinde kadın ve anne imgeleri, bir arada ele alındığında insanlık deneyiminin bütünselliğini ve duygusal derinliğini ifade eden çok boyutlu bir semboller dünyası oluşturur. Bu bağlamda, şairin kadın ve anne tasvirleri, Azerbaycan edebiyatındaki kadın imgesine anlamlı katkılar sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Nizami Muradoğlu, kadın, imge, sevgilli, anne.

Abstarct

Nizami Muradoğlu's poetry presents a rich and multifaceted portrayal of the female image, blending aesthetic, philosophical, and social dimensions. Among these, the figure of the mother holds a particularly significant place. In Muradoğlu's works, women are not merely symbols of beauty and love but also representations of compassion, sacrifice, and creative power. The maternal

image, closely associated with fertility and tenderness, highlights the existential roots of human life. Frequently appearing in poems centered on themes of longing and attachment, the mother figure symbolizes not only personal connections but also a universal maternal force.

By intertwining maternal imagery with metaphors from nature, Muradoğlu explores both the sustaining power of life and the vulnerability of human existence. The concept of motherhood becomes a tangible expression of love and protection while also conveying a sense of melancholy and nostalgia for lost values and the passage of time. The poet's depiction of motherhood enriches the broader representation of women in his work, providing a holistic view of human experience. Together, the images of women and mothers in Muradoğlu's poetry form a symbolic universe of emotional depth and complexity. In this context, his reflections

on the roles of women and mothers make a significant contribution to the portrayal of female imagery in Azerbaijani literature.

Keywords: Nizami Muradoğlu, woman, image, beloved, mother.

SÜMER, AKAD, BABİL VE ASURLULARDA KADIN VE AİLE HUKUKU
SUMERIAN, AKADIAN, BABYLONIAN AND ASSYRIAN WOMEN AND FAMILY
LAW

Serap Şule YAVUZ KALIN

Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı,
ORCID 0000-0001-9662-1132

Özet

Bu çalışma, Mezopotamya’da Sümer, Akad, Babil ve Asur uygarlıklarında kadın ve aile hukukunun tarihsel gelişimini ve toplumsal işleyişteki yerini ele almaktadır. Sümerler, MÖ 4000’lere uzanan varlıklarıyla yazıyı icat ederek tarihî çağları başlatmış, astronomi, matematik ve tarım gibi alanlarda ileri bir medeniyet kurmuşlardır. Mezopotamya, verimli topraklarıyla “Verimli Hilal” olarak anılmış ve kültürel bir bütünlük merkezi olmuştur.

Sümerler tarafından geliştirilen çivi yazısı ile yazılmış belgeler, hukuk ve aile düzenine dair önemli bilgiler sunar. Ur-Nammu Kanunları (MÖ 2100-2050) gibi en eski yazılı yasalar, toplumsal düzeni sağlamak için oluşturulmuştur. Mezopotamya’da hukuk, bireylerin sosyal ve ekonomik ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünü olarak işlev görmüş; aile, evlilik, miras ve boşanma gibi konuları kapsayan yasalarla toplumun temel taşı olan aile kurumu korunmuştur.

Aile, kadın, erkek ve çocuklardan oluşan bir yapı olarak erken dönemlerden itibaren önemsenmiş; nişan ve evlilik süreçleri şahitler huzurunda kayıt altına alınarak hukuki bir çerçeveye oturtulmuştur. Evlilik, tek eşlilik esasına dayanmış ve sözleşmelerle sağlamlaştırılmıştır. Nişan döneminden itibaren her iki tarafın aileleri maddi katkıda bulunmuş, “tirhatu” ve “kirhum” gibi hediyelerle bu süreç desteklenmiştir. Boşanma durumunda ise erkeğin kadına tazminat vermesi zorunlu kılınmış, kadınların onuru ve hakları kanunlarla korunmuştur. Özellikle boşanma, nafaka ve miras gibi konularda kadının mağduriyetini önleyen düzenlemeler dikkat çekicidir.

Sonuç olarak, Mezopotamya uygarlıklarında aile ve kadın hakları, dönemin koşullarına göre ileri bir hukuk anlayışıyla düzenlenmiş; evlilik ve boşanma süreçleri kesin kurullarla bağlayıcı hale getirilmiştir. Bu sistem, Anadolu toplumlarını da etkileyerek bölgedeki hukuki ve toplumsal yapının gelişimine katkıda bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Eski Mezopotamya’da Aile, Kadın , Aile Hukuku

Abstract

This study examines the historical development of women and family law and its place in social functioning in the Sumerian, Akkadian, Babylonian and Assyrian civilizations in Mesopotamia. With their existence dating back to 4000 BC, the Sumerians initiated historical ages by inventing writing and established an advanced civilization in fields such as astronomy, mathematics and agriculture. Mesopotamia was known as the “Fertile Crescent” with its fertile lands and became a center of cultural integrity.

Documents written in cuneiform developed by the Sumerians provide important information about law and family order. The oldest written laws, such as the Code of Ur-Nammu (2100-2050 BC), were created to ensure social order. In Mesopotamia, law functioned as a set of rules regulating the social and economic relations of individuals; the institution of the family, which was the cornerstone of society, was protected with laws covering issues such as family, marriage, inheritance and divorce.

Family, as a structure consisting of women, men and children, was considered important from early times; engagement and marriage processes were recorded in the presence of witnesses and placed in a legal framework. Marriage was based on the principle of monogamy and was strengthened with contracts. From the engagement period onwards, the families of both parties made financial contributions, and this process was supported with gifts such as “tirhatu” and “kirhum”. In the event of divorce, the man was required to pay compensation to the woman, and the honor and rights of women were protected by law. The regulations that prevented women from being victimized, especially in matters such as divorce, alimony and inheritance, are noteworthy.

As a result, family and women's rights in Mesopotamian civilizations were regulated with an advanced understanding of law according to the conditions of the period; marriage and divorce processes were made binding with strict rules. This system also affected Anatolian societies and contributed to the development of the legal and social structure in the region.

Keywords: Family in Ancient Mesopotamia, Women, Family Law

BALON EMEK: KÖTÜ KADIN EMEĞİ İYİ KADIN EMEĞİNİ PİYASADAN KOVAR MI?

BALLOON LABOR: DOES BAD WOMEN'S LABOR DRIVES OUT GOOD WOMEN'S LABOR FROM THE MARKET?

Cahide GÖĞÜSDERE¹

¹Dr, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebe Uzmanı,

ORCID numarası: 0000-0002-6088-4595

Özet

Toplumsal cinsiyet çalışmalarında kadın emeğinin önemli bir yeri vardır. Kadın emeği ile ilgili literatürde görünmez emek, duygusal emek gibi emek türlerinin oldukça yoğun bir şekilde işlendiği görülmektedir. Çalışmamızda yer alan balon emek kavramı akademide aradığı yeri bulamayan kadın emekçiler için kullanılmıştır. Bu kavramda akademi bir balon gibi düşünülmektedir. Zira günümüz dünyasında artık akademide yer almanın eşitsiz bir şekilde ve dost-ahbap ilişkileri çerçevesinde olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda sürekli kendini tekrar eden ve içi boş diyebileceğimiz, bir anlamda balon akademik çalışmaların yoğunlukta olduğu ifade edilebilir. İyi emek ise bu akademi balonu üzerinde adeta zıplayıp durmakta ve balonun içerisine girememektedir. Gresham Kanuna göre "kötü para iyi parayı piyasadan kovar." Bu kanunun emek versiyonu çalışmada "kötü emek iyi emeği akademi piyasasından kovar." şeklinde uyarlanmıştır. Ayrıca iyi emeğin piyasaya girmemesi adına cam tavan, cam duvar gibi engeller konulmaktadır. Örneğin; üniversitelerin verdiği akademi ilanlarında alınacak kişiye göre ilan verilmesi, liyakata önem verilmemesi toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde ele alındığında bilim alanındaki balonu daha da şişirmektedir. Başka bir örnek vermek gerekirse; Türkiye'de devlet kurumlarında çalışıp akademik kariyerine devam eden bireylerin daha çok kadınlardan oluştuğu düşünülmektedir. Bu kurumlarda çalışan kadınların aynı zamanda akademik kariyerlerine devam etmesi birçok akademisyen tarafından istenmeyen bir durumdur. Diğer yandan doçentlik kriterlerindeki ders verme şartı da eşitsiz bir uygulama olmanın ötesinde akademi dışında olan kadın emekçileri zora sokmaktadır. Zira bu kadınların ders vermeleri yönünde kanunen hakları bulunmasına rağmen üniversitelere yaptıkları başvurular ya direkt reddedilmekte ya da bu başvurulara kayıtsız kalınmaktadır. Dolayısıyla bu tür uygulamalarla nitelikli kadın emeğini engellenmiş olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Emek, akademi, toplumsal cinsiyet.

Abstract

Women's labor has an important place in gender studies. In the literature on women's labor, it is seen that labor types such as invisible labor and emotional labor are discussed quite intensively. The concept of balloon labor in our study was used for female workers who could not find the place they were looking for in the academy. In this concept, the academy is thought of as a bubble. Because it is known that in today's world, taking part in the academy is unequal and within the framework of friendly relations. In this context, it can be stated that there is a concentration of academic studies that are constantly repetitive and empty, in a sense balloon. Good labor, on the other hand, is literally jumping around on this academy bubble and cannot get into the bubble. According to Gresham's Law, "bad money drives out good money." The

labor version of this law is stated in the study as "bad labor drives out good labor of the academy market." adapted as. In addition, obstacles such as glass ceilings and glass walls are put in place to prevent good labor from entering the market. For example; When the academy announcements given by universities are based on the person to be recruited and the lack of importance given to merit is considered on the basis of gender inequality, it further inflates the balloon in the field of science. To give another example; It is thought that individuals who work in state institutions and continue their academic careers in Turkey are mostly women. Many academics consider it undesirable for women working in these institutions to continue their academic careers at the same time. On the other hand, the teaching requirement in the associate professorship criteria is not only an unequal practice, but also puts female workers outside the academy in a difficult situation. Even though these women have the legal right to teach, their applications to universities are either rejected outright or ignored. Therefore, qualified women's labor is prevented by such practices.

Keywords: Labor, academia, gender.

YOKSUL KADINLARIN KOMŞULUK AĞLARI: DAYANIŞMANIN EROZYONU NEIGHBORHOOD NETWORKS OF POOR WOMEN: THE EROSION OF SOLIDARITY

Melek ERYENTÜ GÜREL¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyoloji,
ORCID: 0000-0002-0298-4096

Özet

Komşuluk, tarihsel olarak toplumsal dayanışmanın temel unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Geleneksel toplum yapılarında komşuluk, bireylerin yaşamlarını kolaylaştıran, sosyal destek sağlayan ve dayanışma temelinde şekillenen bir sosyal ilişki ağıdır. Çünkü bireyler, karşılaştıkları zorlukları aşabilmek için komşularından yardım almaktadırlar. Örneğin çocuk bakımına yardımcı olma, cenaze ya da düğün gibi günlerde destek olma, paraya ihtiyacı olduğunda borç isteme gibi. Bu bakımdan komşuluğun kadınlar için önemi daha fazladır. Ancak ekonomik zorluklar ve bireyselleşme süreçleri bu ilişkilerin niteliğinde köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu çalışma, ekonomik sıkıntılar ve toplumsal değişimlerin, yoksul kadınların komşuluk ilişkilerini nasıl etkilediğini anlamayı ve bu bağlamda yoksulluk ile komşuluk ilişkileri arasındaki etkileşimi incelemeyi amaçlamaktadır. Fenomenolojik bir yaklaşım benimsenerek gerçekleştirilen çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve Erzincan'da yaşayan 20 yoksul kadın ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Fenomenolojik yöntem, yoksul kadınların yaşadıkları deneyimleri anlamlandırmalarına odaklanarak, yoksulluk ve komşuluk ilişkileri arasındaki bağın toplumsal dönüşüm içindeki yerini daha iyi analiz etmeyi sağlamıştır. Veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiş ve temalar oluşturularak bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulgulara göre katılımcılar, geçmişteki komşuluk ilişkilerinin daha güçlü olduğunu ve kadınlar arasındaki dayanışmanın yaygın olduğunu vurgulamışlardır. Kadınlar arasındaki komşuluk ilişkilerinin, günlük ihtiyaçların paylaşılması, çocuk bakımına destek olma ve sosyal etkileşimin sağlanması üzerine kurulu olduğunu belirtmişlerdir. Ancak günümüzde, ekonomik sıkıntıların kadınların komşuluk ağlarını zayıflatarak yalnızlaşmalarına yol açtığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, geçmişte komşularıyla daha fazla vakit geçirdiklerini, ancak artık bireysel mücadelelerinin ön planda olduğunu ve komşuluk ilişkilerine vakit ayıramadıklarını vurgulamışlardır. Komşular arası ziyaretlerin ekonomik bir yük olarak görülmesi sebebiyle geçmişe kıyasla daha az olduğu, kadınların birbirlerine yardım etmekten kaçındığı ve böylece karşılıklı dayanışmanın giderek zayıfladığı tespit edilmiştir. Bu çalışma aynı zamanda yoksulluk ve komşuluk ilişkileri arasındaki bağın zayıflamasının yalnızca bireyler arası sosyal bağları değil, aynı zamanda toplumsal bütünlüğü de tehdit ettiğini göstermektedir. Geleneksel dayanışma ağlarının çözülmesi, kadınların ekonomik ve psikolojik durumlarını olumsuz etkilemektedir. Katılımcıların ifadeleri, komşuluk ilişkilerinin ekonomik koşullar nedeniyle zayıfladığını ve kadınların yalnızlaşarak toplumsal bağlardan uzaklaştığını ortaya koymaktadır. Kentlerde yaşayan kadınlar, artan yaşam maliyetleri, iş yükü ve toplumsal güvensizlik nedeniyle komşularıyla kurdukları ilişkileri minimum düzeye indirmektedirler. Bu bağlamda, yoksullukla mücadelede toplumsal dayanışmayı yeniden inşa edecek politikaların ve yerel girişimlerin önemli bir ihtiyaç olarak öne çıktığı söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk, Dayanışma Ağları, Komşuluk

Abstract

Neighborhood has historically been considered one of the fundamental elements of social solidarity. In traditional social structures, neighborhood is a social network that facilitates individuals' lives, provides social support, and is shaped on the basis of solidarity. Because individuals receive help from their neighbors to overcome the difficulties they face. For example, they assist with childcare, provide support during events such as funerals or weddings, and lend money when needed. In this regard, neighborhood relations are especially important for women. However, economic difficulties and processes of individualization have led to fundamental changes in the nature of these relationships. This study aims to understand how economic difficulties and social changes affect the neighborhood relations of poor women and to examine the interaction between poverty and neighborhood relations in this context. Adopting a phenomenological approach, the study employs a qualitative research method and conducts semi-structured in-depth interviews with 20 poor women living in Erzincan. The phenomenological method, by focusing on how poor women make sense of their experiences, provides a better analysis of the connection between poverty and neighborhood relations within the framework of social transformation. The data were analyzed using content analysis, and themes were identified to derive findings. According to these findings, participants emphasized that neighborhood relations in the past were stronger and that solidarity among women was widespread. They stated that neighborhood relations among women were based on sharing daily needs, supporting childcare, and ensuring social interaction. However, they expressed that today, economic difficulties have weakened women's neighborhood networks, leading to increased social isolation. Participants emphasized that they used to spend more time with their neighbors in the past, but now their individual struggles take priority, leaving them with little time for neighborhood relations. It was found that neighborly visits have decreased compared to the past, as they are perceived as an economic burden, and women tend to avoid helping each other, leading to a gradual weakening of mutual solidarity. This study also demonstrates that the weakening of the connection between poverty and neighborhood relations not only threatens interpersonal social bonds but also societal cohesion. The dissolution of traditional solidarity networks negatively affects women's economic and psychological well-being. Participants' statements reveal that neighborhood relations have weakened due to economic conditions, leading to women's social isolation and detachment from societal bonds. Women living in urban areas minimize their relationships with their neighbors due to rising living costs, increased workload, and social insecurity. In this context, it can be said that policies and local initiatives aimed at rebuilding social solidarity are an essential need in the fight against poverty.

Keywords: Poverty, Solidarity Networks, Neighborhood

NATO'DA VE TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ'NDE YILLARA GÖRE KADIN İSTİHDAMI ORANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN EXAMINATION OF THE RATE OF FEMALE EMPLOYMENT OVER THE YEARS IN NATO AND THE TURKISH ARMED FORCES

M. Sencer Aydemir¹ Ender Akyol²

¹Bilim Uzmanı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ORCID: 0000-0002-6370-4545

²Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ORCID: 0000-0003-4715-0017

ÖZET

Kadınların toplumsal ve çalışma hayatındaki rolü insanlığın deneyimlemiş olduğu tarihsel süreçler ile değişkenliğe uğramıştır. Kadınların çalışma hayatında görünür hâle gelmeleri ise özellikle sanayi devrimi sonrasında gelişmiş ülkelerde 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Kadınların çalışma hayatında istatistiksel olarak sıçraması ise II. Dünya Savaşı esnasında artan işgücü ihtiyacının kadınlar tarafından karşılanmasıyla gerçekleşmiştir. Kadınlar insanlık tarihi boyunca çeşitli çatışmalara sınırlı olarak katılmış ve efsanelere konu olmuşlardır. 20. yüzyılın başlarında kadınlar lojistik, sağlık ve iletişim vb. şekilde orduların destek birimlerinde yer almış aktif muharip sınıflara katılmaları ise sınırlı olmuştur bunun istisnası ise II. Dünya Savaşı esnasında Sovyetler Birliği'nin kadınları muharip sınıflar içerisinde kullanması olmuştur. Kadınların muharip sınıflar içerisinde yaygınlaşması ise çeşitli ülkelerde 20. yüzyılın son çeyreğine dayanmaktadır. Bu çalışmada, NATO ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nde kadın istihdam oranlarının yıllara göre nasıl değiştiğini incelenmektedir. Çalışma deseni durum deseni olup, NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi tarafından yayımlanan raporlar üzerine doküman analizi yapılmış ve ilgili literatür taranmıştır. Çalışmada, kadın personelin askeri yapılanmaya entegrasyonu, ilgili politika ve stratejilerin gelişimi, toplumsal cinsiyet rolleri ile askeri kurum kültürü arasındaki etkileşimler ilgili literatürün taranmasıyla değerlendirilmiştir. NATO ve TSK kurumlarının, zaman içerisinde kadınların personel istihdamına yönelik yaklaşım ve eğilimleri analiz edilerek, kadınların askeri alanda yer alma sürecindeki ilerleme ve karşılaşılan zorluklar ortaya konulmuştur. Bulgularda hem NATO hem de Türk Silahlı Kuvvetleri'nde kadın istihdamına yönelik uygulamalarda genel bir artış gözlemlense de kurumlar arasında farklılıklar bulunduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, bildiride kadın personelin askeri alandaki potansiyeline dair olası gelecek projeksiyonları sunulmuş ve mevcut durum analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın İstihdamı, Kadın Askerler, Toplumsal Cinsiyet, NATO

ABSTRACT

The role of women in both social and work life has undergone changes throughout the historical processes experienced by humanity. The visibility of women in the workforce, particularly in developed countries, began to take shape at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, especially following the Industrial Revolution. A statistical surge in women's participation in the labor force occurred during World War II when the increasing need for labor was met by women. Throughout history, women have participated in various conflicts to a limited extent and have been subjects of legends. In the early 20th century, although women

served in supporting roles such as logistics, healthcare, and communications within armies, their inclusion among active combatants remained limited, with the notable exception being the Soviet Union's deployment of women in combat roles during World War II. The integration of women into combat units in various countries began in the last quarter of the 20th century. This study examines how the rates of female employment in NATO and the Turkish Armed Forces have changed over the years. Adopting a case study design, the research utilizes document analysis based on reports published by the NATO Gender Perspectives Committee and reviews relevant literature. The study evaluates the integration of female personnel into military structures, the development of pertinent policies and strategies, and the interactions between gender roles and military institutional culture through a review of the literature. By analyzing the evolving approaches and tendencies of NATO and the Turkish Armed Forces regarding female personnel employment over time, the study elucidates the progress and challenges faced by women in the military arena. Although findings indicate a general increase in practices supporting female employment in both NATO and the Turkish Armed Forces, differences between the institutions are also evident. In conclusion, the paper presents potential future projections regarding the military potential of female personnel while also analyzing the current situation.

Keywords: Female Employment, Women Soldiers, Gender, NATO

GİRİŞ

İnsanlığın sopa ve taş kullandığı ilk çağlardan günümüze kadar uzanan zaman diliminde dünyada yaşanan önemli olaylar, teknolojik gelişmeler kadının toplumsal yaşam içerisindeki rolünü değiştirip dönüştürmüştür (Tanilli, 1994). Kadının bu zaman diliminde deneyimlemiş olduğu toplumsal rollerden sonraki bölümde kısaca bahsedilecektir. Kadınların Dünya genelinde ilk önce toplumsal hayatta daha sonra da çalışma hayatında görünürlüğünün artmaya başlamasının kıvılcımı ise 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan feminist düşünceler ile olmuştur. Büyük ölçüde liberal niteliğe sahip olan bu düşünceler adalet ve hakkaniyet gibi taleplere dayanmaktaydı. John Stuart Mill, Mary Wollstonecraft ve Harriet Taylor Mill gibi düşünürlerin tezlerinin ortak noktasında, kadınların da erkekler gibi özgür insanlar olarak ortak bir alanı paylaşmalarından hareketle eşit oldukları düşüncesi yatmaktaydı. Bu düşünürler tezlerinde ileri sürdükleri tasarılarının hayata geçmesini sağlayacak olan toplumsal ve siyasal değişim ve dönüşümler ile alakalı konularda da hararetle biçimde tartışmışlardır. Feminist hareketler ise bu düşüncüleri takip eden siyasal programların ortaya çıkması ve bu programların savunulmaya başlanması ile ortaya çıkmıştır. Britanya ve İsveç'te Feminist hareketler kadınların oy hakkı elde etmesi amacıyla başlarken, Amerika'da köleciliğe karşı olarak başlamıştır. Devrim öncesi Rusya'da da Britanya ve İsveç'e benzer olarak oy hakkı öne çıkarılsa da kadınların sorunu olarak daha çok eğitim ve kadınların istihdamındaki eşitsizlikler, boşanma ve doğum kontrolü gibi konular öne çıkmıştır (Bogdanor, 1999).

Bu çalışmada, NATO ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nde kadın istihdam oranlarının yıllara göre nasıl değiştiği incelenmektedir. Araştırmada, kadın personelin askeri yapılanmaya entegrasyonu, ilgili politika ve stratejilerin gelişimi, toplumsal cinsiyet rolleri ile askeri kurum kültürü arasındaki etkileşimler değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ise bulgular yorumlanarak kadınların ordu içerisinde istihdamına yönelik olası gelecek projeksiyonları sunulmaktadır mevcut durum analiz edilmiştir. Sıradaki bölümde ise kadınların modern dünyada toplumsal rolleri, aileden ziyade kamusal alan içerisindeki konumuna ağırlık verilerek zaman içerisinde değişim süreci incelenmiştir.

Modernizmden Günümüze Kadınların Toplumsal Hayat İçerisinde Rolü

Kadınların modernizmden, günümüze toplumsal rollerindeki değişim ve dönüşümleri incelemeyen önce modernizmin ne olduğundan bahsetmekte fayda vardır. Modernizm 15. yüzyıldan itibaren başlayan Rönesans ve takip eden yüzyıllardaki Reform, Aydınlanma ve 17. yüzyılda ortaya çıkan Modernite ile insanlığın teknolojik, kültürel ve sanat gibi alanlarda elde etmiş olduğu tecrübelerin bakiyesidir. Modernite, 17. yüzyıl gibi erken bir dönemde başlayan ve yeni kapitalist örgütlenme biçimlerini, toplumsal ilişkileri, yönetim anlayışlarını ve teknolojiyi ortaya çıkaran tarihsel bir değişim söz konusudur; bu değişim, aynı zamanda bilimsel ve seküler bir dünya görüşünün gelişimiyle birlikte ilerlemiştir (Braddick, 2000). 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Modernizm ise Modernitenin kültürel bir ifadesi olarak görülmektedir. Modernistlerin ifadesiyle Modernizm çoğunlukla araçsal aklın ve piyasa kültürünün egemenliğine karşı bir protesto olarak tasvir edilmektedir. Bireyselliğe, yaratıcılığa ve estetik değer karşısında giderek homojenleşen ve burjuvalaşan bir dünyada alan açmayı veya bu alanı korumayı amaçlayan bir hareket olarak sunmaktadırlar (Armstrong, 2005). Kendisinden önceki dönemlerde olduğu gibi çok yönlü bir olgu olan modernizm sanatı siyaseti, toplumsal yaşamı ve teknolojiyi değiştirip dönüştürürken, insanların evreni ve kendilerini anlamasında ve insan hayatının şekillenmesini sağlayan araç ve kavramları içinde barındıran bir olgudur. Modernizm ile sanattan siyasete birbirlerinden çok farklı akımlar da doğmuştur. Troçki Modernizmi tasvir ederken toplumsal geleneklerin geçmişe kıyasla etkisinin daha fazla olacağını belirtmiş, ortalama bir insanın Aristoteles, Goethe veya Marx seviyesine ulaşacağını belirtmiştir. Bu seviyelere ulaşan ortalama insanlar da toplumsal yaşamda yeni kilometre taşlarının oluşacağını iddia etmiştir. Hitler ise Modernizmi tasvir ederken insanların daha güçlü ve sağlıklı olacağını, insanların içerisinde yeni bir hayat perspektifi ve coşkusu olduğunu belirtmiştir. Hitler Modernizmle ilgili övgülerinin yanında insanoğlunun hem fiziksel hem de zihinsel olarak geçmişten o döneme kadar olan zaman diliminde hiç bu kadar geri kalmadığından bahsetmiştir. Troçki ve Hitler'in yorumları Modernizm döneminde mevcut olan farklılıkları gözler önüne sermektedirler (Butler, 2013).

Modernite ile 17-18. yüzyıllarda kadınlar toplumsal hayatta daha görünür hâle gelmeye başlamışlardır. Kamusal alanın dışında tutularak ev içine ve eğitim işleri hapsedilmeye çalışılmıştır. Bu yüzyıllarda dünyanın farklı yerlerinde kadınların kamusal alanın dışında tutulmasına dair önemli direnişler gerçekleştirilmiştir. Öncelikli olarak egemen sınıflarda başlayan direniş sonrası da diğer toplumsal kesimlerde de yaygınlık kazanmıştır. Kadınların toplumsal hayata ilişkin rollerinin kısıtlanmasını kabullenmeyen soylu ve büyük burjuva kesimden kadınlardan bazıları 17. yüzyılda Avrupa'da edebiyat salonlarının kurulmasına öncülük eden okumuş kadınların arasında yer almışlardır. Bu okumuş kadınlar ise "mavi çoraplılar" olarak bilinmektedir. Diğer soylu ve büyük burjuvadan kadınlar ise siyasi mücadeleye girişmişlerdir. 18. yüzyılda da önceki yüzyılda olduğu gibi soylu kadınlar, yeni burjuvanın kadınlara yönelik sergilediği tutumların karşısında mücadele etmişlerdir. Dönemin İngiltere Kraliçesi Anne, kadınları baskılayan feodalite ile mücadele ederken, ülkesini modernleştirmek için kendisine sadık bir bürokrasi kurmuş ve muhalefette bulunduğu zaman diliminde Diderot ve Ansiklopediciler'in düşüncelerini desteklemiştir (Michel, 1991).

Mary Wollstonecraft'ın 1792 yılında yayımlanan, Türkçeye Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi olarak çevrilen ve yayımlanan; orijinal adıyla A Vindication of the Rights of Woman Modern dönem Feminizminin önemli ve öncü eserlerinden biridir. Bu eserle kadınların eğitimsiz bırakılmasına ve ikinci sınıf insan muamelesi görmesine karşı güçlü bir argüman geliştirmiştir. Fransız Devrimi sonrasında kaleme aldığı eser, kadınların erkeklerle eşit eğitim, toplumsal statü ve ahlaki düzeylere erişmesini talep eder. Hayatının büyük bir bölümünde kendi kendini yetiştirmiş olan Wollstonecraft, kadınlar için sosyal ve eğitimsel

eşitliğin savunucusuydu. 1784'te Londra'da bir kız okulu kurdu, ancak birkaç yıl sonra kapandı. 1787'de yayımladığı “Thoughts on the Education of Daughters” adlı eserinde, kız çocuklarının eğitim almasının önemini savunmuştur (Sottosanti, 2024). Wollstonecraft eserinde, kadınları estetik yargılar taşıyan sıfatlarla süsleyerek, sürekli olarak çocukluk durumunu hapsolmuş, kendi ayakları üzerinde duramayan canlılar olarak görülmesine karşı çıkmıştır. Kadınların da erkekler gibi akıl ve erdem sahibi varlıklar olduğunu, eğitim ve toplumsal katılım hakkıyla güçlendirilmeleri gerektiğini savunmuştur. Ona göre gerçek saygınlık ve mutluluğa kadınların kendi ayakları üzerinde durabilmesiyle ulaşılacağıdır. Kendinden önceki yazarlara kıyasla Wollstonecraft yazılarını sadece soylu ve büyük burjuva kadınlarını nitelendiren “hanımefendilere” değil diğer kadınlara kıyasla en doğal durumda olan döneminin orta sınıf kadınlara atfetmiştir. İnsanlara özgü duygu ve ihtiyaçlardan yoksun, olgunlaşmamış yapay bir şekilde eğitim görmüş insanlar, erdem temelini aşındırarak ve tüm topluma yozlaşma yayması kaçınılmazdır. Özellikle orta sınıf bu kötü eğitimden geçmektedir. Wollstonecraft eserinde başta kadınlar olmak üzere kadın ve eğitim üzerine tasarılarını aktarmıştır (Wollstonecraft, 2012).

Feminist hareketler bağlamında başka bir önemli eser ise William Thompson ve ismi geçmese de Anne Wheeler ile kaleme alınan 1825 yılında yayımlanan “Appeal of One Half the Human Race” isimli eseri Michel’e (1991) göre ilk feminist manifesto olarak nitelendirilmektedir. Thompson’ın eserinin yayınlanmasından 30 sene önce kadın hakları konusunda, Wollstonecraft’ın 1792’de yayımlanan eseri ile Olympe de Gouges tarafından 1791 yılında yayımlanan Türkçeye Kadın Hakları Evrensel Bildirgesi olarak çevrilen “Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne” isimli eser ise Michel’in iddia ettiği gibi ilk feminist manifesto iddiasını tartışmalı kılmaktadır. Asıl ismi Marie Aubry olan Gouges, Fransız Devrimi ve sonrası oluşan devrimci atmosferden etkilenerek, hararetli bir devrim savunuculuğunu benimsemiştir. Fransız Devrimi’nin İnsan Hakları Bildirgesi’ne bir cevap olarak kaleme aldığı giriş ve 17 maddeden oluşan bildirmede, kadınların özgür olarak doğduğu, erkekler ile eşit haklara sahip oldukları, siyaset topluluğunun amacının erkeklerin yanında kadınların da güvenlik, mülkiyet ve direniş gibi haklarının korunması gereğinden, egemenlik, mülkiyet, düşünce özgürlüğü ve adalet, temsilde eşitlik, kamu harcamalarına erkeklerle eşit katılan kadınların mali işlerle ilgili bilgi alma hakkına sahip olması gibi haklara sahip olduğu savunulmaktadır. Kadınlara ayrımcılık yapılmaması, kadınların geçirmiş olduğu yargılama ve cezanın infazı vb. gibi hukuki süreçlerde erkeklerle aynı şartlarda ayrımcılık yapılmadan bu süreçleri yaşamaları, siyaset kurumunun toplumun refahını gözetmesi gerektiği bildirgede belirtilmiştir (Göztepe, 1996). Bildirmede kadınların erkeklerle eşit vatandaşlık haklarına sahip olması gerektiğini savunan Gouges, bu tasarısını da “eğer kadınlar giyotine çıkma hakkına sahiplerse, kürsüye çıkma hakkına da sahip olmalıdır” ifadesiyle savunmuştur. Olympe de Gouges gibi örneklerin varlığında Fransız Devrimi ve sonrası bütün kadınların devrim taraftarı olduğu yanılığısına düşmemek gerekir. Devrim ve sonrasında hem devrimci hem de kral taraftarı kadınlar mevcuttur ve bu kadınlardan bazıları aktif şekilde siyasette bulunmuşlardır (Bendason, 1994).

Thompson’ın kaleme aldığı “Appeal...” Thomas Duddy’e (2002) göre de en önemli feminist eseri olarak adlandırılmıştır. Ona göre Thompson’ın eseri, Wollstonecraft’ın (1792) Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi (A Vindication of the Rights of Woman) ile John Stuart Mill’in (1869) Kadınların Boyun Eğdirilmesi (The Subjection of Women) eserleri arasındaki dönemde temel feminist inceleme olduğudur ve Wollstonecraft ile Mill’in eserleri arasında köprü görevi görmüştür. Bazılarına göre Mill, kendi eserini yazarken Thompson’dan etkilenmiştir. Thompson’ın kitabını Wheeler ile yazdığı ancak yazar olarak sadece Thompson’ın bulunması örneğinde olduğu gibi Mill’in eseri de eşi Harriet Taylor Mill ve onun kızı Helen Taylor ile yazılmış ancak yalnızca erkek yazarın adı altında yayımlanmıştır. Thompson’ın eseri kaleme

almaya başlaması ise 1824 yılında, faydacı düşünür, Jeremy Bentham'ın meslektaşı ve John Stuart Mill'in babası olan James Mill'in Encyclopaedia Britannica tarafından basılan "Essays" (İncelemeler ya da Makaleler) adlı, Hükümet, Hukuk Felsefesi, Basın Özgürlüğü, Hapishaneler ve Hapishane Disiplini, Sömürgeler, Devletler Hukuku (Uluslar Hukuku), Eğitim olmak üzere yedi makalenin bir araya getirilmesiyle oluşan eserin içindeki "Government" makalesi ile olmuştur. Bu makalede, çıkarları başka biri tarafından temsil edilen bireylerin oy hakkından mahrum bırakılmasının bir sakınca yaratmayacağını savundu. Bu kategoriye çocukları (ebeveynleri tarafından temsil edildikleri gerekçesiyle) ve kadınları dahil etti (Barry, 2013). Mill'in ifadesiyle "Çıkarları neredeyse tamamen ya babalarının ya da kocalarının çıkarlarına bağlı olanlar" (Mill, 1825). Mill'in "Essays" eserinin yayımlanmasının ardından William Thompson ve Anna Doyle Wheeler birlikte "An Appeal of One Half of the Human Race, Women, Against the Pretensions of the Other Half, Men" (İnsan Irkının Yarısının, Kadınların, Diğer Yarısının, Erkeklerin İddialarına Karşı Çağrısı) adlı eseri kaleme aldılar. Daha önce de belirtildiği gibi kitap Thompson'ın adıyla yayımlandı. Anna Doyle Wheeler ve William Thompson, Bentham'ı tanıyor ve faydacılıkla ilgileniyorlardı. An Appeal eserinde Mill'in kadınların çıkarlarını küçümseyen yaklaşımına duyulan hayal kırıklığı dile getirilirken, "Government"te ortaya koyduğu argümanları aynı faydacı ilkeleri kullanarak sistemli bir şekilde çürütmüşlerdir. Bunu, Mill'in argümanının geçerli olmadığı birçok kadın sınıfını göstererek yaparlar. Örneğin, evli olmayan veya dul olup babalarıyla yaşamayan kadınlar açıkça Mill'in kategorilerinin dışında kalır. Bu kadınlar, çıkarlarını temsil edebilecek bir baba ya da koca ile doğrudan bir ilişki içinde değildir. Mill'in mantığına göre, bu durumda onların "dolaylı" olarak temsil edildiği söylenemez ve bu nedenle erkeklerle aynı siyasi haklara sahip olmaları gerekir. Ancak gerçekte böyle bir hakka sahip değildiler ve Mill bu durumu tamamen göz ardı etmiştir. Bir diğer kadın grubu ise babalarının evinde yaşayan yetişkin kızlardır. Wheeler ve Thompson, bu yetişkin kızlarla babaları arasında çıkar birliği olduğuna dair hiçbir kanıt bulunmadığını savunur. Onlara göre, kızlar erkek çocuklara kıyasla dezavantajlıdır; "eğlence, bilgi edinme ve siyaset, ticaret ve edebiyat üzerine tartışma" fırsatları onlar için neredeyse tamamen kapalıdır, oysa yetişkin oğullar için bu fırsatlar mevcuttur. Eğer babalar kızlarının çıkarlarını gerçekten önemsiyor olsaydı, böyle bir durum ortaya çıkmazdı. Dolayısıyla, gerçek durum göz önüne alındığında, babalar ile oğulların çıkarlarının daha yakın olduğu söylenebilir. Bu durumda, eğer birine temsil hakkı verilmeyecekse, bunun önce kızlardan önce oğullara uygulanması gerekirdi. (Barry, 2013). Wheeler ve Thompson, eşler arasında çıkar birliğinin eksikliğinin, kızların evlilikle birlikte sadece ailelerinden değil, babalarının soy isminden de ayrılarak başka bir erkeğin soy ismini alması geleneğinde de bulunduğunu savunmaktadır. Bu geleneksel evlilik biçimini "cimri, her şeyi yozlaştıran ve karşılıklı olarak aşağılayıcı bir düzen" olarak tanımlarlar. Bu bakış açısına göre geleneksel evlilik düzeninde eşlerin çıkarları ve hedefleri ortak değil, aksine birbiriyle çatışmaktadır. Kadın evlendiğinde babasının soyadını terk edip kocasının soy ismini almasıyla kendi kişiliği ve çıkarları kocanın çıkarları altında erimektedir. Sonuç olarak, çift arasında gerçek bir ortaklık yerine, tek taraflı bağımlılığa dayalı bir ilişki olduğu iddia edilmektedir. Bunun karşılıklı olarak aşağılayıcı olduğunu çünkü kadınların tamamen erkeklere bağımlı hale geldiğini ve davranışlarının kocalarını memnun edecek şekilde şekillendirildiğini ifade ederler. Oysa kocanın eşini memnun etmeye yönelik davranışı tamamen gönüllüdür. Bu durum, erkeğin ihtiyaç ve arzularının ön planda tutulmasına neden olurken, kadının ihtiyaçları göz ardı edilir ya da tamamen unutulduğunu düşünmektedirler. Wheeler ve Thompson buradan hareketle kadınların aslında daha az değil, daha fazla siyasi temsile ihtiyaç fikrini savunmaktadırlar. Sonuç olarak, Wheeler ve Thompson, çıkar birliğine dayalı bu anlayışın baştan yanlış olduğunu savunur. Bir ailenin, toplumun ya da bir ulusun mutluluğu, onu oluşturan bireylerin mutluluğundan meydana gelmektedir. Hiçbir bireyin mutluluğu, başka bir bireyin çıkarlarına

boyun eğmek veya ona bağımlı olmak zorunda değildir; karşı taraf ne kadar erdemli olursa olsun, bu durum değişmez (Thompson, 1983). 1851 ve 1867 yıllarında İngiltere’de babası James Mill’in aksine kadınların siyasal haklarını savunan ve kadın haklarının önde gelen bir savunucusu olan John Stuart Mill’in parlamentoya seçilebilmesi amacıyla kadın dernekleri kurulmuştur (Michel, 1991).

John Stuart Mill, on dokuzuncu yüzyıl kadın hareketlerinin kahramanı olarak görölmekteydi. Mill’in adı, söz konusu kadın haklarının savunulması olduğu zaman sürekli olarak en büyük isim olarak anıldı. İngiltere’de, kadınların oy hakkı meselesinde başarı umudu varsa, onun desteği kesinlikle vazgeçilmez olarak görölyordu. Londra Ulusal Kadın Oy Hakkı Derneği’nin ilk sekreteri olan Mentia Taylor, John Stuart Mill’e yazdığı bir mektupta, o olmadan halka açık bir oy hakkı toplantısı düzenlemenin imkânsız olduğunu, böyle bir etkinliğin "Hamlet karakteri olmadan Hamlet oyunu" olacağını ısrarla yazmıştır. Mill, yalnızca İngiltere’de değil, Amerika, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya’da da saygı duyuluyor, yüceltiliyordu kendisine karşı çok yoğun bir teveccüh bulunmaktaydı. Bunun nedenlerini bulmak zor değildi. Mill, kadınların durumunu eleştiren ve bunun reforme edilmesini talep eden en seçkin entelektüel ve kamuya mal olmuş figürdü. Uzun süredir, kadınların parlamentoda temsil edilmeleri gerektiğini savunmuş, onların yasal ve sosyal konumlarını eleştirmiş ve onlardan yasal statülerini, mülklerini, kazançlarını ve çocukları üzerindeki kontrollerini yoksun bırakan evlilik yasalarına karşı şiddetle protesto etmişti. Dahası, 1869’da yayımladığı *The Subjection of Women*, on dokuzuncu yüzyıl İngiliz kadın hareketinden ortaya çıkan kadınların durumuna yönelik tartişılmaz en güçlü saldırıydı. Bu eser, feministler tarafından büyük bir coşkuyla karşılındı. Mill’in fikirleri ve argümanları, on dokuzuncu yüzyıl kadın hareketleri için, onun gerçek katılımından daha önemliydi (Caine, 1978). Kadın hakları hareketinin büyümesi ve on dokuzuncu yüzyılın pratik ruhuna uyarlanmasında başrol büyük ölçüde ömür boyu süren savunuculuğu ve rehberliğinden kaynaklı olarak John Stuart Mill olmuştur. Sadece “Kadınların Köleleştirilmesi” (*The Subjection of Women*) adlı eserinde değil, aynı zamanda *Principles of Political Economy, Essays and Dissertations*, “Özgürlük Üzerine” (*On Liberty*), “Faydacılık” (*Utilitarianism*) ve “Temsilî Yönetim Üzerine Düşünceler” (*Considerations on Representative Government*) adlı kitaplarında da, yüzyıllardır süregelen gelenek ve önyargı kalelerini eleştirmiş; kadınlar için hayatın pratik alanlarında tam özgürlük talep etmiş ve insanlığın yarısından başkasına hiçbir şeyin veremeyeceği, yalnızca özgürlüğün sağlayabileceği gelişim fırsatının kısıtlanmasının yarattığı zarar, aptallık ve sefaletleri ortaya koymuştur. Mill, mütevazı davranarak kadın hakları meselesinin öncüsü olduğunu iddia etmekten her zaman kaçınmıştır. 1870’te Greenwich’te yaptığı bir konuşmada, kendisinden kadınların oy hakkını savunmayı ilk öne süren konuşmacının bahsedilmesine yönelik önceki bir sözü düzelterek, “En seçkin filozoflardan birkaçı ve yüzyıllar boyunca pek çok asil kadının bunu yaptığını” belirtmiştir. Mill bu söyleminde de haksız sayılmaz 18. yüzyıldan beri kadın haklarına yönelik önemli çalışmalar yapılmış ve eylemlerde bulunulmuştur. Bu duruma rağmen Mill’in etkisi tartişılmaz olarak kadın hareketinin tarihinde bir dönüm noktası niteliğindedir. Mill bir usta olarak görölmektedir ve kadın hakları konusunda bir düşünce okulu oluşturmuştur. Tıpkı sanatta bir ustanın bir okul oluşturup nesiller boyu ardıllarını etkilemesi gibi, kadın hareketinin günümüz liderleri ve savunucuları da büyük ölçüde Mill’den etkilenmişlerdir, hatta şekillendirilmişlerdir. Kadınların oy hakkının savunulmasına karşı olanlar bile, farkında olmadan Mill’in önderliğini yaptığı hareketten etkilenmişlerdir. Örneğin Goldwin Smith “Eğer insanlığın yarısına yapılacak başka hiçbir şekilde düzeltilmeyen bir haksızlık varsa, hangi tehlikelerle karşılaşırsa karşılaşsın, kadınların oy hakkını derhal kabul etmeliyiz” diyerek bunu itiraf etmiştir (Fawcett, 1884).

Modernizm döneminden günümüze kadar kadınların toplumsal hayattaki rolleri önemli ölçüde değişmiş ve dönüşüme uğramıştır. Modernizmin getirdiği teknolojik, kültürel ve siyasi değişimler kadınların eğitim, iş hayatı ve siyasette daha aktif bir rol üstlenmelerinin önünü açmıştır. 17. yüzyıldan itibaren kadınların kamusal alanda daha görünür olmaya başlamaları, kadınların toplumsal hayata katılımlarını sınırlayan geleneksel engellere karşı verilen mücadelelerle paralel şekilde gelişmiştir. Mary Wollstonecraft, William Thompson, Olympe de Gouges ve John Stuart Mill gibi düşünürlerin eserleri ve feminist hareketlerin etkisiyle kadınlar, eğitim, çalışma yaşamı ve siyasal temsil gibi temel haklar konusunda ciddi ilerlemeler kaydetmiştir. Modernite ile başlayan ve devam kadın hakları hareketinin tohumları 19. yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa ve Amerika'da sanayi toplumlarının ortaya çıkışıyla, çeşitli toplumsal hareketlerin oluşumuna katkıda bulunurken. Kadın hakları gibi hareketler de güçlenmeye başlamıştır. Toplumun hemen her alanında toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve adaletsizlik konusunda bir farkındalık gelişmeye başlamıştır. İyi eğitilmiş, ileri görüşlü ve kararlı kadınlar, eşit hakları savunmak, statülerini yükseltmek ve daha iyi yaşam standartlarına ulaşmak amacıyla belirli derneklerin kurulması, kadın haklarının iyileştirilmesi için baskı yapmaya başlamışlardır.

1888 yılında Washington'da kurulan Uluslararası Kadın Konseyi (International Council of Women (ICW)), 20. Yüzyılın başlarında uluslararası alanda faaliyet göstermiş olan ilk kadın örgütüdür. Konsey, kuruluşundan bu yana, kadın hakları konusuna küresel ölçekte dikkat çekmek ve toplumsal cinsiyete dayalı adaletsizlikle mücadele etmek konusunda öncü bir rol üstlenmiştir. Konsey, gerçek anlamda ilk küresel kadın sivil toplum kuruluşudur. Konsey geçmişten günümüze, Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler gibi devletler arası örgütler sistemine entegre olmuş bir yapıya sahiptir. Milletler Cemiyeti'nin kurulmasının ardından kadın ve erkek eşitliği ilkesi konsey için öncelikli hâle gelmiş ve bu bağlamda önemli çalışmalara imza atmıştır. 1945 yılında ise Birleşmiş Milletler kurulduğunda ve BM içerisinde Kadının Statüsü Komisyonu oluşturulduğu zaman Uluslararası Kadın Konseyi, Milletler Cemiyeti zamanı elde etmiş olduğu bilgi ve birikimi ile oldukça sağlam temeller üzerinden kadın haklarına yönelik faaliyet göstermeye devam etmiştir. Gerek Konsey gerekse de kadınlara yönelik diğer sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ile kadın ve erkek eşitliği küresel bir değer niteliği kazanmıştır (ICW, t.y.).

Kadın hareketleri mücadelesi yalnızca oy hakkı ve temsilden ibaret değildi, 20. yüzyılın başlarında İngiltere ve ABD gibi ülkelerde de kadın hakları mücadelesi yalnızca oy hakkı üzerinden yürümemiştir. Kadın hakları düşünür ve destekçileri eğitim, çalışma, aile hayatı, boşanma vb. başka alanlarda kadın ve erkek arasında eşitliği sağlayan yasaların yapılmasını amaçlamışlardır. Fransa, ABD, İngiltere ve Almanya'da kadınların hukuki hakları, zaman zaman kamuoyunun bu haklar aleyhinde olmasına rağmen zaman içerisinde kadınlar lehine olacak şekilde değişmiştir. Kadınlar hukuki hakları bağlamında lehte değişiklikler olsa da henüz kadın hakları hareketlerinin amacına ulaşmaktan uzak bir noktada idi. Kadın ve erkek arasındaki hakların eşitlenmesi çeşitli ülkelerde 20. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir (Bendason, 1994).

Dünya genelinde kadınların toplumsal yaşam içerisindeki rolleri, modernizm ve feminist hareketlerin etkisiyle büyük değişimler gösterirken, Türkiye'de ise kadın hakları tanzimat dönemi ile başlayarak öncelikli olarak kadınların eğitimine ilişkin konular ile ortaya çıkmıştır. Tanzimat döneminde açılmış olan okullarda eğitim gören yetişmiş kadınlar Meşrutiyet ile örgütlenip kadın teşkilatlarının kurulmasına öncülük etmişlerdir. Türkiye'de kadın hareketleri II. Meşrutiyet dönemine kadar kamuoyu baskısı ile yüzleşmemişken bu dönemde kadın haklarına yönelik kamuoyunda eleştiriler yükselmiştir. Meşrutiyet döneminde Osmanlı Devleti'nin sürdürdüğü savaşlardan doğan yaşam koşulları neticesinde Posta ve Maliye gibi

yerlerde memur olarak çalışmaları bu dönemde başlamıştır. I. Meşrutiyet döneminin ardından II. Meşrutiyet döneminde kadınların toplumsal hayatta görünürlüğü önceki dönemlere göre daha da artmıştır (Aydın, 2015). Çalışmanın muhtevası itibariyle kadın haklarının gerek dünyada gerekse de Türkiye’de gelişimi ve mevcut durumu detaylı olarak incelenmemiştir. Türkiye özelinde kadınların toplumsal hayata katılımının önemli bir ayağını oluşturan askerî alandaki tarihsel değişim ve günümüzdeki durum ise çalışmanın muhtevasından ötürü ayrı bir inceleme gerektirmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Türkiye’de kadınların askerî hayat içerisindeki rolünün geçmişten günümüze incelemesi yer alacaktır.

Türkiye’de Kadınların Askerî Hayatının Tarihsel Değişimi ve Güncel Durumu

Kadınların askerî hayattaki rolü, tarih boyunca toplumdan topluma değişiklik göstermiş, ancak genel olarak erkek egemen bir alan olarak kabul edilmiştir. Çalışmanın kapsamı itibariyle bu bölüm coğrafi olarak Türkiye zaman dilimi olarak da moderniteden günümüze kadar olan zaman dilimi olmak üzere sınırlandırılmıştır. Türkiye’de de kadınların askerî hayatına katılımı, tarihsel süreçte çeşitli dönüşümler geçirerek günümüzde daha profesyonel bir yapıya evrilmiştir.

Modern Türkiye’de kadınların askerî hayatta görünürlüğü Osmanlı Devleti’ne uzanmaktadır. Osmanlı Devleti’nde askerlik olgusu ve askerî alan her ne kadar erkek egemen olsa da Osmanlı tarihinde kadınları askerî alanda görmek mümkündür. Literatürde 93 harbi olarak bilinen Osmanlı Rus savaşı devam ederken ve Osmanlı 4 Kasım 1877 tarihinde bozguna uğraması neticesinde 9 Kasım 1877 tarihinde Rusların ilerlemesi ile Aziziye Tabyası ele geçirilmiştir. Aziziye Tabyasının ele geçirilmesinin üzerine Müezzın Abdullah Efendi, Ayas Paşa Camisinin minaresine çıkarak Aziziye Tabyasının ele geçirildiğini duyurarak eli silah tutanların cepheye koşması hususunda çağrıda bulunması üzerine ismi “Nene” olan sonradan da soyadı olarak “Kırkgöz”ü alan kahraman Türk kadını Nene Hatun kocasının “sen evde kal çocuğa bak” lafına rağmen çocuğunu Allah’a emanet ederek cepheye koşan kalabalığın arasına karışmış ve savaşta aktif rol almıştır. Nene Hatun’un anlattıklarına göre kulakları sağır edecek kadar şiddetli silah sesleri altında düşmana amansızca bazen kesici aletlerle bazen taşlarla hücum etmişlerdir (Güler, t.y.). Hiç şüphesiz 93 harbinde yalnızca Nene Hatun değil onun gibi sayısız isim kadın hem ön cephede savaşmış hem de cephe gerisinde hizmet vermişlerdir. 1952-53 yılları arasında Dönemin NATO Orduları Başkomutanı (SACEUR) olarak görev yapan Amerikalı General Matthew Ridgway Erzurum ziyareti esnasında Nene Hatun’un elini öperek onu cesaretinden ötürü tebrik ederek saygılarını sunmuştur (Okur, 2019). Bazı iddialara göre Atatürk’ün Erzurum ziyareti esnasında Nene Hatun ile görüşmüş olduğuna dair herhangi bir kanıtın bulunmaması, Nene Hatun’un genç yaşta savaşırken sergilemiş olduğu kahramanlığa dair herhangi bir fotoğraf ya da bilginin olmamasından hareketle Nene Hatun’un kahramanlığının kurmaca olduğudur. Nene Hatun’un kurmaca olduğunu iddia edenler ise bunun sebebinin Türkiye’nin 1952 yılında NATO’ya girmesi ve Sovyetler Birliği’ne en yakın, NATO üssü bulunan şehrin Erzurum olması yatmaktadır. İddia sahiplerine göre ABD, SSCB’ye karşı tampon bölge oluşturulması ve bölgeyi güçlendirmek adına Nene Hatun kurmacasını ortaya atmışlardır (Erdoğan, 2022). Nene Hatun’un savaşmış olduğu, kardeşini savaş esnasında şehit verdiği yöre halkı tarafından bilinmekte ve doğrulanmaktadır. Çeşitli kaynaklarda da Nene Hatun’a dair kütük bilgisi ve Aziziye Tabyasının müdafaasında yer aldığı bilinmektedir. Savaş koşulları ve o dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda sadece Nene Hatun değil onun gibi nice isimsiz kadının savaşmış olduğu ve savaşmayan bazı kadınların da cephe gerisinde destekleyici rollerde (lojistik, sıhhiye gibi) bulunduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Nene Hatun ve başka isimsiz kadın savaşçıların yanında modern dünyada gerek diğer ülkelerde gerekse de Türkiye’de erkek kılığına girerek savaşan kadınların örnekleri olduğu bilinmektedir. 1895-1897 yılları arasında Selanik’te Osmanlı ordusunda “Aydınlı Köse Mehmed” olarak hizmet etmiş

olan ve 1897 yılında tıbbi bir muayene sonucunda Ayşe adında bir kadın olduğu ortaya çıkan Ayşe Hanım bilinen örneklerden biridir (Boyar, 2016).

Birinci Dünya Savaşı esnasında Anadolu ve Doğu Trakya’da, nihai barış antlaşmasının 1923’te imzalanmasına kadar geçen süreçte kadınlar cephe gerisindeki en büyük sivil grup olmuşlardır. Kadınların savaş esnasındaki durumları hakkında kısıtlı sayıda bilgi bulunmaktadır. Daha kısıtlı olan ise kadınların doğrudan savaşa ilişkili politikalara yönelik tutumları ya da savaşa katılımları hakkında olan bilgilerdir. Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan halk için Birinci Dünya Savaşı on yıldır devam eden savaş ve çatışmaların en zorlu, çetin ve en kanlı dönemi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı ve ardından gelen Millî mücadele ile devam eden savaş ve çatışmalar Türk halkını derinden etkilemiştir (Metinsoy, 2017). Birinci Dünya Savaşı dünya tarihinde ilk küresel ve topyekûn savaş olma niteliğini taşımaktadır. “Savaş ekonomisi” kavramı da bununla birlikte ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı’nda ilkel hâlini gördüğümüz bu durum İkinci Dünya Savaşı esnasında daha yoğun hissedilmiştir. Devletler savaşın daha verimli hâle getirmek için arayışlarda bulunurken rakiplerinin önüne geçmek için de seferber edilebilecek her insanı asker olarak ya da silah ve diğer ihtiyaçlarının üretilmesi konusunda sevk ve idare etmeye çalışmıştır. Savaş çabaları olarak tanımlanan bu kavram, devletlerin düşmanlarıyla savaşmak ve onları yenmek için güçlerini azami hâle getirme amacıyla bütün kaynaklarını sefer etme durumunu belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Savaş çabalarının ortaya çıktığı Topyekûn savaşlarda kamusal alan ile özel alan arasındaki ayrım belirsizleşerek toplumu birleştirmekte, ordu ile sivil, muharip ve savaşın tarafı olmayanlar arasındaki ayrımlar da ortadan kalkmaya başlamıştır (Kaldor, 2023). Böylesi bir ortamda erkeklerin cepheye sevk edilmesi neticesinde hem Birinci Dünya Savaşı hem de İkinci Dünya Savaşı’nda özellikle ilkine kıyasla daha yoğun şekilde erkeklerden boşalan cephe gerisindeki üretim kapasitelerinin ve lojistik ihtiyaçların kadınlar tarafından karşılanması sağlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın diğer taraflarının yaşadığı zorluklar gibi hatta daha ağır şartları Osmanlı Devleti hem savaş öncesinde hem de savaş esnasında çok sayıda cepheyi sevk ve idare etmek zorunda kalmış bu da Osmanlı’yı hem insan kaynağı olarak hem de ekonomik bağlamda yıpratırken büyük kayıplara yol açılmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi erkeklerin yokluğunda iktisadi bağlamda ailelerin yükü ve cephenin gerisindeki yükümlülükler kadınların üzerinde kalmıştır. Ancak çalışmanın muhtevası itibarıyla bu savaşlar esnasında kadınların çalışma hayatındaki rolü incelenmeyerek kadınların askerî alandaki rolü ile sınırlandırılmıştır. Savaş neticesinde Osmanlı Devletinde eksilen işgücünün doldurulması için kadınların kamusal alandaki işgücüne katılması amaçlanmıştır ve bu amaç doğrultusunda Birinci Ordu Komutanlığı bünyesinde Birinci Kadın İşçi Taburu oluşturulmuştur (Sarisaman, 1997).

Müslüman Osmanlı kadınlarının savaştan kaynaklı olarak oluşan zorlu koşullarda iş arayıp bulamaması neticesinde dönemin Başkumandan Vekili ve Harbiye Nâzırı olan Enver Paşa’nın başkanlığı ve eşi Naciye Sultan’ın kontrolünde 14 Ağustos 1916 tarihinde Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi kurulmuştur. Bu kuruluş ile Osmanlı toplumu içerisindeki Müslüman Osmanlı kadınlarının iş hayatına katılması yönünde önemli bir adım gerçekleştirilmiştir. Cemiyet kurulur kurulmaz oldukça yoğun talep örmüş iki buçuk ay içerisinde 14,000 Müslüman Osmanlı kadını başvurmuş ve bu yoğun talep karşısında Cemiyet kadın istihdamı konusunda yeni arayışlara yönelmiştir. Cemiyet zamanla talebi karşılayabilmek amacıyla şubeleşmiştir. Şubelerin Osmanlı Ordusu’nun ihtiyaçlarına yönelik olarak açılacak ihalelere katılması ise Cemiyet için ve Cemiyete başvurmuş olan kadınlar için iş ve istihdam alanında önemli bir avantaj olmuştur. Cemiyet Müslüman Osmanlı Kadınlara yönelik ekonomik hayatta istihdam ve barınma, yemekhane gibi sosyal faaliyetlerin yanında aynı zaman Kadın İşçi Taburuna asker alımı için öncülük etmişlerdir. Kadın İşçi Taburunun oluşturulmasından sonra Cemiyet, Taburda işçi olarak çalıştırılmak için işçi kadınlar aranmakta olduğunu duyurmuş ve

Taburun askerleri cemiyete yapılan başvurular üzerinden alınmıştır. Osmanlı Ordusu içerisinde ilk kez kadınların asker olarak hizmet vermesi kamuoyu tarafından ihtiyat ve kuşku ile karşılanmıştır. Geçmişinden Taburun oluşturulduğu tarihe kadar hep erkeklerden oluşan Osmanlı Ordusu içerisinde kadınlardan oluşan bir taburun meydana getirilmesi ve sürdürülmesi kolay olmamıştır. İlk günlerde başvurularda durgunluk yaşansa da ilerleyen günlerde başvurular artmıştır ve netice olarak 30'u nakliye 270'i yol yapım, siper kazımı, ziraat gibi çeşitli görev alanlarında çalıştırılmak üzere 300 kadın, Birinci Kadın İşçi Taburuna kayıt yaptırmıştır (Karakışla, 2015).

Birinci Dünya Savaşı ardından Türk halkı tarafından girilen Millî Mücadelede Osmanlı düzenli ordularına kıyasla, dünyada da olduğu gibi kadınlar düzensiz savaş grupları içinde daha görünür hâle gelirken aynı şekilde Millî Mücadele yıllarında da kadınlar lojistik ve destekleyici görevlerde de bulunmuşlardır. Millî Mücadele esnasında kadınlar en az erkekler kadar hizmetlerde bulunmuş, çetin koşullar altındaki çatışmalarda erkeklerle omuz omuza savaşmışlardır. Düşmana esir düşüp işkence gören kadınlar dâhi olmuştur. Çoğunun ismi bilinmese de Kara Fatma, Ayşe Hanım, Bitlis Defterdârının Hanımı, Hatice Hanım, Gaziantepi Yirik Fatma, Tarsuslu Kara Fatma, Kara Fatma Şimşek, Tayyar Rahmiye, Melek Hanım, Asker Saime Hanım, Gördesli Makbule, Nazife Kadın, Mudurnulu Fatma Kadın gibi isimler Millî Mücadele esnasında çatışmalara katılmış ismi bilinen kahraman Türk kadınlarından bazılarıdır. Cephe gerisindeki kadınlar da kağnılarında cephane taşıyarak, askerlerin erzak, iaşe ve diğer levazımlarının temini noktasında büyük rol oynamışlardır. Kadınların Millî mücadeledeki rolü çeşitli görsel ve kültürel kaynaklarda temsil edilerek gelecek nesillere aktarılmıştır. Ankara'nın Ulus Meydanı'nda bulunan omzunda mermi taşıyan kadın, Kastomuna'daki Şerife Bacı gibi heykeller Millî Mücadele'de kadının rolünün önemli simgelerinden olmuştur (İçli, 1992). Millî Mücadele'nin önemli bir simgesi ise Şekil 2.1.1.'deki görsel olmuştur.

Şekil 2.1.1.

“Cumhuriyeti Biz Böyle Kazandık”

Not. https://www.cumhuriyet.com.tr/Archive/2021/10/29/1880496/kapak_092514.jpg
adresinden alındı

Şekil 2.1.1.'de görüldüğü üzere Millî Mücadele kadınlar ve erkekler omuz omuza mücadele etmişlerdir. Fotoğraftan da görüleceği üzere kadınlar cephe hattına ellerinde ve kağnılarında cephe taşımış. Cephe gerisinde görev yapmayan kadınlar da gerek cephede gerekse de gayri nizami olarak düşmanla mücadele etmişlerdir. Millî Mücadele esnasında ise tarihi figür olarak birden fazla Kara Fatma isimli kadın mevcuttur bu durum da Kara Fatma'nın bir unvan olabileceği düşüncesini doğurmaktadır (Güler, t.y.).

Birinci Dünya Savaşı'na kıyasla Türk kadınlarının İkinci Dünya Savaşı esnasında askeri alanda görünürlüğüne ilişkin pek fazla kayıt bulunmamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Dünya Savaşı'na taraf olmaması Türkiye'de savaş çabalarının savaşan devletlere kıyasla daha düşük seviyede kalmasına yol açmıştır. Yine de Türkiye Cumhuriyeti savaş tehdidinde karşı ciddi sayıda erkeği silah altında tutarken, savaş için yoğun levazım talebi oluşturmuştur. Savaş dünya ekonomisini etkilediği gibi Türkiye ekonomisini de ciddi biçimde etkilemiştir. Böylesi bir ortamda erkeklerin ciddi bir kısmının silah altında tutulduğu bir ortamda kadınlar daha çok çalışma hayatında erkeklerin yokluğundan doğan boşluğu kapatmışlardır. Milli Mücadele sonrasında 1936 yılında ise Sabiha Gökçen dünyanın ilk kadın savaş pilotu olmuştur. 21 Mart 1913 tarihinde doğan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün evlatlık kızlarından biri olan Sabiha Gökçen, 1936 yılında Eskişehir'de bulunan Askerî Hava Akademisi'ne kaydolmuş ve burada Birinci Tayyare Alayı'nda eğitim görmüştür. Avcı ve bombardıman uçakları kullanarak Türkiye'nin ilk kadın pilotu ve dünyanın ilk kadın savaş pilotu olmuştur (Guinness, t.y.). 1936 yılından 3 yıl sonra 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı başlamış Türkiye Cumhuriyeti tarafından yayımlanan 1939 tarihli seferberlik kanunu ile gerekli koşulların oluşumu durumunda kadınlar dâhil tüm vatandaşların silah altına alınarak askerlik görevinin icrasını gerçekleştirmek üzere çağrılabilmesi belirtilmiştir (Dalaman, 2022). Birinci Dünya Savaşında Kadın İşçi Taburu, Millî Mücadelede kadınların rolü ve Millî Mücadele sonrası Sabiha Gökçen gibi örneklerle rağmen İkinci Dünya Savaşı esnasında kadınlar askerlik alanında pek görünür olmamışlardır.

Kadınların düzenli ordular içerisinde görünürlüğü dünyada özellikle İkinci Dünya Savaşı ile olmuştur. Savaşın ardından 1949 yılında kurulan NATO ile devam eden yıllarda birçok ülkede kadınların askeri görevlerde bulunmaları yaygınlaşmış ve teşvik edilmiştir. 1951 yılında İtalya'da görev yapan Amerikalı NATO subayı kadınların Türkiye'de tatile gelmesi kamuoyunda ilgi uyandırmıştır. 1952 yılında da Türkiye'nin NATO'ya katılması ile Türk Silahlı Kuvvetleri'ne kadınların alınmasında siyasi olarak etkilediği düşünülmektedir. Askeri okullara ilk kez öğrenci alınması ise İnci Arcan isimli bir öğrencinin yapmış olduğu başvuru ile olmuştur. Dönemin hükümeti ise bu başvuru neticesinde almış olduğu kararlar harp okullarına kız öğrencilerin alınmasını olanaklı kılmıştır. 1955 yılından itibaren Harp Okullarına öğrenci alımı başlamıştır (Korkmaz, 2022). Kız öğrencilerin harp okuluna alınması ise beş yıllık uygulamanın ardından 1961 yılında kadınların fiziksel olarak yetersiz olduğu gerekçesiyle harp okullarına alımları durdurulmuştur 1992 yılında Kara, Hava ve Deniz Harp okullarına kız öğrenci alımı tekrar başlamıştır (Hürkan, 2016).

Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ/Gülenists) tarafından 15 Temmuz 2016'da gerçekleştirilen başarısız hain darbe girişiminin ardından harp okulları ve diğer askeri okullar kapatılmış yerine Milli Savunma Üniversitesi kurulmuştur. Kapatılan harp okulları ise sonradan Milli Savunma Üniversitesi'ne bağlanarak öğrenci almaya başlamıştır. 2017 yılında Öğrenci Seçme ve Yerleştirme kılavuzunda kadın adayların 2017 yılında sadece Kara Harp Okulu'na başvuruda bulunabilecekleri duyurulmasıyla kadın adayların deniz ve hava harp okullarında öğrenim

görme yolu kapatılmıştır. Hava Harp Okulu'nda öğrenim görmek için sınava hazırlanan kardeşi için imza kampanyası başlatan Tuğba Cerav kamuoyu tepkisini ve talepleri gözler önüne sermiştir. Başlatılan kampanyada 30 binden fazla imza toplanmıştır. Bu gelişmeler sonrasında kılavuz değiştirilmiş kadın adaylara deniz ve hava harp okullarına da başvurabilme hakkı tanınmıştır (CNN Türk, 2018). 2024 yılında ise Türkiye tarihinde bir ilk olarak Kara, Hava ve Deniz Harp okulları birincileri kadın öğrenciler arasından çıkmıştır. Kara Harp Okulu birincisi Tğm. Ebru Eroğlu, Deniz Harp Okulu Birinci Tğm. Şeyda Yıldırım, Hava Harp Okulu birincisi ise Tğm. İkra Kuyumcu olmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise bu durumun tesadüf olmadığını, kadın öğrencilerin harp okullarına olan ilgi ve alakası neticesinde çalışma ve azimlerinin sonucu olduğunu belirtmiştir (Yiğit, 2024).

Türkiye Cumhuriyeti'nde kadın askerlere yönelik mevcut politikalara bakıldığında ise TSK İç Hizmet Kanunu, Disiplin Kanunu gibi askeri mevzuatta kadın personele ilişkin doğrudan ayrımcı hükümlere rastlanmamaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nde yıllık askerî personel alımlarının %4'ünün kadınlardan oluşması zorunlu kılınması kadınlar açısından önemli bir gelişmedir. Türk Silahlı Kuvvetleri, kadın personelin desteklenmesi amacıyla bakım sorumlulukları bulunan personel için yarı zamanlı çalışma imkânı ve esnek çalışma saatleri gibi iş-yaşam dengesini destekleyen çeşitli politikalar sunmakta, ayrıca eğitim amaçlı kolaylıklar da sağlamaktadır. Doğum izni uygulaması TSK'da görevli kadın personele sunulsa da TSK'ya özgü değil kamuda çalışan bütün kadınları kapsamaktadır. TSK'ya özgü bir düzenleme ise, her iki eşin de asker olduğu çiftlerin aynı bölgede görevlendirilmesi sağlanarak askerî ailelerin iş ve yaşam uyumu kolaylaştırılmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri, cinsel taciz, istismar ve suistimal vakalarının bildirilmesi amacıyla resmi prosedürlere sahiptir. Bu tür durumlara ilişkin yaptırımlar, Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu ve Türk Ceza Kanunu'nda yer alan sıkı hukuki tedbirlerle belirlenmiştir. Ayrıca Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'nin ilgili düzenlemeleri de uygulanmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle eğitim programları sunmakta, böylece cinsiyet eşitliğinin askerî yapıya ve operasyonlara daha iyi entegre edilmesini amaçlamaktadır (NATO, 2022).

Türkiye'de 382 katılımcı ile gerçekleştirilen bir araştırmada kadınların Türk Silahlı Kuvvetleri'nde askerlik yapmasına ilişkin tutumları incelenmiştir. Türk toplumunun %79,9'u kadınların Türk Silahlı Kuvvetleri'nde görev yapmasını desteklemektedir. Bu durumu destekleyenler ise kadınlar daha çok öne çıkmaktadır. Kadınlar durum %88,9 iken erkeklerin %72,5'u kadınların Türk Silahlı Kuvvetleri'nde görev almasını desteklemektedir. Asker olmayanlar ya da ailesinde asker olmayan kişiler, asker olanlara veya ailesinde asker olanlara göre kadınların askerlik yapmasını daha çok desteklemişlerdir. Kadınların da erkekler gibi 6 ay zorunlu askerlik hizmetini yerine getirilmesi gerektiğini savunan katılımcıların oranı %41,3 olmuştur. Kadınların 6 aylık zorunlu askerlik hizmeti yapması durumunda kadınların muharip sınıflarda bulunmasını destekleyenlerin oranı ise %50 olmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre Türk toplumu, özellikle de kadınlar, kadınların askerlik yapmasına ve hatta muharip görevlerde bulunmasına olumlu yaklaşmaktadır. Literatürde ilk hâliyle Türkiye Cumhuriyeti'nin en özgürlükçü anayasası olarak kabul edilen 1961 Anayasasının oluşturulmasına öncülük eden subayların, konu kadınların askerliğine gelince farklı tutum sergilemeleri askerlik kurumunun değerleriyle ilişkilendirilmektedir. Çalışmanın bulguları ve günümüz pratikleri göz önünde bulundurulduğunda kadınların TSK'daki düşük temsiliyeti ile toplumun destekleyici tutumu arasında çelişki bulunmaktadır. Toplumsal talepler, Türk Silahlı Kuvvetleri politika ve pratikleriyle örtüşmemektedir (Akal ve diğerleri, 2023). Çalışmanın sonraki bölümünde çalışmanın yöntemi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın yöntemine ilişkin bilgiler ayrı ayrı alt başlıklar hâlinde sunulmuştur. Bu çalışmada NATO genelinde ve NATO'nun parçası olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nde kadınların istihdam oranlarının yıllara göre analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu bölümde sırasıyla araştırmanın deseni ve türü, araştırma yapılırken incelenen dokümanlar, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği ile ilgili bilgilere ulaşabilirsiniz.

Araştırma Deseni ve Türü

Yöntem kısmında bahsedilen amaç doğrultusunda askeri bir kuruluş olan NATO ve onun parçası olan Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde belirli yıllar içerisinde kadınların aktif personel olarak istihdam oranları durumu incelenmiştir. Dolayısıyla araştırmanın deseni durum desenidir. Çalışma belirli bir zaman dilimindeki, belirli bir durumun incelediği ayrıntılarıyla kapsamlı bir şekilde analiz edildiği ve mevcut durumun tespiti yapıldığı için çalışmanın türü nitel bir araştırma türü olan durum çalışmasıdır (Creswell, 2017).

İncelenen Dokümanlar

Çalışmada ilgili literatüre ait dokümanlar ile NATO'ya bağlı NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi (NCGP- NATO Committee on Gender Perspectives) tarafından yayımlanan 2014-2022 yıllarına ait raporlar incelenmiştir. 2015 ve 2022 yılları buldukları yıllara ilişkin hem ülkelere hem NATO'ya dair bilgi verirken, 2014 yılı raporu o yıla ait ülkeler hakkında bilginin yanında 1999-2014 yılları arasında NATO genelinde kadın istihdamı oranı hakkında bilgi vermektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda literatüre ilişkin akademik nitelikteki makaleler ve kadın haklarına ilişkin başat eserler kullanılmıştır. Çalışmada ayrıca NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi tarafından yayımlanan raporlar, bulgular bölümünün temel veri kaynağı olarak seçilmiştir ve çalışmanın bel kemiğini bu raporlar oluşturmaktadır. Doküman incelemesi, mevcut durumun objektif bir biçimde ortaya konulmasını sağlayan, zamansal değişimin net bir şekilde görülebildiği ve analiz edildiği bir yöntemdir. Kullanılan dokümanlar, resmi kaynaklar olduğundan güvenilir, geçerli ve tekrarlanabilir niteliktedir (Aziz, 2020).

Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde ilk olarak NATO'nun resmi web sitesi üzerinden NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi tarafından hazırlanan ve yayımlanan 2014-2022 yılları arasındaki raporlar temin edilmiştir. İlgili literatür taramasından sonra NATO tarafından yayımlanan bu dokümanlar belirlenen yıllara göre ayrıştırılarak Türkiye ve NATO üyesi diğer ülkeler açısından karşılaştırmalı analiz yapılabilmesi için incelenmiştir. İnceleme sırasında her yılın raporundan elde edilen veriler ile veri seti (bkz. Ek 1.) oluşturulmuştur. Yıllara göre karşılaştırılan veriler grafik hâlinde çalışmada sunulmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerine ilişkin erkek/kadın oranına dair bazı veriler ayrıca tablolaştırılmıştır.

Geçerlik Güvenirlik

Çalışmada kullanılan dokümanların akademik nitelikte olması ve bulgulardaki raporların NATO tarafından resmi olarak yayımlanan kaynaklar olmasından ötürü elde edilen bulguların geçerliği ve güvenilirliği yüksektir. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak adına veri toplama ve analiz sürecinde sistematik bir yaklaşım benimsenmiş ve verilerin çarpıtılmadan, olduğu gibi

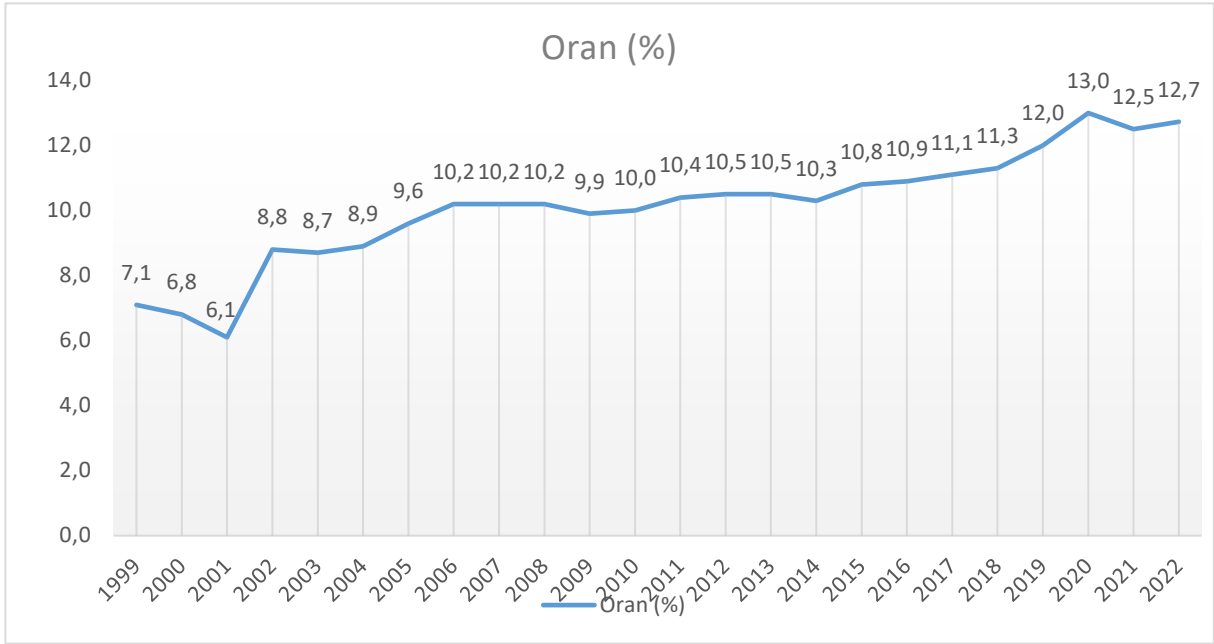
aktarılmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca çalışma boyunca, kaynaklara atıfta bulunularak elde edilen sonuçların doğrulanabilirliği ve araştırmanın şeffaflığı sağlanmıştır. Bu doğrultuda, araştırmanın bulguları ve ulaşılan sonuçlar akademik olarak geçerli ve güvenilir bir temel üzerine inşa edilmiştir.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde NATO'nun resmi internet sitesinde, NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi tarafından 2014 yılındaki rapor hariç 2022 yılına kadar yıllık olarak hazırlanmış Silahlı Kuvvetlerde Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri – Ulusal Raporların Özeti başlıklı raporlardan faydalanılmıştır. 2014 yılına ait rapor ise daha önce belirtildiği gibi 1999-2014 yılları NATO geneli ve 2014 NATO ülkelerine ait verileri içermektedir. İngilizce, Fransızca ve Rusça olarak yayımlanmış raporlar arasında en kapsamlı dil 2014-2022 yılları arasındaki raporlarla dokuz raporla İngilizce en kapsamlı dil iken 2014-2018 yılları arasındaki beş raporla Fransa onu takip etmekte ve Rusça dilinde ise yalnızca 2014 yılına ait rapor olmak üzere bir rapor yer almaktadır (NATO, 2025).

Grafik 4.1.

NATO Aktif Askeri Personeli İçerisinde Kadınların Oranı 1999-2022 Yılları

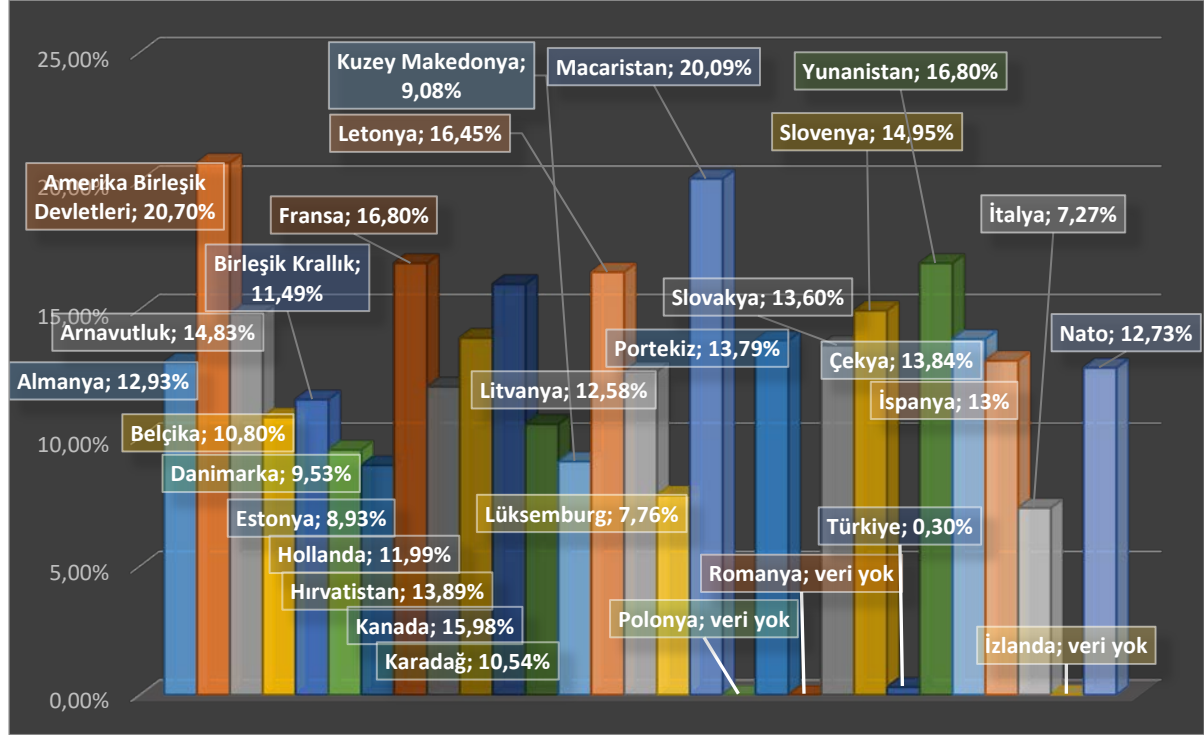
Not. NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi tarafından yıllık olarak yayımlanan Silahlı Kuvvetlerde Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri – Ulusal Raporların Özeti “Summary of National Reports” isimli raporlardan derlenen veriler ışığında oluşturulmuştur. 1999-2014 yılları arasındaki verilere 2014 yılına ait rapordan, diğer yılların verilerine ait oldukları yıllarda yayımlanan raporlardan ulaşılmıştır.

Grafik 4.1’de görüldüğü üzere 1999-2022 yılları arasında NATO aktif askeri personeli içinde kadınların oranındaki değişimi gösterilmektedir. 1999’da %7,1 olan oran, 2001’de %6,1’e kadar düşerek en düşük seviyeyi görmüş, ancak 2002’den itibaren sert şekilde yükselişe geçmiş takip eden yıllarda 2003 yılındaki %0,1 lik düşüş hariç artış gözlemlenmiştir. 2006’da ise aktif kadın personel oranı %10,2’ye ulaşmıştır. 2006-2015 yılları arasında kadın asker oranı %9,9- %10,5 aralığında dalgalanarak istikrarlı bir seyir gözlemlenmiştir. 2006-2015 yılları arasında 2009 haricinde aktif kadın personel %10’un altına inmemiştir. NATO içerisindeki kadın personel oranı 2014’ten itibaren ise kademeli bir artış trendine girmiştir. 2017’de %11,1’e yükselen oran

2020 yılına gelindiğinde %12,0'ye çıkmıştır. 2021'de %13,0 ile 2020'ye kıyasla %1 olarak kayda değer şekilde artan kadın personel oranı ile zirveye ulaşılmıştır. 2021'de %0,5'lik bir düşüşle %12,5 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında ise %0,2'lik artışla kadın personel oranı 12,7'ye ulaşmıştır. Genel eğilim, uzun vadede kadın asker oranının arttığını ve NATO'da toplumsal cinsiyet dengesinin iyileşme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Grafik 4.2.

2022 yılı itibariyle NATO üyesi ülkeler içerisinde kadın personel oranı

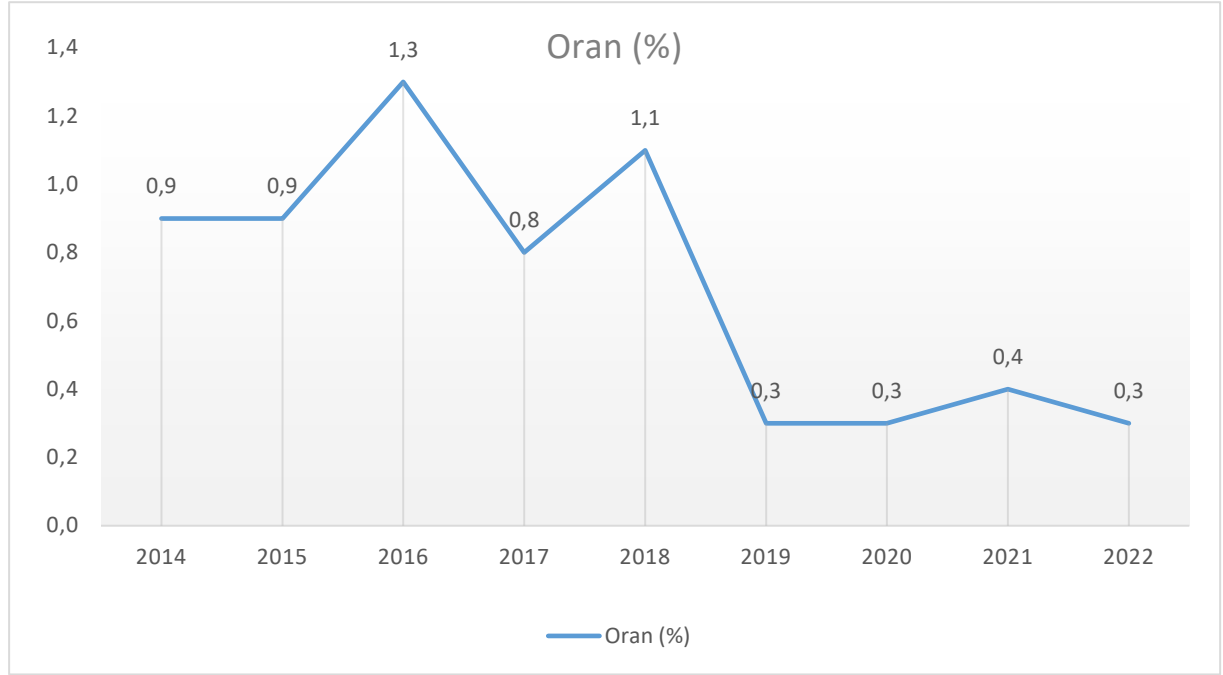

Not. NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi tarafından yıllık olarak yayımlanan Silahlı Kuvvetlerde Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri – Ulusal Raporların Özeti “Summary of National Reports” isimli raporlar arasından çalışmanın yapıldığı zaman dilimi itibariyle en güncel rapor olan 2022 yılına ait rapor incelenmesi ile elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

Grafik 4.2’de NATO üyesi ülkelerde 2022 yılı kadın askerî personel oranları gösterilmektedir. Oranların oldukça farklılık gösterdiği görülmektedir. Macaristan ve ABD gibi ülkeler %20’yi geçmişken, Fransa, Letonya, Yunanistan, Kanada gibi ülkeler de ortalama %16,50 ile %20 bandına yaklaşmışlardır. 2022 yılı itibariyle NATO silahlı kuvvetleri içerisinde kadınların oranı %12,73’tür. Almanya, ABD, Arnavutluk, Fransa, Hırvatistan, Kanada, Letonya, Macaristan, Portekiz, Slovakya, Çekya, İspanya, Slovenya, Yunanistan gibi ülkeler NATO ortalamasının üstündedir. Belçika, Danimarka, Estonya, Hollanda, Karadağ, Birleşik Krallık, Litvanya, Kuzey Makedonya, İtalya, Lüksemburg ise ortalamasının altında kalmıştır. Ortalama altında kalan Litvanya %12,58’lik oran ile %12,73’lük NATO ortalamasına neredeyse ulaşmıştır. Polonya, Romanya ve İzlanda gibi ülkeler ise veri paylaşmamışlardır. İzlanda aynı zamanda ordusu bulunmayan tek NATO ülkesidir. ABD’den sonra NATO içerisinde en büyük ikinci orduya sahip olan Türkiye ise %0,30’luk oranla diğer ülkelere kıyasla tamamen geri kalmıştır. Tarihsel ve kültürel faktörler, yasal düzenlemeler ve zorunlu askerlik uygulamaları gibi etkenler, kadınların orduya katılım oranlarını şekillendirirken; kadınları teşvik eden politikalar benimseyen ülkelerin oranlarının daha yüksek seyrettiği görülmektedir.

Grafik 0.3.

Türkiye’de Aktif Personel İçerisinde Kadınların Oranı

Not. NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi tarafından yıllık olarak yayımlanan Silahlı Kuvvetlerde Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri – Ulusal Raporların Özeti “Summary of National Reports” isimli raporlardan derlenen veriler ışığında oluşturulmuştur. 1999-2014 yılları arasındaki verilere 2014 yılına ait rapordan, diğer yılların verilerine ait oldukları yıllarda yayımlanan raporlardan ulaşılmıştır.

Grafik 4.3’te 2014-2022 yılları arasında Türkiye’de aktif askeri personel içinde kadınların oranındaki değişimi göstermektedir. Grafiğe bakıldığında, 2014 yılında kadın asker oranı %0,9 olarak başlamış ve 2015’te aynı seviyede kalmış, 2016’da ise kayda değer biçimde %1,3’e yükselerek en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu kayda değer yükselişin ardından 2017 yılında %0,5 düşerek oran %0,8’e gerilemiş, ardından 2018’de %1,1’e yükselmiştir. 2019’da ise çok sert bir düşüş yaşanmış ve oran %0,3 seviyesine kadar gerilemiştir. 2020’de aynı seviyede kalan oran, 2021’de %0,4’e çıkmış ancak 2022’de yeniden %0,3’e düşmüştür. Her ne kadar grafikte gözükmeseyse de 2021 oranı %0,44 iken 2022 raporu %0,29’dur (NATO, 2022). Genel olarak, 2014-2018 döneminde kadın asker oranında dalgalı ama nispeten yüksek bir seyir izlenirken, 2019’dan sonra belirgin bir düşüş yaşanmış ve oran oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. Bu durum, 2019 sonrası Türk Silahlı Kuvvetleri’nde kadınların askeri alandaki temsilinde önemli bir azalma olduğunu göstermektedir. NATO genelindeki eğilim kadın asker oranının arttığını gösterirken, Türkiye’deki oran çok düşük seviyelerde kalmış ve son yıllarda %0,3-%0,4 bandında sıkışmıştır. Bu da kadınların Türk Silahlı Kuvvetleri’ndeki temsilinin oldukça sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır.

2015 yılında %0,9 olan aktif personel içerisinde kadın oranının 2016’da %1,3 oranına ani şekilde sıçramasına dair NATO tarafından doğrudan bir açıklama veya yorum bulunmamaktadır. NATO’nun raporları oluştururken üye ülkelerden aldığı veriler ile raporlar oluşturduğu göz önünde bulundurulunca Türkiye de bu duruma dair NATO’ya herhangi bir yorumda bulunmamıştır. 2016 yılında NATO tarafından yayımlanan rapora göre (2016) Türk Silahlı Kuvvetleri’nden 3524 Erkek ve 56 Kadın ayrılmıştır. Rapora göre Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından kadın ve erkeklerin neden ordudan ayrıldığına dair herhangi bir anket ya da araştırma

yapılmadığı belirtilmiştir. 2016 raporunda ayrılma sebebine dair başlıca sebep olarak hem erkek hem de kadınların iş ve iş dışındaki yaşamları arasındaki dengenin sağlanmasına yaşanan zorluklar ve emeklilik olduğu belirtilmiştir. Raporda başka bir sebep yer almamıştır. 2017 yılına ait raporda ise ayrılanlara dair herhangi bir sayı paylaşılmamıştır. Ayrılmaların ana sebebi olarak ise sadece emeklilik gerekçe gösterilmiştir (NATO, 2017). 2015 yılında yayımlanan raporda ise Türk Silahlı Kuvvetleri'nden 2000 erkek ve 47 kadın ayrılmıştır. Raporda ayrılmanın ana sebebinin emeklilik olduğu belirtilmiştir. Raporda ayrıca kadınların sınırlı liderlik fırsatlarından ötürü ayrıldıkları belirtilmiştir. Sınırlı liderlik fırsatları ise kadınların yüksek rütbelere terfi edilmemesi anlamına gelmektedir (NATO, 2015). 2016 yılında Türkiye'de gerçekleşen olaylar göz önünde bulundurulduğunda 15 Temmuz'da gerçekleştirilen başarısız hain darbe girişimi sonrası TSK'dan ihraç edilen FETÖ iltisaklı askeri personelin ihraç edilmesiyle Silahlı kuvvetler içerisinde kadınların oranı yükselmiş olması olasıdır (Aydemir, 2024). Teröristler tarafından gerçekleştirilen hain darbe girişimi sonrası Eğitim, ordu, yargı, sivil toplum kuruluşları, polis ve özel sektör gibi alanlar olmak üzere binleri aşan sayıda örgüt iltisaklı kişi tasfiye edilmiştir. Darbe girişiminin gerçekleştiği ilk iki hafta içerisinde 16.000 kişi gözaltına alınmıştır (Lowen, 2016). Dönemin savunma bakanı Hulusi Akar'ın açıklamalarına göre 15 Temmuz 2016 hain darbe girişiminden, 2022 yılına kadar olan zaman diliminde Türk Silahlı Kuvvetlerinden 24.706 kişi FETÖ iltisakı nedeniyle ihraç edilmiştir (Akar, 2022). Dolayısıyla 2016 yılındaki oransal sıçrayışa ilgili kuruluşlardan somut bir açıklama yapılmamış olsa da bu değişimin hain darbe girişimi sonrası yapılan ihraçların etkisinin olması kuvvetle muhtemeldir.

2019 yılında Türkiye'de askerlik sisteminde yapılan değişiklikler sonucunda, zorunlu askerlik süresinin 6 aya düşürülmüş olması ile sözleşmeli er ve erbaş alımları artmıştır. Tıpkı zorunlu askerlik hizmetinde olduğu gibi sözleşmeli er ve erbaşların da sadece erkeklerden alınması bu süreçte alınan TSK'ya alınan bütün personelin tamamına yakınının erkek olması, Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki kadın personel oranının azalmasına yol açmıştır. Özellikle Türkiye'nin Ekim 2019'da gerçekleştirdiği Barış Pınarı Harekâtı öncesinde yüksek sayıda sözleşmeli er ve erbaşın yanı sıra dışarıdan temin edilen subay kadrolarının erkek askerlerden oluşması, TSK bünyesindeki kadınların oranında %75'e varan bir düşüşe neden olmuş olma ihtimali vardır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin konuya dair resmi verileri paylaşmaması, bu konuda net ve kesin bir değerlendirme yapmayı güçleştirmektedir (Aydemir, 2024).

Tablo 4.1.

Türk Silahlı Kuvvetleri İçerisinde Kadın Personelin Kuvvetlere Göre Dağılımı

<i>Kara</i>	<i>%51,19</i>
<i>Hava</i>	<i>%27,10</i>
<i>Deniz</i>	<i>%21,70</i>

Not. NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi tarafından yıllık olarak yayımlanan Silahlı Kuvvetlerde Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri – Ulusal Raporların Özeti “Summary of National Reports” isimli raporlar arasından çalışmanın yapıldığı zaman dilimi itibarıyla en güncel rapor olan 2022 yılına ait rapor incelenmesi ile elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

Tablo 4.1'de Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki kadın personelin kuvvetlere göre dağılımını gösterilmektedir. Tabloda görüldüğü üzere, kadın personelin en yoğun bulunduğu alan %51,19 ile Kara Kuvvetleri olurken, Hava Kuvvetleri %27,10 Deniz Kuvvetlerinde ise %21,70 oranında kadın personel bulunmaktadır. Kara Kuvvetleri'nin en yüksek orana sahip olması, hem

bu kuvvetin genel olarak en büyük teşkilata sahip olması hem de idari ve lojistik pozisyonlarda daha fazla kadın istihdam edilmesiyle alakalı olarak yorumlanabilir. Hava Kuvvetleri'nde kadın personelin nispeten yüksek olması, teknik uzmanlık gerektiren pozisyonların varlığıyla bağlantılı olabilir. Deniz Kuvvetleri'nin en düşük orana sahip olması ise, zorlu fiziksel koşullar ve uzun süreli gemi görevleri gibi durumlarla alakalı olabilir. Kadın personelin kuvvetler arasındaki dağılımı, kuvvetlerin görev yapıları ve operasyonel ihtiyaçlarıyla bağlantılıdır. Bir sonraki tabloda ise (Tablo 4.2) Kuvvetler içerisinde kadın ve erkek dağılımları gösterilmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde kadınlar her ne kadar kara, hava ve deniz olmak üzere her kuvvette hizmet veriyor olsalar da kadınların bu kuvvetler içerisindeki çeşitli sınıflarda yer almasını engelleyen kısıtlamalar bulunmaktadır. Zırhlı birlikler, topçu birlikleri, piyade (ön cephe muharip), denizaltılar, dalgıçlar ve özel kuvvetler gibi birimlerde bulunmaları kısıtlanmıştır (NATO, 2020).

Tablo 4.2.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Toplam Erkek ve Kadınların Kuvvetler Arasında Dağılımı

	<i>Erkek</i>	<i>Kadın</i>
<i>Kara</i>	<i>%79,58</i>	<i>%0,15</i>
<i>Hava</i>	<i>%11,44</i>	<i>%0,08</i>
<i>Deniz</i>	<i>%8,70</i>	<i>%0,06</i>

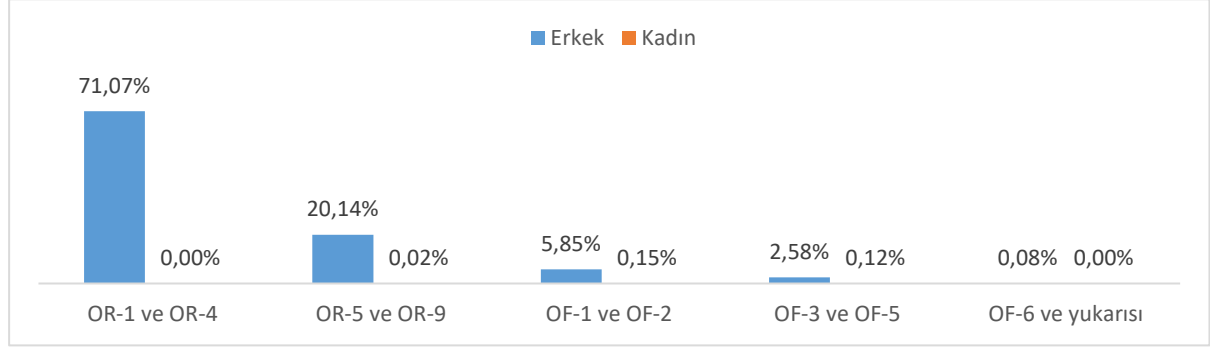
Not. NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi tarafından yıllık olarak yayımlanan Silahlı Kuvvetlerde Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri – Ulusal Raporların Özeti “Summary of National Reports” isimli raporlar arasından çalışmanın yapıldığı zaman dilimi itibariyle en güncel rapor olan 2022 yılına ait rapor incelenmesi ile elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

Tablo 4.2’de Türk Silahlı Kuvvetleri'nde toplam erkek ve kadın personelin Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri'ndeki dağılımını gösterilmektedir. Tabloya göre, Kara Kuvvetleri personelinin %79,58'i erkeklerden, %0,15'i ise kadınlardan oluşmaktadır; Hava Kuvvetleri'nde ise personelin %11,44'ü erkek, %0,08'i kadındır; Deniz Kuvvetleri'nde ise personelin %8,70'i erkek iken %0,06'sı kadındır. Bu dağılım, kadın personelin toplam içindeki oranının oldukça düşük olduğunu ve ordunun ezici çoğunluğunun erkeklerden oluştuğunu göstermektedir. Kara Kuvvetleri, toplam personelin büyük bir kısmını barındırırken, kadın personel oranı tüm kuvvetlerde %1'in altında (%0,29) kalmaktadır. Bu durum, kadınların ordu içindeki temsiliyetinin çok sınırlı olduğunu ve belirli alanlarda yoğunlaşmadığını ortaya koymaktadır. Özellikle Deniz Kuvvetleri'nde kadın personel oranının en düşük olması, bu alandaki fiziksel gereklilikler ve operasyonel koşullarla ilişkilendirilebilir.

Tablo 4.1 ile karşılaştırıldığında, Tablo 4.2 kadın personelin kuvvetler içindeki toplam personel oranına kıyasla oldukça düşük seviyelerde olduğunu göstermektedir. Bu durum, kadın personelin toplam askeri gücün içinde hala çok küçük bir kesimi oluşturduğunu ve kuvvetler arasındaki dağılım farklılıklarının toplam sayıya göre çok belirleyici olmadığını gözler önüne sermektedir.

Grafik 4.4.

Türk Silahlı Kuvvetleri İçerisinde Kadın ve Erkeklerin Rütbeye Göre Dağılımı

Not. NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi tarafından yıllık olarak yayımlanan Silahlı Kuvvetlerde Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri – Ulusal Raporların Özeti “Summary of National Reports” isimli raporlar arasından çalışmanın yapıldığı zaman dilimi itibariyle en güncel rapor olan 2022 yılına ait rapor incelenmesi ile elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

Grafik 4.4’te, NATO rütbe sistemine göre erkek ve kadın askerlerin yüzdesel dağılımı gösterilmektedir. OR-1 ve OR-4 (er ve onbaşı seviyesinde) erkekler %71,07 oranında yoğunlaşırken, kadınlar hiç bulunmamaktadır. OR-5 ve OR-9 (çavuş ve astsubay seviyesinde) erkek oranı %20,14’e düşerken, kadınların oranı %0,02 düzeyindedir. Kadınların zorunlu askerlik hizmeti kapsamında hizmet vermediği göz önünde bulundurulduğunda OR-5 Çavuş seviyesinde kadın bulunmamaktadır. Kadınlar OR-6 ve OR-9 rütbelerindedir. OF-1 ve OF-2 (teğmen ve üsteğmen seviyesinde) erkekler %5,85, kadınlar ise %0,15 oranında temsil edilmektedir. OF-3 ve OF-5 (orta ve kıdemli subay seviyesinde) erkekler %2,58, kadınlar ise %0,12 oranına gerilemektedir. OF-6 ve üstü (general seviyesinde) erkek oranı %0,08’e düşerken, kadınlar yine hiç bulunmamaktadır. Genel olarak, kadın askerlerin her rütbede düşük temsil edildiği, özellikle en üst rütbelerde hiç yer almadıkları görülmektedir.

NATO rütbe sistemi ise şu şekildedir: NATO rütbe sistemi, subaylar (OF- Officer Ranks) ve astsubaylar/erler (OR- Other Ranks) olarak ikiye ayrılır. OF-10, en yüksek rütbe olup bazı ülkelerde Mareşal (Field Marshal, General of the Army, Maréchal de France) olarak adlandırılır. OF-9, Genelkurmay Başkanı seviyesindeki Generali (General, Général d’Armée) ifade ederken, OF-8 Korgeneral (Lieutenant General, Général de Corps d’Armée), OF-7 Tümgeneral (Major General, Général de Division), OF-6 ise Tuğgeneral (Brigadier General, Général de Brigade) seviyesindedir. OF-5 Albay (Colonel), OF-4 Yarbay (Lieutenant Colonel), OF-3 Binbaşı (Major, Commandant), OF-2 Yüzbaşı (Captain, Capitaine), OF-1 ise Teğmen seviyesinde olup Üsteğmen (First Lieutenant) ve Teğmen (Second Lieutenant, Sous-Lieutenant) olarak ikiye ayrılır. Astsubay ve er seviyesinde OR-9, Başçavuş (Chief Warrant Officer, Adjudant-Major), OR-8 Kıdemli Başçavuş (Master Warrant Officer, Adjudant-Maître), OR-7 Başçavuş (Warrant Officer, Sergeant-Chef), OR-6 Kıdemli Çavuş (Staff Sergeant, Premier Sergent), OR-5 Çavuş (Sergeant, Sergent), OR-4 Onbaşı (Corporal, Caporal-Chef), OR-3 Erbaş (Private First Class, Soldat de 1ère Classe), OR-2 Eğitimli Er (Private, Soldat formé) ve OR-1 Acemi Er (Private Basic, Soldat) olarak sınıflandırılır (NATO Headquarters Translation Service, t.y.).

2022 yılında Türkiye’nin ilk kadın generali ise Özlem Yılmaz olmuştur. Yılmaz, 13 Ağustos 2022 tarihinde yayımlanmış olan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle, tuğgenerallik rütbesine terfi edilerek ilk kadın general olmuştur (Bal, 2024). Jandarma’nın 2016 yılında 668 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2803 sayılı Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanunu’nda

yapılan değişiklikler ile Jandarma Genel Komutanlığı İç İşleri Bakanlığına bağlanmıştır. Her ne kadar askeri bir birim olsa da Jandarma, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı değildir (T.C. İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığı, t.y.). Jandarma'nın Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı olmamasından ötürü NATO 2022 raporunda OF-6 ve üstü rütbelerde herhangi bir kadın bulunmamaktadır. 2023 yılında Türkiye'de yapılan Yüksek Askeri Şura ile Türkiye'de ilk kez bir kadın Gökçen Fırat Tuğamiralliğe (OF-6) yükseltilmiştir. Tuğamiral Özlem Yılmaz terfi sonrasında Deniz Kuvvetleri'ne bağlı Savunma Planlama ve Proje Yönetim Başkanlığına atanmıştır. 2024 yılında yapılan askeri şurada ise herhangi bir kadın generalliğe terfi ettirilmemiştir. Çalışmanın yapıldığı 2025 yılı itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti devletine bağlı olarak görevini sürdüren General seviyesinde iki kadın subay bulunmaktadır. Bu durumun 2025 Yüksek Askeri Şurası'nda değişip değişmeyeceği belirsizdir. Daha önce de bahsedildiği gibi Jandarma'nın TSK'ya bağlı olmamasından ötürü Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde yalnızca bir OF-6 düzeyinde subay bulunmaktadır.

Daha önce de bahsedildiği gibi OR-1 ve OR-5 arası, er seviyesindeki askerlerden çavuşa kadar olan aralıkta kadın bulunmaması durumu Türkiye Cumhuriyeti mevzuatına göre askerlik hizmetiyle alakalı yükümlülüklerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan erkekleri kapsamından kaynaklanmaktadır. Yükümlülük esasına bağlı olarak kadın silah altına alınma kapsamının dışında tutulmuştur (Askeralma Kanunu, No. 7179, 2019).

Sonuç

Bu çalışma kapsamında NATO Toplumsal Cinsiyet Perspektifleri Komitesi tarafından yayımlanan yıllık raporlardan elde edilen veriler incelendiğinde, NATO genelinde kadınların silahlı kuvvetlerdeki temsil oranının 1999-2022 yılları arasında istikrarlı bir artış eğiliminde olduğu görülmüştür. 1999'da %7,1 olan kadın oranı, 2022 yılında %12,7'ye yükselmiş, bu durum NATO'nun genel olarak toplumsal cinsiyet dengesini iyileştirme yönünde adımlar attığını göstermektedir.

NATO'ya ve NATO içerisindeki diğer ülkelere kıyasla Türkiye özelinde durum farklıdır. Türkiye'de kadın asker oranı NATO ortalamasının oldukça gerisinde kalmış, 2014-2022 döneminde dalgalı ve genel olarak düşük seviyelerde seyretmiştir. Özellikle 2019 yılında askerlik sistemindeki reformlar sonucu sözleşmeli er ve erbaş alımlarının artması, bu pozisyonların erkeklerle sınırlı tutulması ve dışarıdan erkek subay alımlarının yoğunlaşması sebebiyle, kadın asker oranında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Bu dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki kadın oranının %0,3 seviyesine kadar gerilemesi, TSK içerisindeki kadın temsiliyetinde önemli bir gerilemeye işaret etmektedir. Türkiye'deki kadın askerlerin kuvvetlere göre dağılımına bakıldığında ise Kara Kuvvetleri %51,19 ile en yüksek paya sahiptir. Ancak kuvvetlerin toplam personeli içinde kadın oranının çok düşük kalması (%0,29), kadınların ordudaki temsiliyetinin hâlâ sınırlı olduğunu göstermektedir. Kadın askerler genellikle lojistik ve idari görevlerde yoğunlaşmakta, muharip ve özel birliklerdeki sınırlamalar devam etmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kadın personel oranı açısından NATO içerisindeki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında ciddi anlamda geride kaldığı görülmektedir. NATO içerisinde kadın askerlerin orduya katılımını artırıcı politikaları uygulayan ülkelerin kadın asker oranları yüksekken, Türkiye'nin bu alandaki oranı NATO ortalamasının oldukça gerisindedir. 2016 yılında görülen oransal artış, 15 Temmuz darbe girişimi sonrası FETÖ iltisaklı askerlerin ordudan ihraç edilmesiyle ilişkilendirilebilir. Ancak resmi açıklamaların olmaması, bu konuyla ilgili kesin değerlendirmeler yapmayı zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'de kadınların askeri alandaki temsiliyetini artırmak için politika ve stratejilerin yeniden değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kadınların orduya katılımını artırıcı düzenlemeler yapması ve şeffaf veri paylaşımında bulunması, cinsiyet

eşitliğinin sağlanmasına yönelik önemli adımlar olacaktır. NATO belgelerinden elde edilerek oluşturulan ve çalışmada kullanılan veri setine (Ek 1.) ise çalışmanın ekler bölümünden ulaşabilirsiniz.

Kaynakça

Akal, M. Y., Ateş, B., Cergibozan, R., Kırtıl, M., & Başpınar, A. (2023). Türkiye’de Kadınların Askerlik Yapmalarına Yönelik. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43(2), 223-257.

Akar, H. (2022, Aralık 09). Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar, Bakanlığın 2023 Bütçesinin Görüşüldüğü TBMM Genel Kurulunda Konuştu. Milli Savunma Bakanlığı: <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/9122022-04034#:~:text=15%20Temmuz%202016%20tarihinden%20itibaren,b%C3%BCt%C3%BCn%20h%C3%A2lindedir%20karar%C4%B1%C4%B1kla%20devam%20edilmektedir.adresinden%20alındı>

Armstrong, T. (2005). *Modernism A Cultural History*. Polity Press.

Askeralma Kanunu, No. 7179. (2019). https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/asal/7179_19072022.pdf#:~:text=Kapsam%20MADDE%202,y%C4%B1n%20ocak%20ay%C4%B1n%20birinci%20g%C3%BCnde%20adresinden%20alındı

Aydemir, M. S. (2024). 21. Yüzyılda Savaşın Evrimi: Postmodern Savaşı Anlamak. İnönü Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, H. (2015). Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın. *Current Research in Social Sciences*, 1(3), 84 - 96.

Aziz, A. (2020). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Nobel Yayın.

Bal, Y. S. (2024, Mart 7). Cumhuriyet tarihinin ilk kadın generali Özlem Yılmaz'dan kadınlara çağrı. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/cumhuriyet-tarihinin-ilk-kadin-general-ozlem-yilmazdan-kadinlara-cagri/3157730> adresinden alındı

Barry, C. M. (2013, Nisan 6). *Irish Philosophy. A Regency Era argument for votes for women*: <https://www.irishphilosophy.com/2013/06/04/votes-for-women/#:~:text=The%20Appeal%20has%20been%20called,under%20the%20male%20author%E2%80%99s%20name> adresinden alındı

Bendason, N. (1994). *Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları*. (Ş. Tekeli, Çev.) Ney Bendason: İletişim Yayınları.

Bogdanor, V. (1999). *Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi A|K*. (B. Peker, Dü., B. Peker, E. Yükselci, & L. Keskiner, Çev.) Ankara: Ümit Yayıncılık.

Boyar, E. (2016). *The Public Presence and Political Visibility of Ottoman Women*. E. Boyar, & K. Fleet (Dü) içinde, *Ottoman Women in Public Space*. Leiden: Brill Academic Publishers.

Braddick, M. J. (2000). *State Formation In Early Modern England c. 1550-1700*. Cambridge University Press.

Butler, C. (2013). *Modernizm*. (N. Öрге, Çev.) Dost.

Caine, B. (1978). John Stuart Mill and the English women's movement. *Historical Studies*, 52-67. doi:10.1080/10314617808595576

CNN Türk. (2018, Aralık 11). Hava Harp Okulu'na kadın öğrenci yasağı kalkıyor. CNN Türk: <https://www.cnnturk.com/turkiye/hava-harp-okuluna-kadin-ogrenci-yasagi-kalkiyor-592444> adresinden alındı

Creswell, J. W. (2017). Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları. (S. B. Demir, Çev.) Ankara: Eğiten Kitap.

Dalaman, Z. B. (2022). TÜRKİYE'DE ULUS DEVLET İNŞA SÜRECİNDE (1923- 1950) KADIN ASKER VE ASKER ANNESİ TARTIŞMALARI. *Belgi Dergisi*(23), 47-71. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgi/issue/68129/1020536#:~:text=%C4%B0kinci%20D%C3%BCnya%20Sava%C5%9F%C4%B1'n%C4%B1n%20do%C4%9Furdu%C4%9Fu,cepheye%20%C3%A7a%C4%9F%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1%20s%C3%B6z%20konusu%20olmu%C5%9Ftur.> adresinden alındı

Duddy, T. (2002). *A History of Irish Thought*. Routledge.

Erdoğan, A. T. (2022, Mart 6). Nene Hatun bilmecesi! Serbestiyet: <https://serbestiyet.com/yazarlar/nene-hatun-bilmecesi-86388/> adresinden alındı

Fawcett, M. G. (1884). *The Women's Suffrage Movement*. T. Stanton (Dü.) içinde, *The Woman Question in Europe*. GP Putnam & Sons.

Göztepe, E. (1996). Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 45(1).

Guinness. (t.y.). First female combat pilot. Guinness World Records: <https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/first-female-combat-pilot> adresinden alındı

Güler, A. (t.y.). Vatan Analarımız Milli Mücadele'de Mücahit Türk Kadınları. MHP KAÇEP Başkanlığı: <https://mhpkacep.org/index.php?sayfa=icerik&icerik=820> adresinden alındı

Hürkan, S. (2016). *Türkiye'nin İlk Kadın Subayları*. Sinemis .

ICW. (t.y.). *History*. International Council of Women: <https://www.icw-cif.com/history/> adresinden alındı

İçli, T. (1992). Atatürk ve Türk Kadını. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 9(25), 67-72.

Kaldor, M. (2023). *Yeni ve Eski Savaşlar: Küresel Çağda Örgütlü Şiddet*. Ankara: Fol Kitap.

Karakışla, Y. S. (2015). *Osmanlı Ordusunda Kadın Askerler Birinci Kadın İşçi Taburu (1917-1919)*. Akıl Fikir Yayınları.

Korkmaz, E. (2022). Türk Ordusunda Kadının Yeri: Tarihi Perspektiften Bir Değerlendirme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18(43), 655-682. doi:10.17752/guvenlikstrj.1113943

Lowen, M. (2016, Temmuz 29). Turkey failed coup: Who are the Gulenists? BBC: <https://www.bbc.com/news/world-europe-36920535> adresinden alındı

Metinsoy, E. M. (2017). *Ottoman Women during World War I Everyday Experiences, Politics, and Conflict*. Cambridge University Press.

Michel, A. (1991). *Feminizm*. İletişim Yayınları.

Mill, J. (1825). *Essays on 1. Government. 2. Jurisprudence. 3. Liberty of the Press. 4. Prisons and Prison Discipline. 5. Colonies. 6. Law of Nations. 7. Education*. Reprinted from the Supplement to the Encyclopaedia Britannica. J. Innes.

NATO. (2015). Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations to the NATO Committee on Gender Perspectives 2015. NATO.

NATO. (2016). Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations to the NATO Committee on Gender Perspectives 2016. NATO.

NATO. (2017). Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations to the NATO Committee on Gender Perspectives. NATO.

NATO. (2020). Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations 2020.

NATO. (2022). Summary of The National Reports of NATO Member and Partner Nations 2022. Brussels: NATO Committee on Gender Perspectives.

NATO. (2025, Ocak 27). Gender Perspectives in the Armed Forces – Summary of the National Reports. NATO: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132342.htm?selectedLocale=en adresinden alındı

NATO Headquarters Translation Service. (t.y.). NATO English Style Guide. NATO.

Okur, Y. (2019, Aralık 27). Türk kadınının kahramanlık simgesi: Nene Hatun. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/portre/turk-kadininin-kahramanlik-simgesi-nene-hatun/1484194> adresinden alındı

Sarısamam, S. (1997). Birinci Ordu Birinci Kadın İşçi Taburu. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 8(39), 695-723.

Sottosanti, K. (2024, Eylül 14). A Vindication of the Rights of Woman. Britannica: <https://www.britannica.com/topic/A-Vindication-of-the-Rights-of-Woman> adresinden alındı

T.C. İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığı. (t.y.). Tarihçe. Jandarma Genel Komutanlığı:

<https://www.jandarma.gov.tr/tarihce#:~:text=2016%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20668%20say%C4%B1%C4%B1%20Kanun,ve%20Sahil%20G%C3%BCvenlik%20Akademisi%20kurulmu%C5%9Ftur.> adresinden alındı

Tanilli, S. (1994). Yüzyılların Gerçeği Ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş: İlk Çağ (Cilt I). Cem Yayınevi.

Thompson, W. (1983). Appeal of one half the human race, women : against the pretensions of the other half, men, to retain them in political, and thence in civil and domestic, slavery. Londra: Virago Press Ltd.

Wollstonecraft, M. (2012). Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi. (D. Hakyemez, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yiğit, Ö. Ü. (2024, Eylül 01). TSK tarihinde bir ilk: Kara, Hava ve Deniz Harp okullarını kız öğrenciler birincilikle bitirdi. NTV: https://www.ntv.com.tr/turkiye/tsk-tarihinde-bir-ilk-kara-hava-ve-deniz-harp-okullarini-kiz-ogrenciler-birincilikle-bitirdi,QHTZxUKYU0W9xkf_SeN3pg# adresinden alındı

Ekler

Ek 1. NATO'da ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Yıllara Göre Kadın İstihdamı Oranı Üzerine Bir İnceleme Veri Seti (Aydemir & Akyol, 2025) Google drive link: <https://drive.google.com/drive/folders/19w0wMCUNyXWJslTmYEUjG-ngLEIJxKnt?usp=sharing>

Ek 2. NATO'da ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Yıllara Göre Kadın İstihdamı Oranı Üzerine Bir İnceleme Veri Seti (Aydemir & Akyol, 2025) Google drive QR kod:

**CUMHURİYET SENATOSUNDA KADIN SENATÖRLER VE SENATO
FAALİYETLERİ**
WOMEN SENATORS AND SENATE ACTIVITIES IN THE REPUBLIC SENATE

Ali ÇAKIRBAŞ¹

**¹Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,
ORCID 0000-0002-2217-5392**

Özet

Kadınlar dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Dünya siyasetinde kadınların temsil edilme oranı tarihin hiçbir döneminde aynı oranda olmamıştır. Bu durum güncel siyasetin en önemli sorunlarından biridir. Tarihi süreç içerisinde kadınların siyasette yer alma oranları toplumdan topluma farklılık gösterse de giderek artmaktadır. Kadınların son çeyrek asırda gerek ulusal parlamentolarda gerekse bürokrasi içerisinde istihdamı artmış olsa da oransal olarak düşük düzeylerde seyretmekte ve kendilerine yeterince yer bulamamaktadır.

Osmanlı sonrası Türk siyasi hayatında çift meclisli sistem 1961-1980 yılları arasında uygulanmış ve Osmanlıdaki Ayan Meclisi benzeri Cumhuriyet Senatosu kurulmuştur. Senatonun görevi siyasi açıdan hükümetin çalışmalarını denetleyerek bir denge kurmak ve toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlamak şeklinde belirlenmiştir. Cumhuriyet Senatosu Milli Birlik Komitesi üyeleri, eski cumhurbaşkanları, Cumhurbaşkanı tarafından seçilen üyeler ve seçim ile gelen üyelerden oluşmuştur. 1961-1980 arası 498 senatör seçilmiş, bunlardan 4 tanesi hiç göreve başlamamıştır. Cumhuriyet Senatosundaki toplam 498 senatörün sadece % 2,01'i yani 10 tanesi kadın senatördür. Bunlardan 4 tanesi (Bahriye Üçok, Nimet Zerrin Tüzün, Nermin Abadan Unat, Adile Ayda) Cumhurbaşkanı tarafından seçilen kontenjan senatörüdür. Nazire Özel Şahingiray ve Hatice Mualla Akarca Adalet partisinden Fatma Hikmet İşmen Türkiye İşçi Partisi, Emine Mebrure Aksoley, Solmaz Belül ve Aysel Baykal Cumhuriyet Halk Partisi'nden seçim yoluyla senatör olmuşlardır.

Cumhuriyet Senatosunda görev yapan kadın senatörlerin çoğunluğu aktif olarak uzmanlık alanlarına göre çalışmalara katılmıştır. Gündemdeki konulara göre önerge vermek, teklif vermek ya da konu hakkında söz alarak konuşma yapmak suretiyle senato çalışmalarına katkı sağlamışlardır. Türk siyasi hayatının anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlayan çalışma, Cumhuriyet Senatosunda görev yapan kadın senatörlerin biyografileri ve senato çalışmalarına katkıları ile sınırlandırılmıştır. Bu çerçevede kadın senatörlerin biyografileri ile görev yaptığı yıllarda Cumhuriyet Senatosunda verdikleri kanun teklifleri, önergeler ve yaptıkları konuşmalar ele alınacaktır. Çalışmada Cumhurbaşkanlığı Arşivler Dairesi Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Cumhuriyet Senatosu Zabıt Tutanakları, süreli yayımlar ve diğer tetkik eserlerden yararlanılacaktır.

Anahtar kelimeler: Cumhuriyet Senatosu, Kadın Senatörler, Bahriye Üçok, Fatma Hikmet İşmen

Abstract

Women constitute nearly half of the world's population. The representation rate of women in world politics has never been the same in any period of history. This situation is one of the most important problems of current politics. Although the rate of women's participation in politics has varied from society to society throughout history, it is gradually increasing. Although the employment of women in both national parliaments and bureaucracy has increased in the last quarter century, it is at low levels in proportion and cannot find enough space for themselves.

In post-Ottoman Turkish political life, the bicameral system was implemented between 1961 and 1980, and the Senate of the Republic, similar to the Assembly of Notables in the Ottoman Empire, was established. The Senate's duty was determined as overseeing the government's work from a political perspective, establishing a balance, and contributing to the solution of social problems. The Senate of the Republic was composed of members of the National Unity Committee, former presidents, members elected by the President, and members elected through elections. 498 senators were elected between 1961 and 1980, 4 of whom never took office. Only 2.01%, or 10, of the total 498 senators in the Senate of the Republic were women. 4 of these (Bahriye Üçok, Nimet Zerrin Tüzün, Nermin Abadan Unat, Adile Ayda) were quota senators elected by the President. Nazire Özel Şahingiray and Hatice Mualla Akarca became senators through elections from the Justice Party, Fatma Hikmet İşmen from the Turkish Workers' Party, Emine Mevrure Aksoley, Solmaz Behlül and Aysel Baykal from the Republican People's Party.

The majority of women senators serving in the Senate of the Republic actively participated in the work according to their areas of expertise. They contributed to the work of the Senate by making proposals, making proposals or taking the floor and making speeches on the issues on the agenda. The study, which aims to contribute to the understanding of Turkish political life, is limited to the biographies of women senators serving in the Senate of the Republic and their contributions to the work of the Senate. In this context, the biographies of women senators and the bills, motions and speeches they gave in the Senate of the Republic during their years of service will be discussed. The study will utilize the Presidency of the Archives Department of the Republic Archive, the Archive of the Grand National Assembly of Turkey, the Minutes of the Senate of the Republic, periodicals and other research works.

Keywords: Senate of the Republic, Women Senators, Bahriye Üçok, Fatma Hikmet İşmen

AFET YÖNETİM STRATEJİLERİNDE KADIN
WOMEN IN DISASTER MANAGEMENT STRATEGIES

Gamze DOĞDU YÜCETÜRK¹, Seda Nur ALKAN²

**¹Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Çevre Mühendisliği,
0000-0002-0278-8503**

**² Öğr. Gör. Dr. (Yarı zamanlı), İstanbul Medipol Üniversitesi, Mimarlık,
0000-0002-3482-5348**

Özet

Çok boyutlu ve disiplinler arası süreçleri kapsayan afet yönetimi; afet öncesi hazırlık, afet anı müdahale ve afet sonrası iyileştirme faaliyetleridir. Afet yönetim süreçlerinde, afetlere karşı daha dirençli ve bilinçli toplumlar oluşturmak için kadınlar, kritik öneme sahiptir. Afet durumlarında hem aile içinde hem de toplumda kilit roller üstlenen kadınlar; aynı zamanda afetlerden orantısız bir şekilde etkilenmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, afet yönetimi ve afet yönetim stratejilerinin geliştirilmesinde kadınların aktif ve etkili katılımını teşvik eden stratejilerin hayata geçirilmesi elzemdir.

Bu çalışma kapsamında; Avusturalya, Bangladeş, Hindistan, Japonya ve Nepal'deki afet yönetim stratejileri ve bu stratejilerde kadının rolleri incelenmiştir. Avusturalya'da orman yangınları kritik olması nedeniyle doğal afet yönetim stratejileri bu konuda yoğunlaştığı görülmüştür. Bu kapsamda Avustralya, "Kara Cumartesi Orman Yangınları (2009)" üzerine yapılan araştırmada afet sonrası durumlarda aile içi şiddete daha fazla odaklanması gerekliliğine varılmıştır. "Ulusal Afet Riskini Azaltma Çerçevesi (2018)" ile Avusturalya'da kadınların afete müdahale ve iyileştirmedeki rolü kabul etmiştir. Bangladeş'te sel ve siklon risklerinin görülmesi nedeniyle afet stratejilerinde bu konulara ağırlık verildiği gözlemlenmiştir. Bu durum göz önünde bulundurularak, kadın merkezli afet müdahalesi ve siklon sığınaklarına ilişkin önlemler alınmıştır. Bangladeş'te "Ulusal Afet Yönetimi Planı (2021-2025)", kadınlar ve kız çocuklarının sel ve siklona maruz kaldıklarında artan risklerle karşı karşıya olduğunu kabul ederek toplumsal cinsiyete özgü önlemleri afet yönetim stratejilerine dahil etmektedir. Yanı sıra; "Siklon Hazırlık Programı (CPP)", kadınların ayrılmış alanları ve sanitasyon tesisleri olan siklon barınaklarına erişebilmelerini sağlamaktadır. Ek olarak, acil durum müdahalesinde kadınlara yönelik verilen özel eğitim, kadınları ilk müdahale ekipleri olarak güçlendirmektedir. Hindistan'da "Afet Yönetimi Ulusal Politikası (2009)" afetlerin toplumsal cinsiyete dayalı etkisini kabul etmektedir. 2004'te meydana gelen Hint Okyanusu Tsunamisi'nden sonra, afetlerden etkilenen dul kadınların arazi miras haklarını güvence altına almaya yönelik politikalar ele alınmıştır. Kadınların "Kendi Kendine Yardım Grupları (SHG'ler)" afet kurtarma programlarının önemli unsurlarındandır. Japonya'da 2011'de Büyük Doğu Japonya Depremi'nden sonra temel afet yönetim planı, toplumsal cinsiyet perspektiflerini dikkate alacak şekilde düzenlenmiştir. "Sendai Afet Riskinin Azaltılması Çerçevesi (2015-2030)", toplumsal cinsiyete duyarlı afet riskinin azaltılmasını vurgulamıştır. Nepal'de "Afet Riskini Azaltma Ulusal Stratejik Planı (2018-2030)", 2015 depreminden sonra kadınların öncü olduğu yeniden inşa çalışmalarını kapsamaktadır. "Yerel Uyum Eylem Planları (LAPA)", toplumsal cinsiyet temelli duyarlılık değerlendirmelerini kapsamaktadır. İncelenen örnekler ışığında, toplumların afete karşı direncinin artırılması ve bilinçlendirilmesinde kadın

liderliğindeki yerel yönetimlerin, oluşturulan dayanışma ağlarının ve benimsenen afet politikalarının etkili olduğu görülmüştür. Buna göre, Türkiye'deki afet yönetim planına toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetim stratejileri önerilerinde bulunulacaktır. Bu sayede, Türkiye'de afetlerde dezavantajlı olan kadınlar için afet direncinin güçlendirilmesine yönelik afet stratejilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Afet yönetim stratejileri, kadın odaklı afet yönetimi, afete karşı dayanıklılık, kadın, Türkiye

Abstract

Disaster management covers multidimensional and interdisciplinary processes, including pre-disaster preparation, disaster response, and post-disaster recovery activities. In disaster management processes, women are critical to creating more resilient and conscious societies against disasters. Women, who assume key roles both in the family and in society, are also disproportionately affected by disasters. Considering this situation, it is essential to implement strategies that encourage women's active and effective participation in disaster management and the development of disaster management strategies.

Within the scope of this study, disaster management strategies in Australia, Bangladesh, India, Japan, and Nepal, as well as the roles of women in these strategies, are analyzed. Since forest fires are critical in Australia, natural disaster management strategies are concentrated on this issue. In this context, in the research conducted on "Black Saturday Bushfires (2009)" in Australia, it was concluded that there is a need to focus more on domestic violence in post-disaster situations. With the "National Disaster Risk Reduction Framework (2018)", the role of women in disaster response and recovery was recognized in Australia. In Bangladesh, due to the flood and cyclone risks, it has been observed that these issues are emphasized in disaster strategies. Considering this situation, measures have been taken for women-centered disaster response and cyclone shelters. In Bangladesh, the "National Disaster Management Plan (2021-2025)" recognizes that women and girls face increased risks when exposed to floods and cyclones and includes gender-specific measures in disaster management strategies. In addition, the "Cyclone Preparedness Program (CPP)" ensures that women have access to cyclone shelters with dedicated spaces and sanitation facilities. In addition, specialized training for women in emergency response empowers women as first responders. In India, the "National Policy on Disaster Management (2009)" recognizes the gendered impact of disasters. After the Indian Ocean Tsunami in 2004, policies to secure land inheritance rights for widows affected by disasters were addressed. Women's "Self-Help Groups (SHGs)" are essential elements of disaster recovery programs. In Japan, after the Great East Japan Earthquake in 2011, the basic disaster management plan was revised to take gender perspectives into account. The "Sendai Framework for Disaster Risk Reduction (2015-2030)" emphasized gender-sensitive disaster risk reduction. In Nepal, the "National Strategic Plan for Disaster Risk Reduction (2018-2030)" covers women-led reconstruction efforts after the 2015 earthquake. "Local Adaptation Plans of Action (LAPA)" include gender-based sensitivity assessments. In light of the examples analyzed, it has been observed that women-led local governments, solidarity networks, and adopted disaster policies are effective in increasing the resilience of communities against disasters and raising awareness. Accordingly, gender-sensitive disaster management strategies will be proposed for the disaster management plan in Türkiye. In this way, it is aimed to develop disaster strategies to strengthen disaster resilience for women who are disadvantaged in disasters in Türkiye.

Keywords: Disaster management strategies, women-oriented disaster management, disaster resilience, women, Türkiye

KADINLARDA MADDE KULLANIMININ ÖNLENMESİ VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ

Serkan NACA¹

¹Öğrenci, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Davranış Bilimleri Anabilim Dalı, 0009-0008-9464-2747

Özet

Kadınlarda madde kullanımı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve sosyoekonomik faktörlerin etkisiyle erkeklere kıyasla farklı bir dinamik üzerine gelişmektedir. Madde kullanımı, genellikle bireylerin psikolojik, biyolojik ve toplumsal yapılarıyla ilişkilidir ve bu bağlamda kadınların madde kullanımının sebepleri de diğer cinsiyetlerden farklılık göstermektedir. Kadınlar arasında madde kullanımı, sıklıkla depresyon, anksiyete, aile içi şiddet, travmatik deneyimler ve düşük benlik saygısı gibi psikolojik sorunlarla ilişkilidir. Ayrıca, kadının toplumsal cinsiyet rolü ve aile içindeki sorumlulukları da madde kullanımına eğilimi artıran faktörler arasında yer alır.

Kadınlar, madde kullanımına daha geç başlamakla birlikte, bu süreç hızla ilerleyebilir ve bağımlılığa dönüşebilir. Kadınların madde kullanımı, vücut yapıları ve biyolojik farklılıklar nedeniyle erkeklere oranla daha hızlı bir şekilde fiziksel sağlık sorunlarına yol açabilmektedir. Kadınların madde kullanımı, genellikle stresle başa çıkmak amacıyla kullanılan bir yöntem olmuştur ve bu, kadının çevresel faktörlerden etkilenerek madde kullanımına yönelmesine neden olabilir. Bununla birlikte, kadınların toplumsal cinsiyet normları gereği daha fazla damgalanma riskiyle karşılaşmaları, tedavi sürecine başlama konusunda gecikmelere yol açabilir. Madde kullanımı, kadınların psikolojik durumunu kötüleştirirken, aynı zamanda aile içindeki rollerini de olumsuz etkiler. Aile içi şiddet, boşanma, çocuk bakımı gibi konular, kadınların madde kullanımına eğilimlerini artırabilir.

Kadınlarda madde kullanımını önlemek için, toplumsal farkındalık yaratılması gerekmektedir. Kadınların madde kullanımına yatkınlıklarını artıran psikolojik, sosyal ve çevresel faktörler analiz edilerek, bu faktörlerin ortadan kaldırılmasına yönelik stratejiler geliştirilmelidir. Ayrıca, kadına yönelik özel tedavi programları, kadınların yaşadığı toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve ailevi sorumlulukları göz önünde bulundurmalıdır. Kadınların bağımlılıklarını gizlemeye çalışmalarının önüne geçebilmek için, kadınlara yönelik psikolojik ve sosyal destek sağlayan terapi yöntemlerinin önemi büyüktür. Kadınların tedavi sürecinde karşılaştıkları zorlukların aşılabilmesi için, kadınların yaşadığı travmatik deneyimler, şiddet, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik sorunlarla başa çıkmaları için özel terapötik müdahaleler ve destekler sağlanmalıdır. Ayrıca, bu tedavi programları, kadınların bağımlılık sorunlarıyla başa çıkarken karşılaştıkları zorlukları anlamalı ve onlara uygun tedavi süreçleri sunmalıdır.

Sonuç olarak, kadınlarda madde kullanımı, biyolojik ve psikolojik faktörlerin yanı sıra toplumsal etmenlerden de büyük ölçüde etkilenmektedir. Kadınların madde kullanımını önlemek ve tedavi sürecinde başarılı olmak için, bu faktörlerin göz önünde bulundurulmasıyla özel tedavi yaklaşımları geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, madde kullanımının önlenmesine yönelik eğitim, toplumsal farkındalık ve destekleyici sosyal ağlar kadınların bu sorunu aşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, kadınlarda madde kullanımının toplumsal ve psikolojik bağlamda nasıl şekillendiği, kadınların madde kullanımına yönelik risk

faktörleri ve bu kullanımı azaltmaya yönelik önerilen tedavi yöntemleri derlenerek sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Bağımlılık, depresyon, kadın, madde kullanımı, tedavi yöntemleri

Abstract

Substance use in women develops on a different dynamic compared to men due to the influence of gender inequalities and socioeconomic factors. Substance use is generally related to the psychological, biological and social structures of individuals, and in this context, the reasons for women's substance use differ from other genders. Substance use among women is often associated with psychological problems such as depression, anxiety, domestic violence, traumatic experiences and low self-esteem. In addition, women's gender roles and responsibilities within the family are among the factors that increase the tendency to substance use.

Although women start using substances later, this process can progress rapidly and turn into addiction. Women's substance use can lead to physical health problems more quickly than men due to their body structure and biological differences. Women's substance use has generally been a method used to cope with stress, and this can cause women to turn to substance use under the influence of environmental factors. However, the fact that women face a greater risk of stigmatization due to gender norms can lead to delays in starting the treatment process. While substance use worsens women's psychological state, it also negatively affects their roles within the family. Issues such as domestic violence, divorce, and childcare may increase women's tendency to use substances.

In order to prevent substance use in women, social awareness must be created. Psychological, social, and environmental factors that increase women's tendency to use substances must be analyzed and strategies must be developed to eliminate these factors. In addition, special treatment programs for women must take into account the gender inequalities and family responsibilities experienced by women. In order to prevent women from trying to hide their addiction, therapy methods that provide psychological and social support for women are of great importance. In order to overcome the difficulties women encounter during the treatment process, special therapeutic interventions and support must be provided for women to cope with psychological problems such as traumatic experiences, violence, depression, and anxiety. In addition, these treatment programs must understand the difficulties women encounter while coping with addiction problems and provide them with appropriate treatment processes.

In conclusion, substance use in women is greatly affected by social factors as well as biological and psychological factors. In order to prevent women's substance use and to be successful in the treatment process, special treatment approaches must be developed by taking these factors into consideration. In addition, education, social awareness and supportive social networks for the prevention of substance use play an important role in helping women overcome this problem. In this study, how substance use in women is shaped in a social and psychological context, risk factors for women's substance use and recommended treatment methods to reduce this use are compiled and presented.

Keywords: Addiction, depression, women, substance use, treatment methods

1. GİRİŞ

Madde bağımlılığı, günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde önemli bir halk sağlığı sorunu olarak öne çıkmaktadır. Madde kullanımı, bireylerin fiziksel sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceği gibi, psikolojik ve sosyal sağlıklarını da derinden etkileyebilir. Madde

bağımlılığı sadece bireyleri değil, aileleri ve toplumu da olumsuz şekilde etkileyen karmaşık bir sorundur. Bu sorun, birçok biyolojik, psikolojik ve sosyo-ekonomik faktörün etkileşimiyle ortaya çıkar ve tedavi süreçlerinde de bu faktörlerin dikkate alınması gerekir. Madde kullanımının zararları, bireylerin işlevselliğini kaybetmesi, aile içi ilişkilerin bozulması, ekonomik yıkım ve toplumsal dışlanma gibi geniş bir yelpazede kendini gösterir (Hser & Anglin, 1992). Madde kullanımının toplumda giderek artan bir sorun haline gelmesi, bu alandaki bilimsel çalışmalara olan ihtiyacı daha da arttırmıştır. Bu alandaki literatürde çoğunlukla erkekler üzerinde yapılan çalışmalar yer alırken, kadınların madde kullanımı ve bağımlılığı, erkeklere göre daha az ele alınan bir konu olmuştur. Ancak son yıllarda yapılan araştırmalar, kadınlarda madde kullanımının giderek arttığını ve bunun ciddi sağlık sorunlarına yol açtığını ortaya koymuştur. Kadınların madde kullanımı, biyolojik farklılıklar, psikolojik etkenler ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi birçok farklı faktör tarafından şekillendirilmektedir (Tuchman, 2010). Kadınların, toplumsal beklentiler ve rol yükleri nedeniyle madde kullanımı konusunda erkeklerden farklı bir deneyim yaşadıkları görülmektedir.

Kadınların madde kullanımına başlama sebepleri, çoğu zaman erkeklerden farklılık göstermektedir. Kadınlar, aile içindeki rol beklentileri, toplumsal baskılar, cinsiyet temelli şiddet ve psikolojik stres gibi faktörlerle daha fazla karşılaşmaktadır. Bu durum, kadınların madde kullanımını başlıca başa çıkma mekanizmaları olarak kullanmalarına neden olabilir. Ayrıca, kadınların madde bağımlılığına yönelik daha fazla damgalama ve dışlanma ile karşı karşıya kalması, tedavi süreçlerinin zorlaşmasına yol açmaktadır. Kadınlar, genellikle aile içindeki sorumlulukları ve toplumsal rollerinin baskısı altında daha fazla duygusal ve psikolojik zorluk yaşamakta ve bu zorluklarla baş edebilmek için madde kullanımına yönelmektedir (Nolen-Hoeksema & Hilt, 2009).

Kadınlarda madde kullanımı, erkeklerden farklı olarak biyolojik ve hormonal faktörlerden de etkilenmektedir. Kadınların vücut yapıları erkeklerden farklıdır; kadınlar daha fazla yağ dokusuna sahip olup, bu da maddelerin etkilerini farklı bir şekilde hissetmelerine yol açabilir. Ayrıca, kadınların hormon düzeyleri, ruh halindeki değişikliklere ve duygusal zorluklara daha duyarlı olmalarına neden olabilir. Örneğin, adet dönemi, gebelik ve menopoz gibi dönemlerde hormon düzeylerinin değişmesi, kadınların madde kullanımına daha yatkın hale gelmelerine yol açabilir (Brière, 2015). Kadınlar, biyolojik farklılıkları nedeniyle maddeleri daha hızlı ve güçlü bir şekilde hissedebilirler, bu da onların bağımlılık riskini artırabilir. Kadınların madde kullanımına yönelik yaşadıkları zorluklar sadece biyolojik değil, aynı zamanda psikolojik ve toplumsal etkenlerden de kaynaklanmaktadır. Kadınlar, özellikle aile içindeki şiddet, psikolojik travmalar, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve ekonomik zorluklarla mücadele ederken, madde kullanımı bu stres faktörleriyle başa çıkmanın geçici bir yolu olabilir. Kadınların toplumsal rollerine dair daha katı normlar ve beklentiler, onları daha fazla suçluluk ve utanç duygusuna itebilir, bu da madde kullanımına yönelme olasılıklarını artırabilir. Aile içindeki şiddet, kadınların yaşadığı en önemli toplumsal baskılardan birisidir.

Kadınların şiddet gördüğü durumlar, psikolojik olarak yıpranmalarına neden olabilir ve bu durum, madde kullanımını bir kaçış yolu olarak görmelerine yol açabilir (Amaro & Futterman, 1995). Toplumsal olarak, kadınlar maddeleri daha az kullanmaya eğilimli olarak görülse de, bu gerçek kadınların madde bağımlılığının daha gizli ve az görünür olmasına yol açmaktadır. Kadınlar, madde bağımlılığı konusunda toplumda genellikle daha fazla damgalanır ve dışlanır. Bu damgalama, kadınların tedavi sürecine başlama konusunda tereddüt etmelerine, yardım almak konusunda zorluk yaşamalarına ve tedaviye karşı direnç göstermelerine yol açabilir. Kadınlar, toplumsal cinsiyet normları gereği daha fazla duygusal destek ve psikolojik yardıma ihtiyaç duyabilirler. Ancak, bu desteklere erişimde karşılaştıkları engeller, tedavi süreçlerini daha da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, kadınların madde kullanımına dair tedavi

programlarının, toplumsal cinsiyet rollerini ve kadınların özel ihtiyaçlarını dikkate alacak şekilde tasarlanması önemlidir. Tedavi süreçlerinde, kadınların yaşadığı toplumsal ve psikolojik travmaların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Hansen et al., 2019).

Bu bağlamda, kadınlarda madde kullanımının önlenmesi ve tedavi edilmesi için toplumsal farkındalık artırılmalı, kadınların madde kullanımına dair yaşadıkları sorunlara dair bilgi ve farkındalık geliştirilmelidir. Aynı zamanda, tedavi sürecine katılımı teşvik etmek için kadınlara yönelik destekleyici çevreler oluşturulmalı, toplumsal stigma ve dışlanma engellenmelidir. Kadınların madde bağımlılığına dair deneyimleri, çoğu zaman daha az görünür olduğu için, bu sorunun önlenmesi ve tedavi edilmesi için daha özel stratejiler geliştirilmelidir. Kadınların tedavi süreçlerinde başarılı olabilmesi için, toplumsal ve psikolojik desteğin yanı sıra, biyolojik faktörlerin de göz önünde bulundurulması önemlidir.

Araştırmanın amacı, kadınlarda madde kullanımının nedenlerini, etkilerini ve tedavi yöntemlerini incelemektir. Çalışma, kadınların madde kullanımına yol açan biyolojik, psikolojik ve sosyo-kültürel faktörleri analiz ederek, bu faktörlerin tedavi süreçlerine nasıl yansıdığını ve kadınlara özel tedavi yaklaşımlarının önemini vurgulamayı hedeflemektedir. Ayrıca, kadınların madde kullanımı konusunda karşılaştıkları zorlukları ve bu sorunun toplumsal cinsiyet temelli farklılıklarını daha iyi anlamak, etkili önleme ve tedavi stratejilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

1.1. Kuramsal Çerçeve

Kadınlarda madde kullanımı ve bağımlılığı, biyolojik, psikolojik ve sosyo-kültürel birçok faktörün etkileşimi ile şekillenmektedir. Biyolojik faktörler, kadınların erkeklere kıyasla daha fazla yağ dokusuna sahip olmaları ve hormon seviyelerinin değişkenliği gibi özelliklerle madde kullanımının etkilerini farklı bir biçimde deneyimlemelerine yol açmaktadır. Kadınların vücut yapılarındaki farklılıklar, özellikle alkol ve uyuşturucu maddelerin etkilerini daha hızlı ve güçlü hissetmelerine neden olabilir (Brière, 2015).

Psikolojik faktörler, kadınların madde kullanımına yönelmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Kadınlar, genellikle daha fazla psikolojik baskıya maruz kalmakta ve ruhsal sorunlar ile başa çıkmak için madde kullanımı bir başa çıkma mekanizması olarak devreye girmektedir. Depresyon, anksiyete bozuklukları ve travmalar gibi psikolojik sorunlar, kadınlarda madde kullanımını artıran başlıca etkenler arasında yer almaktadır (Nolen-Hoeksema & Hilt, 2009).

Sosyo-kültürel faktörler de kadınların madde kullanımına yönelebilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Toplumda kadınlar genellikle bakım veren, annelik ve ev hanımlığı gibi rollerle tanımlanmaktadır. Bu toplumsal rollerin getirdiği sorumluluklar, kadınları stresli bir duruma sokarak madde kullanımına yatkınlık oluşturabilir. Aynı zamanda, kadınlar cinsiyet temelli ayrımcılık, aile içi şiddet ve diğer toplumsal baskılara maruz kalabilirler. Bu da, madde kullanımı için bir kaçış yolu olarak kabul edilebilir (Tuchman, 2010).

3. YÖNTEM

Bu araştırma, kadınlarda madde kullanımının önlenmesi ve tedavi yöntemleri konusunda sistematik bir derleme yöntemi kullanarak gerçekleştirilmiştir. Sistematik derleme, belirli bir konu hakkında daha önce yapılmış olan çalışmaları kapsamlı bir şekilde inceleyerek genel bir bakış açısı sunmayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Bu derleme, kadınların madde kullanımına ilişkin literatürde yer alan akademik çalışmaların derlenmesi, karşılaştırılması ve analiz edilmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde, kadınların madde kullanımına

dair yapılan çalışmaların niteliksel ve niceliksel bulguları incelenmiş, tedavi yöntemleri, sosyo-kültürel etkiler ve kadınların madde kullanımına dair karşılaştıkları zorluklar ele alınmıştır.

3.1. Veri Toplama Yöntemi

Veri toplama sürecinde, kadınların madde kullanımı ve tedavi süreçlerine dair daha önce yayımlanmış olan akademik makaleler, kitaplar, raporlar ve diğer kaynaklar taranmıştır. Veritabanları arasında PubMed, Scopus, PsycINFO, Google Scholar ve YÖK Tez Merkezi gibi akademik kaynaklar kullanılmıştır. Bu veritabanlarında "kadınlar madde kullanımı", "madde bağımlılığı tedavi yöntemleri", "kadınlarda madde kullanımının psikolojik etkileri", "kadın bağımlılığı ve toplumsal cinsiyet" gibi anahtar kelimeler ile aramalar yapılmıştır. Ayrıca, derlemede yer alan çalışmaların 2010 ve sonrasındaki dönemi kapsamı sağlanmış, yalnızca hakemli dergilerde yayımlanmış, güvenilir kaynaklardan elde edilen veriler kullanılmıştır.

3.2. Kriterler ve Seçim

Sistemik derlemede yalnızca kadınlarla ilgili yapılan araştırmalar seçilmiş ve diğer demografik gruplara ilişkin bulgular hariç tutulmuştur. Kadınların madde kullanımına dair yapılan çalışmalar, tedavi yöntemleri, risk faktörleri, sosyo-kültürel etkiler, toplumsal damgalama, tedaviye erişim gibi konuları kapsayan çalışmalar arasından seçilmiştir. Çalışmaların dilinde herhangi bir kısıtlama yapılmamış, ancak Türkçe ve İngilizce dillerinde yayımlanan akademik kaynaklar tercih edilmiştir. Elde edilen veriler, belirli bir kalite standardına göre değerlendirilmiş ve yalnızca yüksek güvenilirlikteki çalışmalar dâhil edilmiştir.

4. BULGULAR

Bu sistemik derleme, kadınlarda madde kullanımının nedenlerini, etkilerini ve tedavi süreçlerini inceleyen bir dizi önemli bulguya ulaşmıştır. Elde edilen bulgular genel olarak kadınların madde kullanımına başlama sebepleri, bu kullanımın psikolojik ve sosyo-kültürel etkileri ve tedavi sürecindeki karşılaştıkları zorlukları kapsamaktadır.

4.1. Kadınların Madde Kullanımına Başlama Nedenleri

Kadınların madde kullanmaya başlama sebepleri, genellikle psikolojik sorunlar ve stresle başa çıkma ihtiyacı ile ilişkilidir. Kadınlar, ruhsal sağlık sorunları, depresyon, anksiyete ve travmalar ile başa çıkmak için madde kullanımına yönelmişlerdir. Özellikle aile içindeki şiddet, ekonomik zorluklar ve toplumsal cinsiyet normlarının yarattığı baskılar, kadınların madde kullanımını artıran etkenler arasında yer almaktadır. Kadınların madde kullanma sebeplerinin erkeklerden farklı olarak duygusal ve toplumsal baskılarla daha fazla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Amaro & Futterman, 1995; Nolen-Hoeksema & Hilt, 2009).

4.2. Kadınların Madde Kullanımının Psikolojik ve Sosyo-Kültürel Etkileri

Kadınlar, madde kullanımının başlangıcında rahatlama ve stresle başa çıkma amacını taşıırken, uzun vadede depresyon, kaygı bozuklukları ve düşük özsaygı gibi psikolojik sorunlar yaşamaktadır. Ayrıca, kadınlar, toplumda madde bağımlılığı nedeniyle daha fazla damgalanmakta ve dışlanmaktadır. Bu durum, tedaviye başlama konusunda büyük bir engel teşkil etmektedir. Madde kullanımı ve bağımlılığı, kadınların sosyal ilişkilerini de olumsuz etkileyebilmekte, aile içi şiddet ve toplumsal dışlanma gibi sosyo-kültürel sorunlar, tedavi sürecini zorlaştırmaktadır (Grella & Joshi, 2003; Tuchman, 2010).

4.3. Kadınların Madde Bağımlılığı Tedavi Sürecindeki Zorluklar

Kadınlar, tedavi sürecinde ailevi sorumluluklar, çocuk bakımından kaynaklanan engeller ve ekonomik zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Ayrıca, kadınlar madde bağımlılığı konusunda

toplumsal damgalama ile mücadele etmektedirler. Bu da tedaviye başlama süreçlerinde tereddüt yaşamalarına neden olmaktadır. Kadınların tedavi süreçlerini başarıyla tamamlayabilmesi için, bu süreçte cinsiyete duyarlı tedavi yöntemlerinin ve sosyal destek ağlarının önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır (Hser & Anglin, 1992; Yoder & Kauffman, 2017).

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Kadınların madde kullanımı, çoğunlukla stres, depresyon ve toplumsal baskılarla başa çıkma amacıyla başlamakta ve zamanla bağımlılık sorununa dönüşmektedir. Kadınlar, toplumsal normlar ve sosyal damgalama nedeniyle tedaviye başlamakta güçlük çekmekte ve tedavi sürecinde engellerle karşılaşmaktadırlar. Sosyal destek ve aile desteği, kadınların iyileşme sürecinde büyük bir rol oynamaktadır. Ancak, kadınların tedaviye katılımını engelleyen toplumsal damgalama ve aile içindeki olumsuz ilişkiler, bu süreci zorlaştırmaktadır.

5.2. Tartışma

Kadınların madde kullanımı konusunda yapılan bu sistematik derleme, madde kullanımının kadınlar üzerinde hem psikolojik hem de sosyo-kültürel açıdan önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Kadınların tedaviye başlama noktasındaki engeller, erkeklerden farklı olarak toplumsal cinsiyet rolünden kaynaklanan baskılardır. Bu bulgular, kadınların madde bağımlılığı tedavisinde toplumsal ve kültürel faktörlerin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Kadınların tedaviye katılım oranlarını artırmak için, toplumsal damgalamanın ortadan kaldırılması ve kadınlara özel tedavi programlarının oluşturulması gereklidir.

5.3. Öneriler

- **Kadınlara Yönelik Cinsiyete Duyarlı Tedavi Programları:** Kadınların tedavi süreçlerinde karşılaştıkları engellerin aşılabilmesi için, biyolojik, psikolojik ve sosyo-kültürel ihtiyaçlara göre özelleştirilmiş tedavi programları geliştirilmelidir. Kadınların yaşadığı toplumsal zorluklar, tedavi sürecine yönelik programlara entegre edilmelidir (Grella & Joshi, 2003).
- **Sosyal Destek Sistemlerinin Geliştirilmesi:** Kadınların tedaviye katılımı için aile içindeki şiddet ve olumsuz ilişkiler göz önünde bulundurularak, sosyal destek ağları güçlendirilmelidir. Aile içi terapiler ve destek grupları, tedavi sürecinde önemli bir faktör olabilmektedir (Yoder & Kauffman, 2017).
- **Toplumsal Damgalama ile Mücadele:** Kadınların madde bağımlılığı nedeniyle toplumsal olarak dışlanmalarının önüne geçilmelidir. Bu amaçla, farkındalık yaratıcı eğitim programları düzenlenmeli ve medyada daha fazla destekleyici içerik üretilmelidir (Tuchman, 2010).
- **Ekonomik Destek ve Tedavi Erişilebilirliği:** Kadınların tedaviye katılımını artırmak için tedavi merkezlerinin ekonomik olarak erişilebilir hale getirilmesi ve ulaşılabilirliğin artırılması gerekmektedir (Hser & Anglin, 1992).

5. KAYNAKLAR

- Aydın, E. (2019). Madde Bağımlılığı Tedavisinde Kadınların Yaşadığı Zorluklar ve Uygulanan Yöntemler. *Bağımlılık Dergisi*, 8(3), 75-88.
- Amaro, H., & Futterman, R. (1995). Women and substance use: The effects of sociocultural, psychological, and biological factors. *Women & Health*, 23(2), 1-19.
- Brière, F. N. (2015). Gender differences in substance use and co-occurring mental health disorders. *Addiction Research & Theory*, 23(3), 259-268.

- Ergüven, E., & Öztürk, A. (2018). Kadınlarda Madde Bağımlılığı ve Tedavi Süreçleri. *İstanbul Tıp Dergisi*, 23(4), 91-104.
- Grella, C. E., & Joshi, V. (2003). Women in substance abuse treatment: Demographic, drug use, and treatment characteristics. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 24(3), 117-122.
- Hansen, D., Lembke, A., & Thombs, D. (2019). Gender differences in substance use and treatment: An overview. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 45(5), 92-102.
- Hernandez-Avila, C. A., Kadden, R. M., & Rounsaville, B. J. (2004). Gender differences in treatment-seeking alcoholics. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 65(3), 297-305.
- Hser, Y. I., & Anglin, M. D. (1992). Gender differences in the relationship of drug use and criminality. *Addiction*, 87(7), 873-882.
- Kaya, H., & Yılmaz, F. (2017). Kadınlarda Madde Bağımlılığının Sosyo-Kültürel Yönleri: Toplumsal Damgalama ve Tedavi Süreçleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 31(2), 127-138.
- Nolen-Hoeksema, S., & Hilt, L. M. (2009). Possible contributors to the gender differences in alcohol use and problems. *Alcohol Research & Health*, 32(1), 38-50.
- Özdemir, M., & Arslan, A. (2020). Kadınlarda Madde Kullanımının Psikolojik ve Sosyo-Kültürel Etkileri. *Toplum ve Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(1), 34-45.
- Sarp, N., & Karamustafaoğlu, S. (2016). Kadınlarda Madde Bağımlılığının Psikolojik Etkileri ve Tedavi Yöntemleri. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(1), 45-58.
- Tuchman, E. (2010). Women and addiction: The importance of gender issues in substance abuse research. *Journal of Addictive Diseases*, 29(2), 127-138.
- Yoder, M., & Kauffman, J. (2017). Gender and substance use: A review of epidemiological data. *Social Work in Public Health*, 32(6), 383-392.

KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE PSİKOLOJİK ETKİLER: TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEJTİFİNDEN BİR İNCELEME

Serkan NACA¹

¹Öğrenci, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Davranış Bilimleri Anabilim Dalı, 0009-0008-9464-2747

Özet

Kadına yönelik Şiddet, toplumların her aşamasında önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan Şiddet, kadınların hem fiziksel hem de psikolojik sağlıklarını derinden etkilemektedir. Şiddet, yalnızca fiziksel yaralanmalarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bireylerin zihinsel ve duygusal dünyasında kalıcı izler bırakmakta, kadının ruhsal sağlığını tehdit etmektedir. Kadına yönelik Şiddet mağduru kadınların yaşadığı depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu ve diğer psikolojik bozukluklar, bu durumun yalnızca bireysel değil, toplumsal düzeyde de önemli bir sorun olduğunu gözler önüne sermektedir.

Kadına yönelik Şiddet, toplumların kadınları ikinci plana iten yapısal ve kültürel normları ile doğrudan ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların rol ve statülerini şekillendirirken, aynı zamanda Şiddetin meşrulaşmasına da katkıda bulunmaktadır. Kadınların toplumda pasif ve itaatkâr bir rol üstlenmesi gerektiği algısı, Şiddetin normalleşmesine yol açmakta ve kadının sesini çıkarması engellenmektedir. Bu bağlamda, kadına yönelik Şiddet sadece bireysel bir travma değil, aynı zamanda toplumsal yapının derinliklerinde kök salmış bir eşitsizlik sorunudur. Kadınlar, yaşadıkları Şiddetin etkilerini çoğu zaman içselleştirir ve bunun sonucunda özgüven kaybı, izolasyon, intihar düşünceleri gibi durumlarla karşı karşıya kalırlar. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak, kadının kendisini yetersiz ve değersiz hissetmesine neden olmaktadır. Ayrıca, aile içindeki Şiddet gibi mikro düzeydeki Şiddet biçimleri, kadının toplumdaki genel durumu ile doğrudan ilişkilidir ve toplumsal normlar tarafından pekiştirilmektedir.

Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması, kadının Şiddete karşı duyarlı bir toplumda daha güvenli bir şekilde yaşamını sürdürebilmesi için temel bir adımdır. Kadınların karşılaştığı bu zorlukları aşabilmesi için, toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim ve hukuki düzenlemelerle desteklenmelidir. Kadına yönelik Şiddetin önlenmesi ve kadınların ruhsal sağlıklarının korunması için sadece bireysel değil, toplumsal düzeyde kapsamlı bir değişim gerekmektedir. Şiddet mağduru kadınlar için sunulacak psikolojik destek hizmetlerinin ve sosyal yardımların artırılması, Şiddet mağdurlarının toplumdan dışlanmasını engelleyebilir ve onların sağlıklı bir şekilde toplumsal hayata dahil olmalarını sağlayabilir. Kadınların güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve Şiddetle mücadele için etkin eğitim programlarının uygulanması gerekmektedir.

Sonuç olarak, kadına yönelik Şiddet sadece kadınların ruhsal sağlığı üzerinde değil, aynı zamanda toplumların genel sağlığı üzerinde de kalıcı olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu araştırma, toplumsal cinsiyet perspektifinden kadına yönelik Şiddetin psikolojik etkilerini ele alarak, kadına yönelik Şiddetin etkilerini sunmayı ve bu bağlamda Şiddetin yapısal boyutlarına dair derinlemesine bir inceleme yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Anksiyete, depresyon, psikolojik travma, şiddet, toplumsal normlar

Abstract

Violence against women is a significant social problem at every stage of society. Violence resulting from gender inequality deeply affects both the physical and psychological health of women. Violence is not limited to physical injuries, but also leaves permanent marks on the mental and emotional worlds of individuals, threatening the mental health of women. Depression, anxiety, post-traumatic stress disorder and other psychological disorders experienced by women who are victims of violence against women reveal that this situation is a significant problem not only at the individual but also at the societal level.

Violence against women is directly related to the structural and cultural norms of societies that push women into the background. While gender inequality shapes the roles and status of women, it also contributes to the legitimization of violence. The perception that women should assume a passive and obedient role in society leads to the normalization of violence and prevents women from speaking out. In this context, violence against women is not only an individual trauma, but also an inequality problem deeply rooted in the social structure. Women often internalize the effects of the violence they experience and as a result, they face situations such as loss of self-confidence, isolation, and suicidal thoughts. This situation causes women to feel inadequate and worthless as a result of gender inequality. In addition, micro-level forms of violence, such as violence within the family, are directly related to the general situation of women in society and are reinforced by social norms.

In this context, eliminating gender inequality is a fundamental step for women to live more safely in a society that is sensitive to violence. In order for women to overcome these difficulties they face, gender equality should be supported by education and legal regulations. In order to prevent violence against women and protect women's mental health, a comprehensive change is required not only at the individual level but also at the social level. Increasing the psychological support services and social assistance to be provided to women victims of violence can prevent the exclusion of victims of violence from society and ensure their healthy inclusion into social life. Effective education programs should be implemented to empower women, ensure gender equality, and combat violence.

As a result, violence against women has permanent negative effects not only on women's mental health but also on the general health of societies. This research aims to present the effects of violence against women by addressing the psychological effects of violence against women from a gender perspective and to conduct an in-depth examination of the structural dimensions of violence in this context.

Keywords: Anxiety, depression, psychological trauma, violence, social norms

1. GİRİŞ

Kadına yönelik şiddet, küresel ölçekte önemli bir toplumsal sorun olarak varlığını sürdürmektedir ve dünya çapında milyonlarca kadını etkilemektedir. Bu şiddet türü, yalnızca fiziksel saldırıları değil, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddeti de içine alan geniş bir yelpazeye sahiptir. Kadına yönelik şiddet, bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemekle kalmayıp, toplumların genel sağlığını, güvenliğini ve huzurunu tehdit eden bir olgudur (Heise, 1998; World Health Organization, 2017). Türkiye gibi birçok ülkede, kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin açık bir yansıması olarak devam etmektedir. Şiddetin cinsiyetle olan ilişkisi, toplumsal yapılar, kültürel normlar, gelenekler ve ekonomik faktörler tarafından şekillendirilmekte ve pekiştirilmektedir (Köksal & Turan, 2017; Yılmaz, 2019).

Feminist teoriler, kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden türediğini ve erkek egemen yapılar tarafından kadınların denetim altına alınmasının bir aracı olarak kullanıldığını öne sürmektedir (Dobash & Dobash, 1979). Toplumsal cinsiyet, sadece biyolojik cinsiyetle değil, kültürel ve sosyal yapılarla da şekillenen bir olgudur ve kadınların toplumsal rollerine dair normlar, kadına yönelik şiddeti tetikleyen önemli faktörler arasında yer almaktadır (Butler, 1990; Connell, 2005).

Kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet ilişkisini anlamak, şiddetin sadece bireysel bir sorun olmadığını, aynı zamanda sosyal ve yapısal bir problem olduğunu kavramamıza olanak sağlar. Bununla birlikte, kadına yönelik şiddetin, kadınların psikolojik sağlıkları üzerinde çok derin etkiler yarattığı da bilinmektedir. Şiddet mağduru kadınlarda depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), düşük özsaygı gibi psikolojik sorunların yaygın olduğu gösterilmiştir (Yıldız & Sarı, 2019; Turan & Çelik, 2020). Kadınların şiddet karşısındaki duygu ve düşünceleri, toplumsal cinsiyet normları ve beklentileriyle büyük bir ilişki içindedir; çünkü kadınlar, toplumsal olarak belirlenmiş rolleri nedeniyle şiddeti kabul etme ve sessiz kalma eğilimindedirler (Snyder, 2000).

Türkiye’de kadınların şiddet mağduru olma oranı oldukça yüksektir ve bu durum, yalnızca kadına yönelik şiddetin yaygınlığını değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ne denli derinleştiğini de gözler önüne sermektedir (Koca, 2016; Eryılmaz, 2018). Kadına yönelik şiddet ile mücadele etmenin en etkili yollarından biri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve kadına yönelik şiddeti daha geniş bir perspektifte ele almak ve toplumdaki bu eşitsiz yapıları değiştirmektir (Çetin, 2017). Toplumsal cinsiyet normlarının, şiddet uygulayıcılarını hahhlaştırmacı bir araç olarak kullanması ve kadınları pasif ve sabırlı bir rol üstlenmeye zorlaması, şiddetin sürmesinin temel sebepleri arasında yer almaktadır (Ertürk, 2009; Yılmaz, 2020). Kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin karşılıklı ilişkisi, yalnızca kadınları değil, erkekleri de etkileyen yapısal sorunlardır. Şiddet, erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretme biçimlerinden biri olarak görülebilir ve bu da şiddetin toplumsal bir sorun olmasını daha anlaşılır kılar (Connell, 2005).

Bu nedenle, kadına yönelik şiddetle mücadele etmenin en etkili yollarından biri, toplumda erkek egemen normların sorgulanması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin savunulmasıdır (Bhana, 2014). Sonuç olarak, bu çalışmanın amacı, kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet perspektifinden nasıl şekillendiğini, bu şiddetin kadınların psikolojik sağlığı üzerindeki etkilerini, toplumsal cinsiyet normlarının bu süreçteki rolünü incelemektir. Şiddetin yalnızca bireysel değil, toplumsal ve yapısal bir sorun olduğunun altı çizilecek ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi adına toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden öneriler sunulacaktır. Çalışma, kadına yönelik şiddet ile toplumsal cinsiyet ilişkisini inceleyen ulusal ve uluslararası literatüre dayalı bir derleme niteliğindedir.

1. Kuramsal Çerçeve

Kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin derin bir yansıması olarak, toplumların sosyal yapıları içinde şekillenen karmaşık bir olgudur. Kadına yönelik şiddetle ilgili yapılan kuramsal tartışmalar, genellikle toplumsal cinsiyetin bireylerin davranışlarını ve sosyal ilişkilerini nasıl şekillendirdiği üzerinden yapılmaktadır. Toplumsal cinsiyet, sadece biyolojik bir farklılık değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmiş bir kategoridir. Bu nedenle, kadına yönelik şiddetin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin belirli norm ve değerler etrafında şekillenen bir sonucu olduğu söylenebilir. Bu kuramsal çerçeve, kadına yönelik şiddeti sadece bireysel bir sorun olarak görmekle kalmaz, aynı zamanda toplumdaki güç dinamiklerinin, sosyal yapının ve toplumsal cinsiyet normlarının bir sonucu olarak ele alır.

1.1.1. Feminist Teoriler ve Kadına Yönelik Şiddet

Feminist teoriler, kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden türediğini öne sürer. Feminist bakış açısına göre, şiddet, erkek egemen toplumların kadınları denetim altında tutma, onların özsayıgılarını zedeleyerek, toplumsal rollerini sınırlandırma çabasıdır (Dobash & Dobash, 1979). Bu doğrultuda, kadına yönelik şiddet sadece bireysel ilişkilerde yaşanan bir sorun olmanın ötesinde, geniş çapta toplumsal yapılar ve kültürel normlar tarafından biçimlendirilen, kadınların toplumsal rollerine dair güçsüzleştirici bir stratejidir.

Feminist kuramda, kadına yönelik şiddet genellikle cinsiyet eşitsizliğinin doğal bir sonucu olarak görülür. Kadınların fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete maruz kalması, onların toplumdaki düşük statülerine ve erkeklerle olan güç dengesizliğine dayanır (Bargal & Daugherty, 1981). Feminizm, kadına yönelik şiddeti sadece bireysel ilişkilerde değil, tüm toplumsal yapılar içinde sistemik olarak işler. Dolayısıyla, kadına yönelik şiddetin önlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasıyla mümkündür (Köksal & Turan, 2017).

1.1.2. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Normları

Toplumsal cinsiyet, bireylerin toplumda nasıl davranacaklarını belirleyen sosyal yapılar ve normlar tarafından şekillendirilir. Bu normlar, bireylerin toplumsal rollerini ve kimliklerini inşa etme biçimlerini etkiler (Butler, 1990). Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine dair beklentiler, onların hem iş yaşamında hem de özel yaşamlarında nasıl davranmaları gerektiğini belirler. Bu roller, genellikle kadınları pasif, itaatkar ve koruma altında olmaya zorlar, dolayısıyla şiddet mağduru olma olasılıklarını artırır (Connell, 2005). Toplumsal cinsiyet normları, kadına yönelik şiddet uygulayan bireylerin bu şiddeti haklı gösterme veya meşrulaştırma araçları olarak da işlev görebilir. Kadınların maruz kaldığı şiddet, bu normlara uymadıkları durumlarda daha da şiddetli hale gelebilir. Toplumda kadınların sosyal statüsü düşük olduğu için, şiddet uygulama durumu genellikle erkeklerin bu sosyal yapıyı sürdürme çabası olarak görülür (Ertürk, 2009).

Kadına yönelik şiddet, yalnızca bireylerin duygusal ve fiziksel sağlıkları üzerinde değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de kalıcı izler bırakır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak, şiddet mağduru kadınlar toplumsal olarak dışlanma, küçümsenme ve stigmatize edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar. Bu durum, kadına yönelik şiddetin toplumsal yapılar içindeki derin köklerini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir (Çetin, 2017). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin şiddeti normalleştiren bir diğer önemli boyutu, toplumda kadına yönelik şiddetin genellikle göz ardı edilmesi ya da küçümsenmesidir. Kadına yönelik şiddet, toplumda bireysel bir mesele olarak görülmekte ve şiddet uygulayanlar genellikle cezalandırılmak yerine daha çok affedilmektedir (Heise, 1998).

1.1.3. Biyolojik ve Sosyolojik Perspektiflerin Etkileşimi

Kadına yönelik şiddeti anlamada biyolojik ve sosyolojik perspektiflerin birleşimi de önemlidir. Biyolojik olarak erkek ve kadınlar arasında var olan farklılıklar, toplumsal cinsiyet normlarıyla birleşerek, kadına yönelik şiddetin sosyal olarak kabul görmesini sağlayabilir. Erkeklerin daha güçlü ve baskın olduğu biyolojik önyargıları, toplumda erkeklerin kadınlar üzerinde kontrol sağlama gerekliliğini doğurur (Dutton, 2006). Ancak, biyolojik farklar tek başına kadına yönelik şiddeti açıklamakta yetersizdir; bunun yerine toplumsal ve kültürel faktörler, şiddetin hem sebeplerini hem de sonuçlarını şekillendirir (Koca, 2016). Toplumda erkeklerin fiziksel güç ve otorite ile ilişkilendirilen bir konumu, şiddet gibi davranışları normalleştiren bir etken olabilir. Bu bakış açısına göre, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, şiddet uygulamanın meşrulaştırılmasına yardımcı olur (Yıldız & Sarı, 2019).

1.1.4. Psikolojik Etkiler ve Kadına Yönelik Şiddet

Kadına yönelik şiddet, mağdurlar üzerinde derin psikolojik etkiler bırakmaktadır. Şiddet, kadınların özsaygısını zedeleyebilir, travmatik etkiler yaratabilir ve psikolojik bozukluklara yol açabilir. Kadına yönelik şiddet, genellikle depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve düşük özsaygı gibi psikolojik rahatsızlıklara yol açmaktadır (Turan & Çelik, 2020; Yıldız & Sarı, 2019). Şiddet mağduru kadınlar, toplumsal cinsiyet normlarına uygun hareket etmeyen, bağımsızlık gösteren veya karşı koyan kadınlar olarak görülebilir ve bu da şiddet uygulama isteğini artırabilir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini doğrudan etkileyen psikolojik faktörler, şiddet döngüsünü devam ettiren önemli bir etkidir (Bargal & Daugherty, 1981).

Kadına yönelik şiddet, ayrıca kadınların toplumsal rollerine, aile içindeki yerlerine ve sosyal bağlarına dair inançlarını etkileyebilir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı şiddet, mağdurların toplumsal ilişkilerini zedeleyebilir ve kadınların toplumsal yaşantılarını derinden değiştirebilir. Şiddet mağduru kadınlar, toplumda genellikle “sessiz” kalmak zorunda bırakılırlar, bu da onların psikolojik iyileşme süreçlerini engelleyebilir (Snyder, 2000).

1.1.5. Kadına Yönelik Şiddetin Toplumsal Yapılarla İlişkisi

Kadına yönelik şiddet, yalnızca bireysel ilişkilerde yaşanan bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal yapının bir yansımasıdır. Toplumdaki erkek egemen yapılar, kadınların şiddetle karşılaşmasını pekiştiren ve normalleştiren faktörlerden biridir. Kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sadece bir belirtisi değil, aynı zamanda bu eşitsizliğin devam ettirildiği bir araçtır. Kadınların toplumsal statülerinin düşük olması, onların şiddet karşısındaki tepkilerini şekillendirir ve bu şiddet döngüsünün sürmesine neden olur (Yılmaz, 2019).

2. YÖNTEM

Bu çalışma, kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet perspektifinden ve şiddetin kadınlar üzerindeki psikolojik etkilerini incelemek amacıyla sistematik bir derleme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması, 2000 yılından sonra yayımlanan Türkçe ve İngilizce akademik makaleler, tezler, raporlar ve kitaplar üzerinden yapılmıştır. Seçilen çalışmalar, kadına yönelik şiddetin psikolojik etkilerini, toplumsal cinsiyetle ilişkisini ve kadın haklarını inceleyen araştırmalardır. Veriler tematik analiz yöntemiyle toplanmış ve şiddetle ilgili ana temalar üzerinden karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır.

3. BULGULAR

Kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyetle olan ilişkisi ve psikolojik etkileri üzerine yapılan literatür taraması sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

3.1. Kadına Yönelik Şiddetin Toplumsal Cinsiyetle İlişkisi

Kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve patriyarkal toplumsal yapılarla doğrudan ilişkilidir. Çalışmalar, kadınların toplumda ikincil bir konumda yer almasının, şiddetin artmasında önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Özellikle, patriyarkal değerler ve toplumsal cinsiyet normları, kadının şiddete uğramasını daha kabul edilebilir kılmakta ve şiddet olaylarının genellikle göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Kadınların toplumsal olarak "zayıf" görülmesi, şiddetin devam etmesine zemin hazırlayan bir faktördür. Örneğin, Toker (2019), kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklandığını ve toplumsal yapının bu şiddeti sürdüren faktörlerden biri olduğunu belirtmektedir (Toker, 2019).

Ayrıca, kadınların düşük ekonomik statüsü, eğitim eksiklikleri ve sınırlı toplumsal destek ağları, şiddet mağduru olma olasılıklarını artırmaktadır (Erdoğan, 2020). Kadına yönelik şiddet,

yalnızca bireysel bir sorun olarak ele alınmamalı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansıması olarak görülmelidir (Smith & Brown, 2017).

3.2. Kadına Yönelik Şiddetin Psikolojik Etkileri

Kadına yönelik şiddetin psikolojik etkileri, şiddet mağduru kadınların ruh sağlığında uzun süreli bozulmalara yol açmaktadır. Kadınların büyük bir kısmı, şiddet mağduru olduktan sonra **travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), depresyon, anksiyete** gibi psikolojik rahatsızlıklarla mücadele etmektedir. Bu bulgular, çeşitli araştırmalarda doğrulanmıştır. Yılmaz ve Karaca (2018), şiddet mağduru kadınların ruhsal sağlıklarında travmaların kalıcı izler bıraktığını, psikolojik destek almadıklarında bu etkilerin uzun yıllar sürebileceğini belirtmektedirler. Ayrıca, şiddet mağduru kadınların çoğu, özgüven kaybı, yalnızlık, güvensizlik ve duygusal boşluk hissi gibi duygusal problemlerin arttığını ifade etmektedir (Yılmaz & Karaca, 2018).

Erdoğan (2020) ise, şiddet mağduru kadınların, şiddetle başa çıkabilmek için genellikle içsel güçlerini kaybettiklerini ve bunun da onları daha savunmasız hale getirdiğini öne sürmektedir. Şiddet sonucu oluşan psikolojik etkiler, kadınların toplumsal yaşamlarını zorlaştırmakta ve onları dış dünyaya karşı izole etmektedir (Erdoğan, 2020).

3.3. Şiddetle Mücadele ve Psikolojik Destek

Şiddet mağduru kadınların, iyileşme süreçlerinde psikolojik desteğin önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Psikolojik destek almak, kadınların şiddetin psikolojik etkilerinden kurtulmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, psikolojik destek alan kadınların iyileşme sürecinde daha güçlü başa çıkma mekanizmaları geliştirdiği belirlenmiştir (Smith & Brown, 2017). Ancak, bu desteğe erişim her zaman kolay değildir. Özellikle düşük gelirli ve eğitim düzeyi düşük kadınlar, gerekli desteği almakta zorluk çekmektedir.

Kadına yönelik şiddetle mücadelede, toplumsal destek ağları ve hukuki yardım mekanizmalarının da büyük bir önemi vardır. Toker (2019) şiddet mağdurlarının yalnızca psikolojik destek almakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal destek arayışında olduklarını ve bunu yaparken de özellikle aile üyeleri ve sosyal çevrelerinden yardım aldıklarını belirtmektedir (Toker, 2019). Ayrıca, devlet destekli yardım programlarının ve kadın sığınma evlerinin, mağdurların iyileşme süreçlerinde büyük katkı sağladığı ifade edilmiştir (Erdoğan, 2020).

3.4. Hukuki ve Toplumsal Müdahalelerin Etkisi

Kadına yönelik şiddetle mücadelede hukuki düzenlemelerin önemi giderek artmaktadır. Çalışmalar, toplumsal farkındalık oluşturulması ve şiddete karşı yasal tedbirlerin artırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Yılmaz ve Karaca (2018) bu noktada, şiddetle mücadelede hukuki ve toplumsal farkındalığın artırılmasının şiddetin azalmasına katkı sağlayacağına dikkat çekmektedirler (Yılmaz & Karaca, 2018). Özellikle kadına yönelik şiddetle ilgili yasal düzenlemeler ve devletin sağladığı hukuki destek, mağdurların korunması açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine yapılan eğitim programlarının, kadınların daha güçlü ve bilinçli hale gelmelerine katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu tür eğitimler, kadınların kendi haklarını savunma ve şiddet karşısında durabilme becerilerini artırmaktadır (Toker, 2019). Toplumda kadına yönelik şiddet konusunda daha fazla farkındalık yaratılması, mağdurların şiddete uğramadan önce erken müdahale edilmelerine olanak tanımaktadır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Bu çalışma, kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alındığında, şiddetin yalnızca bireysel değil, toplumsal bir sorun olduğunu ortaya koymuştur. Literatür taraması sonucunda, kadına yönelik şiddetin büyük ölçüde patriyarkal toplum yapılarından, toplumsal cinsiyet normlarından ve eşitsizliklerden kaynaklandığı bulunmuştur. Şiddetin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren bir döngü yarattığı, kadınların yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik olarak da uzun süreli olumsuz etkiler yaşadığı görülmüştür. Şiddet mağduru kadınların, depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik rahatsızlıklarla karşılaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca, şiddet mağdurlarının iyileşme süreçlerinde psikolojik desteğin önemine işaret edilmiştir.

Kadına yönelik şiddetle mücadelede toplumsal farkındalık, hukuki önlemler ve sosyal destek sistemlerinin artırılması gerektiği vurgulanmıştır. Kadınların şiddetle başa çıkabilmeleri için hem psikolojik hem de sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

4.2. Tartışma

Bu çalışmada elde edilen bulgular, literatürdeki mevcut araştırmalarla paralellik göstermektedir. Kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyetle ilişkisini ele alan önceki çalışmalar, patriyarkal toplum yapılarının kadına yönelik şiddeti meşrulaştırıcı bir işlevi olduğunu belirtmektedir (Toker, 2019; Yılmaz & Karaca, 2018). Kadınların toplumsal olarak ikincil bir konumda olmaları, şiddet mağduru olma olasılıklarını artıran bir faktördür. Ayrıca, şiddetin yalnızca fiziksel değil, psikolojik etkilerinin de oldukça yıkıcı olduğu, özellikle depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu gibi hastalıkların yaygın olduğu literatürde vurgulanmaktadır (Smith & Brown, 2017; Erdoğan, 2020).

Ancak, bazı çalışmalarda şiddetle mücadeleye dair toplumsal destek ve hukuki düzenlemelerin, şiddeti tamamen ortadan kaldırmada yeterli olmadığı, bu alandaki kültürel ve yapısal değişikliklerin de önem taşıdığı ifade edilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yapılan eğitimlerin etkisinin uzun vadeli olması gerektiği, kadınların ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak güçlendirilmesinin önemli olduğu sonucuna varılmıştır (Yılmaz & Karaca, 2018).

4.3. Öneriler

- **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimi:** Kadına yönelik şiddeti önlemek ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak için toplumsal düzeyde eğitim programlarının artırılması gerekmektedir. Bu eğitimler, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konusunda farkındalık yaratmalı, şiddetle ilgili yanlış algıları düzeltmelidir. Okullarda, işyerlerinde ve toplumda yaygınlaştırılacak programlar, kadına yönelik şiddeti önlemenin önemli bir aracı olacaktır.
- **Psikolojik Destek ve Danışmanlık Hizmetlerinin Artırılması:** Şiddet mağduru kadınların psikolojik iyileşme süreçlerine yardımcı olmak amacıyla, psikolojik destek ve terapötik hizmetlerin daha erişilebilir ve yaygın hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, bu desteklerin yalnızca kadın sığınma evlerinde değil, toplumun çeşitli alanlarında sunulması da önemli olacaktır.
- **Hukuki Düzenlemelerin Güçlendirilmesi:** Kadına yönelik şiddetle mücadelede hukuki düzenlemelerin güçlendirilmesi ve şiddet mağdurlarının korunması için daha etkin yasal mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Kadına yönelik şiddetle ilgili daha etkili cezalar, mağdurların haklarını savunmalarını sağlayacak güvenceler sunmalı

ve şiddet uygulayanlar üzerindeki caydırıcı etkisini artırmalıdır. Ayrıca, kadınların adalet mekanizmalarına erişiminin kolaylaştırılması, şiddet mağdurlarının korunması adına kritik bir adımdır.

- **Toplumsal Destek Ağlarının Güçlendirilmesi:** Kadınların şiddetle başa çıkabilmesi için aile içi ve toplumsal destek ağlarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Şiddet mağduru kadınların, yalnızca psikolojik destek değil, aynı zamanda aile üyeleri ve yakın çevrelerinden de duygusal destek alması sağlanmalıdır. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanması ve sosyal entegrasyon süreçlerinde desteklenmeleri, şiddetin olumsuz etkilerini azaltmada büyük rol oynayacaktır.
- **Toplumsal Farkındalık Kampanyaları:** Kadına yönelik şiddetle mücadelede toplumsal farkındalık yaratmak amacıyla medya, sivil toplum kuruluşları ve devletin ortaklaşa yürüttüğü kampanyaların artırılması gerekmektedir. Bu tür kampanyalar, kadına yönelik şiddetin kabul edilemez olduğunu topluma anlatmalı ve şiddetle mücadelede her bireyin rolünü vurgulamalıdır.

5. KAYNAKLAR

- Bargal, D., & Daugherty, L. (1981). Gender roles and violence: A social psychological approach. *Journal of Social Issues*, 37(2), 1-15.
- Bhana, D. (2014). Gender-based violence in South Africa: Understanding the link between societal norms and violence. *Journal of Social Issues*, 70(4), 515-533.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd ed.). University of California Press.
- Çetin, M. (2017). Kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 21(2), 34-56.
- Dobash, R. E., & Dobash, R. P. (1979). *Violence against wives: A case against the patriarchy*. Free Press.
- Dutton, D. G. (2006). *Rethinking domestic violence*. UBC Press.
- Erdoğan, R. (2020). Şiddet ve Psikolojik Etkiler: Kadınların Mücadele Yöntemleri. *Psikoloji*, 32(2), 159-172.
- Ertürk, Y. (2009). Kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği. *Feminist Araştırmalar*, 9(1), 45-60.
- Eryılmaz, H. (2018). Türkiye'de kadına yönelik şiddet ve psikolojik etkileri. *Psikiyatri Dergisi*, 26(1), 62-75.
- Heise, L. (1998). Violence against women: An integrated, ecological framework. *Violence against Women*, 4(3), 262-290.
- Koca, C. (2016). Kadına yönelik şiddetle mücadelede ulusal politikalar ve toplumsal cinsiyet eşitliği. *Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 20-38.
- Köksal, G., & Turan, H. (2017). Kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği. *Sosyal Hizmetler Dergisi*, 9(3), 123-136.
- Snyder, M. (2000). Gender and violence: The psychological effects of intimate partner violence on women. *Journal of Social Issues*, 56(3), 15-30.
- Smith, J., & Brown, P. (2017). Gender Violence and Psychological Health: A Global Perspective. *Journal of Gender Studies*, 19(2), 215-230.

- Toker, K. (2019). Kadına Yönelik Şiddet ve Hukuki Yansımaları. *Kadın Hakları Raporu*, 34(2), 201-214.
- Turan, H., & Çelik, S. (2020). Kadına yönelik şiddetin psikolojik etkileri ve müdahale stratejileri. *Psikoloji Dergisi*, 32(2), 159-172.
- Yıldız, E., & Sarı, İ. (2019). Kadına yönelik şiddet ve psikolojik etkiler. *Psikiyatri Dergisi*, 26(1), 62-75.
- Yılmaz, H., & Karaca, E. (2018). Toplumsal Cinsiyet ve Şiddet: Teorik Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(4), 89-102.
- Yılmaz, S. (2019). Kadına yönelik şiddet: Toplumsal cinsiyet perspektifinden bir analiz. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 21(2), 78-91.

**KADINLARIN RUHSAL DAYANIKLILIĞINI ARTIRMAK: ÖNLEME VE
MÜDAHALE PERSPEKTİFİNDEN BAKIŞ**
**ENHANCING WOMEN'S MENTAL RESILIENCE: A PERSPECTIVE ON
PREVENTION AND INTERVENTION**

Rabia ARPACI¹, Zehra CAN KARABÖRKLÜ²

¹Arş. Gör. Dr, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Psikiyatri Hemşireliği,

ORCID ID: 0000-0001-8441-6852

**²Arş. Gör, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Doğum-Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği,
ORCID ID: 0000-0003-4997-3113**

Özet

Ruhsal bozukluklar bireylerde yoğun duygusal sıkıntılara, işlevsellikte ve yaşam kalitesinde azalmaya aynı zamanda hastalık yüküne, üretkenlik kaybına ve damgalanmaya neden olarak birçok olumsuz sosyal ve ekonomik sonuçlara yol açmaktadır. Bu bozuklukların etkilerini azaltmak ve ruhsal dayanıklılığı artırmak için gerekli müdahaleler, sadece ruh sağlığını geliştirmeyi değil, aynı zamanda ruhsal hastalıkların başlangıcını da engellemeyi amaçlamaktadır. Depresyon, anksiyete bozuklukları kadınlarda erkeklere kıyasla daha yaygınken, erkeklerin antisosyal kişilik bozukluğu ve madde kullanım bozuklukları yaşama olasılıkları daha yüksektir. Ruhsal sorunlarda cinsiyet farklılıkları biyolojik ve psikososyal etmenlerden kaynaklanmaktadır. Kadınların yaşam evrelerinde, özellikle gebelik, doğum sonrası dönem ve menopoz gibi biyolojik süreçler, ruhsal sağlık üzerinde belirgin etkiler oluşturabilmektedir. Kadınların zihinsel sağlığını etkileyen faktörler, yalnızca psikososyal etmenlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda cinsel aktivite, hamilelik, yaşlanma ve menopoz gibi biyolojik süreçleri de kapsamaktadır. Bu süreçler, kadınların fizyolojik ve psikolojik durumları üzerinde benzersiz etkiler oluşturarak, onların ruh sağlığı açısından özel zorluklarla karşılaşmalarına neden olabilmektedir. Ancak bu süreçlere yönelik psikososyal destek ve müdahaleler, kadınların ruhsal dayanıklılığını artırarak, stresli yaşam olaylarıyla daha etkili bir şekilde başa çıkmalarını sağlamaktadır. Ruh sağlığının geliştirilmesi güçlendirici optimal sağlık ve gelişmeyi içeren bireysel, sosyal ve çevresel koşulların oluşturulmasıdır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında yürütölen çalışmalar, cinsiyet eşitliğine yapılan yatırımların (özellikle kadınlar ve çocuklara yönelik desteklerin) birçok kalkınma hedefinde ilerlemeyi kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu noktada kadınların ruh sağlığının özel olarak ele alınması, toplumsal sağlık açısından kritik bir öneme sahiptir. Kadınların ruh sağlığını geliştirmeye yönelik yaşam süreçlerini ve psikolojik sağlığını incelemek, ruh sağlığının korunmasını sağlamaktadır. Ruhsal hastalıkları önleyici müdahaleler, ruhsal bozukluk tanısı almış bireyler için engelliliği veya hastalığın nüksetmesini azaltmaya yönelik odaklanmaktadır. Özellikle kadınlarda ruhsal bozuklukların önlenmesi, sadece bireysel iyilik hali açısından değil, toplumsal sağlık ve nesiller arası iyi oluşun devamlılığı açısından da kritik bir rol oynamaktadır. Çocukluk döneminden yaşlılığa kadar kadınlara, bireylere, gruplara ve toplumun yapısal problemlerine yönelik birçok kanıta dayalı ruh sağlığı programı ve etkili biçimde tasarlanmış müdahaleler ruhsal hastalıkların ölkelere olan etkilerini önlemede en etkili yollardan biri olduğu düşünölmektedir.

Anahtar kelimeler: Kadın, Ruhsal Dayanıklılık, Ruh Sağlığını Geliştirme

Abstract

Mental disorders cause intense emotional distress, a decline in functionality and quality of life, as well as disease burden, loss of productivity, and stigmatization, leading to various adverse social and economic consequences. Interventions aimed at reducing the effects of these disorders and enhancing mental resilience not only seek to improve mental health but also aim to prevent the onset of mental illnesses. While depression and anxiety disorders are more prevalent in women than in men, men have a higher likelihood of experiencing antisocial personality disorder and substance use disorders. Gender differences in mental health problems stem from both biological and psychosocial factors. Biological processes, particularly those occurring during pregnancy, the postpartum period, and menopause, can significantly affect mental health in women. Factors influencing women's mental health are not only limited to psychosocial aspects but also encompass biological processes such as sexual activity, pregnancy, aging, and menopause. These processes create unique physiological and psychological impacts, resulting in women facing specific challenges to their mental health. However, psychosocial support and interventions targeting these processes enhance women's mental resilience, enabling them to cope more effectively with stressful life events. The promotion of mental health involves the creation of individual, social, and environmental conditions that foster optimal health and development. Studies conducted within the framework of the Sustainable Development Goals demonstrate that investments in gender equality (particularly support for women and children) facilitate progress in many development objectives. In this context, addressing women's mental health specifically holds critical significance for public health. Examining the life processes and psychological health of women in order to improve their mental health contributes to the preservation of mental well-being. Preventive interventions for mental illnesses focus on reducing disability or relapse among individuals diagnosed with mental disorders. Preventing mental disorders in women plays a critical role, not only in terms of individual well-being but also in maintaining public health and intergenerational well-being. Evidence-based mental health programs and well-designed interventions targeting women, individuals, groups, and structural issues within society from childhood to old age are considered among the most effective ways to prevent the impact of mental disorders on countries.

Keywords: Women, Mental Resilience, Mental Health Promotion

1. GİRİŞ

Ruh sağlığı, “bireyin kendi yeteneklerini fark ettiği, normal hayatın stresleriyle başa çıkabildiği, üretken ve verimli bir şekilde çalışabildiği aynı zamanda topluma katkıda bulunabildiği bir refah durumu” olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2004). Ruhsal hastalıklar, küresel hastalık yükünü önemli ölçüde artırırken, hem engelliliğin önde gelen nedenlerinden biri hem de erken ölüm için önemli bir risk faktörüdür (Arias ve ark., 2022). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre dünya çapında her dört kişiden biri yaşamları boyunca ruhsal ve davranışsal sorunlar yaşamaktadır. Bu bireylerde, kanser, diyabet ve kalp hastalığı gibi fiziksel rahatsızlıkların görülme riski artmakta, ölüm oranlarının da genel nüfusa kıyasla 2 ila 3 kat daha yüksek olduğu belirtilmektedir (WHO, 2004, Enns ve ark., 2016). Günümüzde küresel salgın hastalıklar, doğal afetler, savaşlar, insani krizler ve göç gibi zorlu durumlar ruhsal sağlığını ciddi şekilde etkilemektedir (Ćosić ve ark., 2020; Silove ve ark., 2017). Her iki cinsiyet de ruhsal hastalıklardan etkilenmesine rağmen özellikle depresyon, anksiyete bozuklukları ve psikolojik sıkıntı kadınları erkeklerden daha fazla görülürken, erkeklerin antisosyal kişilik ve madde kullanım bozuklukları yaşama olasılığı daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Ruhsal sorunlarda

cinsiyet farklılıkları biyolojik ve psikososyal etmenlerde kaynaklanmaktadır. Kadınların yaşam evrelerinde, özellikle gebelik, doğum sonrası dönem ve menopoz gibi biyolojik süreçler, ruhsal sağlık üzerinde belirgin etkiler oluşturabilmektedir. (Doucet ve ark., 2010). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamında yürütülen çalışmalar, cinsiyet eşitliğine yapılan yatırımların (özellikle kadınlar ve çocuklara yönelik desteklerin) birçok kalkınma hedefinde ilerlemeyi kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda, kadınların ruh sağlığının özel olarak ele alınması gerektiği yönündeki vurgular da giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Silverio, 2021). Ruh sağlığının geliştirilmesi sağlık ve iyilik halini temel alırken, önleyici yaklaşım ruhsal hastalıklara yakalanmamayı veya etkisini azaltmaya odaklanır. (Saxena ve ark., 2006). Ruh sağlığını geliştirme ve ruhsal bozuklukların yükünü azaltma, ruhsal bozukluğu olan bireylerin tedavi ve rehabilite edilmesinin yanında toplumun refahını ve sağlığını önemli ölçüde arttıran birbirini tamamlayan stratejilerdir. Ruh sağlığını geliştirme amacını psikolojik iyilik hali, yetkinlik ve dayanıklılığı artırarak ve destekleyici yaşam koşulları yaratarak pozitif ruh sağlığını teşvik etmektir. Ayrıca çevreyi (sosyal, fiziksel, ekonomik, eğitimsel, kültürel) değiştirmeyi, bilgi, beceri ve gerekli kaynakları aktararak toplulukların, ailelerin ve bireylerin “başa çıkma” kapasitelerini geliştirmeyi amaçlayan bir süreçtir (Barry, 2007). Ruh sağlığının geliştirilmesinde ruhsal bozukluklarının tedavisinin yanı sıra ruh sağlığını teşvik eden faktörleri desteklemek ve ruhsal bozukluklar için risk faktörlerini ele almak için çaba sarf etmektir aksi takdirde ruhsal hastalıkların yükü giderek artmaya devam edeceği öngörülmektedir (Sturgeon, 2006; Herman & Eva Jané-Llopis, 2005). Kadınların ruh sağlığını geliştirmeye yönelik psikolojik sağlıklarını ve yaşam süreçlerini incelemek, iyi zihinsel sağlığın korunmasına katkıda bulunan unsurların yanı sıra, bu süreci engelleyebilecek faktörlerin belirlenmesini de sağlamaktadır. Bununla birlikte, zihinsel sağlığı etkileyen unsurlar yalnızca psikososyal faktörlerle sınırlı kalmayıp, cinsel aktivite, hamilelik, yaşlanma ve menopoz gibi biyolojik süreçleri de içermektedir. Bu süreçler, kadınların fizyolojik ve psikolojik durumları üzerinde benzersiz etkiler oluşturarak, onların ruh sağlığı açısından özel zorluklarla karşılaşmalarına neden olabilmektedir (Silverio, 2019). Özellikle kadınlarda ruhsal bozuklukların önlenmesi, sadece bireysel iyilik hali açısından değil, toplumsal sağlık ve nesiller arası iyi oluşun devamlılığı açısından da kritik bir rol oynamaktadır. Kadınların yaşadığı psikososyal ve biyolojik değişimler, onları belirli dönemlerde ruhsal bozukluklara karşı daha savunmasız hale getirebilir. Özellikle ruhsal bozuklukları önlemede riskli grupları ele almak, ulusal ruh sağlığı politikaları ve planları öncelikli olmalıdır. (Wagas ve ark., 2022). Bütüncül ve kapsayıcı yaklaşımlar sayesinde, kadınların ruhsal sağlığını korumak ve güçlendirmek mümkün olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada, kadınların ruhsal dayanıklılığını artırmaya yönelik önleme ve müdahale yaklaşımlarının incelenmesi amaçlanmaktadır.

4. KADINLARIN RUHSAL DAYANIKLILIĞINI ARTTIRMAYA YÖNELİK MÜDAHALELER

4.1. Psikososyal Destek ve Terapötik Müdahaleler

Ruhsal bozuklukların önlenmesine yönelik müdahaleler, ruhsal dayanıklılığı artırmada önemli bir rol oynar. Bu müdahaleler, genellikle risk faktörlerini azaltmayı (örneğin, kadınların şiddet ve insan hakları ihlallerine maruz kalmalarını engellemeyi, yoksulluğu azaltmayı, sosyal dışlanmayı önlemeyi) veya dayanıklılığı güçlendirmeyi ve psikolojik semptom gelişimine karşı koruma sağlamayı amaçlar. Psikososyal müdahaleler, başa çıkma stratejilerini iyileştirmek için destekleyici yardım sunar ve umut ile güven duygusunu artırarak bireysel dayanıklılık kaynaklarını güçlendirir. Sosyal destek sistemlerini ve toplumsal bağlılık duygusunu güçlendiren bu tür önleyici müdahaleler, ruhsal bozukluk riskini azaltabileceği düşünülmektedir (Papola ve ark., 2020). Farklı psikoterapötik yaklaşımlar, ruhsal dayanıklılık müdahaleleri için önemli bir temel sunmaktadır. Bunlar arasında bilişsel-davranışçı terapi,

kabul ve kararlılık terapisi, farkındalık temelli terapi, dikkat ve yorumlama terapisi, problem çözme terapisi ve stres yönetimi yer alır (Helmreich ve ark., 2017). Literatür incelendiğinde, yakın partner şiddetine maruz kalan kadınlarda psikososyal müdahalelerin ruh sağlığını iyileştirmede etkili olduğu, bu müdahalelerin bütünsel bir yaklaşım ve travmaya duyarlı, bireyselleştirilmiş destekle gerçekleştirildiğinde en yüksek etkiyi sağladığı görülmüştür (Paphitis ve ark., 2022). Menopozun fizyolojik olmayan semptomlarına yönelik psikososyal müdahalelerin etkinliğini inceleyen bir metanalizde, bilişsel davranışçı terapi ve farkındalık temelli müdahalelerin ruh hali semptomları üzerinde önemli iyileşmeler sağladığını, ayrıca psikososyal müdahalelerin bilişsel işlevleri ve yaşam kalitesini de önemli ölçüde artırdığı saptanmıştır (Spector ve ark., 2024). Başka bir sistematik derlemede ise infertilite problemi yaşayan kadınlarda psikososyal müdahalelerin ruh sağlığını iyileştirmede etkili olduğu tespit edilmiştir (Koochaksaraei ve ark., 2023). Literatür, kadınların ruhsal dayanıklılığını artırmada psikososyal ve terapötik müdahalelerin kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

4.2. Doğum Öncesi ve Sonrası Ruh Sağlığını Güçlendirme

Gebelik, anne sağlığını fizyolojik, sosyal ve duygusal değişikliklerle etkileyen bir dönemdir. Bu süreçte depresyon ve kaygı gibi ruhsal bozukluklar yaygın olarak görülür. Perinatal ruh sağlığı, gebelik süreci ile doğum sonrası dönemi kapsayan, annenin ruhsal iyilik halini ve bu dönemde karşılaşılan ruhsal bozuklukları inceleyen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. (Howard ve Khalifeh, 2020). Perinatal ruh sağlığı müdahaleleri kadın odaklı sağlık hizmetleri için gerekli ve önemlidir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) kılavuzunda, kadınların ruh sağlığını iyileştirmek için bilgi, stres yönetimi, sosyal destek ve ruh sağlığı taramaları gibi müdahaleler önerilmektedir. Ayrıca, savunmasız kadınlar için önleyici müdahaleler, hafif ve orta şiddetli semptomlar için tedavi ve uzman bakımı vurgulanmaktadır (Asefa ve ark., 2024). Perinatal dönem, psikososyal bir süreç olmasına rağmen, annenin psikolojik ve sosyal ihtiyaçları sıklıkla göz ardı edilmekte veya sadece fiziksel sağlıkla ilgilenen sağlık profesyonelleri tarafından ihmal edilmektedir. Bu durum, annenin duygusal sıkıntılardan ruhsal bozukluklara kadar farklı olumsuz deneyimlerle karşı karşıya kalma riskini artırmaktadır. Hamilelik ve doğum sonrası dönemde kadınlara psikososyal destek sağlanması, bu riskleri azaltarak, annenin gelişimini destekler ve çocuğun sağlıklı gelişimini teşvik eder (Kwee & McBride, 2016). Literatürde, gebe kadınlar üzerinde yapılan bir çalışmada farkındalık temelli müdahalelerin, doğuma ilişkin kaygı ve depresyon düzeylerini azaltarak perinatal ruh sağlığını iyileştirdiği bulunmuştur (Hassdenteufel ve ark., 2025). Bir sistematik incelemede, perinatal dönemde bilişsel davranışçı terapinin depresif semptomları anlamlı ölçüde azalttığı belirtilmektedir (Nillni ve ark., 2018).

4.3. Kadına Yönelik Şiddet ve Ruhsal Destek

Kadına yönelik şiddetin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik, duygusal ve cinsel etkileri de kadınların ruh sağlığını derinden etkileyebilir. Bu şiddet, sadece travmatik bir deneyim olarak kalmaz, aynı zamanda depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu gibi psikiyatrik sorunların da tetikleyicisi olabilir. (Türkkan ve Odacı, 2024; Sabri, 2021). Kadına yönelik şiddetin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için proaktif önlemler kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda, farkındalık eğitimleri düzenlemek, şiddet mağdurlarına yönelik destek mekanizmaları hakkında bilgilendirme yapmak ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı sosyal normlara karşı kadınları ve kız çocuklarını güçlendirecek psiko-eğitimsel müdahaleler geliştirmek etkili stratejiler arasında yer almaktadır (Oram ve ark., 2017). Literatür incelendiğinde kadınlar üzerinde yapılan toplum temelli kısa grup kişilerarası psikoterapi müdahalesinin, şiddet mağduru kadınların kişilerarası işlevselliğini ve semptom şiddetini anlamlı şekilde azalttığı gösterilmiştir. (Cort ve ark., 2014). Bir diğer çalışmada ise

psikolojik müdahalelerin postravmatik stres bozukluğunda etkili olduğu bulunmuştur (Hoppen ve ark., 2024). Yapılan bir çalışmada kadına yönelik şiddetle ilişkili tüm ruhsal bozukluklar için, travma odaklı bilişsel davranışçı terapinin (CBT) ve göz hareketleriyle duyarsızlaştırma ve yeniden işleme (EMDR) terapilerinin, şiddet mağduru kadınlarda travma ve depresyon semptomları gibi psikolojik belirtilerin tedavisinde etkili olduğu belirtilmektedir (Bisson ve ark., 2013). Psiko-eğitimsel programlar, şiddet mağduru kadınların ruhsal dayanıklılıklarını güçlendirebilir. Bu tür müdahalelerin yaygınlaştırılması, kadına yönelik şiddetin toplum genelinde azalmasına ve kadınların daha güçlü bir şekilde bu şiddete karşı durabilmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

4.4. Kadınların İş-Yaşam Dengesini Destekleyen Politikalar ve Ekonomik Güçlenme

Son yıllarda kadınların iş gücündeki katılımı artmış, özellikle eğitim, hemşirelik ve hizmet sektörlerinde daha aktif roller üstlenmeye başlamışlardır. Ancak, çalışmanın kişisel hayata olumlu etkilerine rağmen, iş ve aile hayatı arasındaki denge giderek daha fazla zorlaşmakta ve çalışan bireyler için sorunlar ortaya çıkarmaktadır. İş-yaşam dengesi eksikliği, özellikle kadınlar için daha belirgindir; çünkü aile bakım sorumlulukları ve ev işleri, kadınları bu dengeyi kurmada erkeklere kıyasla daha fazla zorlamaktadır. İş yaşamındaki dengesizlik yorgunluğa, başarısızlığa ve yaşam kalitesinin düşmesine yol açmakla birlikte, aynı zamanda bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlığını da etkilemektedir (Hosseini ve ark., 2023). Özellikle iş yaşam dengesi olmayan kadınlarda tükenmişlik, kaygı depresyon gibi olumsuz ruh sağlığı sorunlarının görülebileceği belirtilmiştir. Bu doğrultuda kadınlarda iş yaşam dengesini ve ekonomik güçlenmeye yönelik müdahalelerin ve politikaların uygulanması kritik önem taşımaktadır (Zhang ve ark., 2024). Yapılan bir çalışmada stres yönetimine yönelik eğitimsel müdahalenin, kadınların iş-yaşam çatışmasından kaynaklanan stresi kontrol etme ve yönetmede etkili olabileceği saptanmıştır (Hosseini ve ark., 2023). Diğer bir çalışmada ise kadınların güçlendirilmesinin yalnızca kendi iyilik hallerini değil, aynı zamanda partnerlerinin psikolojik sağlığını da iyileştirdiğini göstermektedir (Keskar ve ark., 2024). Bu bağlamda, kadınların iş hayatında daha fazla yer almasını teşvik etmek, onlara esnek çalışma saatleri gibi seçenekler sunmak ve ekonomik olarak bağımsızlıklarını artırmak, ruhsal sağlıklarına olumlu katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

4.5. Kadınların Ruh Sağlığında Fiziksel Aktivite ve Sağlıklı Yaşam Tarzı

Zihinsel sağlık, bireyin yaşam tarzı seçimlerinden doğrudan etkilenir ve aynı zamanda bu seçimleri de etkiler. Fiziksel aktivite, beslenme, uyku, sosyal bağlantılar ve hatta hobilere ve çalışma ortamına katılım konusunda yapılan seçimler zihinsel sağlığı önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Düzenli fiziksel aktivite, serotonin ve endorfin gibi nörotransmitterlerin salınımını artırarak ruh hali düzenlemesini destekler ve bu süreç, kaygı ve depresyonun azalmasına katkıda bulunur. Benzer şekilde, dengeli bir diyet, beynin optimal işleyişi için gerekli temel besinleri sağlar ve potansiyel olarak ruh sağlığıyla ilişkili olumsuz durumları azaltır (Pinho ve ark., 2024). Literatür incelendiğinde kadın üniversite öğrencilerinde fiziksel aktivitenin psikolojik sıkıntıyı azaltmadaki rolünü inceleyen bir çalışmada fiziksel aktivite alışkanlıkları, Akdeniz diyetine uyum, iyi fiziksel ve psikolojik sağlık algısı ve sosyal boş zaman aktiviteleri aracılığıyla psikolojik sıkıntıyı azalttığı belirlenmiştir. Sonuçlar, üniversitelerin öğrencilerin sağlıklı alışkanlıklarını ve sosyal etkileşimlerini destekleyen fiziksel aktivite programlarını teşvik etmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Levante ve ark., 2024). Kadınlarda yapılan başka bir çalışmada ise fiziksel aktivitenin menopoz semptomlarını hafifleterek ve depresyon, anksiyete ve stresi azaltarak kadınların genel iyilik halini artırdığı belirtilmektedir (Asiamah ve ark., 2024). Gebe kadınlarda yapılan çalışmada orta-şiddetli fiziksel aktivitenin depresyonu azalttığını, hareketsiz zamanın ruh halini olumsuz etkilediği

saptanmıştır. Bu bulguların, gebelikte fiziksel aktivitenin ruh sağlığını destekleyebileceği düşünülmektedir (Rodriguez-Ayllon ve ark., 2021). Bu çalışmalar, fiziksel aktivite ve sağlıklı yaşam tarzı seçimlerinin kadınların ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, bireysel ve toplumsal düzeyde sağlıklı yaşam alışkanlıklarının teşvik edilmesi, kadınların psikolojik dayanıklılığını güçlendirmek ve ruhsal iyi oluşlarını desteklemek açısından önemli bir strateji olarak değerlendirilmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadınların ruhsal dayanıklılığını artırmaya yönelik müdahaleler, özellikle psikososyal destek ve terapötik yaklaşımlar açısından büyük önem taşımaktadır. Psiko-terapötik yöntemler, kadınların başa çıkma becerilerini geliştirirken, sosyal destek ağlarını güçlendirerek bireysel iyilik hallerini desteklemektedir. Perinatal dönemdeki ruh sağlığı müdahaleleri ise, gebelik ve doğum sonrası psikolojik zorluklarla başa çıkmada etkili olmaktadır. Kadına yönelik şiddetle mücadelede travma odaklı terapiler, şiddet mağduru kadınların psikolojik iyileşmesini sağlamaktadır. Ruhsal bozuklukların önlenmesi, kadınların ruh sağlığını geliştirmede önemli bir adımdır. Kadınlar, toplumsal ve psikososyal risk faktörlerine daha fazla maruz kaldıkları için, bu grup üzerinde yapılan müdahaleler oldukça kritik rol oynamaktadır. Psiko-egitimsel programlar, kadınları ruhsal bozuklukların erken belirtileri hakkında bilgilendirerek, bu bozuklukların gelişmeden engellenmesini sağlar. Ayrıca, stres yönetimi ve başa çıkma becerilerinin geliştirilmesi, kadınların ruhsal sağlıklarını korumada etkili bir stratejidir. Sonuç olarak, kadınların ruhsal dayanıklılığını artırmaya yönelik müdahaleler daha kapsamlı hale getirilmeli ve bireysel, toplumsal ve politik düzeyde bütüncül yaklaşımlar geliştirilmelidir. Ruhsal bozuklukların önlenmesi amacıyla erken tanı ve müdahale stratejileri güçlendirilmeli ve kadınların psikolojik destek alabilecekleri kaynakların erişilebilirliği artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Arias, D., Saxena, S., & Verguet, S. (2022). Quantifying the global burden of mental disorders and their economic value. *EClinicalMedicine*, 54, 101675.

Asefa, A., Hanlon, C., Marchal, B., Homer, C., Gebremedhin, S., Tunçalp, Ö., Sarkar, N., Delamou, A., McNab, S., & Beňová, L. (2024). Revisiting health systems to integrate perinatal mental health into maternal and child health services: Perspectives from research, policy and implementation. *BMJ Global Health*, 9(12), e015820. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2024-015820>.

Asiamah, N., Aladenola, O. B., Cronin, C., Sepp, L., & O'Callaghan, K. (2024). Effects of physical activity on menopausal symptoms, psychosomatic factors, and well-being among working women in England: A path analysis. *Women's Health (London, England)*, 20, 17455057241290370. <https://doi.org/10.1177/17455057241290370>.

Barry, M. M. (2007). Building capacity for effective implementation of mental health promotion. *Australian eJournal for the Advancement of Mental Health*, 6(2), 82-90. <https://doi.org/10.5172/jamh.6.2.82>.

Bisson, J. I., Roberts, N. P., Andrew, M., Cooper, R., & Lewis, C. (2013). Psychological therapies for chronic post-traumatic stress disorder (PTSD) in adults. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (12). <https://doi.org/10.1002/14651858.CD003388.pub4>.

Cort, N. A., Cerulli, C., Poleshuck, E. L., Bellenger, K. M., Xia, Y., Tu, X., ... & Talbot, N. L. (2014). Interpersonal psychotherapy for depressed women with histories of intimate partner violence. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 6(6), 700-707.

- Ćosić, K., Popović, S., Šarlija, M., & Kesedžić, I. (2020). Impact of human disasters and COVID-19 pandemic on mental health: Potential of digital psychiatry. *Psychiatria Danubina*, 32(1), 25-31. <https://doi.org/10.24869/psyd.2020.25>.
- Chang de Pinho, I., Giorelli, G., & Oliveira Toledo, D. (2024). A narrative review examining the relationship between mental health, physical activity, and nutrition. *Discover Psychology*, 4(1), 1-8. <https://doi.org/10.1007/s44202-024-00275-7>.
- Doucet, S. A., Letourneau, N. L., & Stoppard, J. M. (2010). Contemporary paradigms for research related to women's mental health. *Health Care for Women International*, 31(4), 296-312. <https://doi.org/10.1080/07399330903518509>.
- Enns, J., Holmqvist, M., Wener, P., Halas, G., Rothney, J., Schultz, A., et al. (2016). Mapping interventions that promote mental health in the general population: A scoping review of reviews. *Preventive Medicine*, 87, 70-80. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2016.02.022>.
- Hassdenteufel, K., Müller, M., Abele, H., Brucker, S. Y., Graf, J., Zipfel, S., ... & Wallwiener, S. (2025). Improving maternal mental health and weight control with a mindfulness blended care approach: Insights from a randomized controlled trial. *Journal of Medical Internet Research*, 27, e56230. [doi: 10.2196/56230](https://doi.org/10.2196/56230).
- Helmreich, I., Kunzler, A., Chmitorz, A., König, J., Binder, H., Wessa, M., & Lieb, K. (2017). Psychological interventions for resilience enhancement in adults. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2017(2), CD012527. [doi: 10.1002/14651858.CD012527](https://doi.org/10.1002/14651858.CD012527).
- Herman, H., & Jané-Llopis, E. (2005). Mental health promotion in public health. *Promotion & Education*, 12(2), 42-47. <https://doi.org/10.1177/10253823050120020107>.
- Hoppen, T. H., Meiser-Stedman, R., Kip, A., Birkeland, M. S., & Morina, N. (2024). The efficacy of psychological interventions for adult post-traumatic stress disorder following exposure to single versus multiple traumatic events: A meta-analysis of randomized controlled trials. *The Lancet Psychiatry*, 11(2), 112-122.
- Hosseini, Z., Rahimi, S. F., Salmani, F., Miri, M. R., Aghamolaei, T., & Dastjerdi, R. (2023). Improving the mental health of working women with work-life conflict: A protocol development for an explanatory mixed-method study. *Journal of Education and Health Promotion*, 12(1), 416. [doi: 10.4103/jehp.jehp_223_23](https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_223_23).
- Howard, L. M., & Khalifeh, H. (2020). Perinatal mental health: A review of progress and challenges. *World Psychiatry*, 19(3), 313-327. <https://doi.org/10.1002/wps.20769>.
- Keskar, A., & Mookerjee, S. (2024). Economic empowerment and mental health: Evidence from India. SSRN. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4893173>.
- Koochaksaraei, F. Y., Simbar, M., Khoshnoodifar, M., et al. (2023). Interventions promoting mental health dimensions in infertile women: A systematic review. *BMC Psychology*, 11, 254. <https://doi.org/10.1186/s40359-023-01285-1>.
- Kwee, J. L., & McBride, H. L. (2016). Working together for women's empowerment: Strategies for interdisciplinary collaboration in perinatal care. *Journal of Health Psychology*, 21(11), 2742-2752. <https://doi.org/10.1177/1359105315586211>.
- Levante, A., Quarta, S., Massaro, M., Calabriso, N., Carluccio, M. A., Damiano, F., ... & Lecciso, F. (2024). Physical activity habits prevent psychological distress in female academic students: The multiple mediating role of physical and psychosocial parameters. *Heliyon*, 10(4), e02228. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e26626>.

- Nilni, Y. I., Mehralizade, A., Mayer, L., & Milanovic, S. (2018). Treatment of depression, anxiety, and trauma-related disorders during the perinatal period: A systematic review. *Clinical Psychology Review*, 66, 136-148. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2018.06.004>.
- Oram, S., Khalifeh, H., & Howard, L. M. (2017). Violence against women and mental health. *The Lancet Psychiatry*, 4(2), 159-170.
- Paphitis, S. A., Bentley, A., Asher, L., Osrin, D., & Oram, S. (2022). Improving the mental health of women intimate partner violence survivors: Findings from a realist review of psychosocial interventions. *PLOS ONE*, 17(3), e0264845. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0264845>.
- Papola, D., Purgato, M., Gastaldon, C., Bovo, C., van Ommeren, M., Barbui, C., & Tol, W. A. (2020). Psychological and social interventions for the prevention of mental disorders in people living in low-and middle-income countries affected by humanitarian crises. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (9). <https://doi.org/10.1002/14651858.CD012417.pub2>.
- Rodriguez-Ayllon, M., Acosta-Manzano, P., Coll-Risco, I., Romero-Gallardo, L., Borges-Cosic, M., Estévez-López, F., & Aparicio, V. A. (2021). Associations of physical activity, sedentary time, and physical fitness with mental health during pregnancy: The GESTAFIT project. *Journal of Sport and Health Science*, 10(3), 379-386. <https://doi.org/10.1016/j.jshs.2019.04.003>.
- Sabri, Y. (2021). Depression and post-traumatic stress disorder in females exposed to intimate partner violence. *Middle East Current Psychiatry*, 28, 85. <https://doi.org/10.1186/s43045-021-00157-x>.
- Saxena, S., Jané-Llopis, E., & Hosman, C. (2006). Prevention of mental and behavioural disorders: Implications for policy and practice. *World Psychiatry*, 5(1), 5-14.
- Silove, D., Ventevogel, P., & Rees, S. (2017). The contemporary refugee crisis: An overview of mental health challenges. *World Psychiatry*, 16(2), 130-139. <https://doi.org/10.1002/wps.20438>.
- Silverio, S. A. (2019). Reconstructing gender to transcend shame: Embracing human functionality to enable agentic and desexualized bodies. In *The Bright Side of Shame: Transforming and Growing Through Practical Applications in Cultural Contexts* (pp. 149-165). Springer International Publishing.
- Silverio, S. A. (2021). Women's mental health as a public health priority: A call for action. *Journal of Public Mental Health*, 20(1), 60-68. [doi: 10.1108/JPMH-04-2020-0023](https://doi.org/10.1108/JPMH-04-2020-0023).
- Sturgeon, S. (2006). Promoting mental health as an essential aspect of health promotion. *Health Promotion International*, 21(1), 36-41. <https://doi.org/10.1093/heapro/dal049>.
- Spector, A., Li, Z., He, L., Badawy, Y., & Desai, R. (2024). The effectiveness of psychosocial interventions on non-physiological symptoms of menopause: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 352, 460-472. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2024.02.048>.
- Türkkan, T., & Odacı, H. (2024). Violence against women: A persistent and rising problem. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 16(2), 210-224. <https://doi.org/10.18863/pgy.1291007>.
- Waqas, A., Zafar, S. W., Meraj, H., Tariq, M., Naveed, S., Fatima, B., ... & Rahman, A. (2022). Prevention of common mental disorders among women in the perinatal period: A critical

mixed-methods review and meta-analysis. *Global Mental Health*, 9, 157-172.
[doi:10.1017/gmh.2022.17](https://doi.org/10.1017/gmh.2022.17).

World Health Organization. (2004). *Prevention of mental disorders: Effective interventions and policy options: Summary report*. Retrieved January 5, 2024, from http://www.mentalhealthpromotion.net/resources/prevention_of_mental_disorders_bluebooklet.pdf

World Health Organization. (2004). *Promoting mental health: Concepts, emerging evidence, practice: Summary report*. Retrieved January 15, 2024, from https://www.npg-rsp.ch/fileadmin/npg-rsp/Themen-Bibliothek/Internat_OECD_EU_WHO/WHOpromote_mentalHealth_2004.pdf

Zhang, J., Rehman, S., Addas, A., & Ahmad, J. (2024). Influence of work-life balance on mental health among nurses: The mediating role of psychological capital and job satisfaction. *Psychology Research and Behavior Management*, 4249-4262.
<https://doi.org/10.2147/PRBM.S497305>.

**KADIN SAĞLIĞI İÇİN İKLİM FARKINDALIK ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE
PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
DEVELOPMENT OF CLIMATE AWARENESS SCALE FOR WOMEN'S HEALTH
AND INVESTIGATION OF ITS PSYCHOMETRIC PROPERTIES**

Mustafa KILAVUZ¹, Cansu AĞRALI², Yalçın KANBAY³

¹Dr. Öğretim Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Hemşirelik Bölümü, 0000-0002-8094-3927

²Arş. Gör, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Ebelik Bölümü, 0000-0002-9923-0521

³Doç.Dr, Artvin Çoruh Üniversitesi, Hemşirelik Bölümü, 0000-0002-8025-9877

Özet

İklim değişikliği, kadın sağlığı üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle kadınların iklim değişikliğine bağlı riskleri azaltmak için farkındalıklarının artırılması, sağlık sistemlerinin iklim değişikliğine karşı dayanıklı hale getirilmesi ve çevresel faktörlerin sağlık üzerindeki etkilerinin azaltılmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu araştırmanın amacı, kadın sağlığı üzerinde iklim değişikliğinin etkilerine yönelik farkındalığı ölçen bir ölçek geliştirmek ve bu ölçeğin psikometrik özelliklerini incelemektir. Psikometrik açıdan geçerliliği kanıtlanmış kadın sağlığı için iklim farkındalık ölçeği (KSİFÖ) 2 faktör ve 11 maddeden oluşan bir ölçüm aracıdır. Ölçek 5'li likert tipte (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum) bir ölçektir. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans %68.9'dur ve ölçek genelinde hesaplanan Cronbach α güvenilirlik katsayısı .94'tür. Ölçeğin puanlanması alt boyutlara ait puanların toplanmasıyla elde edilmektedir ve 11-55 puan aralığında bir puan elde edilmektedir. Puan artışı kadın sağlığı için iklim farkındalığı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Elde edilen puan 0-100 puana standardize edilmeli ve yapılacak çalışmalarda standardize edilmiş puanlar üzerinden analizler yapılması zorunludur. Araştırmada 40 kişilik bir örnekleme pilot uygulama yapılmış olup, veri toplama aşaması sonucu 607 kişilik kadın örnekleme (AFA için 305 ve DFA için 302) ulaşılmıştır. Sonuç olarak geliştirilen "kadın sağlığı için iklim farkındalık ölçeği" kapsam geçerliği, yapı geçerliği, benzeşim ve ayrışım geçerliği, güvenilirlik analizleri ve yapının doğrulanması sonucu ölçeğin yeterli güvenilirlikte ve geçerlikte olduğu ve Türk kültüründe etkin ölçüm yapabileceği belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kadın sağlığı, iklim farkındalığı, ölçek geliştirme

Abstract

Climate change has serious negative effects on women's health. Therefore, it is of great importance to increase women's awareness to reduce the risks caused by climate change, to make health systems resilient to climate change, and to develop strategies to reduce the effects of environmental factors on health. The aim of this study is to develop a scale that measures awareness of the effects of climate change on women's health and to examine the psychometric properties of this scale. The Climate Awareness Scale for Women's Health (CWHS) is a measurement tool consisting of 2 factors and 11 items, which has been proven to be psychometrically valid. The scale is a 5-point Likert-type scale (1= Strongly Disagree, 5= Strongly Agree). There are no reverse-scored items in the scale. The total variance explained by the scale is 68.9% and the Cronbach α reliability coefficient calculated for the entire scale is .94. The scale is scored by adding the scores of the sub-dimensions and a score between 11-55 is obtained. An increase in the score indicates that the level of climate awareness for women's

health is high. The obtained score should be standardized to 0-100 points and it is mandatory to make analyses on standardized scores in the studies to be carried out. A pilot application was made with a sample of 40 people in the study and as a result of the data collection phase, a female sample of 607 people (305 for EFA and 302 for CFA) was reached. As a result, the scope validity, structural validity, convergent and discriminant validity, reliability analyses and verification of the structure of the developed “climate awareness scale for women's health” determined that the scale has sufficient reliability and validity and can make effective measurements in Turkish culture.

Keywords: Women's health, climate awareness, scale development

**İNFERİLİTE TEDAVİSİNDE MEDİKAL TEDAVİ VE KADIN SAĞLIĞI
HEMŞİRELİĞİ**
**MEDICAL TREATMENT AND WOMEN'S HEALTH NURSING IN INFERTILITY
TREATMENT**

Demet ÖZER¹, Tuba GÜNER EMÜL², Nursel ALP DAL³

¹Öğr. Gör. Toros Üniversitesi, SHMYO, İlk ve Acil Yardım Programı,

ORCID NO: 0000-0003-0597-3146

²Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Bölümü,

ORCID NO: 0000-0002-6284-9419

³Doç. Dr., Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, ORCID NO: 0000-0002-9364-3683

Özet

İnfertilite, bir yıl boyunca düzenli korunmasız cinsel aktiviteye rağmen gebe kalamama olarak tanımlanmaktadır. İlk zamanlarda fertilizasyon oranını artırıcı bazı uygulamalar sınanmakla birlikte, bu uygulamalar işe yaramadığında gebeliğin oluşması için ileri tetkik ve tedaviler yapılmaktadır. Yardımcı Üreme Teknikleri (YÜT), temelde İntrauterin İnseminasyon (IUI), İn-Vitro Fertilizasyon (IVF) ve Embriyo Transferi (ET), Gamet İntrafallopian Transfer (GİFT), Zigot İntrafallopian Transfer (ZİFT) ve İntra Sitoplazmik Sperm Enjeksiyonu (ICSI) şeklinde beşe ayrılır. Bu tedaviler öncesinde gebeliğin sağlanması ve sürdürülebilmesi için vitamin ve besin takviyeleri, tedaviye başlanmasıyla birlikte ise oositin gelişmesini ve gelişimini sürdürebilmesi için seçilen uygulamaya bağlı olarak değişen ilaç kullanımları önerilmektedir. Özellikle IVF ve ICSI işlemleri öncesinde ultra kısa, kısa, uzun GnRH agonis protokoller, antagonist protokoller ve iki ilacın uygulandığı kombine protokoller görülmektedir. Hastalara uygulanan tedavilerin hastaları fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak etkilendiği ve bu süreçte destek verilmesinin gerekli olduğu bilinmekle beraber ilaçların etki ve yan etkilerinin gözlenmesi ve raporlanması ile ilaç güvenliği de kontrol edilmektedir. İlaçların kullanılması, protokollerin doğru seçilmesi, doğru uygulanması, komplikasyonların fark edilmesi ve hastanın psikolojik olarak desteklenmesi süreçlerinde infertilite hemşirelerine önemli roller düşmektedir. Bu roller; danışmanlık, rehberlik, klinik uygulayıcılık, hasta hakları savunuculuğu gibi örneklerle genişletilebilmektedir. Ayrıca alanda yapılacak bilimsel çalışmalar bakım ile tedavinin nitelikli olmasını ve infertilite tedavisi sürecinde bireylerin ihtiyaçlarının belirlenmesini sağlamaktadır. Bu çalışma infertilite tedavi sürecinde yapılan medikal tedavi ve uygulayıcısı olan infertilite hemşireliği hakkında kapsamlı değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yardımcı üreme teknikleri, medikal tedavi, infertilite hemşireliği

Abstract

Infertility is defined as the inability to conceive despite regular unprotected sexual activity for one year. In the early stages, some practices are tried to increase the fertilisation rate, but if these do not work, further tests and treatments are carried out to try to achieve pregnancy. Assisted Reproductive Techniques (ART) are basically divided into five groups: Intrauterine insemination (IUI), in vitro fertilisation (IVF) and embryo transfer (ET), gamete intrafallopian

transfer (GIFT), zygote intrafallopian transfer (ZİFT) and intracytoplasmic sperm injection (ICSI). Prior to these treatments, vitamins and nutritional supplements are recommended to help achieve and maintain pregnancy, and once treatment begins, medication is recommended to help maintain egg development and growth, depending on the treatment chosen. In particular, before IVF and ICSI procedures, ultra-short, short and long GnRH agonist protocols, antagonist protocols and combined protocols where two drugs are administered are seen. Whilst it is recognised that the treatments given to patients affect them physically, psychologically and socially and that support is needed in this process, drug safety is also controlled by monitoring and reporting the effects and side effects of drugs. Infertility nurses have an important role to play in the processes of using medications, choosing and applying protocols correctly, recognising complications and supporting the patient psychologically. These roles can be expanded with examples such as counsellor, guide, clinical practitioner, patient rights advocate. In addition, scientific studies in the field ensure that care and treatment are qualified and that the needs of individuals in the infertility treatment process are identified. This study is a comprehensive evaluation of medical treatment and infertility nursing, which is the practitioner in the infertility treatment process.

Keywords: Assisted reproductive techniques, medical treatment, infertility care

GİRİŞ

İnfertilite Tedavisinde Medikal Tedavi ve Kadın Sağlığı Hemşireliği

1. İnfertilite Kavramı

İnfertilite nedir?

Kadınlarda doğurganlığın yirmili ve otuzlu yaşlarında en yüksek seviyede olduğu, erkeklerde ise kırklı yaşlara kadar yüksek kaldığı belirtiliyor. Sağlıklı doğurgan çiftlerde gebelik, ortalama 8 ay düzenli cinsel ilişkiden sonra gerçekleşir. İnfertilite, bir yıl boyunca düzenli korunmasız cinsel aktiviteye rağmen gebe kalamama olarak tanımlanır (WHO, 2017). İnfertilite nedenleri kadınlarda ya da erkeklerde, hatta bazen her ikisinde de bulunabilir. Kadın üreme fonksiyonu, üreme organlarının normal fonksiyonunu etkileyen doğuştan veya edinilmiş koşullar (genital etiyojoloji), hastalıklar (ekstragenital etiyojoloji) veya psikolojik faktörler tarafından bozulabilir (Lilford & Dalton, 1987). Erkek infertilitesi için; sperm üretimi ile ilgili sorunlar, sperm genetal yolla taşınmasını engelleyen obstrüktif durumlar ve ereksiyon ve ejakülasyonla ilgili sorunlar olmak üzere 3 farklı kategoride incelenmektedir (Lilford & Dalton, 1987).

1.1. İnfertilitede Tedavi Seçenekleri

Yardımcı Üreme Teknikleri (YÜT), temelde İntrauterin İnseminasyon (IUI), İn-Vitro Fertilizasyon (IVF) ve Embriyo Transferi (ET), Gamet İntrafallopian Transfer (GİFT), Zigot İntrafallopian Transfer (ZİFT) ve İntra Sitoplazmik Sperm Enjeksiyonu (ICSI) şeklinde beş ayrıdır (Burger & Baker, 1987; Carson & Kallen, 2021; Doody, 2021).

1.1.1. İntrauterin İnseminasyon (IUI)

İnfertilite tedavisinde birinci basamak olarak kullanılan ve başarı şansı daha düşük olduğu için daha az kullanılan IUI yöntemi, ovulasyon zamanında 3 gün cinsel perhizden sonra masturbasyon ile elde edilen ve içinde canlı sperm hücreleri bulunan semenin, bir kateter yardımıyla kadının rahmi içerisine yerleştirilmesi/enjekte edilmesi işlemidir. Kendiliğinden fertilizasyon beklenir. Erkek infertilitesi tanımlanan çiftlerde Klimofen Sitrat ile IUI uygulamasında gebelik oranı %6-8 iken gonadotropin ile siklus başına gebelik oranı %10- 15 olarak belirtilmektedir (Carson & Kallen, 2021; Doody, 2021).

1.1.2. İn-vitro Fertilizasyon VE Embriyo Transferi (İVF ve ET)

Bir oosit hücresinin ve sperm hücresinin laboratuvar ortamında kendiliğinden döllenmesi prosedürüdür. Fertilizasyon sonrası embriyoların uterusu yerleştirilmesi işlemi Embriyo Transferi olarak adlandırılır. İşlemin başarılı olması durumunda embriyo, uterus içinde normal büyüme ve gelişmesini sürdürebilecektir(Doody, 2021; Fishel, 2018).

1.1.3. Gamet İntrafallopian Transfer (GİFT)

Gamet İntrafallopian Transfer (GIFT) yönteminde, laparoskopik yöntemiyle alınan indüklenmiş ovum ile spermeler fertilize olmaları amacıyla direkt fallop tüpüne yerleştirilmektedir. Doğal ortamda gerçekleşen fertilizasyon sağlıklı gebeliğin devamı açısından IVF yöntemine göre daha üstün başarı göstermektedir. % 30-40 oranında başarılı olan bu yöntem servikal mukusa tepkime verilmesi, açıklanamayan infertilite ve erkek infertilitesi durumlarında uygulanmaktadır(Pacchiarotti et al., 2016).

1.1.4. Zigot İntrafallopian Transfer (ZİFT)

Zigot İntrafallopian Transfer (ZIFT) tekniği, IVF ile GIFT tekniğinin birlikte kullanıldığı yöntemdir. Uyarılan oositler ile spermin laboratuvar ortamında karşılaştırılması ve oluşan zigotun fallop tüpü içerisine aktarılması işlemidir.

1.1.5. İntra Sitoplazmik Sperm Enjeksiyonu/Mikromanipulasyon (ICSI)

İntra sitoplazmik sperm enjeksiyonu (ICSI) yöntemi, Toplanan oositlerin çevresindeki granülizasyon ve enzimlerden arındırılması sonrasında içine tek bir spermin enjekte edilmesi demektir. Uterusa yerleştirilen embriyo sayesinde başarı oranı IVF-ET ile benzerdir.

2. İnfertilite Tedavisinde Medikalizasyon

2.1. İnfertilite Tedavisi Öncesi Kullanılan İlaçlar/Vitamin Takviyeleri (A vit, D Vit, Folik Asit, Kalsiyum, Demir, İyot, Probiyotikler, Miyoinositol)

A vitamini: Fetal büyüme, görme ile ilgili fonksiyonlar ve bağışıklık sistemi gelişimi için gebeliklerde A vitamini miktarı önemlidir. Yaş dönemine göre farklılık gösteren A vitamini gereksinimi 14-18 yaş gebeler için 530 µg /gün, 19-50 yaş gebelerde ise 550 µg/gün, diyetle önerilen alım 770 µg/gün'dür. Diyetle günlük alımda idamesinin sürdürülmesi fakat yüksek doğum ağırlığı riski nedeniyle aşırı alımından kaçınılması gerektiği belirtilmektedir(Avram, Bucur, Zazgyva, Avram, & Ruta, 2022).

D vitamini: Gebelikte D vitamininin etkisi net olarak tanımlanmamakla birlikte düşük doğum ağırlığı ile ilgili önleyici etkisi olduğu düşünülmektedir. Gerekliliği ve güvenliği ile ilgili tartışmalı görüşler bulunmakla beraber kemik sağlığı, immün destek ve uterus kasılmasına faydası olduğu görüşü çalışmalarla desteklenmektedir. Gebelikte fazla miktarda alınan D vitamininin bebeklerde egzama ile ilişkilendirildiği çalışmalar mevcuttur. Amerika Birleşik Devletleri Tıp Kurumu gebeliklerde 600 IU D vitamininin günlük gereksinim olduğunu belirtmektedir(Avram et al., 2022; Nga et al., 2020).

Folik asit: Anne için preeklemsi, bebek için düşük doğum ağırlığı, nöral defektler, yarık damak/dudak riski ve kardiyak anomaliler açısından Folik asit alımı gebeliklerde önemli olarak görülmektedir. Gebelik öncesinde ve gebelik sürecinde günlük olarak 600 µg folat tüketimi, gebe kalma ihtimali olan tüm yaş kadınlarda ise besinlerle alımına ek olarak 400 µg takviye alınması önerilmektedir(Avram et al., 2022; Nga et al., 2020).

Kalsiyum: Gebelikte preeklemsi riski ve uterusu yeterli büyüme sağlanması ile ilgili olarak kalsiyum alımı sağlanmalıdır. Kalsiyum eksikliği nedeniyle annede osteoporoz, diş çürükleri

ve kas kasılması ile ilgili problemler açığa çıkmaktadır. Gebelik süresince yeterli kalsiyum alımına ek olarak hareketin artırılması, güneş ışığı alımı ve yeterli D vitamini alımı önerilmektedir. Gebelik boyunca anne yaşına uygun olarak 1000/1300 mg/gün kalsiyum desteği önerilmektedir(Avrar et al., 2022; Nga et al., 2020).

Demir: Gebeliğin ilk 2 trimesterinde demir eksikliğinin düşük doğum ağırlığı, anne ve bebekte anemi, erken doğum ve bebek ölümlerinde artışa neden olduğu görülmektedir. Annede plazma hacminin artması ve fetüsün artan demir ihtiyacı nedeniyle anemi ile sonuçlanan durumların engellenmesi amacıyla demir preparatlarının kullanımı sağlanmaktadır(Nga et al., 2020; Uzdil & Özenoğlu, 2015).

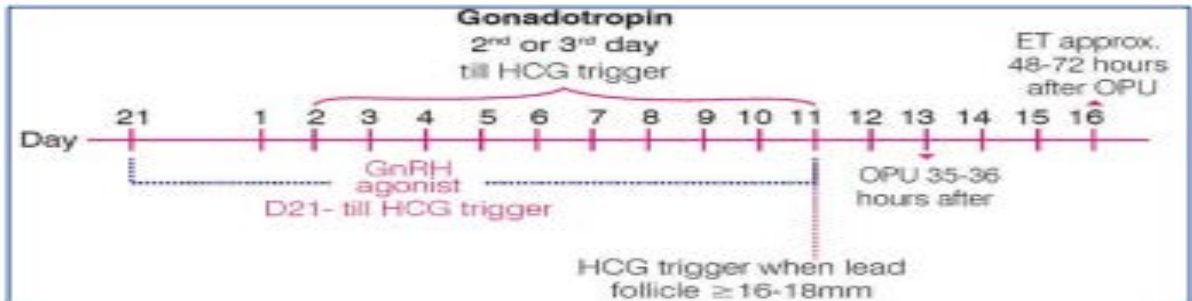
İyot: İnfertilite ile ilişkilendirilen iyot eksikliği nedeniyle özellikle infertilite tedavisi öncesinde annenin iyot oranının saptanması ve gebelikte 220 µg/gün, laktasyonda 290 µg/gün kullanılması önerilmektedir. Normal beyin gelişimi ve büyüme için gerekli olan iyotun abortuslar, infertilite, erken doğum ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Gebelik öncesi, gebelik ve laktasyon döneminde iyot takviyesi tavsiye edilmektedir(Avrar et al., 2022; Uzdil & Özenoğlu, 2015).

Probiyotikler: Çoğunlukla Bifidobacterium ve Lactobacillus içeren probiyotikler besinlerde doğal olarak bulunabilmekte ya da gerekli durumlarda takviye olarak verilebilmektedir. Gebeliklerden 2 ay önce başlanması önerilen ve emzirme boyunca alınan probiyotik desteğinin bebekte dermatolojik problemleri azalttığı, gestasyonel diyabete karşı koruyucu olduğu belirtilmektedir(Uzdil & Özenoğlu, 2015).

Miyoinositol: Doğal bir insülin duyarlılaştırıcısı olarak miyo-inositol, özellikle Polikistik Over Sendromu olan hastalarda başarı sağlamaktadır. Özellikle folik asit ve melatonin ile kombine kullanıldığında IVF planlanan hastalar için umut verici bir adjuvan olabilmektedir (Kılınç & Karadağ, 2024).

2.2. İnfertilite Tedavisi İlaç Protokolleri

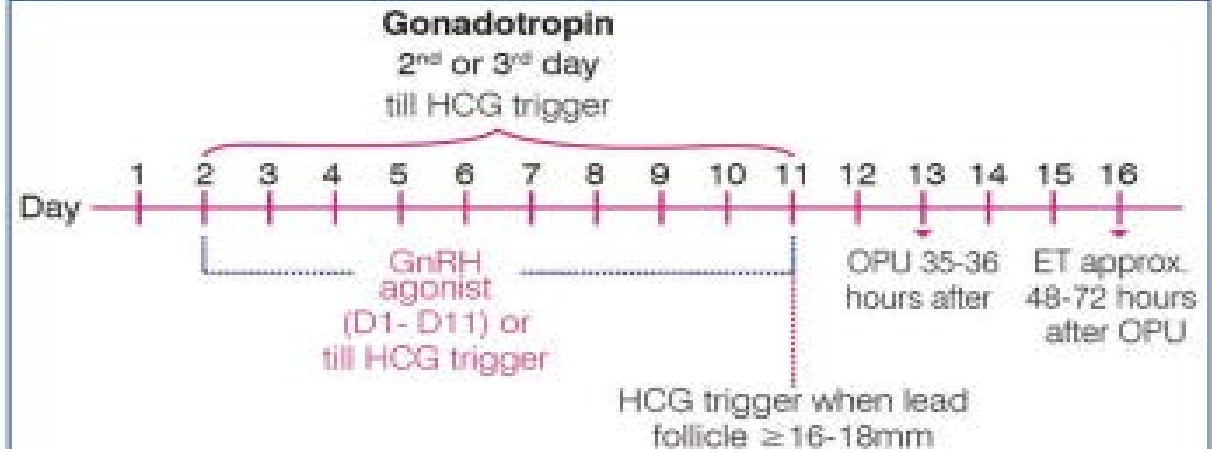
2.2.1. Agonist uzun protokol: GnRH agonist ajanlar 0,1 mg dozunda önceki siklusun 21. gününde başlatılır. Gonadotropinler bir sonraki siklusun 2. Ve 3. Gününden itibaren günlük 150-225 IU olarak başlatılır. Bu dönemde foliküler büyümeye göre doz ayarlaması sağlanmalıdır. Hem GnRH agonisti hem de gonadotropinler dominant folikülün boyutu 16-18 mm' ye ulaşana kadar devam ettirilir. Daha sonra son olgunlaşma ve tetikleme için HCG enjeksiyonu uygulanır(Lambalk et al., 2017; Pacchiarotti et al., 2016; Taşdemir, Taşdemir, Kodama, Fukuda, & Tanaka, 1996).

(Kundan V Ingale, Anoop Laxminaryan Hajare, & Naik, 2019)

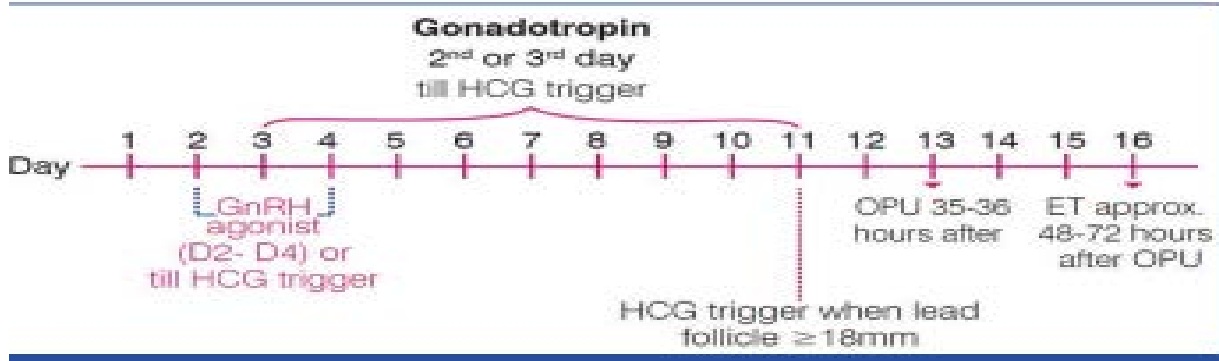
2.2.2. Agonist 'flare' protokol: Mikro doz flare up agonist protokolü ileri yaştaki kadınlarda tercih edilmektedir. Oral kontraseptif ilaç ön tedavisi ve ardından günde iki kez 40ug çekilme kanamasının 2. Gününden HCG tetiklenene kadar veya dominant folikül 16-18 mm' ye ulaşana

kadar verilmelidir. 2 farklı şekilde protokol uygulanabilmektedir. 'Mikrodozflare-up' protokolde, siklusun 3. gününden ya da son OK ilacın alımından 3-5 gün sonra leuprolid asetat 40 mcg günde iki kez verilir. 'Co-flare' protokolde ise yaklaşık iki hafta süreli OK kullanımını takiben siklusun başlangıcında 200 mcg günde iki kez GnRHa kullanılır ve tedaviye siklusun 3-4. günü gonadotropinler eklenir(Lambalk et al., 2017; Pacchiarotti et al., 2016; Taşdemir et al., 1996).

(Kundan V Ingale et al., 2019)

2.2.3. Agonist 'ultra kısa' protokol: bu tedavi protokolünde GnRH agonisti uyarılmış siklusun 2., 3. Ve4. Günlerinde uygulanır. Gonadotropin ise 2. Veya 3. Günden HCG tetiklenene kadar ya da en az iki folikül 17*18 mm' den büyük olana kadar uygulanır(Lambalk et al., 2017; Pacchiarotti et al., 2016; Taşdemir et al., 1996).

(Kundan V Ingale et al., 2019)

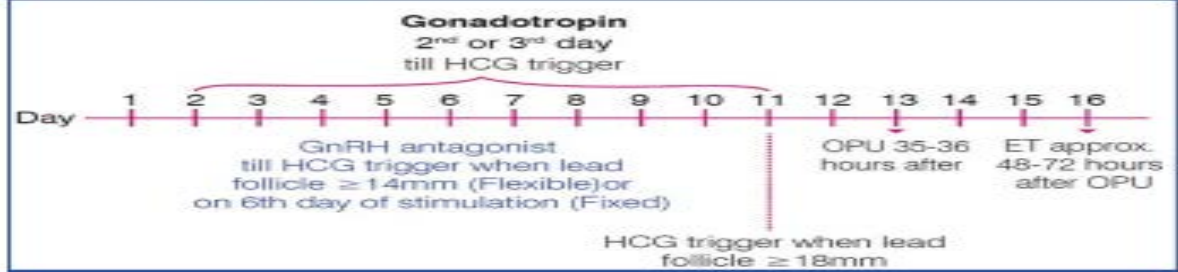
2.2.4. Uzun Antagonist Protokolü: Günümüzde Agonist protokollere kıyasla daha çok tercih edilen protokollerdir. Gonadotropinlerle sitümülasyon agonist protokollerde olduğu gibi 2. veya 3. günde başlatılır.

Sabit tek doz (Fransız protokolü olarak da bilinmektedir): Stimülasyonun 6. Ve 7. Gününde tek doz antagonist uygulanır. Genellikle uygulamadan sonra tetikleme kriterlerinin karşılandığı dört günde LH'nin baskılanması görülebilmektedir. Tetikleme karşılanmadığında (16-18 mm'den küçük folikül) uygun dozda günlük antagonist uygulanabilmektedir.

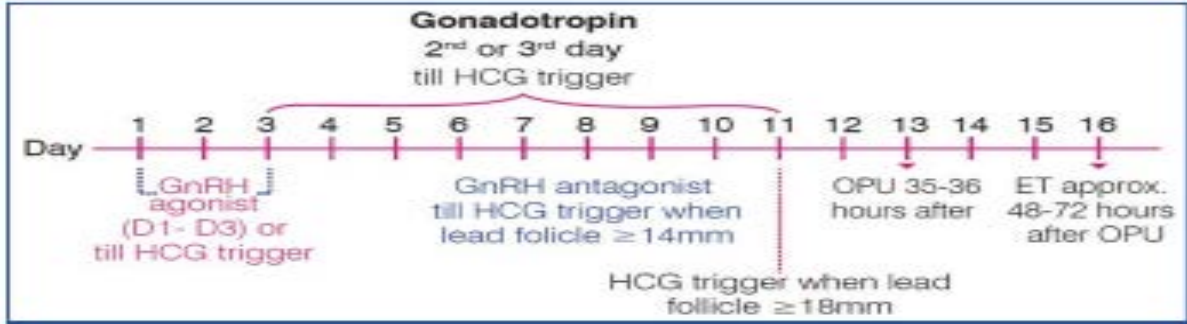
Çoklu doz (Lubeck protokolü olarak da bilinmektedir): Gonadotropinler (FSH veya HMG) adet döngüsünün 2. veya 3. Gününden itibaren uygulanır ve folikül tetiklenmesi tamamlanincaya kadar devam edilir. Cetrorelix gibi GnRH antagonisti iki şekilde başlatılabilir.

Esnek antagonist protokolü: Bu protokolde günde 0,25 mg dozunda setroreliks uygulamasına dominant folikül 14 mm boyutuna ulaştığında başlanır ve HCG tetikleme gününe kadar devam edilir(Kundan V Ingale et al., 2019; Lambalk et al., 2017).

Sabit antagonist protokolü: Setroreliks uygulamasına 0,25 mg dozunda 6. günde başlanır.

2.2.5. İki protokolün Kombinasyonu: Bu protokolde GnRH agonisti menstrual siklusun ilk gününden itibaren uygulanır ve bu uygulamaya üç gün boyunca devam edilir. Gonadotropinler döngünün 2. Veya 3. Gününde başlanır. Baskın folikülün boyutu ve çapı 14 mm' ye ulaştığında GnRH antagonisti günde 0,25 mg olarak başlatılır. Bu uygulama 16-18 mm folikül boyutuna ulaştığında setroreliks kesilir ve bunun yerine olgunlaşma ve tetikleme sağlamak için 5000-1000 IU HCG uygulanır(Pacchiarotti et al., 2016).

2.3. İnfertilite Tedavisinde Kullanılan İlaçlar (Cetrorelis, Buserelin, Triptorelin Klomifen, Letrozol, Metformin, Liraglutid, Büyüme Hormonu, Tamoksifenin, Melatonin)

Cetrorelis: GnRH antagonistidir. Ana işlevi, ön hipofiz bezinden luteinize edici hormon (LH) salgısının engellenmesi, böylece yumurtlamanın önlenmesi ve seks steroidlerinin üretiminin engellenmesidir. Onkolojideki ilk uygulamalarından sonra setroreliks üreme tıbbında kontrollü yumurtalık stimülasyonuna yönelik kısa antagonist protokolünün bir parçası olarak önem kazanmıştır. GnRH antagonistlerinin en büyük özelliği yumurtalık hiperstimülasyon sendromunun neredeyse %100 önlenmesidir. Genel olarak, hasta tarafından günde bir veya iki kez deri altından enjekte edilen GnRH antagonisti setroreliks, iyi etkinlik ve tolere edilebilirlik ile karakterize edilir. Ancak ilacı kullanan hastalarda zaman zaman kızarıklık, şişlik ve ağrıyla birlikte alerjik lokal cilt reaksiyonu görülebilmektedir(Findeklee & Diedrich, 2023; Pacchiarotti et al., 2016).

Buserelin: Vücutta doğal olarak bulunan GnRH ın sentetik formudur. Ovum tetiklemesi için kullanılmaktadır(Suárez-Usbeck et al., 2021).

Triptorelin: Triptorelin, GnRH'nin sentetik bir dekapeptit analogu olup GnRH ile karşılaştırıldığında 100 kat daha fazla aktiviteye sahiptir. Triptorelinin etki mekanizması iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölüme 'alevlenme' etkisi denir. Hipofiz bezi LH ve folikül uyarıcı hormonu sentezlemek ve salgılamak üzere uyarılır, bu da estradiol (E2) ve testosteron dahil

olmak üzere gonadal hormonların salgılanmasının artmasına neden olur. İkinci kısım 'aşağı regülasyon etkisi' olarak adlandırılır. Salgılanan gonadal hormonlar, hipofiz bezi üzerinde negatif geri bildirim kontrolü uygular, bu da LH salgısının inhibisyonuna neden olur, böylece gonadal hormonların salgılanması daha da azalır(Lu et al., 2023).

Klomifen: Klomifen sitrat (Clomid veya Serophene), PKOS dahil yumurtlama bozukluklarının tedavisinde kullanılan iyi bilinen ve güvenilir bir ilaçtır. PKOS ve amenore ile başvuran hastalar, yumurtlama indüksiyon siklusuna başlamadan önce menstrüasyonun uyarılması için sıklıkla medroksiprogesteron gibi sentetik progesteron kullanılmaktadır(Pacchiarotti et al., 2016).

Letrozol : Araştırmalar, letrozolün (Femara) üstün bir yumurtlama indüksiyon ajanıdır ve sıklıkla birinci basamak tedavi olarak kullanılmaktadır. Hem letrozol hem de klomifen birden fazla folikülün toplanmasını etkileme yeteneğine sahiptir ve bu da çoğul gebelik riskini artırabilir. Bu nedenle uygun dozda kullanımı önemlidir(Yang, Cui, Sun, & Hao, 2021).

Metformin: Metformin globülin düzeylerini artırarak PKOS'lu kadınları tedavi etmek, insülin, serbest testosteron ve LH düzeylerini azaltmak için kullanılmaktadır. Bununla birlikte, hastada diyabet olmadığı veya metabolik sendrom belirtileri göstermediği sürece metformin, ovulasyon indüksiyonu için monoterapi olarak literatürde artık desteklenmemektedir. Metformin klomifen ile kombinasyon halinde kullanıldığında, yumurtlama oranlarında yalnızca hafif iyileşmeler gözlemlenmiştir(Xing, Zhao, Zhang, & He, 2022).

Liraglutid: kan glikoz seviyesini düşürebilen glukagon benzeri bir medikal ajandır. Gebelik öncesi müdahalelerde Metformine düşük doz eklenerek, kilo azalmasında artış sağlandığı belirtilmektedir. İnsülin direncini düşürme ve ağırlık kaybı ile infertilite tedavisinde önem teşkil etmektedir(Xing et al., 2022).

Büyüme hormonu (GnRH): Ovulasyon indüksiyonu ve yumurtalık stimülasyonu amacıyla kullanılmaktadır. Son zamanlarda rekombinant GH'nin mevcut olmasıyla birlikte, klinik çalışmalar, yalnızca gonadotropinlerle uyarıma dirençli hastalarda ovulasyon indüksiyonunda GH'nin kullanılmasını takip etmiştir. Yapılan çalışmalarda yumurtlama indüksiyonunu iyileştirebileceğini ve gonadotropin ihtiyacını azaltabileceği belirlenmiştir(Oehninger, 2011; Pacchiarotti et al., 2016).

Tamoksifen: Östrojen inhibitörüdür. Erkek infertilitesinde sperm sayısını, kalitesini ve hareketliliğini artırmak için kullanılmaktadır(Eltabbakh & Mount, 2001).

Melatonin: Çoğunlukla epifiz bezi tarafından salgılanan melatonin, sirkadiyen ritimle düzenlenen ve çok işlevli bir hormondur. Melatonin araştırmalarında, uyku-uyanıklık döngüsünün ritmindeki rolü, yaşlanma süreçlerinin geciktirilmesi ve ayrıca antioksidan veya anti-inflamatuar işlevler dahil olmak üzere büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Melatonin, üreme fonksiyonlarında önemli bir faktör olan reaktif oksijen türleri (ROS) gibi serbest radikalleri temizleyebilir. Melatonin oosit olgunlaşmasında, dölllenme ve embriyonik gelişimde de önemli bir rol oynar. Melatoninin eş zamanlı kullanımı olgun oosit sayısını, dölllenme oranını ve yüksek kaliteli embriyo sayısını artırır, bu da yardımcı üreme teknolojisinin (ART) klinik sonucunu iyileştirir. Bu derlemede melatonin ile insan üreme fonksiyonu arasındaki ilişki ve melatoninin üreme tıbbi alanındaki potansiyel klinik uygulamaları tartışılmaktadır(Olcese, 2020).

3.İnfertilite Hemşiresinin Rolü

İnfertilite tedavisi genellikle uzun ve stresli bir süreç olup profesyonel ekip işidir. Bu ekipte hastalarla yakından ilgilenen hemşirelerin rolleri önemlidir. Hastalar açısından hassas olan bu

süreç poliklinikte başlamakta ve ameliyathaneye kadar devam etmektedir. Çiftlerin geçmiş deneyimleri, maddi ve psikolojik durumları ile sosyal stresörleri dikkate alınmalı ve bakım planı bu kapsamda değerlendirilmelidir. İnfertil bireylere verilen bakım psikolojik destek sistemlerini belirlenmesi ve desteklenmesi, ilaç tedavisinin düzenlenmesi ve etkileri, fiziksel gereksinimlerin karşılanması içermektedir(Avşar & Emul, 2021; Emül, Dönmez, & Yaman, 2023). Sakin, anlayışlı ve empatik tavırlar çiftlerin infertilite tedavi sürecini kolaylaştırmaktadır. Uzun süren çözümler ve tedavi arayışlarının çiftlerde ümitsizliğe neden olabileceği ve bu nedenle yersiz umut verilmeksizin cesaretlendirici görüşmeler yapılması önem teşkil etmektedir. Bireylere yapılacak işlemlerin fiziksel ve psikolojik etkileri hastalara anlatılmalı ve tetkik ve işlemlerin anlaşılır hale gelmesi sağlanmalıdır. İnfertilitede hastanın 11 temel örüntüsü değerlendirilirken ve desteklenirken benlik saygısı, beden imajı, mahremiyet ve spiritüel durum değerlendirilmesi önemlidir(Korhan, 2019). İnfertilite hemşiresi bu tedavi ve bakım boyunca danışman, eğitici, koruyucu/savunucu, araştırmacı roller üstlenmektedir(Dönmez & Emül, 2021). Ayrıca klinik uygulayıcı ve bakım verici olarak hastanın işleme hazırlanması, ilaç uygulamaları ve tedavi sırası/sonrası komplikasyon kontrolü yine en yakın ekip üyesi olan hemşirelerin sorumluluğundadır. İnfertilite hemşiresinin, yardımcı üreme tekniklerini, ilaç protokollerini ve süreci tam anlamıyla kavramış ve danışmanlık gerektiğinde doğru ve yeterli bakımı verebilecek yetkinlikte olması gerekmektedir(Avşar & Emul, 2021; Öngen & Başar, 2020). Tüm bu süreçlerde kanıta dayalı hemşirelik uygulamalarını kullanarak nitelikli ve kaliteli bakım verebilmelidir. Böylelikle uygulanan bakım standardize olmakta ve hemşirenin de iş doyumunu arttırmaktadır(Korhan, 2019).

SONUÇ

İnfertilite tedavisi, zorlu uzun medikal ve invazif işlem dönemini kapsamaktadır. Bu süreçler; infertilite nedenine, bireylerin yaşına ve fiziksel durumuna göre belirlenmiş ilaç tedavi protokollerini ve protokole bakılmaksızın klinik holistik bakım yaklaşımlarını içermektedir. Bireylere, bu süreçte ekibin en yakın üyesi olarak görülen infertilite hemşiresinin bilgi düzeyi, iletişim becerileri ve sosyal-psikolojik desteği önem teşkil etmektedir. İlaçların kullanımı, etki ve yan etki mekanizmaları, tedavi süreci bireylere gerçekçi bir şekilde anlatılmalı ve gerekli tüm süreçlerde empati ile devam ettirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Avram, C., Bucur, O. M., Zazyva, A., Avram, L., & Ruta, F. (2022). Vitamin Supplementation in Pre-Pregnancy and Pregnancy among Women-Effects and Influencing Factors in Romania. *Int J Environ Res Public Health*, 19(14). doi:10.3390/ijerph19148503
- AVŞAR, B., & EMUL, T. G. (2021). The relationship between social support perceived by infertile couples and their mental status.
- Burger, H. G., & Baker, H. W. (1987). The treatment of infertility. *Annu Rev Med*, 38, 29-40. doi:10.1146/annurev.me.38.020187.000333
- Carson, S. A., & Kallen, A. N. (2021). Diagnosis and Management of Infertility: A Review. *Jama*, 326(1), 65-76. doi:10.1001/jama.2021.4788
- Doody, K. J. (2021). Infertility Treatment Now and in the Future. *Obstet Gynecol Clin North Am*, 48(4), 801-812. doi:10.1016/j.ogc.2021.07.005
- DÖNMEZ, Ç., & EMÜL, T. G. (2021). The knowledge and attitudes of nursing students infertility and determination of factors affecting these variables. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 4(3), 375-381.

- Eltabbakh, G. H., & Mount, S. L. (2001). Tamoxifen and the female reproductive tract. *Expert Opin Pharmacother*, 2(9), 1399-1413. doi:10.1517/14656566.2.9.1399
- EMÜL, T. G., DÖNMEZ, Ç., & YAMAN, S. (2023). Determination of Infertile Couples; Fear of COVID-19 and their Continuation with Treatment. *Muş Alparslan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 22-29.
- Findekle, S., & Diedrich, P. K. (2023). Cetrorelix in reproductive medicine. *F S Rep*, 4(2 Suppl), 62-64. doi:10.1016/j.xfre.2022.11.012
- Fishel, S. (2018). First in vitro fertilization baby-this is how it happened. *Fertil Steril*, 110(1), 5-11. doi:10.1016/j.fertnstert.2018.03.008
- Kılınc, A., & Karadağ, M. G. (2024). İnositolün Gebelik ve Doğum Sonuçlarına Etkisi. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 52(3), 110-117.
- KORHAN, E. A. (2019). Watson'un İnsan Bakım Modeli: Bir Sistemik Derleme. *Sakarya Üniversitesi Holistik Sağlık Dergisi*, 2(2), 46-68.
- Kundan V Ingale, Anoop Laxminaryan Hajare, & Naik, S. U. (2019). An Overview on the Protocols used in the Management of Infertility. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*, 13. doi:10.7860/JCDR/2019/39855.12588
- Lambalk, C. B., Banga, F. R., Huirne, J. A., Toftager, M., Pinborg, A., Homburg, R., . . . van Wely, M. (2017). GnRH antagonist versus long agonist protocols in IVF: a systematic review and meta-analysis accounting for patient type. *Hum Reprod Update*, 23(5), 560-579. doi:10.1093/humupd/dmx017
- Lilford, R. J., & Dalton, M. E. (1987). Effectiveness of treatment for infertility. *Br Med J (Clin Res Ed)*, 295(6591), 155-156. doi:10.1136/bmj.295.6591.155
- Lu, X., Sun, Y., Han, M., Chen, D., He, X., Wang, S., & Sun, K. (2023). Triptorelin nanoparticle-loaded microneedles for use in assisted reproductive technology. *Drug Deliv*, 30(1), 2226367. doi:10.1080/10717544.2023.2226367
- Nga, H. T., Quyen, P. N., Chaffee, B. W., Diep Anh, N. T., Ngu, T., & King, J. C. (2020). Effect of a nutrient-rich, food-based supplement given to rural Vietnamese mothers prior to and/or during pregnancy on birth outcomes: A randomized controlled trial. *PLoS One*, 15(5), e0232197. doi:10.1371/journal.pone.0232197
- Oehninger, S. (2011). Ovulation induction in IVF. *Minerva Ginecol*, 63(2), 137-156.
- Olcese, J. M. (2020). Melatonin and Female Reproduction: An Expanding Universe. *Front Endocrinol (Lausanne)*, 11, 85. doi:10.3389/fendo.2020.00085
- Öngen, M., & Başar, F. (2020). Turner Sendromunda Fertilité Durumu ve İnfertilite Hemşiresinin Rollerini. *Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 158-174.
- Pacchiarotti, A., Selman, H., Valeri, C., Napoletano, S., Sbracia, M., Antonini, G., . . . Pacchiarotti, A. (2016). Ovarian Stimulation Protocol in IVF: An Up-to-Date Review of the Literature. *Curr Pharm Biotechnol*, 17(4), 303-315. doi:10.2174/1389201017666160118103147
- Suárez-Usbeck, A., Mitjana, O., Tejedor, M. T., Bonastre, C., Sistac, J., Ubierno, A., & Falceto, M. V. (2021). Single Fixed-Time Post-Cervical Insemination in Gilts with Buserelin. *Animals (Basel)*, 11(6). doi:10.3390/ani11061567

- Taşdemir, M., Taşdemir, I., Kodama, H., Fukuda, J., & Tanaka, T. (1996). Short protocol of gonadotropin releasing hormone agonist administration gave better results in long protocol poor-responders in IVF-ET. *J Obstet Gynaecol Res*, 22(1), 73-77. doi:10.1111/j.1447-0756.1996.tb00940.x
- Uzdil, Z., & Özenoğlu, A. (2015). Gebelikte Çeşitli Besin Öğeleri Tüketiminin Bebek Sağlığı Üzerine Etkileri. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 117-121.
- WHO. (2017). World Health Organization. Developing sexual health programmes. Retrieved from http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/70501/WHO_RHR_HRP_1
- Xing, C., Zhao, H., Zhang, J., & He, B. (2022). Effect of metformin versus metformin plus liraglutide on gonadal and metabolic profiles in overweight patients with polycystic ovary syndrome. *Front Endocrinol (Lausanne)*, 13, 945609. doi:10.3389/fendo.2022.945609
- Yang, A. M., Cui, N., Sun, Y. F., & Hao, G. M. (2021). Letrozole for Female Infertility. *Front Endocrinol (Lausanne)*, 12, 676133. doi:10.3389/fendo.2021.676133

**DUYGU DÜZENLEME GÜÇLÜĞÜNÜN GİZLİ BEDELİ: KADINLARDA KENDİNİ
SUSTURMA VE SOMATİZASYON ARASINDAKİ İLİŐKI**

**THE HIDDEN COST OF EMOTION REGULATION DIFFICULTIES: EXPLORING
THE CORRELATION BETWEEN SELF-SILENCING AND SOMATIZATION IN
WOMEN**

Rabia ARPACI¹, Zehra CAN KARABÖRKLÜ², Derya TANRIVERDİ³

**¹Dr, Araştırma Görevlisi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Psikiyatri Hemşireliği, ORCID:
0000-0001-8441-6852**

**²Arařtırma Görevlisi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Doğum-Kadın Sağlığı ve Hastalıkları
Hemşireliği, ORCID: 0000-0003-4997-3113**

**³Prof. Dr. Derya TANRIVERDİ, Gaziantep Üniversitesi, Psikiyatri Hemşireliği,
ORCID: 0000-0001-6912-5520**

Özet

Kadınlar yakın ilişkilerini sürdürmek için düşüncelerini ve duygularını bastırırlar. Kendini susturma, kadınların duygularını ifade etmekten kaçınmasına yol açabilir. Bu durum duygu düzenlemesini olumsuz etkileyebilir. Bastırılmış duygular kadınlarda fiziksel sorunlar olarak ortaya çıkabilir. Bu çalışmada, kadınlarda kendini susturma ve somatizasyon arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüklerinin aracılık etkisi incelenmiştir. Araştırmanın örneklemi 18-65 yaş aralığında 300 kadından oluşmuştur. Araştırmanın verileri “Kişisel Bilgi Formu”, “Kendini Susturma Ölçeği”, “Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği”, “Bradford Bedensel Belirti Envanteri” ile toplanmıştır. Veriler SPSS 22 programında Pearson korelasyon ve PROCESS makro model 4 aracılık analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Kadınlarda kendini susturma ve duygu düzenleme güçlüğü ortalamasının altında, somatizasyonun ise orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Kendini susturma ölçeği toplam puanı ile duygu düzenleme güçlüğü ölçeği toplam puanı arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişki belirlenmiştir ($r=0.406$, $p<0.001$). Kendini susturma ölçeği toplam puanı ile bradford bedensel belirti envanteri toplam puanı arasında pozitif yönlü zayıf düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0.209$, $p<0.001$). Duygu düzenleme güçlüğü ölçeği toplam puanı ile bedensel belirti envanteri toplam puanı arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişki belirlenmiştir ($r=0.407$, $p<0.001$). Kendini susturma ve somatizasyon arasındaki ilişkide duygu düzenleme güçlüğü'nün tam aracı rol oynadığı bulunmuştur. Bu sonuçlar, kendini susturma, duygu düzenleme güçlükleri ve somatizasyon arasındaki bütünsel bağlantıyı vurgulamaktadır. Bu bağlamda, ruh sağlığı profesyonellerinin kadınların psikososyal iyilik halini geliştirmede kendini susturmayı, duygu düzenleme güçlüklerini ve somatizasyonu azaltmayı amaçlayan psikososyal müdahaleler geliştirmeleri önerilir.

Anahtar kelimeler: Duygu Düzenleme Güçlüğü, Kendini Susturma, Somatizasyon

Abstract

Women suppress thoughts and emotions to sustain their close relationships. Self-silencing may lead women to refrain from expressing their feelings. This situation might negatively influence emotion regulation. Suppressed emotions can manifest as physical problems in women. This

study examined the mediating effect of emotion regulation difficulties in the correlation between self-silencing and somatization in women. The sample consisted of 300 women aged 18 to 65 years old. The data for the study were collected using the “Personal Information Form,” “Silencing the Self Scale,” “Difficulties in Emotion Regulation Scale,” and “Bradford Somatic Symptom Inventory.” The data was analyzed using Pearson correlation and PROCESS macro model 4 mediation analysis in the SPSS 22 program. The study participants reported below-average levels of self-silencing and emotion regulation difficulties and moderate levels of somatization. A moderately significant positive correlation was found between the total mean score of the Self Silencing Scale and the total mean score of the Difficulties in Emotion Regulation Scale ($r=0.406$, $p<0.001$). A weak significant positive correlation was determined between the total mean score of the Self Silencing Scale and the total mean score of the Bradford Somatic Symptom Inventory ($r=0.209$, $p<0.001$). A moderately significant positive correlation was found between the total mean score of the Difficulties in Emotion Regulation Scale and the total mean score of the Bradford Somatic Symptom Inventory ($r=0.407$, $p<0.001$). Emotion regulation difficulties fully mediated the correlation between self-silencing and somatization. These results highlight the holistic connection between self-silencing, emotion regulation difficulties, and somatization. In this context, it is recommended that mental health professionals develop psychosocial interventions aimed at reducing self-silencing, difficulties with emotion regulation, and somatization in improving women's psychosocial well-being.

Keywords: Emotion Regulation Difficulty, Self-Silencing, Somatization

AZƏRBAYCAN QADINI CƏMİYYƏTİMİZDƏ UCA TUTULUR
AZERBAIJANI WOMEN ARE HELD IN HIGH ESTEEM IN OUR SOCIETY

P.ÜZ.F.D. MƏMMƏDOVA ESMİRA FƏRHAD QIZI

**BAKI ŞƏHƏRİ, ADPU-NUN "AZƏRBAYCAN DİLİ VƏ ONUN TƏDRİSİ
TEKNOLOGİYASI" KAFEDRASININ BAŞ MÜƏLLİMİ, 0009-0008-3969-1669**

ÖZET: Azərbaycan qadını müdrikliyi, vəfası, öz zəkası, sədaqəti, qəhrəmanlığı, yüksək analıq keyfiyyəti ilə hər zaman xalqımızın adını uca tutmuşdur. Dünya mədəniyyətinə nadir incilər bəxş etmiş xalqımızın mənəvi dəyərlərinin formalaşmasında və inkişafında qadınlarımızın böyük rolu olmuşdur. Eyni zamanda, Azərbaycan qadınları tariximizin bütün dövrlərində xalqımızın çətin məsələlərinin həll edilməsinə öz sanballı töhfələrini vermişdilər. Onların bir çoxunun adları çoxəsrlik tariximizin səhifələrinə qızıl hərflərlə yazılmışdır.

Orta əsrlər Azərbaycan qadını ana olmaqla yanaşı, klassik poeziyanın ən gözəl nümunələrini yaradıb, at belində qılınca çalıb, dövlət idarəçiliyində öz sözlərini demişdilər.

XX əsr dünyada qadınların rolunun cəmiyyətdə artması ilə yadda qalıb. Azərbaycan qadını XX əsrdə - istər Xalq Cümhuriyyəti dövründə, istərsə də sovet hakimiyyəti illərində yaradılan imkanlardan xalqın, dövlətin, cəmiyyətin mənafeyi naminə çox səmərəli istifadə etmişdilər.

Bu gün isə müstəqil Azərbaycanda qadınların cəmiyyətdəki yeri və rolu həm xalqımızın öz mental ənənələrinə bəslədiyi hörmət, həm də dövlətimizin yeritdiyi siyasət sayəsində yüksək qiymətləndirilir. Çağdaş Azərbaycan qadını ana olmaqla yanaşı, həm də bacarıqlı siyasətçi, iş adamı, dövlət məmuru, xalqın inanıb səs verdiyi deputatdır. Bu fəallıq, Azərbaycan qadınının malik olduğu tarixi ənənələrlə yanaşı, ölkəmizdə həyata keçirilən gender siyasətinin mahiyyətindən, onlara cəmiyyətin tamhüquqlu üzvü kimi bütün imkanlardan bərabər istifadə üçün zəruri şəraitin yaradılmasından irəli gəlir. Ulu öndər Heydər Əliyevin qətiyyətli addımları nəticəsində 1993-cü ildən qadınların ictimai-siyasi həyata daha fəal transformasiyası, onların dövlət idarəçiliyində təmsilçiliyi, bütün sahələrdə kişilərlə bərabər hüquqlara malik olması dövlət idarəçiliyi kursunun prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilibdir. Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan qadını ilə bağlı fikirləri olduqca qiymətlidir: "Azərbaycan xalqı həmişə qadına, onun cəmiyyətin həyatında oynadığı rola, tutduğu yüksək mövqeyə böyük hörmətlə yanaşmışdır. Xalqın ən əziz, qiymətli və müqəddəs hesab etdiyi Vətən, torpaq, dil anlayışları ana adı ilə bərabər tutulmuşdur. Qadın adına göstərilən dərin ehtiram, sonsuz ana məhəbbəti söz və sənət abidələrimizdə öz parlaq təcəssümünü tapmışdır. Ədəbiyyatımızın və mədəniyyətimizin görkəmli nümayəndələri öz əsərlərində Azərbaycan qadınının mərdliyini, gözəlliyini, mənəvi saflığını vəsf etmişlər".

AÇAR SÖZLƏR: qadın, siyasət, dövlət, dəstək, inkişaf

Abstract: The Azerbaijani woman has always held the name of our nation high with her wisdom, loyalty, intelligence, loyalty, heroism, high quality of motherhood. Our women have played a great role in the formation and development of the moral values of our people, who have given rare pearls to the world culture. At the same time, Azerbaijani women have made significant contributions to solving the difficult issues of our nation in all periods of our

history. The names of many of them are written in golden letters on the pages of our centuries-old history.

In addition to being mothers, medieval Azerbaijani women created the most beautiful examples of classical poetry, wielded swords on horseback, and spoke their words in state administration.

The 20th century was marked by the increase in the role of women in society. Azerbaijani women very effectively used the opportunities created in the 20th century - both during the People's Republic and during the years of Soviet rule - for the benefit of the people, the state, and the society.

Today, in independent Azerbaijan, the place and role of women in society is highly valued thanks to the respect our people have for their mental traditions, as well as the policy implemented by our state. In addition to being a mother, a modern Azerbaijani woman is also a skilled politician, businessman, public official, and a deputy trusted and voted for by the people. This activism, along with the historical traditions of Azerbaijani women, stems from the nature of the gender policy implemented in our country, the creation of necessary conditions for them to use all opportunities equally as full members of society. As a result of the decisive steps of the great leader Heydar Aliyev, since 1993, the more active transformation of women into social and political life, their representation in state administration, and their equal rights with men in all fields have become one of the priority directions of the state administration course.

The views of the great leader Heydar Aliyev about the Azerbaijani woman are very valuable: "The people of Azerbaijan have always treated women with great respect, the role they play in the life of the society, the high position they hold. The concepts of motherland, land, and language, which the people consider the most dear, precious and sacred, have been equated with the name of the mother. The deep respect shown to the name of the woman, the boundless maternal love has found its bright embodiment in our monuments of words and art. The outstanding representatives of our literature and culture in their works show the bravery of the Azerbaijani woman, praised its beauty and spiritual purity".

KEY WORDS: women, politics, state, support, development

GİRİŞ: Azərbaycan Respublikasının 1995-ci ildə qəbul olunmuş Konstitusiyası qadınların kişilərlə bərabər demokratik dövlət quruculuğu prosesində fəal iştirakının hüquqi bazasını yaradıb. Konstitusiyanın qadın hüquqlarının müdafiəsinə etibarlı zəmin formalaşdıran 25-ci maddəsində hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi, habelə kişi ilə qadının eyni hüquq və azadlıqlara malik olduğu birmənalı şəkildə təsbit edilmişdir. Həmin maddənin üçüncü hissəsi cinsindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verməklə yanaşı, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının cinsi mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırılmasını da qadağan edir.

Konstitusiyanın qəbulundan sonra respublikamızda gender bərabərliyinin təmini istiqamətində mühüm addımlar atıldı. Ulu öndər Heydər Əliyevin 1998-ci il 14 yanvar tarixli fərmanı ilə gender siyasətinin həyata keçirilməsi məqsədilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı. Komitənin yaradılmasında əsas məqsəd qadınların hüquqlarının qorunmasından, ölkəmizin sosial və siyasi həyatında onların iştirakının artırılmasından ibarət olmuşdur. 2000-ci ildə ulu öndər Heydər Əliyev qadınların kişilərlə hüquq bərabərliyini, xüsusilə onların dövlət idarəçiliyi sistemində lazımı səviyyədə təmsil olunmasını əməli surətdə təmin etmək məqsədilə "Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərman imzaladı. Fərmanda qadınların bugünkü inkişaf, tərəqqi dövrünə

qədər keçdiyi gərgin, keşməkeşli mübarizə yoluna nəzər yetirilmiş, respublikamızda mötəbər və möhtəşəm qadın hərəkatının fəaliyyətinə yüksək qiymət verilmişdir. Fərmanda xüsusi vurğulanmışdır ki, Azərbaycan Respublikasının bütün dövlət qurumlarında fəaliyyət növü nəzərə alınmaqla qadınların rəhbərlik səviyyəsində kişilərlə bərabər təmsilçiliyi təmin edilməlidir. Həm dövlət komitəsinin yaradılması, həm də fərmanın imzalanması respublikamızda qadın siyasətinin həyata keçirilməsində yeni mərhələ açdı.

2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planı (2000-2005-ci illər) təsdiq edildi. Milli Fəaliyyət Planında dövlət tərəfindən qadın probleminə daim diqqət yetirilməsi, qadın problemləri ilə bağlı təxirəsalınmaz konkret tədbirlərin həyata keçirilməsi, dövlət proqramlarının hazırlanması öz əksini tapdı.

Onu da xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, məhz Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından və gender bərabərliyinin təmini ilə bağlı bir sıra addımların atılmasından sonra qadınlar cəmiyyətimizdə gedən demokratikləşmə proseslərindən istifadə edərək qısa bir müddətdə yeni dövrün tələblərinə uyğun olaraq öz təşkilatlarını yaratdılar.

ARAŞDIRMA: Bu gün respublikamızda dövlət qadın siyasəti, ulu öndər Heydər Əliyevin bu istiqamətdə əsasını qoyduğu ənənələr ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən layiqincə davam etdirilir. Prezident İlham Əliyev qadınların cəmiyyətdəki roluna və yerinə, onların dövlət idarəçiliyində təmsil olunmalarına, irəli çəkilmələrinə diqqətlə yanaşır.

Prezident İlham Əliyevin hər il 8 Mart Beynəlxalq Qadınlar Günü münasibətilə Azərbaycan qadınlarına ünvanladığı təbrik dövlət başçısının zərif cinsdən olan vətəndaşlara diqqətinin və ehtiramının təcəssümüdür. Dövlət başçısı respublikamızın qazandığı uğurlarda qadınların rolunu yüksək qiymətləndirir: "Biz hamımız dinamik inkişaf edən ölkəmizin irimiqyaslı iqtisadi layihələrin iştirakçısı kimi əldə etdiyi yüksək göstəricilərlə haqlı olaraq fəxr edirik. Bu tərəqqinin bəhrələri respublikamızın hər bir guşəsində özünü aydın hiss etdirir. Həmin nailiyyətlərdə Azərbaycan qadınlarının böyük rolu danılmazdır. Qədim zamanlardan bəri Vətənə və torpağa sədaqəti ilə seçilən qadınlarımız milli məfkurəyə sadıq qalaraq bu gün də suveren Azərbaycan Respublikasının güclənməsi naminə töhfələr verirlər. Onlara xas olan işgüzarlıq, müdriklik, yüksək daxili mədəniyyət və xalqımızın yüzillər boyu təşəkkül tapmış zəngin milli-mənəvi sərvətlərinə sədaqət müasir Azərbaycan qadınının ictimai həyatımızda mövqeyini və simasını müəyyən edir".

2006-cı ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununu qəbul edib. Qadın-kişi bərabərliyinin qorunması istiqamətində xüsusi əhəmiyyət kəsb edən bu qanunda gender balansının qorunması ilə bağlı hüquqi tənzimləmə mexanizmi öz əksini tapıb. Qanunda gender bərabərliyinin təmin edilməsi ilə bağlı dövlət siyasətinin əsas istiqamətləri və vəzifələri müəyyən edilib.

Azərbaycanda qadın hərəkatının formalaşmasında, onların hüquqlarının qorunmasında Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədr müavini, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban Əliyevanın xidmətləri xüsusi vurğulanmalıdır. Azərbaycanın birinci xanımı özünəxas nəcib, humanist və insanpərvər xarakterlə cəmiyyətdə mənəvi aşınma yaradan, eləcə də saf və ali dəyərləri ucuzlaşdıran mənfi meyillərə qarşı barışmaz mövqe tutur, insanlığın təntənəsinə xidmət edən nəcib təşəbbüsləri ilə həm də sivilizasiyalararası dialoq prosesinə öz töhfəsini verir. Heydər Əliyev Fondu ölkəmizdə elmin, təhsilin, mədəniyyətin inkişafı, sosial problemlərin həlli naminə gördüyü fəal işlərlə yanaşı, gender problemlərinin, qadınlara qarşı bütün zorakılıqların, ənənəvi Azərbaycan ailəsinə zidd olan stereotiplərin aradan qaldırılmasına xüsusi diqqət yetirir.

Fondun prezidenti Mehriban Əliyeva öz intellektual enerjisini cəmiyyətin inkişafına yönəltməklə Azərbaycan qadınının ictimai fəaliyyətinin yeni səhifəsini açmışdır. UNESCO və İSESCO kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların xətti ilə Mehriban Əliyeva Azərbaycan mədəniyyəti tarixinin səsinə planetin ən ucqar guşələrinə belə çatdıra bilmişdir. Onun elm, təhsil, mədəniyyət və idman sahələrinin inkişafına yönəlmiş fəaliyyəti, ölkədəki quruculuq proseslərində yaxından iştirakı ciddi elmi əsaslara söykənir. O, ölkə daxilində və xaricdə keçirdiyi görüşlərdə dərin biliyə, geniş erudisiyaya malik olduğunu hər dəfə yenidən nümayiş etdirir. Azərbaycan qadınları üçün bu, gözəl bir nümunədir. Bütün bunlar Mehriban Əliyevanın yüksək siyasi potensiala malik olduğunu təsdiqləməklə Azərbaycan qadınının modern tələblərə uyğun obrazını dünyaya nümayiş etdirir.

BULGULAR: Mehriban xanım Əliyeva indiyə qədər çoxsaylı mükafatlara, təltiflərə layiq görülüb. UNESCO və İSESCO-nun "Xoşməramlı səfiri" olan Mehriban Əliyeva Rusiyanın "Yüzdə üç yüz illiyin mesenatları" Beynəlxalq Xeyriyyə Fondunun "Yaquət Xaç" ordeni ilə təltif edilib. Mehriban Əliyeva 2005-ci ildə ölkəmizdə "İlin qadını" adına, xeyriyyəçilik fəaliyyətinə, bəşəriyyətin ali ideallarına xidmət sahəsində əldə etdiyi yüksək nailiyyətlərinə görə 2007-ci ildə "Qızıl ürək" beynəlxalq mükafatına layiq görülüb.

Prezident İlham Əliyevin 2009-cu il 5 may tarixli sərəncamı ilə "Heydər Əliyev mükafatı"na layiq görülməsi də onun əzmkar fəaliyyətinə verilən layiqli qiymətdir. Mehriban xanım Əliyeva 2009-cu ildə Polşanın "Xidmətlərə görə" Böyük Komandor Xaçı ordeni, 2010-cu ildə isə Fransanın "Şərəf Legionu" ordeni və UNESCO-nun "Qızıl Motsart" medalı ilə təltif olunub.

Azərbaycan qadınının həm ailədə, həm işdə, həm də cəmiyyətdəki layiqli mövqeyi dövlətimizin uğurlu, xoşbəxt sabahına, xalqımızın firavanlığına ən ciddi təminatlardan biridir. Respublikamızda bərqərar olan demokratik mühit ölkə qadınlarının zəngin potensialının gerçəkləşdirilməsi üçün əlverişli zəmin yaradır. Azərbaycan dövlətinin qadınlarla bağlı həyata keçirdiyi siyasət hər cür ayrı-seçkiliyi aradan qaldıraraq qadınların bərabər hüquqlarını və imkanlarını təmin etməyə yönəlmişdir. Bu siyasət daimi və dönməz səciyyə daşımaqla bütövlükdə qadınların cəmiyyətdə layiqli mövqeyini hər zaman qoruyub saxlamağa imkan verəcək.

Kaynakça

1. Azərbaycan məktəbi" jurnalı, 1999, №5, s.5-6
2. extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://kitabxana.net/files/books/file/1324143002.pdf
3. https://az.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stiqlal_Mar%C5%9F%C4%B1

JACK LONDON'UN "BÜYÜK EVİN KÜÇÜK HANIMI" ROMANINDAKİ "YENİ KADIN" İMAJI

JACK LONDON'S "NEW WOMAN" IMAGE IN "THE LITTLE LADY OF THE BIG HOUSE"

Phd, Doçent, Babayeva Malahat Ramiz kızı

ASPU, Edebiyat Bölümü, <https://orcid.org/0000-0002-3600-8499>

Özet. Yazarın yaşamı boyunca yayımlanan son romanı olan Büyük Evin Küçük Hanımı (1916) adlı romanı, Jack London'ın yapıtları arasında özel bir yere sahiptir. 20. yüzyılın başında Amerika Birleşik Devletleri'nin sosyoekonomik ve kültürel gelişimi. incelenen romanda kadının aile ve toplumdaki rolü ve yeri konusunda yeni görüşlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Bu makalede, C. Tichi ve L. Abrams'ın eserlerinden yola çıkılarak "yeni kadın" kavramı ışığında romanın başkarakterinin imgesi incelenmektedir. Makalede Paola Destin Forrest'in imgesindeki ifade özellikleri, 20. yüzyıl kadın imgesinin karakteristik özellikleri, kahramanın eğitiminde, mesleğinde, evlilik ve aşk üçgenindeki konumunda ve anne rolünde yansıtılmaktadır. Ayrıca Paola'nın 19. yüzyıl imgesinin özelliklerinin betimlenmesi ve analizi, portrenin oluşturulmasında romantik formüllerin kullanımının benzersizliği ve Büyük Ev imgesiyle olan ilişkisi de dikkate alınmıştır. Çalışmanın yazarları, sunulan verilere dayanarak, 19. ve 20. yüzyıl geleneklerinin, erkek ve kadın özelliklerinin başkahraman imgesinde bir araya getirilmesinin, yazarın ideal kadın imgesini yaratma amacından kaynaklandığı sonucuna varmaktadır. "Büyük Evin Küçük Hanımı" romanının başkahramanının imgesi üzerine, şu anda yalnızca ayrı ayrı sistematik olmayan düşünceler bulunduğu ve bunlar romanın inşasının özelliklerini tam olarak yansıtmadığından, bu çalışma önemli ölçüde önem taşımakta ve romanın başkahramanının imgesinin yeni yönlerini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: "yeni kadın"; ideal kadın; Jack Londra; kadın imajı; cinsiyet; 19.-20. yüzyıl Amerika'sı.

Abstract. The novel *The Little Lady of the Big House* (1916), the last novel published during the author's lifetime, has a special place among Jack London's works. The socioeconomic and cultural development of the United States at the beginning of the 20th century. contributed to the emergence of new views on the role and place of women in the family and society in the novel examined. In this article, the image of the main character of the novel is examined in the light of the concept of "new woman" based on the works of C. Tichi and L. Abrams. The article reflects the expressive features in the image of Paola Destin Forrest, the characteristic features of the 20th century female image, the heroine's education, profession, position in the marriage and love triangle, and the role of mother. In addition, the description and analysis of the characteristics of the 19th century image of Paola, the uniqueness of the use of romantic formulas in the creation of the portrait, and its relationship with the image of the Big House are also taken into account. Based on the presented data, the authors of the study conclude that the traditions of the 19th and 20th centuries, the combination of male and female features in the image of the protagonist, are due to the author's goal of creating an ideal female image. Since at present there are only separate unsystematic reflections on the image of the protagonist of the novel "The Little Lady of the Big House", and they do not fully reflect the features of the

novel's construction, this study is of considerable importance, revealing new aspects of the image of the protagonist of the novel.

Keywords: "new woman"; ideal woman; Jack London; female image; gender; America of the 19th-20th centuries.

Jack London, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başındaki Amerikan edebiyatının en önemli yazarlarından biridir. Yazar, nispeten kısa ömrüne rağmen düşüncelerini çeşitli edebi türlerde somutlaştırmayı ve geniş bir yelpazedeki konuları ele almayı başarmış, bu da eserlerine yönelik karışık tepkilere yol açmıştır. Çok boyutluluk ve edebi akımların sentezi geleneğine bağlı kalan yazar, “zamanının en popüler insanlarından biri... Kendini yaratan ve benzer özlemleri olanlara umut veren bir Amerikalı örneği” haline geldi [Stasz 2000, 369; trans. E.M. [Fomina]. E.A. Stetsenko, Jack London'ın keşif temasını, anti-burjuvalık ve kaçışçılık temalarıyla yakın bağlantılı olarak ortaya koyan ilk kişilerden biri olduğunu belirtir [Stetsenko 2009]. Yazar, çok yönlü yaşam deneyimi sayesinde dünyayı farklı kültürel bakış açılarından tasvir etmiş [Ladd 2013, 4], bu sayede şehir sakinleri için bir tür “gezici edebiyat tüccarı” haline gelmiş, onların macera ve romantizm özlemlerini gidermiştir [Casutto, Reesman 1996, 218]. Eserlerinde insanın doğayı acımasızca sömürmesi temasını da ele alarak 20. yüzyılın “ekolojik” edebiyatının öncülüğünü yapmıştır. Londra, ‘sıradan insana’ inanıyordu ve onu toplumla uzlaşmaz bir mücadele içinde olan güçlü ve sarsılmaz bir birey olarak tasvir etmeye çalışıyordu [Williams 2013, 30]. Aynı zamanda, natüralist prensipleri ve Herbert Spencer'in pozitivist fikirlerini birleştiren yazar, insan doğasının sırlarına, insanların eylemlerinin çevresel tezahürlere bağlı motiflerine özel bir önem vermiş ve ruhsal yaşam ile dış dünya arasında bir bağlantı kurmuştur [Auerbach 1996, 6]

Yazarın eserleri büyük ölçüde 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Amerikan toplumunda yaşanan değişimleri yansıtır. Bu dönemde ekonomik büyümeye ve ABD'nin uluslararası alanda güçlenmesine paralel olarak, gelişmekte olan kapitalist ekonominin karakteristik özelliği olan tekelleşme, göç ve kentleşme süreçleri yaşanıyor. Nüfusun büyük bir kısmının kentlere göç etmesi sonucu çiftlikler iflas ediyor. Aynı zamanda kent sakinlerinin ihtiyaç duyduğu mal ve kaynakları sağlayabilmek için doğal kaynakların aktif olarak çıkarılmasına başlanıyor ki bu da ekosistemin tahribatına neden oluyor. Romantik birikim havasıyla Amerika, 19. yüzyılın sonunda sayıları giderek artan göçmenler arasında artan bir ilgi uyandırdı. Ülkenin tüm nüfusunu aşmaya başladı ve bu durum Amerikan vatandaşları arasında düşmanlığa yol açtı [Turner 1920, 315]. Gerçekler ile Amerikalıların mutlu ve rahat bir yaşam beklentisi arasındaki bu çelişki, "Amerikan rüyası"na [Adams] olan inancı sarsmış ve toplumda umutsuz bir havanın yayılmasına yol açmıştır.

"Büyük Evin Küçük Hanımı" romanı Jack London'ın yapıtları arasında özel bir yere sahiptir. Yazarın hayattayken yayımlanan son kitabı olan 1916 tarihli bu eser, eleştirmenler ve yazarın hayranları arasında karışık tepkilere yol açtı. Ve eğer yazar bu romanı kendi en iyi eseri, “yazma hayatı” boyunca çabaladığı ideal olarak görüyorsa [Baltrop 1981, 175], o zaman Amerikan halkı yazarı hem olay örgüsünde hem de anlatım tarzında aşırı gösteriş ve şekercilikle suçladı. Irving Stone, Londra'nın kurgusal biyografisi *The Sailor in the Saddle*'da şöyle yazmıştır: "Hayranlarından ve takipçilerinden öfkeli, acı dolu, hayal kırıklığı yaratan mektuplar alıyordu; İnsanlar “Küçük Ev Kadını”nın yer aldığı derginin sayılarını ateşe attılar... Acı içinde incinmişti, öfkeyle karşılık verdi: “Sana bir kez ve herkes için şunu söyleyeyim ki, “Küçük Ev Kadını” ile çok gurur duyuyorum” [Stone 1962, 252]. Eleştirmenler bu romanda, doğalcılık yerine “hassas gelenek”in baskın olduğunu gördüler ve bunun, gerçekliğin tasvirinde aşırı duygusallığa ve mantıksızlığa yol açtığını düşündüler. London romana “mesihsel bir anlam” verdiyse (“Çiftliğimi dünya açısından, dünyayı da çiftliğim açısından görüyorum”) [Starr 1986,

221], başkarakterde güçlü bir çiftçinin ideal imajını, kahramanda ise rüyaların güzel kadını canlandırdıysa, halk eserde sıradan bir aile ve aşk çatışması gördü (“Ruhsal olarak o kadar yoksullaşmış olan London’ın kahramanı, tüm fiziksel ve entelektüel çekiciliğine rağmen sığlaşıyor. Yazar, ana karakterlerin yaşamını ve günlük yaşantısını tasvir ederken zaman zaman orantı duygusunu kaybediyor. Bu kitap daha çok bir ütopya, yazarın belirli ideallerini somutlaştıran bir rüya romanı olarak değerlendirilmelidir” [Bykov 1964, 215]).

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşanan sosyo-ekonomik değişimler, özellikle 19. yüzyılın sonuna doğru genç kadınların bilincinde büyük bir etki yarattı. Yüzyıllardır kendilerini insan haklarından ve özgürlüklerinden mahrum bırakan ataerkil temellere karşı seslerini yükseltmeye başlayan kadınlar, “feminizm” adı verilen özel bir ideolojinin gelişmesine yol açtı. Kendilerini bu hareketle özdeşleştiren kadınlar, ifade özgürlüğü haklarını savundular, cinsiyet ayrımcılığına direndiler ve toplumda erkeklerle eşit bir konuma sahip olmak için mücadele ettiler [Cott 1987]. Bu süreçler edebiyata da yansımış, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yıkılması teması kadın yazarlar tarafından işlenmiştir. Ayrıca özgür, kendi fikrine sahip olma hakkı olan “yeni kadın” imajını yaratma sürecini başlattılar. Böylece, kendi kaderini tayin etme mücadelesi teması, kadınların erkeklere olan toplumsal ve ahlaki bağımlılığının eleştirisi ve daha 1868’de kadın gücünün haksız yere bastırılmasının ifşası, Louisa Alcott’u, bir kadını yeni bir açıdan göstermeyi başardığı Küçük Kadınlar romanıyla ünlendirdi (“Louisa, kadınlığı kendi terimleriyle tanımlayabildi” [Gheorghiu 2015, 39]). Ancak “yeni kadın” terimi ilk kez 1894 yılında “Humanitarian” dergisinde M. Eastwood’un “Kurgu ve Yaşamda Yeni Kadın” adlı makalesinde yer aldı [Antsiferova 2003, 189].

Amerikalı araştırmacı Cecilia Tisci, “Kadın Yazarlar ve Yeni Kadın” (1988) adlı çalışmasında Amerikan edebiyatında “yeni kadın” imgesinin oluşum ve evrim sürecini ayrıntılı olarak inceler. Makalenin yazarı, söz konusu görüntünün uzun bir geçmişi olduğunu, 1890’lı yıllara kadar dayandığını belirtiyor. “Yeni kadın”, orta sınıf geleneklerinin hiçe sayıldığı yeni dönemin önemli bir parçası haline geldi.

Bu sosyo-kültürel olgunun önemi, Amerikalı yayıncı Finley Peter Dunn’ın 1898’de yayımlanan “Yeni Kadın Üzerine” adlı hicivli denemesinde dile getirilmiştir. Burada başkarakter Molly yeni ilkelerin temsilcisi haline gelir, ancak eşitlik mücadelesinde kaybeder. Diğer yazarlar ise, aile değerleri ve geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri kavramının yalnızca bir parçası olan sorumlulukların kadınlara yüklenmesinin akıllıca olup olmadığını sorgulamaktadırlar. Nitekim Sarah Orne Jewett’in 1884 tarihli Bir Köy Doktoru adlı romanındaki karakterlerden biri, çocuk yetiştirme sorumluluğunun her kadına uygun olmadığını belirtir. Kate Chopin, Uyanış (1899) adlı romanında, “çocuklarını putlaştıran, kocalarına saygı gösteren ve bireyler olarak kendilerini alçaltmayı ve kutsal melekler gibi kanatlar çıkarmayı kutsal bir ayrıcalık sayan” kadınlarla alay eder [Tichi 1988, 591; trans. GİBİ. Sadkova]. Edith Wharton, Sanctuary (1903) adlı romanında, geniş görüşlere sahip, çok yönlülüğü net bir toplumsal yapı içinde tanımlanmasının önünde engeller yaratan bir “yeni okul” temsilcisinin imajını yaratır.

O yıllarda pek çok erkek yazar için kadınlar, toplumsal normları ayaklar altına alan yeni yetmeler olarak görülüyordu. Nitekim Henry James, Bir Kadının Portresi (1881) adlı romanında gazeteci Henrietta Stackpole’u “özgüvenli ve kaba” biri olarak tasvir eder ve onu “kükreyen bir trene” benzetir. William Dean Howells, Annie Kilburn (1888) adlı romanında kendine güvenen, ancak zor durumlarda yine de tavsiye için erkeklere başvuran bir kadın karakter yaratmıştır.

S. Tishi, Jack London’ın “Büyük Evin Küçük Hanımı” adlı romanına özel bir önem veriyor. Diğer yazarların erken dönem eserlerinde “yeni kadın” imgesinin bireysel yönlerinin yansımaları gözlemleyebildiysek, Londra’nın romanında bu imge bize bir bütün olarak

görünür. Tisci'ye göre Paola'nın imajında, pek çok aktivitede olağanüstü yetenekler ve yaşam bilgeliği, güzellik ve çekicilikle birleşmiştir.

Dolayısıyla, “yeni kadın” imajına ilişkin görüşlerin geniş yelpazesi göz önüne alındığında, birkaç ortak özellik tespit edilebilir: 1) kişinin kendi yeniliğinin farkında olması, 2) düşüncenin bağımsızlığı, 3) kişinin toplumsal ve kişisel yaşam örgütlenmesinin kendine özgü alternatif bir versiyonu [Antsiferova 2003, 190]. Bunlara incelenen imajın iyi fiziksel ve ruhsal sağlık, eğitim, güzellik, gençlik, sigara sevgisi, tenis ve bisiklet sevgisi gibi özelliklerini de ekleyebiliriz [Antsiferova 2003, 192].

Bu özelliklerin birçoğu romanın başkarakterinin imajına yansır ve çoğunlukla romanın başkarakterlerinden Evan Graham'ın algısı aracılığıyla verilir. Böylece ilk kez dokuzuncu bölümde, beklenmedik durumlarla başa çıkabilen yetenekli bir at binicisi olarak karşısına çıkan kahramanı görür. Durumun karmaşıklığına ve öngörülemezliğine rağmen Paola, ilkel bir tutkunun görülebildiği bu “tehlikeli oyundan” [London 1976, 197] memnundu (“beyaz bir kadının yüzüydü, üstelik çok modern bir kadındı ve Graham’a pagan gibi görünmüştü” [London 1976, 197]). Graham'a bazen güzel bir genç adam, bazen “mermerden yontulmuş” bir kadın [Londra 1976, 196], bazen de küçük bir peri olarak görünür. Aynı zamanda kahramanımız konuyu fark etmeyi ve ona el sallamayı bile başarır; Graham bunda “tehlikeye karşı bir gösteriş” görür [Londra 1976, 197]. Bölüm, “yeni kadın” hakkındaki romanların önemli bir unsuru olan kahramanın kadın kırılmalılığı ile erkek gücünü karşılaştırır (“At, bisiklet, araba sürmek... kadınların belirli becerilere, belirli miktarda fiziksel dayanıklılığa, özgüvene sahip olmasını gerektirir ve üç ulaşım aracı da daha fazla kişisel özgürlük ve bağımsızlık vaat eder” [Antsiferova 2003, 192–193]). Burada Paola'nın imajının havuz etrafındaki diğer kızlarla karşılaştırıldığını belirtmek önemlidir (“Paola tamamen farklıdır. O, Destin'lerden hiçbirine, arkadaşlarımdan hiçbirine veya tanıdığım hiçbir kıza benzemiyor” [Londra 1976, 222]). Kadın kahramanımız, bir kadın için kabul edilemez görünebilecek şeyleri yapmaktan korkmaz; örneğin sporda, müzikte, mimaride erkeklerle tutkuyla rekabet eder. On İkinci Bölümde Paola yetenekli ve deneyimli bir at yetiştiricisi olarak ortaya çıkıyor. Kocasını, karısının bu alandaki üstünlüğünü, belirli bir bilgiye değil, dehaya varan gelişmiş bir sezgiye dayandırıyor.

Bir başka sefer Paola, akşam yemeğinde sosyetik bir kadın kıyafetinde belirir. Burada London, bir kadının portresini tasvir etmek için tamamen romantik formüller kullanıyor: “...yüksek taranmış saçlarının altın-kestane rengi, elastik, berrak cildinin sağlıklı beyazlığı, sanki şarkı söylemek için yaratılmış gibi kuğu benzeri boynu, güzel bir göğse doğru akıyor ve son olarak elbisesi” [London 1976, 200]. Yazar, anlatılan özelliklere işlevsellik de ekliyor (şarkı söylemek için yaratılmış kuğu boynu; sağlık belirtisi olarak beyaz ten). Bunlar artık sıradan şiirsel formüller değil, yaşayan ve değişen bir imgenin özellikleridir.

Lynn Abrams, “19. yüzyılda orta sınıf evleri kadınlığın bir yansıması haline geldi” diyor. Kadının kıyafetinde bile bir evin iç mekanına benzerlikler görülebiliyordu...” [Abrams 2011, 149]. Gösterişli, zengin süslemeli kıyafetler sadece ailenin zenginliğini göstermiyor, aynı zamanda evdeki kadın gücünü de simgeliyordu. Paola'nın kıyafeti kısmen bunu tekrarlıyor; bu kıyafette bir önceki yüzyıldan kalma bir kalıntı görülebiliyor: “... inci mavisi renkte ve bir tür ortaçağ kesimli bir elbise - belini sarıyordu, geniş kolları gevşek kıvrımlar halinde düşüyordu, süslemesi değerli taşlarla işlenmiş altın işlemeli bir bordürdü” [Londra 1976, 200]. Ancak aynı zamanda Paola'nın bir çiftlik sahibi olarak statüsünü vurgular ve Büyük Ev'in ruhuyla ve kahramanın imajıyla bir çağrışım uyandırır: “Geniş ama sert değil, güzel ama gösterişli değil - Büyük Ev'in yarattığı genel izlenim buydu” [Londra 1976, 129].

Graham, Büyük Ev'in hanımını tanıdıkça, gururun onun karakterindeki baskın özellik olduğuna ve tüm varlığından yayılan o özel güç biçimine bir ek olduğuna inanmaya başlar.

Aynı zamanda kahramanın erişilemezliği onda gurur yaratmaz; o iyi huylu kalır, “herkesi canlandırabilir ve neşesiyle onları geride bırakabilir” [Londra 1976, 207].

Paola'nın müzik aleti çalmayı, şarkı söylemeyi, resim yapmayı ve el işi yapmayı içeren kapsamlı evde eğitimi, 19. yüzyıldan kalma bir kalıntı olarak görülebilir. Ancak, kahramanın eğitiminin sistematik olmayan yapısına (derinliğini inkar etmeden) dikkat çekmek önemlidir ("bir şeye çağrılıp çağrılmadığını bilmeden koşuşturuyordu" [Londra 1976, 215]). Evan Graham ise Paola'nın ilgisini çeken tüm yaratıcılık alanlarında yeteneklerini geliştirerek, evliliği kişisel gelişimin birincil nedeni haline getirmeden, kendisini yarattığını belirtiyor. Bu, dönemin ruhuna uygundu: "Bir kadın, kendisi ve eğitimiyle kendisi ilgilenmelidir, bir erkek için değil" [Abrams 2011, 312].

Romanda ayrıca, Dick, Paola ve Ivan'ı "üstün tip" insanlar olarak sınıflandıran "aşk üçgeni" içindeki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik London'ın yeni yaklaşımını da gözlemleyebiliriz [London 1976, 313]. Lynn Abrams, 19. yüzyılın ilk yarısında, toplum “sosyal, duygusal ve cinsel uyum olasılığını kabul etti ve özellikle evlilikte kadınların eşitsizliğini reddetti” [Abrams 2011, 184]. Londra, evlenmenin gerekliliğini reddetmeden, Paola'nın Dick'e anlatmaya karar verdiği yeni bir duygu geliştirmesine olanak tanır. Buradaki açık sevgi ifadesi, hem kahramanın korkusuz özünün, özgür seçim haklarını ilan etmesinin bir göstergesi hem de trajik sonunun habercisidir (G. Spencer'ın bireyin yaşam yasaları karşısındaki güçsüzlüğüne ilişkin pozitivist fikrine göre).

Paola'nın evlilikteki konumu da özel görünüyor. Eğer toplum bir kadın için “evliliğin bir görev, bir onur... ve bir mutluluk, aynı zamanda ekonomik bir zorunluluk” olduğunu ve “evliliğin iktidar mücadelesinin, kişinin kendi otoritesini savunmasının, kaynakların kullanımının, işbölümünün ve şehvetin bir birleşimi” olduğunu öğrettiyse [Abrams 2011, 83], o zaman Paola ve Dick'in birlikteliğinde çatışmaya ve otorite yarışına yer yoktur; kahramanlar her şeyden önce arkadaş ve partner olarak görünürler ve bu da eşler arasında güven, uyum ve saygı atmosferi yaratır.

London, Paola'yı bir anne olarak tasvir ederken de yeni bir yaklaşım sergiliyor. Romanın başında Dick Forrest, "Kadınlarımız için çoğu durumda en önemli şey, doğaları gereği kendilerine verilen erkeğe duyulan aşk ve anneliktir" diye haykırıyor. "Modern kadınların iş ve siyasi haklar konusundaki tüm bu yaygınlıklarının biyolojik bir temeli yoktur" [Londra 1976, 135]. Lynn Abrams 19. yüzyılda şunu kaydetti: “Annelik, bir kadının hayatının doruk noktası haline geldi, onun en iyi niteliklerini ve kaderinin gerçekleşmesini simgeliyordu” [Abrams 2011, 119]. Ancak Paola kocasının yoldaşı rolünü oynamayı başarsa da anne rolünü yerine getirmiyor. Amerikalı filozof James G. Cooper, Zamanın Rahmi: Jack London Romanlarındaki Arketipal Desenler adlı eserinde, romandaki bu işlevin Büyük Ev tarafından yerine getirildiğini, “tüm arzuların tatmin edildiği dünyadan bir sığınak” olduğunu ileri sürer [Cooper 1974, 88]. London, “yeni kadınlar” hakkındaki romanların karakteristiği olan çocukların tamamen reddedilmesi temasını geliştirmiyor; bu romanlarda “sürekli değişen gebelikler ve doğumlardan oluşan, yorucu yaşam döngüsünün doğruluğu sorgulanıyordu” [Abrams 2011, 128]. Yazar, karakterin bazı işlevlerini cansız bir nesneye aktarır ve bu da Paola'yı 19. yüzyılın son çeyreği - 20. yüzyılın ilk çeyreği edebiyatındaki kadın imgeleri sisteminden ayırır.

"Büyük Evin Küçük Hanımı" romanı, hem "yeni kadın"ı anlatan romanlar arasında, hem de Jack London'ın eserleri arasında özel bir yere sahiptir. Konu klasik bir "aşk üçgeni" üzerine kurulu olsa da, (Spencer'a göre) sonucun insan doğasının zaafı tarafından önceden belirlendiği ortaya çıkıyor. Paola'nın imgesi, hem portre özelliklerinde -bazen küçük bir çocuk, bazen sosyetik bir kadın imajında- hem de faaliyetlerinin tasvirinde (piyano çalmak, nakış işlemek, resim yapmak, yüzmek ve at yetiştirmek gibi) kadınsı ve erkeksi ilkelerin birleşimi

üzerine kuruludur. 19. ve 20. yüzyıldaki kadın tasvir geleneklerinin birleşimi, Paola'nın çok yönlü yapısını tanımlayan doğalcı ve romantik özellikler; kahramanın geniş yelpazede davranış modelleri; romanın karakter sistemindeki özel yeri; Sosyal rollerinin ve üstlendiği işlevlerin benzersizliği - tüm bunlar London'ın dürüst, açık sözlü, gururlu ve önyargılardan uzak gerçek bir "yeni kadın" imajı yaratmasına olanak sağladı.

Edebiyat

1. Abrams L. Yeni Çağın Avrupalı Kadınının Oluşumu: 1789–1918 / çev. İngilizceden M., 2011. – 408 s.
2. Antsiferova O.Yu. "Yeni Kadın": Kurgu ve gerçek. 19. ve 20. Yüzyılın Başında Feminizmin Yüzleri // Sosyal ve Beşeri Bilimler. Yerli ve yabancı edebiyat. Ser. 7: Edebiyat eleştirisi. Özet dergisi. 2003. Sayı 3. S. 189–197. 3. Baltrop R. Jack London: Adam, Yazar, Asi / ed. Milletvekili Sıkıca dikilmiş; trans. İngilizceden G. Andjaparidze. E., 1981.
4. Bykov V.M. Jack Londra. Erkek, 1964.
5. London J. Toplu Eserler: 13 ciltte. Cilt 11. Büyük Evin Küçük Hanımını. Erkek, 1976.
6. Stetsenko E.A. 20. yüzyılın başlarındaki Amerikan edebiyatı. Amerikan Edebiyatı Tarihi. T. 5. M., 2009.
7. Stone I. Eyerdeki Denizci: Jack London'ın Biyografisi / çev. İngilizceden Mİ. Kan. Erkek, 1962. 8. Adams J. The Epic of America. New Brunswick; London, 2012.
9. Auerbach J. Male Call: Becoming Jack London. Durham, 1996.
10. Casutto L., Reesman J.C. Rereading Jack London. Stanford, 1996.
11. Cooper J.G. The womb of time: archetypal patterns in the novels of Jack London. Lubbock, 1974.
12. Cott N.F. The Grounding of Modern Feminism. New Haven, CT; London: Yale, 1987.
13. Gheorghiu O. From 19th Century Femininity in Literature to 20th Century Feminism on Film: Discourse Translation and Adaptation. Hamburg, 2015.
14. Ladd K. Jack London: Landscape, Love, and Place. Logan, 2013.
15. Starr K. Americans and The Californian Dream, 1850–1915. Oxford, 1986.
16. Stasz C. American Dreamers: Charmian and Jack London. Bloomington, 2000.
17. Tichi C. Women Writers and the New Woman. New York, 1988.
18. Turner F.J. The Frontier in American History. New York, 1920.
19. Williams J. The Oxford Handbook of Jack London. Oxford, 2017.

AZƏRBAYCAN QADINI CƏMIYYƏTİMİZDƏ UCA TUTULUR
AZERBAIJANI WOMEN ARE HELD IN HIGH ESTEEM IN OUR SOCIETY

P.ÜZ.F.D. MƏMMƏDOVA ESMİRA FƏRHAD QIZI

***BAKI ŞƏHƏRİ, ADPU-NUN "AZƏRBAYCAN DİLİ VƏ ONUN TƏDRİSİ
TEXNOLOGİYASI" KAFEDRASININ BAŞ MÜƏLLİMİ, 0009-0008-3969-1669***

ÖZET: Azərbaycan qadını müdrikliyi, vəfası, öz zəkası, sədaqəti, qəhrəmanlığı, yüksək analıq keyfiyyəti ilə hər zaman xalqımızın adını uca tutmuşdur. Dünya mədəniyyətinə nadir incilər bəxş etmiş xalqımızın mənəvi dəyərlərinin formalaşmasında və inkişafında qadınlarımızın böyük rolu olmuşdur. Eyni zamanda, Azərbaycan qadınları tariximizin bütün dövrlərində xalqımızın çətin məsələlərinin həll edilməsinə öz sanballı töhfələrini vermişdilər. Onların bir çoxunun adları çoxəsrlik tariximizin səhifələrinə qızıl hərflərlə yazılmışdır.

Orta əsrlər Azərbaycan qadını ana olmaqla yanaşı, klassik poeziyanın ən gözəl nümunələrini yaradıb, at belində qılınca çalıb, dövlət idarəçiliyində öz sözlərini demişdilər.

XX əsr dünyada qadınların rolunun cəmiyyətdə artması ilə yadda qalıb. Azərbaycan qadını XX əsrdə - istər Xalq Cümhuriyyəti dövründə, istərsə də sovet hakimiyyəti illərində yaradılan imkanlardan xalqın, dövlətin, cəmiyyətin mənafeyi naminə çox səmərəli istifadə etmişdilər.

Bu gün isə müstəqil Azərbaycanda qadınların cəmiyyətdəki yeri və rolu həm xalqımızın öz mental ənənələrinə bəslədiyi hörmət, həm də dövlətimizin yeritdiyi siyasət sayəsində yüksək qiymətləndirilir. Çağdaş Azərbaycan qadını ana olmaqla yanaşı, həm də bacarıqlı siyasətçi, iş adamı, dövlət məmuru, xalqın inanıb səs verdiyi deputatdır. Bu fəallıq, Azərbaycan qadınının malik olduğu tarixi ənənələrlə yanaşı, ölkəmizdə həyata keçirilən gender siyasətinin mahiyyətindən, onlara cəmiyyətin tamhüquqlu üzvü kimi bütün imkanlardan bərabər istifadə üçün zəruri şəraitin yaradılmasından irəli gəlir. Ulu öndər Heydər Əliyevin qətiyyətli addımları nəticəsində 1993-cü ildən qadınların ictimai-siyasi həyata daha fəal transformasiyası, onların dövlət idarəçiliyində təmsilçiliyi, bütün sahələrdə kişilərlə bərabər hüquqlara malik olması dövlət idarəçiliyi kursunun prioritet istiqamətlərindən birinə çevrilibdir. Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan qadını ilə bağlı fikirləri olduqca qiymətlidir: "Azərbaycan xalqı həmişə qadına, onun cəmiyyətin həyatında oynadığı rola, tutduğu yüksək mövqeyə böyük hörmətlə yanaşmışdır. Xalqın ən əziz, qiymətli və müqəddəs hesab etdiyi Vətən, torpaq, dil anlayışları ana adı ilə bərabər tutulmuşdur. Qadın adına göstərilən dərin ehtiram, sonsuz ana məhəbbəti söz və sənət abidələrimizdə öz parlaq təcəssümünü tapmışdır. Ədəbiyyatımızın və mədəniyyətimizin görkəmli nümayəndələri öz əsərlərində Azərbaycan qadınının mərdliyini, gözəlliyini, mənəvi saflığını vəsf etmişlər".

AÇAR SÖZLƏR: qadın, siyasət, dövlət, dəstək, inkişaf

Abstract: The Azerbaijani woman has always held the name of our nation high with her wisdom, loyalty, intelligence, loyalty, heroism, high quality of motherhood. Our women have played a great role in the formation and development of the moral values of our people, who have given rare pearls to the world culture. At the same time, Azerbaijani women have made significant contributions to solving the difficult issues of our nation in all periods of our

history. The names of many of them are written in golden letters on the pages of our centuries-old history.

In addition to being mothers, medieval Azerbaijani women created the most beautiful examples of classical poetry, wielded swords on horseback, and spoke their words in state administration.

The 20th century was marked by the increase in the role of women in society. Azerbaijani women very effectively used the opportunities created in the 20th century - both during the People's Republic and during the years of Soviet rule - for the benefit of the people, the state, and the society.

Today, in independent Azerbaijan, the place and role of women in society is highly valued thanks to the respect our people have for their mental traditions, as well as the policy implemented by our state. In addition to being a mother, a modern Azerbaijani woman is also a skilled politician, businessman, public official, and a deputy trusted and voted for by the people. This activism, along with the historical traditions of Azerbaijani women, stems from the nature of the gender policy implemented in our country, the creation of necessary conditions for them to use all opportunities equally as full members of society. As a result of the decisive steps of the great leader Heydar Aliyev, since 1993, the more active transformation of women into social and political life, their representation in state administration, and their equal rights with men in all fields have become one of the priority directions of the state administration course.

The views of the great leader Heydar Aliyev about the Azerbaijani woman are very valuable: "The people of Azerbaijan have always treated women with great respect, the role they play in the life of the society, the high position they hold. The concepts of motherland, land, and language, which the people consider the most dear, precious and sacred, have been equated with the name of the mother. The deep respect shown to the name of the woman, the boundless maternal love has found its bright embodiment in our monuments of words and art. The outstanding representatives of our literature and culture in their works show the bravery of the Azerbaijani woman, praised its beauty and spiritual purity".

KEY WORDS: women, politics, state, support, development

GİRİŞ: Azərbaycan Respublikasının 1995-ci ildə qəbul olunmuş Konstitusiyası qadınların kişilərlə bərabər demokratik dövlət quruculuğu prosesində fəal iştirakının hüquqi bazasını yaradıb. Konstitusiyanın qadın hüquqlarının müdafiəsinə etibarlı zəmin formalaşdıran 25-ci maddəsində hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərliyi, habelə kişi ilə qadının eyni hüquq və azadlıqlara malik olduğu birmənalı şəkildə təsbit edilmişdir. Həmin maddənin üçüncü hissəsi cinsindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verməklə yanaşı, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının cinsi mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırılmasını da qadağan edir.

Konstitusiyanın qəbulundan sonra respublikamızda gender bərabərliyinin təmini istiqamətində mühüm addımlar atıldı. Ulu öndər Heydər Əliyevin 1998-ci il 14 yanvar tarixli fərmanı ilə gender siyasətinin həyata keçirilməsi məqsədilə Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı. Komitənin yaradılmasında əsas məqsəd qadınların hüquqlarının qorunmasından, ölkəmizin sosial və siyasi həyatında onların iştirakının artırılmasından ibarət olmuşdur. 2000-ci ildə ulu öndər Heydər Əliyev qadınların kişilərlə hüquq bərabərliyini, xüsusilə onların dövlət idarəciliyi sistemində lazımı səviyyədə təmsil olunmasını əməli surətdə təmin etmək məqsədilə "Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" fərman imzaladı. Fərmanda qadınların bugünkü inkişaf, tərəqqi dövrünə

qədər keçdiyi gərgin, keşməkeşli mübarizə yoluna nəzər yetirilmiş, respublikamızda mötəbər və möhtəşəm qadın hərəkatının fəaliyyətinə yüksək qiymət verilmişdir. Fərmanda xüsusi vurğulanmışdır ki, Azərbaycan Respublikasının bütün dövlət qurumlarında fəaliyyət növü nəzərə alınmaqla qadınların rəhbərlik səviyyəsində kişilərlə bərabər təmsilçiliyi təmin edilməlidir. Həm dövlət komitəsinin yaradılması, həm də fərmanın imzalanması respublikamızda qadın siyasətinin həyata keçirilməsində yeni mərhələ açdı.

2000-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planı (2000-2005-ci illər) təsdiq edildi. Milli Fəaliyyət Planında dövlət tərəfindən qadın probleminə daim diqqət yetirilməsi, qadın problemləri ilə bağlı təxirəsalınmaz konkret tədbirlərin həyata keçirilməsi, dövlət proqramlarının hazırlanması öz əksini tapdı.

Onu da xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, məhz Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından və gender bərabərliyinin təmini ilə bağlı bir sıra addımların atılmasından sonra qadınlar cəmiyyətimizdə gedən demokratikləşmə proseslərindən istifadə edərək qısa bir müddətdə yeni dövrün tələblərinə uyğun olaraq öz təşkilatlarını yaratdılar.

ARAŞDIRMA: Bu gün respublikamızda dövlət qadın siyasəti, ulu öndər Heydər Əliyevin bu istiqamətdə əsasını qoyduğu ənənələr ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən layiqincə davam etdirilir. Prezident İlham Əliyev qadınların cəmiyyətdəki roluna və yerinə, onların dövlət idarəçiliyində təmsil olunmalarına, irəli çəkilmələrinə diqqətlə yanaşır.

Prezident İlham Əliyevin hər il 8 Mart Beynəlxalq Qadınlar Günü münasibətilə Azərbaycan qadınlarına ünvanladığı təbrik dövlət başçısının zərif cinsdən olan vətəndaşlara diqqətinin və ehtiramının təcəssümüdür. Dövlət başçısı respublikamızın qazandığı uğurlarda qadınların rolunu yüksək qiymətləndirir: "Biz hamımız dinamik inkişaf edən ölkəmizin irimiqyaslı iqtisadi layihələrin iştirakçısı kimi əldə etdiyi yüksək göstəricilərlə haqlı olaraq fəxr edirik. Bu tərəqqinin bəhrələri respublikamızın hər bir guşəsində özünü aydın hiss etdirir. Həmin nailiyyətlərdə Azərbaycan qadınlarının böyük rolu danılmazdır. Qədim zamanlardan bəri Vətənə və torpağa sədaqəti ilə seçilən qadınlarımız milli məfkurəyə sadıq qalaraq bu gün də suveren Azərbaycan Respublikasının güclənməsi naminə töhfələr verirlər. Onlara xas olan işgüzarlıq, müdriklik, yüksək daxili mədəniyyət və xalqımızın yüzillər boyu təşəkkül tapmış zəngin milli-mənəvi sərvətlərinə sədaqət müasir Azərbaycan qadınının ictimai həyatımızda mövqeyini və simasını müəyyən edir".

2006-cı ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununu qəbul edib. Qadın-kişi bərabərliyinin qorunması istiqamətində xüsusi əhəmiyyət kəsb edən bu qanunda gender balansının qorunması ilə bağlı hüquqi tənzimləmə mexanizmi öz əksini tapıb. Qanunda gender bərabərliyinin təmin edilməsi ilə bağlı dövlət siyasətinin əsas istiqamətləri və vəzifələri müəyyən edilib.

Azərbaycanda qadın hərəkatının formalaşmasında, onların hüquqlarının qorunmasında Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədr müavini, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban Əliyevanın xidmətləri xüsusi vurğulanmalıdır. Azərbaycanın birinci xanımı özünəxas nəcib, humanist və insanpərvər xarakterlə cəmiyyətdə mənəvi aşınma yaradan, eləcə də saf və ali dəyərləri ucuzlaşdıran mənfi meyillərə qarşı barışmaz mövqe tutur, insanlığın təntənəsinə xidmət edən nəcib təşəbbüsləri ilə həm də sivilizasiyalararası dialoq prosesinə öz töhfəsini verir. Heydər Əliyev Fondu ölkəmizdə elmin, təhsilin, mədəniyyətin inkişafı, sosial problemlərin həlli naminə gördüyü fəal işlərlə yanaşı, gender problemlərinin, qadınlara qarşı bütün zorakılıqların, ənənəvi Azərbaycan ailəsinə zidd olan stereotiplərin aradan qaldırılmasına xüsusi diqqət yetirir.

Fondun prezidenti Mehriban Əliyeva öz intellektual enerjisini cəmiyyətin inkişafına yönəltməklə Azərbaycan qadınının ictimai fəaliyyətinin yeni səhifəsini açmışdır. UNESCO və İSESCO kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların xətti ilə Mehriban Əliyeva Azərbaycan mədəniyyəti tarixinin səsinə planetin ən ucqar guşələrinə belə çatdıra bilmişdir. Onun elm, təhsil, mədəniyyət və idman sahələrinin inkişafına yönəlmiş fəaliyyəti, ölkədəki quruculuq proseslərində yaxından iştirakı ciddi elmi əsaslara söykənir. O, ölkə daxilində və xaricdə keçirdiyi görüşlərdə dərin biliyə, geniş erudisiyaya malik olduğunu hər dəfə yenidən nümayiş etdirir. Azərbaycan qadınları üçün bu, gözəl bir nümunədir. Bütün bunlar Mehriban Əliyevanın yüksək siyasi potensiala malik olduğunu təsdiqləməklə Azərbaycan qadınının modern tələblərə uyğun obrazını dünyaya nümayiş etdirir.

BULGULAR: Mehriban xanım Əliyeva indiyə qədər çoxsaylı mükafatlara, təltiflərə layiq görülüb. UNESCO və İSESCO-nun "Xoşməramlı səfiri" olan Mehriban Əliyeva Rusiyanın "Yüzcilliyin mesenatları" Beynəlxalq Xeyriyyə Fondunun "Yaquət Xaç" ordeni ilə təltif edilib. Mehriban Əliyeva 2005-ci ildə ölkəmizdə "İlin qadını" adına, xeyriyyəçilik fəaliyyətinə, bəşəriyyətin ali ideallarına xidmət sahəsində əldə etdiyi yüksək nailiyyətlərinə görə 2007-ci ildə "Qızıl ürək" beynəlxalq mükafatına layiq görülüb.

Prezident İlham Əliyevin 2009-cu il 5 may tarixli sərəncamı ilə "Heydər Əliyev mükafatı"na layiq görülməsi də onun əzmkar fəaliyyətinə verilən layiqli qiymətdir. Mehriban xanım Əliyeva 2009-cu ildə Polşanın "Xidmətlərə görə" Böyük Komandor Xaçı ordeni, 2010-cu ildə isə Fransanın "Şərəf Legionu" ordeni və UNESCO-nun "Qızıl Motsart" medalı ilə təltif olunub.

Azərbaycan qadınının həm ailədə, həm işdə, həm də cəmiyyətdəki layiqli mövqeyi dövlətimizin uğurlu, xoşbəxt sabahına, xalqımızın firavanlığına ən ciddi təminatlardan biridir. Respublikamızda bərqərar olan demokratik mühit ölkə qadınlarının zəngin potensialının gerçəkləşdirilməsi üçün əlverişli zəmin yaradır. Azərbaycan dövlətinin qadınlarla bağlı həyata keçirdiyi siyasət hər cür ayrı-seçkiliyi aradan qaldıraraq qadınların bərabər hüquqlarını və imkanlarını təmin etməyə yönəlmişdir. Bu siyasət daimi və dönməz səciyyə daşımaqla bütövlükdə qadınların cəmiyyətdə layiqli mövqeyini hər zaman qoruyub saxlamağa imkan verəcək.

Kaynakça

1. Azərbaycan məktəbi" jurnalı, 1999, №5, s.5-6
2. extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://kitabxana.net/files/books/file/1324143002.pdf
3. https://az.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stiqlal_Mar%C5%9F%C4%B1

**ЖЕНСКАЯ ЭМАНСИПАЦИЯ В ЭПОХУ АРАБСКОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ В
ТРАДИЦИОННЫХ ВЗГЛЯДАХ
ЕГИПЕТСКОГО ПРОСВЕТИТЕЛЯ
РИФАА РАФИ АТ-ТАХТАВИ (1801-1873)**

Первине Эфенди

*Научный сотрудник отдела «Истории и Экономики Арабских стран» Института
Востоковедения им. акад. З.М. Буниятова НАНА*

Проблемы положения женщин в обществе и в семье, освобождение их от угнетения, зависимости и предрассудков в мусульманском обществе, начинает волновать культурную элиту с конца XVIII по XIX вв. Именно в этот период наиболее ярко проявилось отставание крупнейшего государства исламского мира – Османской империи – от Западной Европы - в экономике, военной сфере, здравоохранении, образовании и других областях, что поставило под угрозу ее существование и дальнейшее развитие.

Наиболее остро эта проблема встала в Египте, стране с самым большим в арабском мире населением, которая всегда играла огромную роль в культурной жизни исламского мира, но к началу XIX столетия оказалась на периферии его развития. Условия жизни женщин в этой стране были низкими на протяжении веков, что свидетельствовало о цивилизованной отсталости страны. В результате чего, женщины были практически изолированы в своих домах и лишены возможности взаимодействовать с обществом. Полностью связанные жесткими социальными ограничениями, они должны были подчиняться отцу, матери либо брату. Многоженство было обычным явлением, хотя исламский шариат установил для этого определенные условия, где религиозные, социальные и моральные ценности требовали слепо подчиняться и заботиться о женщинах. Однако, среди наиболее образованных египтян постепенно зрели мысли о необходимости серьезных общественных перемен, в том числе против закабаления женщин и предоставлении им полного политического права, признав ее равной мужчине по правам и обязанностям.

В Египет, как и во многие другие страны, эти идеи пришли из Франции, и для египетской общественности были неразрывно связаны с деятельностью мусульманского просветителя XIX в. Рифаа Рафи ат-Тахтави - первого египетского интеллектуала, обсуждавшего тему женского равноправия в общественном дискурсе Египта, где прогрессивные взгляды шейха на этот вопрос вызвали серьезное сопротивление традиционалистских кругов. Он, в частности, выступал за право женщин получать образование наравне с мужчинами, что поможет им выйти из тьмы невежества и даст возможность трудиться, тем самым принося пользу себе и обществу, не допуская праздности, которую просветитель считал большим пороком.

В статье говорится о стремлении ат-Тахтави отстаивать права о необходимости получения образования женщин, что было революционной мыслью для египтян того времени, однако ссылаясь на примеры в Коране и хадисах, он, тем самым, доказывал ошибочность взглядов традиционалистов, противившихся вовлечению девочек в

систему образования. Ат-Тахтави приводя примеры о чрезвычайной важности в получении образования женщиной, был уверен в том, что именно такая мать, в будущем, сможет воспитать детей способных служить высоким идеалам, став своего рода кодексом нравственных правил для многих поколений.

Таким образом, заповеди учтивости, вежливого поведения человека, хороших манер, складной речи – ат-Тахтави, так или иначе, находил в единственном, по его убеждению, правильном учении – Исламе, а эффективным оружием против религиозного фанатизма, ультраконсерватизма и враждебного отношения к просвещению, науке и культурному прогрессу он видел в современном культурном диалоге, способствующем национальному примирению всех стран и народов.

MAHİRE NAĞIKIZI ŞİİRİNİN BİÇİM RENGARENKLİĞİ
MAHİRE NAGIKIZI'S SIGNATURE IN CONTEMPORARY AZERBAIJANI
POETRY.

Prof. Dr. Elman Guliyev

Azerbaycan, Bakü Azerbaycan Dövlət Pedagoji Üniversitesi

Türkoloji merkezin Türk edebiyatı bölümünün başkanı, Orcid: 0000-0001-5413-9479

Özet

Mahire Nağıkızı'nın sanatkârlığı, sınır tanımayan bir sanattır. Biçimin rengârenkliği, fikir ve içerik tonları ile zengin olan bu sanatta güzellik ile şanın, sevgi ile muhabbetin, vatan- severlik ile kahramanlığın birliği, ilahilikle paralelliği dikkat çekiyor. İnsanı sonsuz fikirlerle baş başa bırakıyor. Hem de okuyucuyu sihirli dünyasının akışına bırakarak düşünmeye mecbur ediyor

Mahire Nağıkızı'nın geleneksel Türk şiir pınarlarımızdan faydalanması, sanatındaki Türk ruhunun simgesi ve bu ruhun onun şiir-vatandaş çerçevesinde olması oldukça doğal görünüyor. Çünkü doğduğu kadim Türk yurdu ve bu yurdun özelliklerinin Mahire Nağıkızı'nın yüreğini ve ruhunu coşturan millî, manevi duyguları, onda meydana getirdiği millî ruh ve millî estetik özellikleri şair-vatandaş olarak onu sürekli geçmişine götüren, kalbine hâkim kesilen bu duyguların etkisi ile geçmişten bugüne, bugünden geleceğe uzanmaya sevk etmiştir. Bu sebeple onun şiirleri vatanımıza, tarihimize, doğamıza, medeniyetimize, millî varoluşumuza konu olan fikir, biçim ve millî unsurları sanatında birleştirmiştir.

Anahtar kelimeler: Mahire Nağıkızı, şiir, ulusal, vatan

Abstract

Mahire Nagıkızı's artistry is an art that knows no boundaries. In this art, which is rich with the colorfulness of form, tones of ideas and content, the unity of beauty and glory, love and affection, patriotism and heroism, and its parallelism with divinity attract attention. It leaves people alone with endless ideas. It also forces the reader to think by letting the flow of its magical world go by.

It seems quite natural that Mahire Nagıkızı benefits from our traditional Turkish poetry springs, is the symbol of the Turkish spirit in her art, and that this spirit is within her poetry-citizen framework. Because the ancient Turkish land where she was born and the characteristics of this land, the national and spiritual feelings that excited Mahire Nagıkızı's heart and soul, the national spirit and national aesthetic features that it created in her, took her constantly to her past as a poet-citizen, and with the influence of these feelings that dominated her heart, from past to present, It has led us to look forward to the future from today. For this reason, his poems combined the ideas, forms and national elements that are the subject of our homeland, history, nature, civilization and national existence in his art.

Key words: Mahire Nagıkızı, poetry, national, homeland

GİRİŞ

Kadim bir tarihe ve zengin geleneklere sahip olan Azerbaycan şiirinin gelişiminde büyük hizmetleri olan Mehseti Hanım, Hurşudbanu Natevan, Heyran Hanım, Nigar Refibeyli,

Medine Gülgün, Höküme Billuri, Hanımana Alibeyli gözümüzde canlanan önemli isimlerdendir. Türk şiirinin millî ve beşerî değerler elde etmesinde kendine özgü hizmetleri ile yükselen Leyla Hanım, Şeref Hanım, Adile Sultan, Nigar Hanım, Fatma Aliye, Halide Nusret gibi ünlü şairleri de bu sıraya ilave etmek gerekir.

Genel olarak Türk Dünyası coğrafyasında Bekir Nebiyev'in tabiriyle "Güzellik Taşıyıcıları ve Güzellik Mimarlarının" örnekleri Azerbaycan-Türk şiirimizin geçtiği yolun, kazandığı başarının, dünya şiir sanatına verdiği katkıların rengârenk manzarası, şiir tarihimizdeki gelişmeyle ilgilidir. Bunlar hayal gücümüzü daha da genişletir.

Ne güzel ki: "Çeşmeyken Denizleşen" (M. Şehriyar) Azerbaycan şiirimizin şimdiki zamanında şiir meleklerimizin geleneklerden faydalanan, ona yaratıcı yaklaşan ve onun şiirsel bütünlüğünü kendine özgü şekilde oluşturanlar arasında çağdaş lirik-felsefi şiirimizin tanınmış simalarından Mahire Nağıkızı'nın imzasını da görebiliriz. Mahire Nağıkızı'nın geleneksel Türk şiir pınarlarımızdan faydalanması, sanatındaki Türk ruhunun simgesi ve bu ruhun onun şiir-vatandaş çerçevesinde olması oldukça doğal görünüyor. Çünkü doğduğu kadim Türk yurdu ve bu yurdun özelliklerinin Mahire Nağızısı'nın yüreğini ve ruhunu coşturan millî, manevi duyguları, onda meydana getirdiği millî ruh ve millî estetik özellikleri şair-vatandaş olarak onu sürekli geçmişine götüren, kalbine hâkim kesilen bu duyguların etkisi ile geçmişten bugüne, bugünden geleceğe uzanmaya sevk etmiştir. Bu sebeple onun şiirleri vatanımıza, tarihimize, doğamıza, medeniyetimize, millî varoluşumuza konu olan fikir, biçim ve millî unsurları sanatında birleştirmiştir:

Binlerce yıl zaman adlı bir sınavda Duruyorsun, sınavına selam olsun. Yüce millet, bu kan kokan bu cihanda Ayaktasın, her anına selam olsun.

Tanrı yurdu, Mevlana'ya kucak açan Yunus Emre ocağına ışık saçan, Göktürklerden beri her gün çiçek açan, İlim, sanat gülzarına selam olsun.

YÖNTEM

Mahire Nağıkızı'nın sanatkârlığı, sınır tanımayan bir sanattır. Biçimin rengârenkliği, fikir ve içerik tonları ile zengin olan bu sanatta güzellik ile şanın, sevgi ile muhabbetin, vatan-severlik ile kahramanlığın birliği, ilahilikle paralelliği dikkat çekiyor. İnsanı sonsuz fikirlerle baş başa bırakıyor. Hem de okuyucuyu sihirli dünyasının akışına bırakarak düşünmeye mecbur ediyor:

Atma beni bu sorunun berkine, Her cevabın içinde sır görünür. Hayat atı alıp gider terkine, Gelip geçen ordan bir bir görünür.

Bir noktaya değinmek isterim ki, nesirden farklı olarak şiirde, şairin mısra arkasına saklanması zordur. Yani şiirde, okuyucu şairin samimi olup olmadığını hemen anlayabilir. Onun için şiirdeki bütün gerekli ve önemli olan unsur samimiyettir. Çünkü samimi söylenen şiir hem şaire hem de anlatılmak istenen düşünceye merak ve dikkati arttırır. Atalar sözü gibi: "Kim ne miktar olsa ehlin eyler ol miktar söz."

Bilindiği gibi çoğu sanatta onu yaratan sanatçının iç dünyasının ifade edilmesi önemli bir yer tutar. Sanat âleminde asıl sanatkârlar kendi kaderlerini yazarlar desek yanlış demiyiz. Mahire Nağıkızı'nın şiirlerinde de hem onun talihi ile ilgili, hem de biyografik bir gerçeğe dönüşen çok sayıda örneğe rastlamak mümkündür. "Kalbine Ektiğim Ağaç", "Sensen", "Al Bayrağım", "Ömür Yolu", "Muhabbet", "Alça Çiçeği", "Benim", "Ana Dilim", "Anama", "Aliye", "Gönle" vs. gibi onlarca şiirde; vatanla, toprakla, halkla, tarihimizle, millî değerlerimizle, bütün varlığıyla insanlara dayanan, en önemlisi ise en samimi duygularını ortaya koyan sanatçıların vatandaş, insan, anne ve şair görüntüsünü görebiliriz. Bu noktada okuyucu Mahire Nağıkızı'nın şiir yeteneğinin yanı sıra sanatında köklü bir değişikliğe yol

açan annelik, vatandaşlık ve insanlık yetenekleriyle karşılaşır. Aynı zamanda bütün nitelikleri gözlemleyebilir. So- nuç olarak şairin bu düzlemde sunduğu sözler ve deyimler (hatta ilk bakışta basit görünenler bile) düşünce – sanat duru- muna göre farklılaşır, kendinin estetik derinlik kazanmasını sağlar:

Sevda sarayında taş olup gidek Sevgi destanında baş olup gidek Ümit kervanına koşulup gidek
İki can, bir yürek çikak yollara Gidek uzaklara, çok uzaklara

veya

Ey anne, bilirim bu kâinatta Kıymetli ne varsa oyun, oyuncak. Her şeyin kıymeti olur hayatta.
Senin kıymetini bulmadım ancak

Mahire Nağıkızı'nın şiirleri insanı hayatın gerçekleriyle

baş başa bıraksa da bazı noktalarda büyüdü âlemlerin ruh fısıltı-

larının etkisini görmezden gelmenin imkânsız olduğunu düşünüyorum. “İsa Beni Çarmıha Ger”, “Dünyanın”, “Biliyorum”, “Git- medik”, “Yolların”, “Deniz Gibi Adam” gibi şiirlerinde insanın sınır tanımayan hayal sonsuzluğuyla bizi baş başa bırakıyor.

BULGULAR

Sonuç itibarıyla yazar bu gibi örneklerde okuyucusunu küçük dünyanın büyük problemleriyle karşı karşıya bırakarak özgün deyim ve ifadeleriyle dikkati daha küresel konulara yöneltebiliyor. Şairin eşsiz felsefesini gören okur, hem düşünür hem de dünya büyüünün farkında olmaya başlar.

Dünya ağır bir darbe Zorlamayın boşuna. Kim diyor ki dünyada, Düşen kalkmaz bir daha
veya

Gelendir, gidendir varı dünyanın En büyük nimeti sadece adın.

Yüzü,Nuh Nebi'den gelen insanın Nasibi bir parça bezdi, bilirim

Yaşamın doğal olaylarına müdahale, şairin sanatkârlığı-

nın karakteristik özelliklerinden biridir. Mahire Nağıkızı'nın bir vatandaş-şair olarak ait olduğu milletin kader konularında göğ- sünü öne çıkarıp sanatında milliyetçilik unsurlarını işlemesi gözden kaçmıyor. Milliyetçilik ve vatanperverlik ruhuyla yazıl- mış şiirlerin geçmişten bugüne, bugünden geleceğe uzanan çağırışlarını, Mahire Nağıkızı'nın yüreğindeki ve omuzlarındaki ağırlığını, silahlı asker gibi savaşa atılmak istediğini, kanayan yaralarını, düşmana nefretini görmek ve hissetmek o kadar da zor değil. Çünkü onun kaleminden akan bu mısralar ile gördü- ğü, ruhu ile duyduğu, hayalinde kurduğu gerçek şiirsel örnekler çok değerlidir:

Göyünen yarayla yatmak olur mu? Dert, çare aratır ahu zarıyla

Kalp buna dayanmaz, yaşıyor ancak Ardında gittiği arzularıyla

Bugün Alhanlı'da feryat sesi var Bir ana çağırır Hakk'a cihanı Öcü alınmazsa Ermenilerden
Hepimizi boğar Zehra'nın kanı

Mahire Nağıkızı'nın vatani, vatanın bütünlüğünü ve vata- nın büyüklüğünü anlattığı şiirlerinde vatan sevgisinin sınırı öyle bir boyuttadır ki düşmana nefreti de nefret kelimesinin anlamından daha yüksektir. Bu bakımdan şairin vatanseverlik duygularını aktardığı ve düşmana nefretini açık bir şekilde belli ettiği “Son Savaşa Hazır Ol” isimli şiiri oldukça dikkat çekiyor. Bu tür şiirler şairin millî duygularını yansıtan niteliktedir:

Azerbaycan askeri Şuşa'ya gider,

O varışın namına son savaşa hazır ol! Bekleyişte Laçın'dır, Zengilan'dır, Kelbecer Pir görüşün namına son savaşa hazır ol!

Sen vatanın gücüsün, vatanın asker oğlu Vatan boşa çağırılmaz, seslemez ki her oğlu Kızlar, gül çiçeğiyle süsler muzaffer oğlu, O gelişin namına son savaşa hazır ol!

Mahire Nağıkızı'nın şiirlerinde gözlemlenen vatandaş so- rumluluğu meselesi onun şiirsel üstünlüğünü yükselten, kişili- ğindeki karakteristik özelliğini yansıtan bir konudur. Onun maneviyatının güçlü olması, yaşadığı gündelik hayat problem- lerinde kendine has bilge tutumu, sadeliği büyük bir muhte-

şemliğe aktarışı, şiir kalitesi, şairin bireysel estetik algısından bahsetmemizi sağlar. “Çok Uzaklara”, “Sensin”, “Büyüyecek”, “Onun Taş Masalı”, “Vatan”, “Kalbime Ektiğim Ağaç”, “Emanet Aşk”, “Doğum Günün”, “Kalmaz”, “Haydar Baba'nın Destanı”, “Babama”, “Şebnem'e”, “Sayın Yılmaz Çakıoğlu'na”, “Zalimhan”, “Anama”, “Aliye”, “Gülbeyaz Nene” şiirlerini bireyselleştirme ya da toplumsallaştırma yolu için kaleme almış, şiir için gereken psikolojik inceliği ifade etmiştir:

Musa Yakub yeşermeyen ne var ki? Bakma tuzlu, gözün yaşı yeşerir Yeşermeyen kara taşın acısı

Bahta düşen kara taşı yeşerir

Mahire Nağıkızı'nın bu şiirinde sanatının Türk ruhuna, onun kahramanlık tarihine, manevi büyüklüğüne saygısıyla onun millî estetik değerini bir hayli artırır. Şair, “hak-adalet kalesi”, “bilim-sanat bahçesi” olarak gördüğü Türk toprakları ve “adaleti karanlığın ışığı”, “yeryüzündeki adalet müjdecisi” Türk- ler hakkında konuşurken kendi lirik duygularını toplumsal ma- nada sunar, kendi geçmişinin gururu ile yaşamaktan zevk alır. Mahire Nağıkızı, birkaç bin yıl önce Altaylardan yola çıkan Türk'ün, Mete'nin, Attila'nın, Alper Tunga'nın kudretiyle artan şanına, Göktürklerin yarattığı bilim-sanat tufanına, Türklerin al kırmızı bayrağına, şehit kabirlerine olan saygı ve selamlarına, ince ruhlu bir Türk kadınının şerefli millî kimliğine yakışır şekil- de sunmayı başarır:

Hak adalet kalesidir yarattığın, Geçmişine büyük saygı yaşattığın, Kalemle kılıcınla yücelttiğin,

Al kırmızı bayrağına selam olsun.

SONUÇ

Sevgili okuyucu, Türk dünyamızın büyük şairi, tercümanı ve araştırmacısı olarak tanınan sevgili dostum Kenan Çarboğa, çok kıymetli âlim şairimiz Mahire Nağıkızı'nın Türkiye'de yayımlanan kitabı hakkında yazacağım ön sözün mümkün olduğu kadar kısa olmasını rica etmişti. Bu nedenle yazdığım küçük yazıda biçim olarak rengârenk, fikir olarak zengin olan Mahire Nağıkızı'nın kendine özgü şiirlerini geniş manada analiz ede- mesem de, sanatının kendine has karakteristik özelliklerini ele aldım. Altını özellikle çizmeliyim ki, çağdaş Azerbaycan şiirinde özel bir yeri olan hem üretken hem de yaratıcılığı ile tanınan Mahire Nağıkızı'nın şiiri, kendisiyle şiirin bütünleşmesi, derin lirizmi, lirik-epik üslubu ile ciddi anlamda fark katmıştır. Şüp- hesiz Mahire Nağıkızı'nın şiirsel yeteneğinin temelinde gen, kan ve ana sütü ile geçen şiir ruhu olduğu gibi, bundan sonra da şiirimizin gelişmesinde sözleriyle sonsuz yolculuğun devamlılı- ğını sağlayacaktır. Büyük Şehriyar'ımızın dediği gibi: “Şair olabilmeyen anan doğmasa şair!”

**FOLKLORDA KADIN VE RİTÜEL: TOPLUMSAL ROLLER VE GELENEKSEL
ANLAMLAR**

**WOMEN AND RITUAL IN FOLKLORE: SOCIAL ROLES AND TRADITIONAL
MEANINGS**

Doç. Dr. Meleyke Memmedova

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Folklor Enstitüsü, Mitoloji Bölümü

0000-0001-7714-4668

Abstract

Folklore is a significant academic field that reflects a society's collective memory, cultural identity, and traditional wisdom. The interaction between women and rituals in this context provides a deeper understanding of gender roles and cultural meanings. Women often take on prominent roles in rituals, both as creators and participants. This article examines the intertwined relationship between women and rituals in a folkloric framework and explores the social and cultural reflections of this interaction.

The purpose of this study is to investigate the roles women assume in rituals within the context of folklore and to reveal how these roles are shaped in relation to social structures and values. Additionally, it seeks to evaluate the place of rituals in cultural memory and the functional, symbolic, and social meanings attributed to women within these processes, while considering the contemporary reflections of traditional practices. The study aims to analyze how women's ritualistic performances reproduce or transform gender roles through examples from various cultural geographies.

This article adopts an approach based on the analysis of folkloric texts and gender roles in rituals. The research includes traditional practices from diverse regions, including Azerbaijan, Anatolia, Thrace, and the Balkans. Based on data gathered from a literature review, it offers an assessment of women's roles and symbolism in rituals.

Keywords: Folklore, women, ritual, social role, traditional meaning.

Özet

Folklor, bir toplumun ortak belleğini, kültürel kimliğini ve geleneksel bilgeliğini yansıtan önemli bir bilim alanıdır. Bu alanda kadın ve ritüellerin birbiriyle etkileşim içinde ele alınması, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kültürel anlamların daha derinlemesine kavranmasına olanak sağlar. Kadınlar, ritüellerde çoğunlukla hem yaratıcı hem de aktör olarak ön plandadır. Bu makalede, kadın ve ritüellerin folklorik bağlamda nasıl iç içe geçtiği incelenecek, bu etkileşimin toplumsal ve kültürel yansımaları ele alınacaktır.

Bu araştırmanın amacı, folklor bağlamında kadınların ritüellerde üstlendiği rollerin incelenmesi, bu rollerin toplumsal yapı ve değerlerle ilişkili olarak nasıl şekillendiğinin ortaya konulmasıdır. Ayrıca, ritüellerin kültürel bellekteki yeri ve kadınların bu süreçlerdeki işlevsel, sembolik ve toplumsal anlamları ele alınarak, geleneksel uygulamaların günümüzdeki yansımaları değerlendirilmek istenmektedir. Çalışma, farklı kültürel coğrafyalardan örnekler

üzerinden kadınların ritüelistik performanslarının toplumsal cinsiyet rollerini nasıl yeniden ürettiğini veya dönüştürdüğünü analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Bu makale, folklorik metinlerin incelenmesi ve ritüellerdeki toplumsal cinsiyet rollerinin analizine dayalı bir yaklaşım benimsemiştir. Derlem, Azerbaycan, Anadolu, Trakya ve Balkanlar gibi çeşitli coğrafyalardan geleneksel uygulamaları içermektedir. Literatür taraması yoluyla elde edilen verilere dayalı olarak ritüellerde kadının rolü ve sembolizmi üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Folklor, kadın, ritüel, toplumsal rol, geleneksel anlam.

1. GİRİŞ

Folklor, bir toplumun kolektif hafızasını, kimliğini ve geleneksel bilgeliğini yansıtan önemli bir bilim alanıdır. Bu bağlamda, kadın ve ritüeller arasındaki etkileşim, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kültürel anlamların derinlemesine analiz edilmesine olanak sağlar. Kadınlar, folklorik ritüellerde genellikle hem yaratıcı hem de icracı olarak önemli roller üstlenmektedir. Bu makalede, kadın ve ritüellerin folklorik bağlamda nasıl birleştii incelenecek ve bu etkileşimin toplumsal ve kültürel yansımaları ele alınacaktır.

Bu araştırma, folklor bağlamında kadınların ritüellerde üstlendikleri rollerin derinlemesine incelenmesini amaçlamaktadır. Kadınların ritüellerdeki işlevleri, bu işlevlerin toplumsal yapı ve kültürel değerlerle olan ilişkisi ele alınarak analiz edilecektir. Ayrıca, ritüellerin kültürel bellekteki yeri ve kadınların bu süreçlerdeki sembolik, işlevsel ve toplumsal anlamları değerlendirilecektir.

Bu bağlamda araştırma, farklı kültürel coğrafyalardan örnekler aracılığıyla kadınların ritüelistik performanslarının toplumsal cinsiyet rollerini nasıl yeniden ürettiğini veya dönüştürdüğünü incelemeyi hedeflemektedir. Geleneksel uygulamaların günümüzdeki yansımaları da göz önünde bulundurularak, kadın ve ritüeller arasındaki etkileşimin dinamik yapısı ortaya konulacaktır.

1.1. Kuramsal Çerçeve

Folklor araştırmalarında ritüellerin anlamı ve işlevi, toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alınmaktadır. Yapısalcı, feminist ve kültürel antropolojik yaklaşımlar, kadınların ritüellerdeki rollerini açıklamak için sıkça başvurulan kuramsal çerçeveler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, ritüellerin sembolik anlamları ve toplumsal dinamikler üzerindeki etkileri kuramsal bir temel üzerinden değerlendirilecektir.

Folklor araştırmalarında ritüeller, bireylerin ve toplulukların kültürel kimliklerini inşa etmelerinde ve toplumsal yapıları sürdürmelerinde önemli bir işlev görmektedir. Ritüellerin anlamı ve işlevi, toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alındığında, kadınların bu süreçlerdeki rolleri, geleneksel ve modern toplumsal yapılar bağlamında farklı açılardan değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, ritüellerin toplumsal cinsiyet rollerini nasıl yeniden ürettiği veya dönüştürdüğü, çeşitli kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmaktadır.

Özellikle yapısalcı yaklaşım, ritüellerin, toplumun temel yapılarını ve kolektif belleği yansıtan düzenleyici mekanizmalar olduğunu savunmaktadır (Lévi-Strauss, 1963). Yapısalcı bakış açısına göre, ritüellerin anlamı, onların içsel yapılarında ve karşıtlıklar sisteminde gizlidir. Kadınlar, bu yapılar içerisinde genellikle doğurganlık, doğa, ev içi alan ve kutsallık gibi sembollerle ilişkilendirilerek ritüellerin anlam dünyasında merkezi bir konumda yer almaktadır (Douglas, 1970).

Feminist kuram ise ritüellerin, ataerkil toplumlarda toplumsal cinsiyet hiyerarşilerini pekiştirdiğini veya bunlara karşı bir direnç alanı oluşturduğunu ileri sürmektedir (Butler, 1990; Ortner, 1974). Özellikle ritüellerde kadınların oynadığı rollerin incelenmesi, toplumsal cinsiyetin kültürel inşasını anlamada önemli bir veri sağlamaktadır. Simone de Beauvoir (1949), kadınların tarihsel süreçte "öteki" olarak konumlandırıldığını ve bu durumun ritüellerde de sürdüğünü belirtirken, Judith Butler (1993) performatif cinsiyet kuramı çerçevesinde ritüellerin toplumsal cinsiyetin yeniden üretildiği bir alan olduğunu vurgulamaktadır.

Öte yandan, kültürel antropoloji ritüellerin toplumsal bütünleşme ve aidiyet hissi yaratmadaki rolüne dikkat çeker (Turner, 1969). Victor Turner'ın ritüel ve liminalite kuramına göre, ritüeller bireyleri bir statüden diğerine geçişte yönlendirirken, aynı zamanda sosyal grupların kimliğini pekiştirir. Bu süreçte kadınlar, özellikle doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş ritüellerinde önemli roller üstlenerek kolektif hafızanın taşıyıcısı haline gelirler (Van Gennep, 1909).

Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda, bu çalışmada kadınların ritüellerde üstlendiği roller, hem sembolik hem de toplumsal işlevleri açısından değerlendirilecektir. Yapısalcı, feminist ve kültürel antropolojik yaklaşımlar temel alınarak, kadınların ritüeller aracılığıyla toplumsal normları nasıl şekillendirdiği ve bu süreçlerin günümüz toplumsal yapılarındaki yansımaları analiz edilecektir.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, folklorik metinlerin analizi ve karşılaştırmalı kültürel inceleme yöntemlerine dayanmaktadır. Azerbaycan, Anadolu, Trakya ve Balkanlar gibi çeşitli kültürel coğrafyalardan elde edilen veriler, literatür taraması ve saha çalışmaları yoluyla değerlendirilmiştir. Kadınların ritüellerdeki rollerini belirlemek amacıyla tarihsel belgeler, sözlü anlatılar ve gözlemler kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Kadınların ritüellerdeki işlevleri incelendiğinde, doğum, evlilik ve ölüm gibi önemli geçiş ritüellerinde aktif roller üstlendikleri görülmektedir. Ayrıca, bereket, bolluk ve sağlık ritüellerinde kadınların hem uygulayıcı hem de bilgi taşıyıcı oldukları tespit edilmiştir. Bulgular, kadınların ritüellerdeki konumlarının toplumsal cinsiyet normlarıyla şekillendiğini ve zamanla bazı dönüşümlere uğradığını göstermektedir.

Folklorlarda kadın ve ritüellerin toplumsal rolü: Kadınlar, tarihsel süreç boyunca ritüellerin şekillenmesinde önemli rol oynamış, birçok geleneksel uygulamada merkezi figür olmuştur. Doğum, evlilik, ölüm, bereket, bolluk ve sağlık gibi döngüsel ritüellerde kadınların yüklenen işlevleri, toplumun kültürel yapısını ve değerlerini anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır. Ritüeller, kadının statüsünü belirleyen ve toplumsal rollerini yeniden üreten mekanizmalardır.

Ritüellerin kültürel bellekteki yeri: Folklorik ritüeller, sadece toplumsal yapıyı korumakla kalmaz, aynı zamanda geleneksel bilgiyi nesilden nesile aktaran önemli birer unsur olarak karşımıza çıkar. Kadınlar, bu ritüellerin hem uygulayıcısı hem de taşıyıcısı olarak toplumsal ve kültürel belleğin önemli aktörleridir. Bu bağlamda, kadınların ritüellerdeki rolleri, sembolik anlamlar taşımakta ve kolektif bilinçte derin bir yer edinmektedir.

Farklı kültürel coğrafyalarda kadın ve ritüeller: Azerbaycan, Anadolu, Trakya ve Balkanlar gibi farklı kültürel coğrafyalarda kadınların ritüellerdeki rolleri ve bu ritüellerin anlam dünyasına etkileri incelendiğinde, her toplumun köklü geleneklerle şekillenmiş benzer ve farklı motifler taşıdığı görülmektedir. Kadınların ritüellerdeki görevleri, toplumsal cinsiyet rolleri ile birlikte şekillenerek geleneksel yapının bir parçası olmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak, kadınların ritüellerdeki işlevleri incelendiğinde, toplumların sosyal yapıları ve kültürel dinamikleriyle şekillenen belirli roller üstlendikleri görülmektedir. Folklorik ritüellerde kadınlar, hem geleneksel rollerin taşıyıcısı hem de ritüellerin icracısı olarak önemli bir konumda yer almaktadır. Bu bağlamda, özellikle doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş ritüellerinde kadınların aktif roller üstlendiği tespit edilmiştir.

3.1. Geçiş Ritüellerinde Kadınların Rolü

Geçiş ritüelleri, bireylerin bir statüden diğerine geçişini simgeleyen ve toplumun kolektif belleğinde önemli bir yer tutan törensel uygulamalardır (Van Gennep, 1909). Kadınlar, bu ritüellerin hem düzenleyicisi hem de katılımcısı olarak çeşitli roller üstlenmektedirler:

Doğum Ritüellerinde Kadının Rolü: Doğum, kadının biyolojik ve toplumsal olarak en önemli süreçlerinden biri olarak kabul edilir ve bu sürece ilişkin ritüellerde genellikle kadınlar ön plandadır. Hamilelik sürecinde annenin korunması, doğumun kolay geçmesi için uygulanan büyüsel ve dualı ritüeller, lohusalık döneminde bebeğin ve annenin sağlığını güvence altına almak için yapılan uygulamalar kadınların bilgi ve deneyimleri etrafında şekillenmektedir (Turner, 1969). Özellikle Azerbaycan, Anadolu ve Balkanlarda, doğum yapan kadına "kırk çıkarma" gibi ritüellerle destek olunması, kadınların kolektif dayanışmasının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Memmedova, 2024a: 658-660).

Doğum anında sürecin yönetimi tamamen kadınların elindedir. Ebe veya tecrübeli kadınlar doğumun kolay geçmesi için dualar eder ve geleneksel yöntemler kullanır. Doğumdan sonra lohusanın ve bebeğin kırkı çıkana kadar korunması için çeşitli ritüeller uygulanır. Bu tür inanışlar ve ritüeller, toplumsal bellekte hâlâ yer edinmeye devam ediyor. Modern dünyada bu uygulamaların bazıları terk edilirken, bazıları kültürel miras olarak farklı şekillerde varlığını sürdürüyor.

Doğum sürecinde kadınlar genellikle topluluğun dayanışma sağlayan aktörleridir. Azerbaycan ve Türkiye’de doğum ritüellerinde şu noktalar öne çıkar:

Ebe ve tecrübeli kadınların rehberliği: Doğum esnasında ve sonrasında kadınların destekleyici rolü büyüktür. Erkekler genellikle sürecin dışındadır.

Bebeğin ilk banyosu: Geleneksel olarak aile büyükleri, özellikle anneanne ya da kayınvalide tarafından yaptırılır (Memmedova, 2023a; 2024a).

Bebeğin kırkı çıkana kadar kadın dayanışması: Kırk basması, lohusa kadın ve bebeği nazardan koruma amaçlı ritüeller (bebeğin beşiğine iğne, sarımsak veya üzerlik otu koymak, nazar boncuğu takma, tütsü yakma, üzerlik otu ile dumanlama, dualar okuma gibi pratikler) genellikle kadınlar arasında gerçekleştirilir. Cin, alkarısı gibi kötü ruhlardan korunma yöntemleri (Azerbaycan ve Türkiye’de lohusayı korumak için kırmızı ip bağlama, bıçak, makas gibi demir eşya koyma gibi uygulamalar, yatır ziyaretleri, dualar, muskalar yazma gibi işlemler kadınlar tarafından gerçekleştirilir. Özellikle Anadolu ve Azerbaycan’da "ocaklı kadınlar" adı verilen şifacı kadınların bu tür uygulamalarda önemli bir yeri vardır) genellikle kadınlar aracılığıyla nesilden nesile aktarılır. Bebeğin, lohusanın ve hastaların korunması için dualar, muskalar, tütsüler yine kadınlar tarafından yapılır (Memmedova, 2023a; 2023b; 2025a). Kadınlar, özellikle doğum süreci, lohusalık ve çocukları koruma bağlamında bu ritüelleri icra eden başlıca kişiler olmuştur.

Geleneksel inanışlarda alkarısı, cin, nazar ve kötü enerjilerden korunma ritüelleri büyük ölçüde kadınların sorumluluğunda olmuştur. Ancak bazı durumlarda erkeklerin de bu ritüellere dahil olduğu görülmektedir:

Hocalar ve hocalık geleneği: Cin ıkarma, büyü bozma gibi daha ciddi ritüellerde erkek hocaların aktif rol oynadığı görülmektedir. Son zamanlarda bu alanlarda da kadınların da erkeklerden geri kalmadığı gözlemlenmiştir.

Kurban kesme: Erkekler, özellikle kötü enerjilerden korunmak için adak adama veya kurban kesme gibi uygulamalarda devreye girer.

Yatır ziyaretleri: Kadınlar kadar erkekler de türbeleri ziyaret ederek aileleri için dualar eder, ancak kadınlar genellikle daha aktif bir şekilde bu tür manevi pratikleri sürdürürler.

Bu ritüeller, kültürel olarak toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl şekillendiğini ve korunma pratiklerinin kimler tarafından icra edildiğini gösteriyor.

Doğum sırasında erkeklerin dışarıda beklemesi ve alkarısının doğumu engellediği inancı, toplumsal cinsiyet rollerinin ritüellere nasıl yansıdığını gösteren önemli bir nokta.

Alkarısı ve doğum ritüelleri: Azerbaycan ve Anadolu'da alkarısı (al basması, al anası) gibi doğum ve lohusalıkla ilgili inanışlar oldukça yaygındır. Bu inanışa göre alkarısı, özellikle lohusaları ve yeni doğan bebekleri rahatsız eden kötü bir varlıktır. Bu ritüeller, toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel pratiklere nasıl yansıdığını gösteren önemli unsurlar.

Doğum anında erkekler genellikle evin dışında veya bahçede bekler. Eğer doğum gecikirse veya anne zorlanıyorsa, bunun doğaüstü bir varlık (örneğin alkarısı) tarafından engellendiğine inanılır.

Alkarısını korkutmak amacıyla erkekler havaya ateş açar, yüksek ses çıkarak onu kaçırmaya çalışır. Kur'an okuma, ezan okuma gibi uygulamalar da doğum sürecini kolaylaştırmak ve kötü varlıkları uzaklaştırmak için yapılır. Bunu kadınların yaptığı kadar erkeklerin de yaptığı bilinmektedir (Memmedova, 2024b).

Evlilik Ritüellerinde Kadının Rolü: Evlilik, bireyin sosyal statüsünde önemli bir değişiklik yaratan bir dönüm noktasıdır ve kadınlar bu sürecin hem merkezinde hem de uygulayıcısı konumundadır. Gelinin hazırlık sürecinden başlayarak, düğün ve evlilik sonrası ritüellere kadar kadınlar, hem eski nesillerden gelen bilgileri aktararak hem de yeni gelini topluma kabul ettirerek işlev görmektedir. Azerbaycan, Trakya ve Anadolu coğrafyalarında görülen "kına gecesi" ritüeli, bu bağlamda kadın dayanışmasını ve kolektif bilinci yansıtan önemli bir uygulamadır (Memmedova, 2017; 2024c; 2024d).

Ancak, modernleşme süreciyle birlikte kına geceleri giderek daha eğlenceli ve gösterişli hale gelmiş, bazı bölgelerde erkeklerin de katıldığı "kına partileri" düzenlenmeye başlanmıştır. Geleneksel cinsiyet ayrımı, özellikle büyük şehirlerde yerini karma etkinliklere bırakmaktadır.

Bunun dışında, gelin alma ritüeli, genellikle erkeklerin ön planda olduğu bir etkinliktir. Damadın ailesi ve arkadaşları, gelini baba evinden almak için gelir ve bu sırada kadınlar genellikle ev içinde, erkekler ise dışarıda yer alır. Bu ritüel, toplumsal cinsiyet rollerinin geleneksel olarak nasıl şekillendiğini gösteren önemli bir örnektir.

Bu çerçeve, düğün ritüelleri sadece bireysel bir birleşme değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirildiği ve kültürel normların aktarıldığı bir alan olarak da önem kazanmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan'da düğün ritüelleri, kadın ve erkeklerin kimi aşamalarda birlikte yer aldığı, kimi aşamalarda ise toplumsal cinsiyet ayrımına dayalı olarak icra edildiği bir yapıya sahiptir.

Azerbaycan ve Anadolu düğünlerinde toplumsal cinsiyet rolleri, belirli ritüeller çerçevesinde şekillenmekte ve bu süreçte kadınlar ve erkekler farklı roller üstlenmektedir. Düğünün bazı aşamalarında kadın ve erkekler bir arada eğlenirken, bazı aşamalarda toplumsal cinsiyet

ayrımına dayalı geleneksel uygulamalar öne çıkmaktadır. Bu ayrımın en belirgin örneklerinden biri kına gecesidir. Hem Azerbaycan'da hem de Anadolu'da kına gecesi geleneksel olarak yalnızca kadınların katıldığı bir ritüeldir. Azerbaycan ve Anadolu'da gelinin yakın kadın akrabaları ve arkadaşları bir araya gelerek yemek yer, müzik eşliğinde dans eder, kına yakma ritüelini gerçekleştirir ve hakuşkalar (maniler) söyler. Gelinin baba evinden ayrılmasının yarattığı duygusal atmosfer bu ritüelde vurgulanırken, kına gecesi aynı zamanda kadın dayanışmasının bir simgesi olarak görülür. Aynı zamanda kadınların bir araya gelip eğlendiği bir gece olarak kabul edilir (Memmedova, 2017; 2024d).

Düğünün diğer aşamalarında ise toplumsal cinsiyet rolleri farklılık gösterebilir. Toy (düğün) merasimi, genellikle kadın ve erkeklerin bir arada eğlendiği bir ortamda gerçekleşir. Ancak düğün sırasında bazı dans ve müzik etkinlikleri geleneksel olarak cinsiyetlere göre ayrılabilir. Örneğin, hem Azerbaycan'da hem de Anadolu'da bazı halk dansları sadece erkekler veya sadece kadınlar tarafından oynanırken, yallılar gibi halk raksları ise kadın ve erkeklerin birlikte dans ettiği figürlerden oluşur. Anadolu'da, horon, halay, zeybek ve kaşık oyunları gibi halk dansları bölgelere göre farklılık gösterirken, bazıları yalnızca erkekler (örneğin, zeybek) veya yalnızca kadınlar tarafından oynanırken, bazıları ise toplu olarak icra edilir. Bu tür danslar, düğünlerin eğlenceli atmosferine katkı sağlarken, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin ritüeller aracılığıyla nasıl şekillendiğini de gösterir.

Azerbaycan ve Türkiye düğünlerinde ritüellerin bir kısmında kadın ve erkekler birlikte yer alırken, bazı ritüellerin sadece kadınlar tarafından icra edilmesi, toplumsal cinsiyet normlarının düğün ritüellerine nasıl yansıdığını göstermektedir. Ancak, modernleşme ve şehirleşme ile birlikte bu ayrımlar giderek esnemekte ve bazı gelenekler yeniden yorumlanmaktadır. Özellikle genç nesiller, düğün ritüellerine daha esnek ve eşitlikçi bir bakış açısıyla yaklaşmakta, kadın ve erkeklerin birlikte katıldığı düğün etkinlikleri yaygınlaşmaktadır. Bu değişimler, ritüellerin yalnızca kültürel bir miras olmadığını, aynı zamanda toplumsal yapıdaki dönüşümlerin bir yansıması olduğunu göstermektedir.

Ölüm Ritüellerinde Kadının Rolü: Ölüm, bireyin fiziksel varlığının sona ermesiyle birlikte toplumsal anlamda da önemli bir dönüşüm sürecidir. Yas ritüelleri, ölünün ardından yapılan anmalar ve ruhun öte dünyaya geçişini kolaylaştırdığına inanılan uygulamalarda kadınlar, ağıt yakıcılar, yemek hazırlayıcılar ve toplulukları bir araya getiren figürler olarak öne çıkmaktadır. Azerbaycan ve Orta Asya kültürlerinde kadınların ölüm ritüellerinde ağıt yakarak ölen kişiyi onurlandırmaları, bu ritüellerdeki işlevlerini pekiştirmektedir (Geertz, 1973, Memmedova, 2025b).

Azerbaycan ve Türkiye'de yas merasimleri, geleneksel olarak toplumsal cinsiyet rollerine dayalı bir işbölümüne sahiptir. Her iki toplumda da erkekler ve kadınlar, yas sürecinde farklı alanlarda bulunur ve ritüellerde kendilerine özgü roller üstlenirler. Ancak bu geleneksel ayırım, kentleşme ve modernleşme ile birlikte zaman içinde değişim göstermektedir.

Azerbaycan'da yas merasimleri, cinsiyet temelli bir ayrımla düzenlenmektedir. Erkekler ve kadınlar için ayrı salonlar hazırlanmakta ve yas süreci, dini ve kültürel kurallara uygun olarak yürütülmektedir. Erkeklerin meclisinde erkek bir din adamı (molla/hoca) tarafından Kur'an okunur ve dini sohbetler gerçekleştirilirken, kadınların meclisinde kadın bir hoca mersiyeler okur ve ağıtlar yakarak kolektif yas sürecini güçlendirir. Kadınların hoca tarafından ağılatılması, bu ritüelin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir (KK-9).

Yas meclisleri, sabah saatlerinde başlayıp öğle saatlerinde yemek ikramı ile sona ermektedir. Törenin sonunda, ölen kişinin ruhuna bağışlanmak üzere Kur'an'dan çeşitli sureler (Fatiha,

İhlas, Yasin) okunmaktadır. Bu merasimlerde toplumsal cinsiyet rolleri belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir.

Türkiye’de de benzer şekilde, yas törenlerinde toplumsal cinsiyet temelli bir ayırım görülmektedir. Geleneksel Anadolu kültüründe erkekler cami veya taziye evlerinde toplanarak dini dualar eder ve Kur’an tilaveti gerçekleştirirken, kadınlar evde bir araya gelerek ağıtlar yakar ve ölen kişinin geçmişine dair hatıraları paylaşır. Özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde, kadınların yas ritüellerinde daha duygusal ve dramatik bir rol üstlendiği gözlemlenmektedir (KK-3).

Azerbaycan ve Türkiye’de yas merasimleri, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı bir yapıya sahip olsa da, günümüzde bu rollerin değişmeye başladığı gözlemlenmektedir. Kentleşme, modernleşme ve kadınların sosyal hayatta daha aktif roller üstlenmesiyle birlikte, bu ritüellerde kadın ve erkeklerin daha eşit bir şekilde yer aldığı uygulamalar yaygınlaşmaktadır.

Bu örnekler, ritüellerin sadece dini ve kültürel pratikler olmadığını, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren veya dönüştüren yapılar olduğunu göstermektedir. Modern dünyada, kadınların bu ritüellerde daha aktif roller üstlenmesi ve geleneksel toplumsal cinsiyet ayırımlarının esnemesi, ritüellerin dinamik yapısını ve değişen toplumsal normları gözler önüne sermektedir.

3.2. Bereket, Bolluk ve Sağlık Ritüellerinde Kadınların Konumu

Kadınların sadece geçiş ritüellerinde değil, aynı zamanda doğaya ve toplumsal refaha yönelik ritüellerde de etkin roller üstlendiği görülmektedir.

Bereket ritüelleri: Kadınlar, tarımsal üretim ve bereketle ilişkilendirilen ritüellerde merkezi bir role sahiptir. Anadolu ve Azerbaycan’da, baharın gelişini simgeleyen Hıdır-Ellez, Nevruz ve benzeri bayramlarda kadınların bereket getirdiğine inanılan uygulamaların gerçekleştirilmesi, kadınların doğayla olan bağını ve üretkenliğini simgelemektedir. Ateşten atlama, bahçe temizliği gibi ritüellerde hem kadınlar hem erkekler yer alsa da, özellikle bayrama hazırlıklar yapılması, bol çeşitli bayram sofrasının kurulması, ev temizliği, bayram tatlılarının (şekerbura, baklava vb.) yapılması, yumurta boyama, semeni yeşertme, güzel sözler söylenme ve çeşitli ritüellerin yapılması vb. kadınların sorumluluğundadır (KK-2, 4, 8).

Sağlık ritüelleri: Geleneksel halk tıbbı uygulamalarında, kadınların bilgi taşıyıcı ve şifacı roller üstlendikleri belirlenmiştir. Özellikle bitkisel ilaçlar, otlarla tedavi yöntemleri, nazar ve kötü enerjiden korunma ritüelleri kadınlar tarafından uygulanarak, onlar aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır (Douglas, 1970; KK-1, 5, 7). Bu durum, kadınların sadece aile içindeki bakım rollerini değil, aynı zamanda toplumsal sağlık üzerindeki etkilerini de vurgulamaktadır.

3.3. Ritüellerde Kadın Rollerinin Dönüşümü

Bulgular, kadınların ritüellerdeki konumlarının toplumsal cinsiyet normlarıyla şekillendiğini ve zaman içinde çeşitli dönüşümlere uğradığını göstermektedir. Özellikle modernleşme, kentleşme ve sekülerleşme süreçleriyle birlikte geleneksel ritüellerin bazı unsurları kaybolmuş veya değişime uğramıştır. Örneğin, kırsal kesimlerde halen devam eden doğum ve evlilik ritüelleri, kentsel alanlarda daha bireysel ve sade bir form almıştır.

Ancak bazı ritüeller, modern dünyada yeniden anlam kazanmış ve kadınların kültürel kimliklerini koruma aracı olarak işlev görmeye devam etmiştir. Örneğin, feminist hareketler, kadınların ritüellerdeki rollerini sorgulayan ve onları güçlendiren yeni yaklaşımlar geliştirmiştir (Butler, 1990).

Günümüzde, kadınların ritüellerde aktif olarak yer almaya devam ettiği, ancak toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında bu ritüellerin yeniden yorumlandığı gözlemlenmektedir. Örneğin, geçmişte yalnızca erkeklerin gerçekleştirdiği dini ve toplumsal ritüellere kadınların da dahil olması, bu dönüşümün önemli bir göstergesidir. Türkiye ve Azerbaycan'da geleneksel olarak erkeklerin öncülük ettiği cenaze ritüelleri ve kurban törenleri, günümüzde kadınların da daha aktif katılım gösterdiği alanlara dönüşmektedir. Özellikle mevlitler, yas törenleri ve adak ritüellerinde kadınlar geçmişte daha çok destekleyici roller üstlenirken, artık bu ritüellerin düzenlenmesi ve yürütülmesinde daha belirgin bir rol oynamaktadırlar.

Benzer şekilde, Türkiye'de Hıdırellez ve Nevruz gibi bahar bayramlarında kadınların önceden sadece belirli alanlarla sınırlandırıldığı görülse de, günümüzde bu tür ritüellerde kadınların liderlik ettiği ve topluluk içindeki konularını güçlendirdiği gözlemlenmektedir. Azerbaycan'da ise Nevruz Bayramı kapsamında gerçekleştirilen kutlamalarda kadınlar, hem geleneksel yemeklerin hazırlanmasında hem de sembolik ritüellerin icrasında daha fazla söz sahibi olmaktadır.

Bu tür örnekler, ritüellerin yalnızca kültürel bir miras değil, aynı zamanda toplumsal değişim için bir araç olarak da işlev gördüğünü göstermektedir.

3.4. Geleneklerin Yaşatılmasının Önemi

Gelenekler, ritüeller ve merasimler bir toplumun kimliğini oluşturan temel unsurlardır. Bunlar sadece geçmişten gelen alışkanlıklar değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı sağlayan, bireyleri bir arada tutan ve kültürel devamlılığı sağlayan önemli yapı taşlarıdır.

Kültürel kimlik ve aidiyet: Gelenekler, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran en önemli unsurlardandır.

Özellikle küreselleşme çağında kültürel kimliğin korunması, toplumların kendilerini ifade etme biçimlerinden biridir.

Doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş ritüelleri, bireyin toplum içindeki yerini belirler ve ona aidiyet duygusu kazandırır.

Toplumsal bağları güçlendirme: Ritüeller, insanları bir araya getirir ve toplumsal dayanışmayı güçlendirir. Doğum, düğün ve yas törenleri aile içi ve toplumsal ilişkileri pekiştiren önemli etkinliklerdir. Nevruz, Ramazan, Hızır gibi bereket ritüelleri insanları ortak değerler etrafında birleştirir.

Kültürel miras ve gelecek kuşaklara aktarım: Geleneklerin korunması, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması açısından büyük önem taşır. Modernleşme sürecinde birçok ritüel unutulma riskiyle karşı karşıya kalsa da, bunlar güncellenerek dini ve manevi unsurlarla sentezlenerek yaşamaya devam etmektedir.

Ruhsal ve psikolojik etkiler: Ritüeller, bireylerin hayatındaki dönüm noktalarına manevi anlam kazandırır ve bu süreçleri daha anlamlı hâle getirir. Doğumdan sonra yapılan bereket ritüelleri, lohusa ve bebeğin korunması için yapılan uygulamalar, yas törenlerindeki ağıtlar, bireylerin zor dönemlerde destek hissetmesini sağlar. Geleneklerin devam etmesi, sadece geçmişe bağlı kalmak anlamına gelmez; aksine geçmişten güç alarak geleceğe emin adımlarla ilerlemek demektir.

Sonuç olarak, geçiş (doğum, evlenme, ölüm) ritüelleri, bolluk ve bereket törenleri, halk hekimliği uygulamalarında kadınların rolü geleneksel olarak çok büyük olmuştur. Kadınlar,

hem doğrudan ritüelleri icra eden hem de bu ritüellerin aktarımını sağlayan kültürel taşıyıcılar olarak önemli bir konumda bulunurlar.

Elde edilen bulgular, kadınların ritüellerde hem koruyucu hem de dönüştürücü bir role sahip olduğunu göstermektedir. Ritüeller, kadınların toplumsal rollerini pekiştirmenin yanı sıra, bazen bu rollerin değişmesine de zemin hazırlamaktadır. Kadınlar, ritüeller aracılığıyla kolektif belleği aktarmakta ve toplumsal yapının devamlılığını sağlamaktadır. Ancak, modernleşme süreci ile birlikte bu ritüellerde kadın rollerinin dönüşüme uğradığı ve bazen geleneksel anlamlarını yitirdiği gözlemlenmiştir. Bu durum, ritüellerin ve kadın rollerinin, toplumsal değişim süreçlerine duyarlı yapılar olduğunu ortaya koymaktadır.

Birçok geleneksel ritüeller, dini unsurlarla sentezlenerek günümüzde de varlığını sürdürüyor. Bu da gösteriyor ki kültürel pratikler tamamen kaybolmuyor, aksine yeniden şekillenerek, dinî ve modern unsurlarla birleşerek devam ediyor.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Kadınların folklorik ritüellerdeki rolleri, toplumsal cinsiyet algılarının ve kültürel anlamların önemli bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu roller, hem gelenekleri devam ettirme hem de toplumsal değişimleri yansıtma açısından kritik bir noktada yer almaktadır. Gelecekte yapılacak daha derinlemesine araştırmalar, kadın ve ritüeller arasındaki ilişkinin farklı kültürel bağlamlar içerisinde nasıl şekillendiğini daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koyacaktır.

Bu çalışma, folklorik ritüellerde kadının oynadığı rollerin toplumsal cinsiyet, gelenek ve kültürel bellek bağlamında nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymaktadır. Kadınlar, ritüellerde hem yaratıcı hem de uygulayıcı olarak yer almakta, bu süreçte toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesine ve dönüşmesine aracılık etmektedirler. Azerbaycan, Anadolu, Trakya ve Balkanlar gibi farklı coğrafyalardan derlenen veriler, kadının ritüellerdeki rolünün şekillenmesinde toplumsal yapı, inanç sistemleri ve tarihsel sürecin etkili olduğunu göstermektedir. Geleneksel ritüeller, kadınlar aracılığıyla nesilden nesile aktarılmakta ve kültürel devamlılığın sağlanmasında kritik bir işlev görmektedir.

Elde edilen bulgular, kadın ve ritüeller arasındaki ilişkinin sosyokültürel boyutunu gözler önüne sermektedir. Kadınlar, ritüellerde sadece birer uygulayıcı olmaktan öte, bu törenlerin organizatörü ve anlam yükleyicisi konumundadır. Ritüeller, kadının toplum içindeki konumunu pekiştiren ve bazen de ona dönüşüm alanı sağlayan bir yapıya sahiptir. Ancak, modernleşme ve küreselleşme ile birlikte geleneksel ritüellerin bazısının unutulmaya yüz tuttuğu veya değişim geçirdiği gözlemlenmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin de yeniden biçimlenmesine yol açmaktadır.

Kadınların ritüellerdeki rolüne dair eleştirilerden biri, bazı uygulamaların patriyarkal yapıyı güçlendirdiği yönündedir. Ancak, bazı ritüeller kadına güç ve otorite sağlamakta, ona sosyal yaşamda belirli alanlarda söz hakkı tanımaktadır. Bu durum, ritüellerin sadece baskı aracı olarak görülmemesi, aynı zamanda bir direnç ve dönüşüm mekanizması olarak da ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Bu çalışmanın bulgularına dayalı olarak, aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

Ritüellerin belgelenmesi ve korunması: Geleneksel ritüellerin kaybolmaması için sözlü tarih çalışmaları ve alan araştırmaları yoğunlaştırılmalıdır.

Kadın ve ritüeller üzerine akademik çalışmalar: Kadının ritüellerdeki rolü ve bu rolün toplumsal etkileri üzerine disiplinlerarası araştırmalar yapılmalıdır.

Modernleşme ve ritüellerin dönüşümü: Geleneksel ritüellerin modern toplumdaki yeni anlamları ve dönüşümlerine dair çalışmalar desteklenmelidir.

Eğitim ve farkındalık çalışmaları: Kadının ritüellerdeki rolü konusunda toplumda farkındalık yaratacak eğitim programları geliştirilmelidir.

Toplumsal cinsiyet perspektifi ile yeni yaklaşımlar: Ritüellerdeki cinsiyet rollerinin eleştirel bir perspektifle incelenmesi, toplumsal dönüşüm sürecine katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, folklorik ritüellerin toplumsal yapıyı şekillendiren ve dönüştüren unsurlar olduğu görülmektedir. Kadınların bu süreçteki konumu, hem geleneksel rolleri devam ettiren hem de bu rolleri yeniden yorumlayan bir dinamik sergilemektedir. Bu bağlamda, folklorik ritüellerin kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet analizleri ile daha derinlemesine incelenmesi gerekmektedir.

5. KAYNAKLAR

Akyar, N. (2018). "Zerdüştilikte Ahiret İnancı ve Cenaze Törenleri". Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beauvoir, S. (1949). *Le Deuxième Sexe* [The Second Sex]. Gallimard.

Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.

Butler, J. (1993). *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. Routledge.

Deniz, Ş. N. (2021). "Hinduizm'de Evlilik Ritüeli". Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Douglas, M. (1970). *Natural Symbols: Explorations in Cosmology*. Routledge.

Kutlutürk, C. (2016). "Hinduizm'de Cenaze Törenleri (Antyeşti Samskara)". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 8 (1), 177-196.

Lévi-Strauss, C. (1963). *Structural Anthropology*. Basic Books.

Memmedova, M. (2025a). Batı Azerbaycan halk kültüründe nazardan korunma yöntemleri ve ritüeller. *ASES II. International Culture, Art and Literature Congress*. İzmir: ASES Publication, 93-110.

Memmedova, M. (2025b). Death rituals in Karabakh folklore: The role of beliefs and traditions in the construction of cultural identity. *ARCENG III. International Scientific Research Congress*. İstanbul: ARCENG Publications, 355-370.

Memmedova, M. (2024a). Balkanlardan Azerbaycan'a Türk halk kültüründe doğum ritüelleri. *2. Uluslararası Balkanlarda Türkçe Öğretimi ve Türkoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı, Tiran New York Üniversitesi Yayınları, 645-665.

Memmedova, M. (2024b). Azerbaycan ve Anadolu folklorunda kırkbasma ve albasmadan korunma ritüel ve uygulamaları. *Klasik Divan Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (Journal of Language, Culture and Literature Researches)*, 1(1), 128-144.

Memmedova, M. (2024c). Azerbaycan, Trakya ve Anadolu folklorunda düğün merasimi oyun ve gösterileri. *Türkoloji ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi (TURSKA)*, 1(1), 43-59.

DOI: <https://zenodo.org/doi/10.5281/zenodo.14549100>

Memmedova, M. (2024d). Düğün töreni oyunlarının kültürel yansımaları: Nahçıvan ve Trakya örneklerinde geleneksel performansların toplumsal anlamları. *Uluslararası Trakya Bilimsel Araştırmalar Kongresi*. Edirne: ASES Publications, 79-89.

Memmedova, M. (2023a). Azerbaycan ve Anadolu'da Kırklama Ritüelleri. *Azerbaijan International Congress of Scientific Research*. Sheki: IKSAD Publications, 56-67.

Memmedova, M. (2023b). Azerbaycan ve Anadolu folklorunda nazardan korunmak için yapılan uygulama ve ritüeller. *5. International Bahtiyar Vahabzade Turkish History, Culture and Literature Congress*. Sheki: IKSAD Publications, 207-216.

Memmedova, M. (2017). Azerbaycan ve Anadolu Kına Gecesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt:10, Sayı:19, 149-159.

Ortner, S. B. (1974). "Is Female to Male as Nature is to Culture?" *Feminist Studies*, 2 (1), 5-31.

Turner, V. (1969). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Cornell University Press.

Van Gennep, A. (1909). *Les Rites de Passage [The Rites of Passage]*. Paris: Émile Nourry.

Kaynak Kişiler

KK-1. Abbasova Naile Paşa kızı, 1982, Nahçıvan ili, Şerur ilçesi, lise eğitilmiş, ev hanımı.

KK-2. Celilzade Metanet Reftar kızı, 1960, Füzuli şehri, lisans eğitilmiş, öğretmen.

KK-3. Cevher İlknur Ali Osman kızı, 1991, Sivas şehri, doktora öğrencisi, öğretmen.

KK-4. Ekberova Sevinç Cavad kızı, 1971, Nahçıvan ili, Ordubad ilçesi, Yukarı Eylis köyü, lise eğitilmiş, ev hanımı.

KK-5. Ekberova Aynur Cavad kızı, 1975, Nahçıvan ili, Ordubad ilçesi, Yukarı Eylis köyü, lise eğitilmiş, aşçı.

KK-6. Esedova Könül Hüsameddin kızı, 1983, Nahçıvan şehri, lisans eğitilmiş, Şahbuz ilçesi Kayıt bölümü başkanı.

KK-7. Esedova Hurşut İbrahim kızı, 1962, Nahçıvan şehri, önlisans eğitilmiş, ev hanımı

KK-8. Hanlarova Günay Penah kızı, 1987, Füzuli şehri, ön lisans eğitilmiş, kütüphane görevlisi.

KK-9. Mirzayeva Gumral Nizami kızı, 1987, Nahçıvan şehri, yüksek lisans eğitilmiş, araştırmacı.

NEVRUZ GELENEKLERİNİN UYGULANMASINDA KADINLARIN ROLÜ THE ROLE OF WOMEN IN THE CELEBRATION OF NOWRUZ TRADITIONS

Dr. Sevinc Aşur kızı KASIMOVA

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü

Özet

Kadının toplumdaki rolü oldukça büyüktür. Günümüz toplumu, dünün kadınlarının ve annelerinin verdiği eğitim ve terbiyenin bir ürünüdür. Kadınlar ne kadar vatansever, iradeli, fedakâr ve aktif olursa, geleceğimiz de o kadar ilerlemiş ve güçlü olacaktır. Unutulmamalıdır ki, her devletin ve milletin gelişimi için sürekli harekete geçirici bir güce ihtiyacı vardır ve kadınlar bu sorumluluğu üstlenme yeteneğini her zaman göstermişlerdir.

Zengin bir tarih ve kültürel mirasa sahip olan Azerbaycan halkının eski çağlardan bugüne taşıdığı manevi değerler sistemi içinde Nevruz Bayramı önemli bir yer tutmaktadır. Bu bayramda kadınların rolü büyüktür.

Nevruz Bayramı'nın temel anlamı, aile değerlerinin, birlik ve bereketin ön plana çıkarılmasıdır. Kadınlar bayram hazırlıklarının ve törenlerinin merkezinde yer alır. Bu roller, farklı boyutlarda kendini gösterir: hazırlık aşaması, tatlı ve yemeklerin hazırlanması, âdet ve geleneklerin icrası, aile birliğinin korunması ve kültürel aktarım.

Kadınların Nevruz Bayramı'ndaki rolü yalnızca geleneklerin sürdürülmesiyle sınırlı kalmaz. Onlar, bayramın ruhunu yaşatarak topluma sevgi, uyum ve bereket duygularını aşırlar. Bu durum, kadınların aile ve toplum içindeki önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Nevruz Bayramı'nın kutlanmasında kadınların üstlendiği rollerin incelenmesi ve bu rollerin aile yapısı, toplumsal değerlerin korunması ve kültürel aktarım üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Ayrıca, geleneklerin sürdürülmesinde kadınların oynadığı rolün sosyal uyum ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağladığına dikkat çekmek hedeflenmektedir.

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Literatür taraması ve kültürel analiz yöntemi kullanılarak Nevruz geleneklerinin uygulanmasında kadınların rolü analiz edilecektir. Çeşitli yazılı ve sözlü kaynaklar incelenerek geleneklerin tarihsel ve toplumsal bağlamda kadınlar tarafından nasıl yaşatıldığına dair veriler toplanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nevruz, kadın, gelenek, toplum, bayram.

Abstract

The role of women in society is highly significant. Today's society is the product of the education and upbringing provided by the women and mothers of the past. The more patriotic, determined, self-sacrificing, and active women are, the more advanced and powerful our future will be. It should not be forgotten that every nation and state requires a constant driving force for progress, and women have consistently demonstrated their ability to assume this responsibility.

The celebration of Nowruz, a festival deeply rooted in the rich history and cultural heritage of the Azerbaijani people, holds a prominent place within the system of moral values passed down from ancient times. Women play a crucial role in this festival.

The primary significance of Nowruz lies in the emphasis on family values, unity, and prosperity. Women are central to the preparations and ceremonies of the festival. Their roles manifest in various aspects, including the preparation phase, the making of sweets and meals, the performance of customs and traditions, the preservation of family unity, and the transmission of cultural heritage.

The role of women in Nowruz is not limited to the mere continuation of traditions. They embody the spirit of the festival, instilling feelings of love, harmony, and abundance within the community. This highlights once again the importance of women within both the family and society.

The aim of this study is to examine the roles undertaken by women in the celebration of Nowruz and to explore their impact on family structure, the preservation of social values, and cultural transmission. Additionally, the study aims to highlight the contribution of women's roles in maintaining traditions to social cohesion and community integration.

This research adopts a qualitative methodology. A literature review and cultural analysis approach will be utilized to analyze the role of women in the practice of Nowruz traditions. Various written and oral sources will be examined to gather data on how women have historically and socially sustained these traditions.

Keywords: Nowruz, women, tradition, society, festival

1. GİRİŞ

Nevruz Bayramı, yalnızca bir mevsim değişimini kutlamakla kalmayıp, aynı zamanda tarihsel, kültürel ve toplumsal açıdan derin anlamlar taşıyan bir gelenektir. Orta Asya kökenli olan bu bayram, geniş bir coğrafyada, farklı kültürlerde benzer ritüeller ve kutlamalarla yaşatılmaktadır. Azerbaycan, Türkiye, İran, Orta Asya ve Balkanlar gibi bölgelerde kutlanan Nevruz, toplumların kültürel kimliklerinin pekiştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Nevruz, geleneksel olarak doğanın uyanışı, yenilenme ve dirilişin simgesi olarak kabul edilir. Bu bayramın kutlanmasında ve ritüellerinin yerine getirilmesinde kadınların özel bir yeri vardır. Kadınlar, bayramın mutfağındaki, aile içindeki ve toplumsal ilişkilerdeki belirleyici figürler olarak öne çıkarlar. Nevruz'un çeşitli yemekleri, özel tatlılar ve diğer geleneksel hazırlıklar, kadınların emekleriyle şekillenir. Bunun yanı sıra, kadınlar, bu dönemde kültürel mirası aktarma, toplumsal bağları güçlendirme ve yeni nesillere gelenekleri öğretim görevini üstlenirler. Kadınların Nevruz'daki rolü, toplumsal normlar, sosyal yapılar ve geleneksel cinsiyet rollerinin ışığında çok katmanlıdır.

Bu makalenin amacı, Nevruz Bayramı gibi önemli kültürel etkinliklerin yaşatılmasında kadınların rolünü incelemektir. Kadınların, Nevruz gibi geleneksel bayramlarda yalnızca ritüelleri yerine getiren değil, aynı zamanda bu geleneklerin aktarılmasında ve toplumda kültürel bağların güçlendirilmesinde aktif birer araçlar oldukları vurgulanmaktadır. Makale, kadınların bu süreçteki katkılarını ve toplumsal bağların kurulmasındaki önemlerini ortaya koyarak, geleneklerin korunmasında kadınların rolünün toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında yeniden değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca, Nevruz gibi kültürel mirasların modern topluma nasıl entegre edilebileceğine dair öneriler sunulmaktadır.

1.1. Kuramsal Çerçeve

Bu makalenin kuramsal çerçevesi, toplumsal cinsiyet, kültürel miras ve ritüellerin toplumsal yapıdaki rolünü ele alan teorilere dayanmaktadır. Kadınların kültürel gelenekleri yaşatmadaki rolü, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, kullanılan kuramsal yaklaşımlar aşağıda belirtilmiştir:

Toplumsal cinsiyet rolleri: Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların ve erkeklerin toplum içinde kabul edilen rollerine dair anlayışları ifade eder. Bu kuram, geleneksel ritüellerde ve toplumsal etkinliklerde kadınların aktif rollerini ve bu rollerin tarihsel süreçte nasıl şekillendiğini analiz eder. Nevruz Bayramı gibi kültürel etkinliklerde kadınların ritüellere katılımı ve bu katılımın, onların toplumsal kimliklerini güçlendirmedeki rolü, toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alınmıştır.

Kültürel miras ve geleneklerin aktarılması: Kültürel miras, bir toplumun geçmişten gelen değerlerini, geleneklerini ve uygulamalarını içerir. Kadınların, özellikle Nevruz gibi bayramlarda, bu mirası geleceğe aktarmadaki rolü incelenmiştir. Kültürel mirasın korunması, kadınların çocuklara, gençlere ve topluma geleneksel ritüelleri öğretme ve yaşatma sorumluluğu taşıdıkları bir süreçtir. Bu bağlamda, kadınların toplumsal kültürdeki yerini güçlendiren bir faktör olarak mirasın aktarılması ele alınmaktadır.

Ritüellerin sosyokültürel önemi: Ritüeller, toplumsal düzeni ve kültürel kimliği güçlendiren, bireylerin bir topluma aidiyet hislerini pekiştiren uygulamalardır. Nevruz Bayramı'ndaki ritüeller, toplumsal bağları güçlendirmek ve kolektif hafızayı canlı tutmak için önemlidir. Kadınlar, bu ritüellerin yürütülmesinde ve yaşatılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kadınların, bu ritüeller aracılığıyla toplumda birlik, beraberlik ve aidiyet duygusu oluşturmadaki işlevi, sosyokültürel açıdan vurgulanmıştır.

Toplumsal cinsiyet ve eşitlik: Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve erkeklerin eşit fırsatlara sahip olması gerektiğini savunan bir anlayıştır. Bu çerçevede, kadınların Nevruz gibi bayramlarda daha etkin roller üstlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesi açısından önemli bir göstergedir. Kadınların geleneksel rollerinin dönüştüğü ve toplumsal alanda daha fazla görünür oldukları bir bağlamda, cinsiyet eşitliğine dair uygulamaların analiz edilmesi, bu çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturur.

Bu kuramsal çerçeve, makalenin kadınların Nevruz Bayramı ve diğer geleneksel şenliklerdeki rollerinin, kültürel mirasın korunması ve toplumsal bağların güçlendirilmesindeki önemini vurgulamaktadır.

2. YÖNTEM

Bu makalede, Nevruz Bayramı'ndaki kadınların rolünü incelemek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma, literatür taraması, gözlem ve derlemeler yoluyla elde edilen verilerle desteklenmiştir. İlk olarak, Nevruz Bayramı'na dair literatür taraması yapılmış ve bu bayramın geleneksel ritüelleri ile kadınların bu ritüellerdeki yerini belirlemek için akademik kaynaklar, derlemeler ve etnografik çalışmalara başvurulmuştur. Nevruz'un kadınlar açısından anlamı, geleneksel uygulamalarda kadınların aktif rolü, kültürel mirasın aktarılmasındaki işlevleri ve toplumsal bağların güçlendirilmesindeki katkıları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bunun yanı sıra, çeşitli bölgesel pratiklerden örnekler verilerek, kadınların bu gelenekleri nasıl yaşattığına dair örnekler sunulmuştur. Kadınların geleneksel yemekleri hazırlama, bayram ritüellerini yerine getirme, toplumsal etkinliklere katılma gibi alanlardaki katkıları detaylandırılmıştır.

3. BULGULAR

Toplum içinde kadınların rolü oldukça önemlidir. Günümüz toplumu, geçmiş nesillerin kadınları ve anneleri tarafından verilen eğitim ve terbiyenin bir sonucu olarak şekillenmiştir. Kadınların vatansever, iradeli, fedakâr ve aktif bireyler olmaları, toplumun gelecekteki gelişimi ve gücü açısından belirleyici bir unsur olarak görülmektedir. Zira her devlet ve milletin kalkınması, sürekli harekete geçirici bir güce ihtiyaç duymaktadır ve kadınlar, tarih boyunca bu sorumluluğu üstlenme yeteneğini sergilemişlerdir.

Zengin bir tarihi ve kültürel mirasa sahip olan Azerbaycan halkının, kadim dönemlerden günümüze kadar taşıdığı manevi değerler sistemi içinde Nevruz Bayramı önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, Nevruz geleneklerinin uygulanmasında kadınların rolü büyük bir öneme sahiptir.

Nevruz Bayramı'nın temel anlamı, aile değerlerinin, birlik ve bereketin önplana çıkarılmasıdır. Kadınlar bayram hazırlıklarının ve törenlerinin merkezinde yer alır. Bu roller, farklı boyutlarda kendini gösterir: hazırlık aşaması, tatlı ve yemeklerin hazırlanması, âdet ve geleneklerin icrası, aile birliğinin korunması ve kültürel aktarım.

Kadınların Nevruz Bayramı'ndaki rolü yalnızca geleneklerin sürdürülmesiyle sınırlı kalmaz. Onlar, bayramın ruhunu yaşatarak topluma sevgi, uyum ve bereket duygularını aşırlar. Bu durum, kadınların aile ve toplum içindeki önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

Nevruz, "yeni gün" ve "yeni yıl" anlamına gelen bir bayram olduğundan, bu bayrama yönelik hazırlıklar arasında temizlik ve yenilenme (tazelenme) çalışmaları özel bir yer tutmaktadır. Özellikle yılın son çarşambaları, çeşitli ritüel ve geleneklerle zenginleşmiş olup, hem ev hem de doğayla ilgili birçok tören niteliğinde âdet ve uygulamayı içermektedir.

Evle ilgili gelenekler arasında en önemli uygulamalardan biri, ev temizliğidir. Bazı bölgelerde bu gelenek "evatdı" olarak adlandırılmaktadır. Bu uygulamanın temel amacı, sadece fiziksel bir temizlikten ibaret olmayıp, aynı zamanda simgesel bir yenilenme sürecini ifade etmektedir. Ancak bu temizlik, günlük yaşamda gerçekleştirilen sıradan bir temizlikten farklıdır. Azerbaycan kültüründe, kadınların en önemli erdem ölçütlerinden biri, ev ve yaşam alanlarını temiz tutmaktır. Düzeni sağlamayan, temizlik kurallarına uymayan kadınlar, toplum içinde özellikle diğer kadınlar tarafından eleştirilmekte ve alay konusu olabilmektedir.

Nevruz hazırlıkları kapsamında gerçekleştirilen bu temizlik ritüeli, özellikle yılın son çarşambalarından üçüncüsünde uygulanmaktadır ve derin bir inanca dayanmaktadır. Burada yapılan temizlik, aslında bir tür arınma, yenilenme ve tazelenme ritüeli niteliğindedir. Evatdı geleneğinin temel amacı, evin ve eve ait her şeyin temizlenerek yenilenmesini sağlamaktır. Bu süreçte, evin hiçbir unsuru bu yenilenme döngüsünün dışında bırakılmamaktadır. Evdeki tüm eşyalar—halılar, kilimler, yatak takımları ve diğer tekstil ürünleri—dışarıya çıkarılmakta; yıkanabilenler yıkanmakta, yıkanamayanlar ise havalandırılmak üzere güneşe serilmektedir. Ayrıca, avlu ve bahçeler temizlenerek düzenlenmektedir (Kasımova, 2018: 68-69). Bu sürecin temelinde iki önemli ritüel öge bulunmaktadır:

Birincisi, temizlik ve yenilenme sürecinin öyle bir titizlikle gerçekleştirilmesi gerekir ki, evin, avlunun ve yaşam alanlarının temizliği, düzeni ve estetik görünümü, kısacası Nevruz Bayramı'na hazır olduğu hemen fark edilsin. Bu noktada herhangi bir eksiklik kabul edilemez. Çünkü Nevruz yalnızca yılın yenilenmesi anlamına gelmemekte, aynı zamanda geçmiş yılı geride bırakan herkesin ve her şeyin yenilenmesini ifade etmektedir. İnsanlar, yaşadıkları mekânı fiziksel olarak temizleyip düzenledikleri gibi, ruhlarını da her türlü olumsuzluktan

arındırarak yeni yıla manevi açıdan da yenilenmiş, adeta ruhsal bir yeniden doğuş gerçekleştirmiş şekilde girmektedirler.

İkincisi, temizlik ve yenilenme süreci kapsamında eski, kırık, kullanılamaz ve işlevini yitirmiş eşyaların evden uzaklaştırılması gerekmektedir. Eskimiş ve işe yaramayan giysiler atılmakta, kırık tabak ve kaplar elden çıkarılmaktadır. Yeni kıyafetler ise yılın hangi döneminde satın alındığından bağımsız olarak özellikle yılın son çarşambasında, yani Nevruz öncesinde ortaya çıkarılmaktadır. Eskimiş, kırılmış ve işlevini yitirmiş nesnelerin evde tutulmaması gerektiğine inanılmaktadır; zira bu tür eşyaların yeni yılda kırılmalıya, işlevsizliğe ve uğursuzluğa sebep olacağı düşünülmektedir. Tüm bu unsurlar açıkça göstermektedir ki, yılın son çarşambalarıyla bağlantılı olarak gerçekleştirilen ev temizliği, günlük temizlik uygulamalarından farklı olup, köklü inanç temellerine dayanan bir ritüel geleneğidir.

C. Beydili'nin görüşleri, yenilenme kavramının Türk etnosuna özgü bir yaratılış felsefesi olduğunu ortaya koymaktadır. Beydili, Türk milletinin yaşam felsefesinden ve doğa anlayışından doğan bahar bayramının her yıl büyük bir coşkuyla karşılandığını belirtmektedir. Çünkü doğada gerçekleşen değişimler, tarih boyunca etnosun yaşamında da bir dönüşüm ve yenilenme süreci olarak değerlendirilmiştir (Beydili, 2003: 278). Her yıl Nevruz Bayramı'nda, dünyanın yaratılışı sembolik olarak yeniden canlandırılmaktadır. Eski dünya düzeni ortadan kalkarken, yeni bir düzenin inşa edildiğine inanılmaktadır. Zamanın ve eski yılın izleri taşıyan her şey, kaosun derinliklerinde adeta eriyerek yok olmakta ve böylece yaratılışın yenilenerek Nevruz'da yeniden canlandığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, her gelen yıl, dünyanın sanki yeniden yaratıldığı bir döngü olarak kabul edilmektedir.

Aslında her an, yaratılışın başlangıç anıdır ve dünya sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Yaratılışın ilk anından itibaren hiçbir şeyin değişmediği, ancak her anın yeniden yaratılış sürecinin bir parçası olduğu düşüncesi hâkimdir. Bu bağlamda, sembolik bir anlam taşıyan Nevruz'da, yılın değişimiyle birlikte eski yıla veda etmek amacıyla evlerde temizlik yapılmakta, eski ve harap yapılar onarılmakta, avlular düzenlenmekte ve her yer kireçlenerek beyazlatılmaktadır. Zira kozmolojik düzeyde, eski olan her şey, bir zamanlar kaos ile özdeşleştirilmiş ve dolayısıyla ondan arındırılması gerektiğine inanılmıştır (Beydili, 2003: 279).

İnsanlar, Nevruz Bayramı'nda yeni kıyafetler giymeye özel bir önem atfetmektedirler. Günlük yaşamda giyilen kıyafetler zamanla eskimekte ve yıpranmaktadır. Bu nedenle, yeni kıyafetler satın alınarak bayram gününe saklanmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde, 1960'lı yıllara kadar yeni alınan kıyafetler sandıkta muhafaza edilir ve yalnızca Nevruz'da giyilirdi. Bu geleneğin temelinde yenilenme ve tazelenme inancı yatmaktadır. Bununla birlikte, yeni alınan kıyafetler aynı zamanda bir bayram hediyesi olarak kabul edilmekte ve sosyal paylaşım fikrine hizmet etmektedir.

Nevruz'da sosyal birlik ve paylaşım geleneğini yansıtan önemli adetlerden biri de "Evgördü" geleneğidir. Günümüzde dahi Azerbaycan'da yeni inşa edilen ya da yeni satın alınan bir evi ziyaret etme geleneği yaygındır. İnsanlar yeni bir eve taşınan kişileri ziyaret ederek onları tebrik etmekte ve ev sahiplerine hediyeler sunmaktadır. Ev sahipleri ise misafirlerini çeşitli ikramlarla ağırlamaktadır. Eğer bir aile Nevruz'a yakın bir dönemde yeni bir eve taşınmışsa, bu durumda ziyaretler özellikle bayram günlerinde gerçekleştirilmekte, böylece yeni evin sevinci ile bayram coşkusu birleşerek daha büyük bir kutlama yaşanmaktadır. Bu gelenek, aileler, akrabalar ve komşular arasındaki sosyal dayanışmayı güçlendiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Nevruz Bayramı, yalnızca doğanın ve zamanın yenilenmesini değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin de tazelenmesini simgeleyen bir ritüeller bütünüdür. Bu bayram kapsamında küskünler barıştırılmakta, geçmişte yaşanan anlaşmazlıklar giderilmekte ve toplumsal uyum yeniden sağlanmaktadır. Sosyal birliğin pekiştirilmesinin en önemli aracı ise paylaşım olgusudur. İnsanlar, toplumda sosyal uyumu ve dayanışmayı güçlendirmek amacıyla Nevruz'da maddi ve manevi değerleri birbirleriyle paylaşarak, ortak bir kültürel bütünlük oluştururlar.

Kadınlar, Nevruz sofrasının en önemli düzenleyicileri olarak bu bayramın en anlamlı ritüellerinden birini gerçekleştirmektedirler. Nevruz sofrası, ailenin bir araya geldiği, birlik ve dayanışma içinde bayramı kutladığı en özel anlardan biridir. Sofra, belirli kurallar ve semboller doğrultusunda hazırlanır ve bu doğrultuda, "S" harfi ile başlayan yedi özel yaz nimeti, yani "Yeddi levin" in sofrada bulunması zorunlu kabul edilir. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır: Yıl döndüğünde eve getirilen su, semeni helvası, südlü aş, süzme, kaynatılmış süt, semeni çorbası ve üzerine serpmek için sumak.

Nevruz tepsi, sofranın en önemli süsü olup üzerine kırmızı kurdele bağlanmış semeni, ailedeki her birey için ışığı ve sıcaklığı temsil eden mumlar, yaşamın sürekliliğini ve sonsuzluğunu simgeleyen renklere boyanmış yumurtalar ile dünyanın tatlı bir nimet olduğunu vurgulayan geleneksel tatlılarla süslenmektedir.

Nevruz Bayramı'nda pişirilen tatlı türleri incelendiğinde, Azerbaycan halkının kadim astrolojik inançlarının izlerini taşımakta olduğu görülmektedir. Sofranın önemli parçalarından biri olan şorgoğalı (tuzlu çörek), güneşi simgelerken, şekerbura (şekerpare) hilal şeklinde tasarlanmış olup yeni doğmuş on beş günlük ayı temsil etmektedir. Üçgen şeklindeki pahlava (baklava), gökyüzünü; rengârenk noğullar (küçük yuvarlak şekerler) ise semadaki yıldızları sembolize etmektedir. Bu temel unsurların yanı sıra, Nevruz tepsisine (honça) çeşitli hediyeler ve geleneksel armağanlar da konulmaktadır.

Nevruz sofrası, coğrafi konuma göre değişiklik göstermekle birlikte, çeşitli kuruyemişler (ceviz, fındık, fıstık, leblebi), kuru meyveler (meyve pestilleri, kavrulmuş tahıllar, sucuk), bal, bamiye, bayram çöreği, tuzlu köke, şorgoğalı, şekerçöreği, nabat, Nevruz balığı ve sebzikavurma gibi birçok özel yiyeceklerle zenginleştirilmektedir. Günümüzde ise Nevruz yemeklerinin baş tacı, hiç şüphesiz, pilavdır. Pirinç, tahıl grubuna dâhil olup filizlenebilen bir besindir ve bu yönüyle yeniden doğuşu, bereketi ve hayatın sürekliliğini simgelemektedir. Farklı çeşitleri bulunan pilavın, sıradan günlerde hazırlanandan farklı olarak, Nevruz'da pişirilmesinin de tören anlamı taşıdığı kabul edilmektedir. Sonuç olarak, Nevruz gelenekler açısından son derece zengin bir bayram olup, barındırdığı tüm ritüeller, bayramın özünde yer alan yaratılış felsefesinin bir yansımasını oluşturmaktadır.

Nevruz Bayramı'nı semenisiz düşünmek mümkün değildir. Semâni, Nevruz'un en önemli unsurlarından biri olarak, kadim bitki kültü inancının izlerini taşımaktadır. Bu kutsal sayılan buğday filizi, insanlara sağlık ve uzun ömür getirdiğine inanılır. Azerbaycan'ın farklı bölgelerinde semeniye gösterilen özel saygı ve bayramdan sonra belirli ritüellerle toprağa ya da suya bırakılması, onun yalnızca bir sembol olmadığını, aynı zamanda mistik bir güce sahip olduğuna dair inançların devam ettiğini göstermektedir. Gazah bölgesinde semeninin aile bireylerinin yüzüne ve göğsüne dokundurulması, onun insanlara sağlık, ışıklı gözler ve uzun ömür kazandırdığına dair inancın bir yansımasıdır (Hekimov, 2012: 59). Karakoyunlu bölgesinde ise semeni solmaya başladığında çöpe atılması yasaktır; bunun yerine suya bırakılarak ardından şeker atılır ve böylece eve bereket getireceğine inanılır (İsmayılov ve Süleymanov, 2002:11). Bu konuda Nahçıvan bölgesinde çok ilginç bir gelenek vardır. Burada "ilin on üçü" olarak bilinen bir gelenek bulunmaktadır. Bu gelenek içerik açısından oldukça

zengindir. Burada, eski semeniyle yapılan bir ritüel de vardır. Geleneğe göre, Nevruz'dan on iki gün sonra, yani "on üç" olarak adlandırılan günün sabahında köyün kız ve gelinleri bir avluda toplanır. Her biri, "on üç yemeği" hazırlamak için bir şeyler getirir. Yemek pişirilir, şarkılar söylenir, oyunlar oynanır. On üç yemeği arasında "erişte" de bulunur. Bu nedenle şöyle derler: "Erişte – elin işte." Yemekten sonra her biri kendi bahçesine gider. Bayramdan kalan semeniler o zamana kadar sararıp solmuş olur. Onları çoğu yerde suya atarlar, fakat bizde suya atılmaz. İl on üçünde ise kızlar ve gelinler, semenileri alıp bahçeye bırakırlar, toprağın üzerine sererler. O gün kadınlar eve kibrit getirir, erkekler ise eve odun getirir (Ceferli ve Babayev, 2010: 93). Burada, "ilin on üçü" geleneği, bayramın sona erme törenidir. Bayramın ana simgelerinden biri olan semeni, o zamana kadar sararıp solmuş olur. Ancak insanlar bu kutsal bitkiyi dışarı atmaz, onunla ilgili özel bir ritüel ve gelenek icra ederler, yani ya suya akar, ya da bahçede toprağın üzerine yerleştirilir. Semeninin bu şekilde saygıyla işlenmesi, şüphesiz bitki kültü – bitkiye tapınma ile ilgilidir. Semeninin kültleştirilmesinin izleri, ona dair şarkılarda daha belirgin bir şekilde korunmuştur. Şirvan'da Nevruz Bayramı'nda semeni ile ilgili söylenen şarkı:

Semeni, sakla meni,
Yılda göyederem seni.
Semeni, can semeni,
Sana kurban, semeni.
Atıl-batıl, semeni,
Vedre-satıl, semeni.
Tamam cadı-pitiler,
Olsun batıl, semeni.
Ahvalimiz sağ olsun,
Yediyimiz yağ olsun.
Azar-bezar çemenler
Şifa tapsın, sağ olsun.
Yerden tendir çapılsın,
Yırpma yuha yapılsın,
İten şeyler tapılsın.
Kovuşsun ayrılanlar,
Hasretten kavrulanlar.
Semeni, can semeni,
Sana kurban, semeni (İsmayılov ve Geniyev, 2005: 41-42).

Kadınların semeni ile ilgili gerçekleştirdiği bir dizi ritüel ve tören bulunmaktadır. Örneğın, semeni ovsunu. Semeninin geleneği, sihirselsel bir karakter taşımaktadır. Bu ritüel, çocuğu olmayan kadınlar için yapıldı. Ritüelin kuralları şu şekildedir: Oğul ve kız büyütmiş bir kadın, büyütülmüş semeni, sonbahar çarşambasında, çocuğu olmayan ve bu nedenle çilleye düşmüş sayılan kadının başının üstünde tutar. Ardından, kaynaktan veya çaydan getirilmiş "çarşamba suyu"nu, bu semeninin üzerinden çilleli kadının üzerine döker. Bir başka oğul ve çocuk

büyütmüş kadın, çilleli kadının üzerine dökülen bu suyu eline aldığı makasla keser ve şöyle der: "A semenini göylerden, bu gelini de göyert."

Arpa, buğda denidi,
Göyeren semenidi,
Kesdim, gelin, çilleni,
Evlat vermek demidi –

büyülü sözler söylenir (Abdulla ve Babayev, 2008: 169-170).

Nevruz'un ritüel yemeklerinden biri de semeni helvasıdır. Semeni, bitki/ağaç kültürle ilişkilidir. Ağaç, eski Türk mitolojisinde toprak, ateş, demir ve su ile birlikte dünyanın yaratılışının temel unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Semeni, doğrudan doğruya yeni hayatı, yeniden doğuşu simgeler. Bu bağlamda, semeni Nevruz öncesinde kaplarda, tahıl bitkilerinden yeşertilir. O, baharın, yeşilliklerin, tarımın simgesidir. Semeninin yeşertilmesi bir ritüeldir. Bu nedenle, semeniden yapılan tatlılar, özellikle semeni helvası, bir tören yemeği olarak kabul edilir ve Nevruz Bayramı'nın yaratılış felsefesini içinde barındırır. Nevruz, çok geniş bir coğrafyada yayılmıştır. Bu nedenle, her bölgenin sofrasında farklı lezzetlerin bulunması mümkündür.

Semeni helvasının hazırlanmasında kadınların büyük bir emeği vardır. Helva pişmeye yakın, içine badem, ceviz içi yoksa fındık içi eklenir. Asıl ritüel de bu sırada başlar. Kadınlar topluca semeni tavaşının etrafında toplanır, ve birlikte şarkı söyleyerek şunları okurlar:

Semeni, sakla meni,
İlde göyerderem seni.
Semeniye saldım badam,
Goymurlar bir barmag dadam,
Semeni, bezana gelmişem,

Uzana-uzana gelmişem (Abdulla ve Babayev, 2008: 169).

Burada "uzana-uzana gelmişem" diyen kişi, kışın zorluklarından bıkmış, "beni tut" yani başka bir deyişle, "beni ölmeye bırakma" dileğini ifade etmektedir.

Helva piştikten sonra, daha çok vücuda ısı veren ve bu sayede soğuktan, kıştan korkmama düşüncesi oluşturan karabiber, tarçın, karanfil, rezene, zencefil, ceviz, karanfil gibi baharatlar dövülüp, elekten geçirilerek helvaya katılır. Ardından, helva doşapta karıştırılır ve çörek, yuvarlak şekillerde şekil verilerek evlere dağıtılır. Her bir payda, helvanın içine konan badem ve ceviz içinin bulunmasına özen gösterilir. Çünkü halk, bunları evlere bolluk ve bereket getiren bir etken olarak görmektedir.

Kadınlarımız, genellikle Nevruz Bayramı ve diğer halk şenlikleri sırasında feseli de pişirirler. Feseli hamuru genellikle mayalanarak hazırlanır. Hamurdan iki ya da üç beze yapılır. Bu bezeler tek tek açılır ve üzeri yağlanır. Ardından, yağlanan kısımlar bir arada yoğrulup tekrar beze haline getirilir. Bu bezeler, 0,5-0,7 cm kalınlığında açılıp, kızgın sacın üzerine yerleştirilir. Feseli pişirilirken, sacın üzerinde oklava ile desenler açılır. Her iki yüzü piştikten sonra, sıcak olarak yenmesi tercih edilir. Semed Vurgun, feseliyi şu şekilde betimlemiştir:

Göylere baş çekir Göy ezen dağı
Akşam açık olur Ayın gabağı.

Bizi gelinlerin bayram gabağı

Feseli yaymağı yadıma düşdü (Abdulla ve Babayev, 2008: 86).

Nevruz Bayramı'nda nişanlı kızlar unutulmazlardı. Kesinlikle onların görüşüne gidilir, onlara hediyeler götürülürdü. Bu, nişanlı oğlanla birlikte büyük kız kardeşi, halası ve diğer yakınları tarafından yapılırdı.

Bayram akşamları kızlar, genç gelinler ve kadınlar kulak falı yaparlardı. Akrabaların ve komşuların sohbetlerine gizlice kulak verir, duyduklarını yorumlardı. Bu nedenle, bayram günlerinde, özellikle de akşamları kötü şeylerden bahsedilmez, üzücü olaylar hatırlanmazdı. Neşeli bir ruh halinde olurlar, güzel sözler söylerlerdi.

Halk inancına göre, yeni yıl hangi ruh haliyle karşılanırsa, aynı ruh hali yıl sonuna kadar devam ederdi. Bu yüzden yüzler gülümser, kin ve öfke unutulmaya çalışılır, üzüntüler bir kenara bırakılırdı. Gözler sofraya, bolluğa ve çiçeklere takılır, kalplerde iyi niyetler, güzel dilekler artardı. Bayram sofrası açıldığında tüm aile üyelerinin evde olması gerekirdi. Halk inancına göre, Nevruz günü evde olmayan kişi, yedi yıl boyunca o gün evde olamazdı.

Nevruz geleneklerinin gelecek nesillere aktarılmasında kadınlar başlıca aracı rolünü üstlenirler. Onlar, çocuklara gelenekleri öğretir, halk şarkılarını ve danslarını icra ederler. Kadınların Nevruz Bayramı'ndaki rolü sadece geleneklerin devam ettirilmesiyle sınırlı değildir. Bayramın ruhunu yaşayarak topluma sevgi, uyum ve bolluk hissi aşırlarlar. Bu da kadınların aile ve toplum içindeki önemini bir kez daha vurgular.

Kadının rolü zamanla genişler ve toplumun gelişimi için vazgeçilmez hale gelir. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadınların daha aktif ve etkili olmasına yardımcı olur. Kadınlar, aile ve çocuklar için bayram ateşinin yakılmasında da yer alırlar, çünkü bu ateş arınma ve yenilenme anlamına gelir. Onlar, Nevruz'da aile üyelerini bir araya getirme, uyumu koruma ve değerleri aktarma konusunda önemli bir rol oynarlar. Bayram ziyaretlerinde ise kadınlar, akrabalarının bir araya gelmesini sağlarlar.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Nevruz, sadece bir bayram olmanın ötesinde, toplumların kültürel kimliklerini yansıtan, gelenek ve inançları pekiştiren önemli bir dönemeçtir. Bu bayramda kadınlar, hem geleneklerin yaşatılması hem de toplumda sosyal bağların güçlendirilmesi açısından büyük bir rol oynamaktadır. Kadınlar, Nevruz'un ritüellerini sadece yerine getiren bireyler değil, aynı zamanda bu ritüelleri yeniden canlandıran ve geleceğe taşıyan unsurlardır. Bayramda yapılan yemeklerin hazırlanmasından, fal bakılmasına kadar, her aşamada kadınların katkısı büyüktür. Ayrıca, Nevruz'un simgesel anlamları olan yenilenme, bolluk ve bereket gibi kavramlar, kadınların gündelik yaşamda ve aile içindeki rollerini pekiştirir. Bu bakımdan, kadınların Nevruz'daki varlıkları, sadece gelenekleri yaşatmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal huzur, sevgi ve uyum yaratma işlevi de üstlenirler.

Nevruz bayramının kutlanmasındaki geleneklerin çoğu, zamanla modernleşen toplumlarda unutulmaya yüz tutmuş olsa da, kadınlar bu gelenekleri yaşatmaya devam etmektedir. Kadınların, özellikle nesiller arası geçişte önemli bir rol oynaması, toplumun kültürel mirasını koruma noktasında kilit bir faktördür. Ancak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının toplumdaki rolünün daha fazla vurgulanması, bu tür geleneksel bayram kutlamalarının daha kapsamlı bir şekilde yaşatılmasına yardımcı olabilir. Kadınların yalnızca mutfak işleriyle sınırlı görülmesi ve bazı rollerin geleneksel olarak onlara yüklenmesi, bu değerli geleneklerin sadece belli bir cinsiyetle sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

Kadınların bu tür toplumsal ritüellerde aktif rol alması, toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Ayrıca, Nevruz'un toplumsal anlamı, sadece kadınların katkılarıyla değil, aynı zamanda onların toplumsal yerlerinin de yeniden şekillendirilmesiyle anlam kazanacaktır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden İnceleme: Nevruz gibi geleneksel bayramların kutlanmasında kadınların rollerinin daha kapsamlı bir şekilde ele alınması ve bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin güçlendirilmesi önemlidir. Bu sayede, kadınların bu tür ritüellerdeki aktif rollerinin toplumsal bir norm haline gelmesi sağlanabilir.

Kadınların Eğitime Yatırım Yapılması: Kadınların gelenekleri gelecek nesillere aktarabilmesi için, kadınların eğitime daha fazla yatırım yapılmalıdır. Eğitim, geleneklerin modern toplumda nasıl yeniden şekillendirilebileceğini ve korunabileceğini öğrenmelerine yardımcı olacaktır.

Geleneklerin Genç Kuşaklara Aktarılması: Gençlerin, Nevruz ve diğer geleneksel bayramlar hakkındaki farkındalıklarının artırılması, bu geleneklerin yaşatılmasında önemli bir faktördür. Kadınlar, bu süreçte genç kuşakları eğitmek ve onlara geleneksel değerleri öğretmek için daha aktif roller üstlenebilirler.

Kadınların Sosyal ve Kültürel Hayata Katılımının Artırılması: Kadınların sadece evdeki rollerle sınırlı kalmayıp, sosyal ve kültürel hayatın her alanında aktif rol alması sağlanmalıdır. Bu durum, toplumun tüm kesimlerinin geleneksel bayramlara daha fazla katılımını ve bu kutlamaların daha fazla anlam kazanmasını sağlayacaktır.

Geleneksel Ritüellerin Modern Dünyada Yaşatılması: Geleneksel ritüellerin ve bayram kutlamalarının modern yaşamla uyumlu bir şekilde yaşatılması, geleneklerin yok olmasının önüne geçebilir. Kadınların bu süreçteki rolü, geleneksel değerlerin modern dünyaya adapte edilmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

Bu öneriler doğrultusunda, kadınların toplumdaki etkisi arttıkça, geleneklerin daha sağlıklı bir şekilde nesilden nesile aktarılması mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

Abdulla, B. ve Babayev, T. (2008). *Novruz Bayramı ansiklopediyası*. Bakı: Şerg-Gerb.

Beydili (Memmedov) C. (2003). *Türk mifoloji sözlüyü*. Bakı: Elm.

Ceferli, M. ve Babayev, R. (2010). *Azerbaycan folkloru antologiyası (Nahçıvan folkloru)*. I Cilt. Nahçıvan: Ecemi.

Hekimov, M. (2012). *Azerbaycan folkloru antologiyası (Gazah örnekleri)*. XXI Cilt. Bakı: Elm ve Tehsil.

İsmayılov, H. ve Süleymanov, G. (2002). *Azerbaycan folkloru antologiyası (Garaqoyunlu folkloru)*. VII Cilt. Bakı: Seda.

İsmayılov, H. ve Geniyev, S. (2005). *Azerbaycan folkloru antologiyası (Şirvan folkloru)*. XI Cilt. Bakı: Seda.

Kasıмова, S. (2018). *Azerbaycanda Novruz enene ve inancları*. Bakı: Elm ve Tehsil.

21. YÜZYILDA KAZAK KADINLARININ DEĞİŞİMİ VE ARAP MEDENİYETİNİN ETKİSİ

THE CHANGE OF KAZAKH WOMEN IN THE 21ST CENTURY AND THE IMPACT OF ARAB CIVILIZATION

Tulpar JANIBYEK

Öğretim görevlisi, PhD doktora öğrencisi, Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi,
<http://orcid.org/0000-0001-5918-0649>

Özet

Türk devletleri geniş coğrafya'ya sahip olduğu kadar zengin bir kültüre de sahiptir. Çoğu Türk devletleri göçebe hayata özellikleri olmasına rağmen günümüze kadar gelen geleneklerle toplum kuralları ve uygulana gelen idari hukuk olduğunu görmek mümkün. Bu göçebe türk halklarının biri de Kazak türküleridir. Soviyet döneminde Türkistan coğrafyasında ki türk halklarının tarihsel bilgilerinin çoğu Ruslar tarafından yazılıp, değiştirilerek yeni nesile Türk halklarının bilgisiz ve kadınları ev mahkumları olarak hayat sürdürdüğünü ifade ettiği çoğu edebiyat ve tarihsel eserlerden rastlayabilmekteyiz. Soviyet sisteminin çökmesi ve türk devletlerinin bağımsızlık kazanmasıyla yazılmış ve anlatılmış olan eserlerin yanlış olduğunu ve yerine gerçek bilgilerin tanıtılmasıyla türk bilgi adamlarımız çalışmaya başlamıştı. Tarihimizin gerçeklerini açığa çıkaran en önemli sektör de medya sektörüdür. Sah döneminde yaşayan Tomiris hatun filminin çekilmesi aslında türkler kadınlara sultanlığa da padişahlığa da belirlediğini kanıtlamış oldu. Hayatın her alanında ve her dönemde türkler kızlarını ve kadınlarını özellikle okumasına önem vermiştir. Günümüzde türk milletini ne yazık ki yabancı ve yerli filmler de fakir ve bilgisiz olarak göstermesi izleyicilerin algısında kadınlara değer vermeyen toplum olarak yerleşmesine neden olmuştur. Aslında, türk kadınları tarihimizde siyaset hatta savaşta erkeklerle birlikte güç ve bilgilerini sınamış olsa da tam teknolojinin ve bilginin önemli olan bu sırada kadınlarımız arap kültürünün etkisinde kalarak evde oturmaya ve kendilerini ev içinde sınırlandırmaya başlamıştır. Bu makale ile aslında ben Arap kültürünün günümüzde kazak kadınlarını ve onun içerisinde kızları çok etkilediğini göstermeyi amaçlanmıştır. Arap kültürünün çok hızlı yayılması ve kadınların çalışmaması hemde üniversite ve eğitim ortamlarından uzaklaşmasına neden olmaktadır. Kolay para kazanılması gibi etkenleri de şuan ki kazak kadınlarının geleceğine tehdit oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kazak kadınları, Arap kültürü, bilgi, tarih

Abstract

Turkish states have a rich culture as well as a wide geography. Although most Turkish states have nomadic life characteristics, it is possible to see that there are traditions, social rules and administrative law that have been applied to the present day. One of these nomadic Turkish peoples is Kazakh folk songs. During the Soviet period, most of the historical information of the Turkish people in the Turkestan geography was written and changed by the Russians, and we can come across many literary and historical works that state that the new generation was ignorant and that the women lived as house prisoners. With the collapse of the Soviet system and the independence of the Turkish states, our Turkish scholars started to work by introducing the falsehood of the works written and narrated and real information instead. The most

important sector that reveals the facts of our history is the media sector. The shooting of the movie Tomiris Hatun, who lived in the Shah period, actually proved that the Turks determined women to be both sultans and emperors. In every area of life and in every period, the Turks gave importance to educating their girls and women. Today, unfortunately, the fact that Turkish people are portrayed as poor and ignorant in foreign and local films has caused the perception of the audience as a society that does not value women. In fact, although Turkish women have tested their power and knowledge together with men in politics and even war in our history, in this century when technology and knowledge are important, our women have been influenced by Arab culture and have started to stay at home and limit themselves to the house. In this article, I aim to show that Arab culture has a great impact on Kazakh women and girls in it today. The rapid spread of Arab culture and the fact that women do not work also cause them to move away from university and educational environments. Factors such as easy money are also a threat to the future of Kazakh women today.

Keywords: Kazakh women, Arab culture, knowledge, history

GİRİŞ

Dünya tarihinde, cesurca silaha sarılmış, önderlik etmiş, düşmana karşı savaşmış, bir ülkeyi yönetmiş ve ülkesinin özgürlüğü ve bağımsızlığı için aslanlar gibi savaşmış pek çok kadın vardır. Türk dünyasında da isimleri efsane dönüşmüş kadınlarımızda az değildir. Dünya tarihinde silinmez izler bırakan, cesaretleri ve bilgelikleriyle efsaneleşen, iki bin beş yüz yıl önce büyük bozkırda yaşayan İskitlerin kahraman kızları Tomiris ve Zarina, tarihte yerlerini aldılar. Ayrıca, II. Dünya Savaşı sırasında eski Sovyetler Birliği döneminde Doğu'nun ikiz yıldızları olarak adlandırılan Manshuk ve Aliya'nın kahramanlıkları nesilden nesile aktarılmaktadır.

Kazak toplumu bağımsızlığını kazandıktan sonra yeni dönemin gereklerine uygun olarak kadın sorunlarını yeni bir biçimde ele almaya başladı. Bunun sonucunda, siyasi, sosyal ve ekonomik durumun özellikleri dikkate alınarak, 1998 yılında Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'na bağlı bir danışma kurumu olan Aile ve Kadın İşleri Ulusal Komisyonu kuruldu. Piyasa ekonomisine geçiş birçok insanı çaresiz bıraktı. Kadınların yükü daha ağırladı. Kazak kadınlarından bahsetmek hem kolay hem de zordur. Çünkü kadın bizim annemizdir, kadın bizim bacımızdır.

Yazarlarımız, Kazak milletinin kimliğinin şekillenmesinde emeği geçen, milleti tabiatın kendisine bahsettiği entelektüel ufuklarla eğiten ve halkın saygısını kazanan kadınların hayatını her zaman eserlerinde konu edinmişlerdir. Gabit Musrepov'un "Ulpan" adlı romanında Kazak kızındaki cesaret kıvılcımı, yirmili yaşlarındaki genç bir kadın olan Ulpan'ın imajına yansıyor. Kazak anlayışında kadınlar sadece asil anneler ve sevgi dolu eşler değil, aynı zamanda toplumun her alanında söz sahibiydiler. Çar, Vali Han'ın eşi Şokan Valihanov'un büyükannesi altı dil bilen Ayganım hanımla devlet işlerin dönem dönem danıştığı görülmüştür. Çar, Sibirya Kazakları hakkında kararname çıkarırken Kazaklar üzerinde en büyük etkiye sahip olan Ayganım'la danışarak karar almıştır. Ayganım halk arasında "beyaz kraliçe" olarak anılırdı. Kazak kadını sadece aile ve evde değil, aynı zamanda devletin önem verdiği büyük işlerde de yer almaktadır. Avrupa siyasetine önemli katkılarda bulunan ve yabancı bir ülkede bakanlık yapan ilk Kazak kadını olan Zhamila Stekhlikova'nın, aradan geçen yıllar ne olursa olsun Kazak kimliğini koruyarak ülkesinin basınında görüşlerini özgürce dile getirmesi, Kazak kadınlarının gittikleri her yerde vatansever olduklarını tüm dünyaya kanıtlamıştır.

2024 yılındaki istatistiklere göre ülkemizde kadın sayısı 9,9 milyondur. Ulusal İstatistik Bürosu'na göre, kalıcı işe sahip kadın sayısı 1,4 milyona ulaştı. Kadınların yüzde 16'sı geçimini

ticaretten sağlarken, memuriyette çalışan kadın sayısı da son üç yılda artış göstermiştir. Ülke genelinde kamu hizmetlerinde şu anda 51 bin 151 kadın çalışıyor. Bu, tüm memurların yüzde 55,5'ini oluşturuyor. "Analitik" ve uzman merkezine göre, şu anda evde kalan kadınların geçim derdinde olduğu ve yarın kaygısı yaşadığı bir durum söz konusudur. Dünden bugüne kazak kadınlarının aslında tek aile etrafında kısıtlı olarak kalmamış olduğunun kanıtı tarihi eserlerdir. Fakat günümüzde kadınlarımız için ne kadar imkanlar, kolaylıklar sağlansa da bir taraftan başka medeniyetlerin etkisi altında değişen kadın toplumlarını görebilmekteyiz. Bunun en açık örneği de Arap medeniyetinin esinmesidir.

Bugünkü Kazakistan, vatandaşlarına din seçiminden giyim tercihinine kadar her konuda özgürlük ve haklar tanıyan, çeşitli gelenek ve giyim tarzlarına sahip çok dinli bir devlettir. Belki de bu yüzden hijab konusu bugün toplumda, özellikle de okul çağındaki çocuklar arasında sıkça tartışılan bir konudur. Genel olarak bakıldığında giyinme sürecinin sadece bir moda meselesi olmadığını, aynı zamanda bir eğitim aracı, belli bir amaca ulaşmak için etkili bir mekanizma olduğunu anlamak zor değil. Bu nedenle son dönemde ülkemizde kamuoyunda yoğun bir şekilde tartışılan "hijab" konusuna kayıtsız kalmamalıyız. "Geniş alın, çekik kaşlar, şişe gibi berrak gözler, keskin hatlı bir ağız ve incecik bir bel" - şairlerimizin bir zamanlar şiirlerinde tasvir ettiği Kazak güzellikleri artık o imajını yitirmiyor mu; Hicab ("Kalkan", "peçe") - Kaynaklara göre, Müslüman kadınların dışarı çıkarken vücutlarını örtmek için giydikleri bir giysidir. Ancak bazı kaynaklarda Arap ülkesinin milli giysisi olduğu belirtiliyor. Kazak kadınları neden Arap ülkesinin kültürünü benimsedi ya da kazak kadınlarına başka ülkenin ulusal kıyafetini giymesi için baskı mı uygulanıyor; Kazak elbiseleri ve uzun etekleri İslam medeniyetine aykırı mıdır; diye sorular akıllarda dönüşür. Bir imaj değişikliği, insanın tüm hayatını tamamıyla değişmesine etki eder mi, kendi kimliğimizin kayıp olmasna kadar yol alabilmektedir. Kazak halkının milli kimliği olan geleneksel kıyafet, diğer milletlerden farklı olarak, kendine özgü biçimiyle korunmuştur. Milli kıyafetlerimiz, diğer halkların kıyafetlerine benzemeyen, kendine özgü özgünlüğü ve ahenkli ihtişamı nedeniyle değer görür. Yüzyıllardır kökleşmiş ve milletimize ahenkli bir görünüm kazandırmış giyim kültürümüzü derinlemesine anlamak ve bunu nesilden nesile aktarmak yerinde olacaktır. Günümüzde bu kadim gelenek ortadan kalkmış, milli kıyafetler günlük hayatta kullanılmaz hale gelmiş, zamanın değişmesiyle birlikte artık onları pek kullanmıyoruz. Ancak milli giyim kültürü halkımızdan tamamen koparılmamış, unutulmamış, tarihin derinliklerine gömülmemiştir. Aramızda hâlâ milli kimliğimize sahip çıkan büyükannelerimizin olması umut verici. Ayrıca ulusal bayram ve festivallerin geleneksel kıyafetler giyilerek kutlanması geleneği de yaygınlaşıyor. Geleneksel giyim kültürüyle bugün milletimizi eğitebileceğimizi bilmemiz önemlidir. "Halkımıza yabancı olan açık Batı kıyafetleri giyen veya toplumun önemli bir parçası haline gelen dini örtbas etmek için hijab giyinen Kazak kadınları için gelenek giysislerimizin önemini bilmesi, öğrenmesi pek önemlidir. Eski Kazak geleneğinde kız çocuklarının hakları konusunda hiçbir kısıtlama yoktu ve onlar özgürce yetiştiriliyordu. Kazak kızları günlük yaşamda asla yüzlerini kapatan giysiler giymezlerdi. Yüzünü ve saçını siyahla örtmek Kazak kadınının tabiatında yoktur. Kızlar ve yengeleri saçlarına ayrı bir saygı ve özen gösteriyordu. Genel olarak ulusal giysi, özel olarak da başlık, kadının toplumsal statüsünü ve yaşını belirleyen bir simgedir. Kazak kızları evlenmeden önce takya (yuvarlak şapka) gibi giysiler takarlardı. Bunların hepsi Kazak toplumunda, kadının sosyal statüsünü ve toplumdaki yerini belirleyen giyim tarzlarıdır" diyor. Tarih Bilimleri Adayı, Etnograf Dosymbek Katran.

YÖNTEM

Araştırmanın yöntemi, Nitel Araştırma Yöntemlerinden "Gözlem Araştırması"dır. Araştırmanın evreni 18-40 yaş arasındaki üniversite öğrencilerini ve kadınları barındırmaktadır. Araştırmanın örnekleme, konu için alınan işçi kadınlar ve genç kadınlardır.

Bu uyarlamalar: sosyal medya, ve günlük hayattaki izlem çalışmalarıdır. Hedef kitleye ulaşması amaçlanan problem için yapılan araştırmada, istatistiksel veriler örnekleme ortaya konulmuştur.

Bulgular ve tartışma

Sosyal medya da tartışmaya yol açan vetoplumu iki gruba ayırıştırarak Arap etkisinin yada imajının Kazak toplumunun kadınlar arasında hızlıca yayılmasıdır. Onun içerisinde genç bayanların hijab giyinmesi; ona göre hayatını değiştirmesi olmuştur. Öncelikle vurgulanmak ve dikkat çekmesi istenilen kısım “Kazak kadınların kimliğinin yok olmasıdır” olgusu ve bakış açısıdır.

SONUÇ

Kazak kadınlarının ve tüm Türk halkılarının kadın toplumu daha çok eşitlik kavramına yakın yaşamını sürdürmüştür. Bunu kanıtı da günümüze kadar yazılan eserlerdir. Ev hanımın tut devlet önderliğine kadar uzanan kadınların hayatı tarihesidir. Fakat günümüzde imkanların çoğalması, kadınların modern hayata ayak uydurması sırasında yabancı kültürlerin etkisi altında kalması, tarihi başka millet için ayırışmaya kadar yol açmaktadır. Son zamanlarda Arap kültürüne ayıt hijab giyisi Orta Asya da genç kızlarımızın milli kimliği yitirmesine kadar götürmektedir. Ve bu imaj değişikliği, kadınların çalışmasına ve okuma amacını değiştirmekte olduğu görülmektedir. Hijab giyen bayanların daha çok ev ortamında bulunması tesadüf mi ya da kendi tercihler mi sorusu olduğuna açıklık getirmek zor. Bu giyisler bilinçli tercih edilmekte olan örnekler toplumumuzda pek çok rastlamak mümkün. Hijab konusunu dini olarak değil kültür açısından bakıp, daha çok bilinçli tercih edilmesinden yana olmalıyız. Çünkü tarihimiz ve milli kimliğimizin tamamen değişmesine olan tehlikeyle karşılaşmaktayız.

KAYNAKÇA

1. https://on.kz/din_islam/xidzab-kiiu-qazaqqa-qisyndy-ma-55143/
2. <https://365info.kz/2014/08/xidzhab-kazak-ajelderine-tan-kiim-emes>
3. <https://zhasalash.kz/news/kazak-ayel-38e074/>
4. <https://bugin.kz/3965-qazaq-qydzaryna-khiddgab-kiyu-paryz-ba>
5. https://kaz.inform.kz/news/hidzhab-kiip-bet-zhuzin-karamen-burkep-zhuru-kazak-ayelderinin-tabigatyna-zhat-foto_a2891201/
6. https://cdn.iuc.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=02_mk1-02.005_han.pdf

BİLİM VE İNOVASYONDA KADINLARIN ROLÜ THE ROLE OF WOMEN IN SCIENCE AND INNOVATION

Lale MUSAYEVA

Ü. Hacibeyov 68, Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Azerbaycan dili ve öğretim teknolojisi bölümü, ORCID: 0000-0002-7701-5716

Özet

Son yıllarda, küresel toplum kadınların ve kız çocuklarının bilime katılımı konusunda önemli ilerlemeler kaydetti. Ancak bu alana katılımlarını sınırlayan engeller hâlâ mevcut. Buna mevcut toplumsal cinsiyet önyargıları ve klişeleri de dahil olabilir. Kadın bilim insanlarının oranının yeterince yüksek olmamasının nedenlerinden biri de budur. Örneğin dünyadaki araştırmacılar arasında orta yarının temsilcileri yüzde 30'dan azını oluşturuyor. Kadın öğrencilerin fen ve teknik alanlarını seçme oranları da düşüktür. Öte yandan eğitim, sağlık, sosyal bilimler ve beşeri bilimler alanları da ağırlıklı olarak “kadın” ağırlıklı kalıyor.

Kadınlar, tıp, teknoloji, mühendislik ve sosyal bilimler gibi çeşitli alanlarda ilerlemeye katkıda bulunarak bilimin ve inovasyonun gelişmesinde önemli rol oynuyorlar. Ancak tarihsel olarak, mevcut cinsiyet engelleri nedeniyle katkıları çoğu zaman yeterince değerlendirilmemiştir. Modern dünyada durum değişiyor, ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin sorunlar hâlâ güncelliğini koruyor.

Kadınlar, antik çağlardan modern çağlara kadar bilimin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Örneğin, İskenderiyeli Hypatia matematik ve astronomiye katkılarda bulunmuş, Marie Curie Nobel Ödülü'nü kazanan ilk kadın olmuş, Rosalind Franklin ise DNA'nın yapısının keşfedilmesinde önemli rol oynamıştır. Kadınlar, gelişmelere rağmen yüzyıllardır eğitime ve bilimsel araştırmalara sınırlı erişimle karşı karşıya kalıyorlar.

Günümüzde giderek daha fazla kadın STEM (bilim, teknoloji, mühendislik, matematik) alanlarında eğitim görüyor, ancak bu alanlardaki temsil oranları hala yetersiz. Başlıca zorluklar şunlardır:

- Kız çocuklarının bilimsel kariyer yapmasını engelleyebilecek toplumsal cinsiyet kalıpları.
- Kadın bilim insanlarının erkek meslektaşlarından daha az kazandığı bir ücret farkı.
- Bilimsel kuruluşlarda ve teknoloji şirketlerinde kadınların liderlik pozisyonlarında bulunmaması.

Modern teknoloji ve bilimin gelişmesine pek çok kadın önemli katkılarda bulunmuştur. Örneğin:

- Katherine Johnson, ilk Amerikan uzay aracının fırlatılmasına yardımcı olan hesaplamaları yapan bir NASA matematikçisidir.
- Jennifer Doudna, genetik mühendisliğinde devrim yaratan CRISPR teknolojisinin geliştiricilerinden biridir.
- Emmanuelle Charpentier, moleküler biyolojinin gelişimine yaptığı katkılardan dolayı Nobel Ödülü sahibi bir biyokimyacıdır.

Kadınlar, start-up'ların kurulmasında, yeni teknolojilerin geliştirilmesinde ve bilimsel projelerin yönetilmesinde aktif olarak yer alıyorlar. Araştırmalar, ekiplerinde cinsiyet çeşitliliği bulunan şirketlerin daha yüksek düzeyde yenilikçilik ve finansal dayanıklılık gösterdiğini ortaya koyuyor. Ancak eşitliğin sağlanması için ek desteklere ihtiyaç vardır, bunlar arasında şunlar yer alır:

- Kadın bilim insanlarına yönelik hibe ve burslar.
- STEM alanında kız çocuklarına yönelik mentorluk programları.
- Kadınların bilimsel başarılarının medya ve eğitimde popülerleştirilmesi.

Kadınlar bilim ve inovasyonda önemli bir rol oynuyor, ancak potansiyelleri yeterince değerlendirilemiyor. Bilim camiasında toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek, kalıplaşmış düşünceleri yıkmak ve herkes için eşit fırsatlar yaratmak, sürdürülebilir kalkınma ve teknolojik ilerleme yolunda önemli adımlardır.

Anahtar kelimeler: kadın, eğitim, inovasyon, bilim

Abstract

In recent years, the global community has made significant progress in involving women and girls in science. However, there are still obstacles that limit their participation in this field. These include existing gender prejudices and stereotypes. This is one of the reasons why the percentage of female scientists is not high enough. For example, women make up less than 30 percent of researchers worldwide. The percentage of female students who have chosen scientific and technical disciplines is also low. At the same time, education, health care, social sciences and humanities remain predominantly “female” fields.

Women play an important role in the development of science and innovation, contributing to progress in various fields such as medicine, technology, engineering and social sciences. However, historically, their contribution has often been underestimated due to existing gender barriers. In today's world, this is changing, but the challenges associated with gender inequality are still relevant.

Women have made significant contributions to science from ancient times to modern times. For example, Hypatia of Alexandria contributed to mathematics and astronomy, Marie Curie became the first female Nobel laureate, and Rosalind Franklin played a key role in discovering the structure of DNA. Despite their achievements, women have faced limited access to education and scientific research throughout the centuries.

Today, more and more women are pursuing degrees in STEM (science, technology, engineering, mathematics), but their representation in these fields remains underrepresented. Key challenges include:

- Gender stereotypes that may deter girls from pursuing scientific careers.
- The pay gap, with female scientists earning less than their male colleagues.
- The lack of women in leadership positions in scientific institutions and tech companies.

Many women have made significant contributions to the development of modern technology and science. For example:

- Katherine Johnson – NASA mathematician whose calculations helped launch the first American spacecraft.

- Jennifer Doudna – one of the developers of CRISPR technology, which revolutionized genetic engineering.
- Emmanuelle Charpentier – biochemist, Nobel Prize laureate for her contribution to the development of molecular biology.

Women are actively involved in creating startups, developing new technologies and managing scientific projects. Research shows that companies with gender diversity in their teams demonstrate higher levels of innovation and financial sustainability. However, additional support is needed to achieve equality, including:

- Grants and scholarships for women scientists.
- Mentoring programs for girls in STEM.
- Popularization of women's scientific achievements in the media and education.

Women play a key role in science and innovation, but their potential remains underutilized. Supporting gender equality in the scientific community, overcoming stereotypes, and creating equal opportunities for all are important steps towards sustainable development and technological progress.

Keywords: women, education, innovation, science

SÜMER, AKAD, BABİL VE ASURLULARDA KADIN VE AİLE HUKUKU
SUMERIAN, AKADIAN, BABYLONIAN AND ASSYRIAN WOMEN AND FAMILY
LAW

Serap Şule YAVUZ KALIN

Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı,
ORCID 0000-0001-9662-1132

Özet

Bu çalışma, Mezopotamya’da Sümer, Akad, Babil ve Asur uygarlıklarında kadın ve aile hukukunun tarihsel gelişimini ve toplumsal işleyişteki yerini ele almaktadır. Sümerler, MÖ 4000’lere uzanan varlıklarıyla yazıyı icat ederek tarihî çağları başlatmış, astronomi, matematik ve tarım gibi alanlarda ileri bir medeniyet kurmuşlardır. Mezopotamya, verimli topraklarıyla “Verimli Hilal” olarak anılmış ve kültürel bir bütünlük merkezi olmuştur.

Sümerler tarafından geliştirilen çivi yazısı ile yazılmış belgeler, hukuk ve aile düzenine dair önemli bilgiler sunar. Ur-Nammu Kanunları (MÖ 2100-2050) gibi en eski yazılı yasalar, toplumsal düzeni sağlamak için oluşturulmuştur. Mezopotamya’da hukuk, bireylerin sosyal ve ekonomik ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünü olarak işlev görmüş; aile, evlilik, miras ve boşanma gibi konuları kapsayan yasalarla toplumun temel taşı olan aile kurumu korunmuştur.

Aile, kadın, erkek ve çocuklardan oluşan bir yapı olarak erken dönemlerden itibaren önemsenmiş; nişan ve evlilik süreçleri şahitler huzurunda kayıt altına alınarak hukuki bir çerçeveye oturtulmuştur. Evlilik, tek eşlilik esasına dayanmış ve sözleşmelerle sağlamlaştırılmıştır. Nişan döneminden itibaren her iki tarafın aileleri maddi katkıda bulunmuş, “tirhatu” ve “kirhum” gibi hediyelerle bu süreç desteklenmiştir. Boşanma durumunda ise erkeğin kadına tazminat vermesi zorunlu kılınmış, kadınların onuru ve hakları kanunlarla korunmuştur. Özellikle boşanma, nafaka ve miras gibi konularda kadının mağduriyetini önleyen düzenlemeler dikkat çekicidir.

Sonuç olarak, Mezopotamya uygarlıklarında aile ve kadın hakları, dönemin koşullarına göre ileri bir hukuk anlayışıyla düzenlenmiş; evlilik ve boşanma süreçleri kesin kurallarla bağlayıcı hale getirilmiştir. Bu sistem, Anadolu toplumlarını da etkileyerek bölgedeki hukuki ve toplumsal yapının gelişimine katkıda bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Eski Mezopotamya’da Aile, Kadın , Aile Hukuku

Abstract

This study examines the historical development of women and family law and its place in social functioning in the Sumerian, Akkadian, Babylonian and Assyrian civilizations in Mesopotamia. With their existence dating back to 4000 BC, the Sumerians initiated historical ages by inventing writing and established an advanced civilization in fields such as astronomy, mathematics and agriculture. Mesopotamia was known as the “Fertile Crescent” with its fertile lands and became a center of cultural integrity.

Documents written in cuneiform developed by the Sumerians provide important information about law and family order. The oldest written laws, such as the Code of Ur-Nammu (2100-2050 BC), were created to ensure social order. In Mesopotamia, law functioned as a set of rules regulating the social and economic relations of individuals; the institution of the family, which was the cornerstone of society, was protected with laws covering issues such as family, marriage, inheritance and divorce.

Family, as a structure consisting of women, men and children, was considered important from early times; engagement and marriage processes were recorded in the presence of witnesses and placed in a legal framework. Marriage was based on the principle of monogamy and was strengthened with contracts. From the engagement period onwards, the families of both parties made financial contributions, and this process was supported with gifts such as "tirhatu" and "kirhum". In the event of divorce, the man was required to pay compensation to the woman, and the honor and rights of women were protected by law. The regulations that prevented women from being victimized, especially in matters such as divorce, alimony and inheritance, are noteworthy.

As a result, family and women's rights in Mesopotamian civilizations were regulated with an advanced understanding of law according to the conditions of the period; marriage and divorce processes were made binding with strict rules. This system also affected Anatolian societies and contributed to the development of the legal and social structure in the region.

Keywords: Family in Ancient Mesopotamia, Women, Family Law

GİRİŞ

Sümerler milattan 4000 yıl öncesine dayanan varlığıyla Mezopotamya bölgesinde yaşamış, birçok medeniyetin temellerinin atıldığı bir uygarlık, teşkilat ve devletleşme yapısıyla Ur, Uruk, Kiş, Lagaş ve Nippur adı verilen 35 şehir devleti oluşturmuş, zamanın şartlarına göre oldukça gelişmiş olan bir medeniyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazıyı ilk defa bulan ve kullanan ve bu yazı vasıtasıyla dönemin din ve medeniyetlerini oldukça da etkilemiş olan, günümüzde kullandığımız güneş saatini tüm detayları ile o dönemde oluşturan, astronomi, tıp çalışmaları ile devrinin en büyük medeniyetidir. Tarımla uğraşan bu topluluk buğday, arpa ve çavdar yetiştirmiş, ayrıca hayvancılıkla uğraşmıştır. kuran bu uygarlık, çivi yazısını geliştirmiştir. Yazının icadıyla tarihî çağları başlatan bu uygarlık, ortaya koyduğu gelişmeler sayesinde küresel bir etki yaratmıştır. İçerisinde tahıl ambarları, din adamlarının barındıkları yerler ve en üst katta da gözlemevinden oluşan birimlerden meydana gelen Zigurat adı verilen çok katlı tapınaklar yapmışlardır. Astronomi, takvim ve matematiğin geliştiği bir uygarlıktır. Sümerler, güneş saatini geliştirmiş, yılı 12 aya bölmüş; ayı 30, yılı ise 360 gün olarak hesaplamışlardır. Ayrıca Ay ve Güneş tutulmalarıyla ilgili de hesaplar yapmışlardır.

1963'de ünlü Amerikalı Sümer bilgini Samuel N. Kramer (1897-1990) çok satan kitabı *Sümerler*'i yayımladı. Bu kitapta bize detaylı hukuk sistemiyle birlikte, ilk yasa koyucuların davranış şekilleri, tarım kitapları, farmakoloji reçeteleri, iki meclisli en eski parlamento, en eski hukuki emsaller, en eski masallar, bir annenin çocuğuna söylediği en eski ninniler, en eski atasözleri, en eski sosyolojik tespitler, en eski aşk şiirleri ve birçok konu başlığıyla ilgili detaylar ulaştırdı.⁸

Sümerlere ait ve günümüze ulaşmış, kanun maddeleri içeren, bilinen en eski yazılı tablet olan Ur-Nammu kanunları, 2100-2050 yıllarına ait olup Sümerce yazılmıştır. En eski okul olan ve kil tabletlerini yazmaya mahir kişilerin yetiştiği "Eduba" okulları da Sümerler tarafından

⁸ Kramer, S. N. (2001). *Sümerler*, Kabalcı Yayınevi.

kurulmuştu. En eski Sümer dönemi, kanallar ve sınır taşlarıyla ayrılmış birkaç bağımsız şehir devletinden oluşuyordu. Her şehir devletinin merkezinde şehrin koruyucu tanrısı veya tanrıçasının tapınağı vardı. Her şehir devleti, şehrin dini ayinlerine başkanlık eden bir rahip veya kral tarafından yönetiliyordu.

Mezopotamya

Fırat ve Dicle arasında kalan bölgeye Mezopotamya ismi verilir. Bu bölgede Fırat ve Dicle nehirlerinin meydana getirdiği alüvyonlarla örtülü verimli topraklar bulunmaktadır. O sebeple bu bölgeye “Verimli Hilal” ismi verilir.

Yazının doğduğu yer Mezopotamya’dır. Fırat ve Dicle nehirleri arasında yer alan, **Yunanca “iki nehir arası”** anlamına gelen Mezopotamya’ya Mısırlılar “**Naharina**”, İslami dönemlerde ise “**ada**” anlamına gelen “**Cezire**” isimleri verilmiştir.⁹ Mezopotamya adı günümüzde; kuzeyde Toros Dağları, güneyde Basra Körfezi, doğuda Zagros Dağları, batıda da Suriye Çölü tarafından çevrelenen alan için kullanılır.¹⁰ Mezopotamya kelimesi bir coğrafi terim olmakla birlikte aynı zamanda da bir kültürel kimliği ve bütünlüğü ifade etmek için de kullanılır.

Hukuk ve Mezopotamya

Çok eski zamanlar da dahil olmak üzere bir arada yaşayan insanların sosyal ve ekonomik olarak hayatlarını belli bir kural kaide çerçevesinde devam ettirebilmeleri ve uyum içerisinde yaşayabilmeleri için bir takım kurallar oluşturdukları görülmektedir. En basit tabiri ile hukuk toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü demektir.¹¹ Her nerede bir topluluk var ise orada kurallar uygulanmak zorundadır. Uygarlık yolunda ilerlerken ve devlet yapılanması bütün tabakaları ile oluşmaya başlarken hukuk kuralları da zaman içerisinde oturmaya başlamış, ticaretten, ikili ilişkilere, kadın, erkek, çocuk ve toplumun her tabakasını ilgilendiren hukuk kuralları ortaya çıkmıştır. Hukuk alanında ortaya koyulan tüm olumlu gelişmelerle birlikte, toplum hayatının en güçlü paydası olan ailede de mirastan, ayrılığa kadar birçok konuda aile içerisinde çekişmeli durumlar da ortaya çıkabilmektedir.¹² Tüm bu olumsuzluklar da mevcut hukuk sistemi içerisinde çözülmektedir. Çivi yazısı ile yazılmış belgelerin büyük bir kısmı hukuk ve iktisat konusundadır. Bu belgelerin aile hukuku ve günlük hayatın iktisat ve ticaret bakımından ilişkilerini aksettiren alışveriş vesikaları, kira sözleşmeleri, ödünç muamele ve mahkeme zabıtları olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.¹³

Aile Kavramı ve Mezopotamya

Kadın, erkek ve çocuklardan oluşan ailenin temelleri de hiç şüphe yok ki çok erken dönemlere dayanmaktadır. Eski Mezopotamya’ya ait ortaya çıkarılan belgelerde de ailenin oluşumu, ailenin korunması ve ailedeki bireylerin birbirlerine ait yükümlülükleri ve sorumlulukları da dahil olmak üzere bir çok konuyu içermektedir. Şahitler huzurunda nişanlanmaları ile birlikte şahitler huzurunda evlenmeleri de Mezopotamya hukuk sisteminde net bir şekilde ortaya koyulmuştur. Soyun devamı, atalardan gelen mirasın paylaşılması, kız çocuk ve erkek çocuğun hangi ölçülerde mirastan faydalanacağı da net bir şekilde belirtilmiştir. Hiç şüphesiz koyulan tüm kural ve kaideler toplumun yapısal işleyişindeki pürüzleri ortadan kaldırmakla birlikte, aynı zamanda da aile bütünlüğünün ve huzurunun da korunmasına yönelik adımlardır. Evliliğin çok sağlam temeller üzerine oturduğunun söylememiz mümkündür. Bu temel tek bir

⁹ Memiş, E. (2007). Eskiçağda Mezopotamya:(en eski çağlardan Asur İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar). Ekin Kitabevi.

¹⁰ Köroğlu, K. (2012), Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar, İstanbul, İletişim Yayınları, 7. Baskı.

¹¹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>

¹² Kılıç, Y. (2014), Eskiçağ Aile Hukuku, Konya, Çizgi Yayınları.

¹³ Tosun, M., & Yalvaç, K. (1975). Sumer, Babil, Assur kanunları ve Ammi-Şaduqa fermanı.Sf.10

kadınla evlenmek ve evliliği bir sözleşme ile sağlamlaştırmak gibi esaslar ile net bir şekilde düzenlenmiştir.¹⁴

Nişanlılık/ Evlilik Dönemi

Eski Mezopotamya toplumunda da toplumların büyük bir kısmında olduğu gibi evliliğe ilk adım erkek tarafının kız tarafını ziyareti ile başlar. Bu aşamada her iki tarafın ailesinin de evlilik birliğine giden sürece maddi olarak katkı sağladıkları görülmektedir. Damadın ailesi, gümüş veya çeşitli hediyelerden oluşan tirhatu (m) adı verilen bir nişan hediyesi ve “şölen parası” olarak tanımlanan kirhum adlı maddi bir bedel ödemektedir.¹⁵ Karşılıklı akitleşme ile oluşan ve birbirlerine verilen hediyeler hem yeni kurulacak aileye yapılan desteği ifade eder hem de aileler arasında kaynaşma ile birlikte anlaşma da oluşmaktadır. Tüm bu yapılan işlemler de kayıt altına alınmaktadır. Kanununun 8. Maddesinde “Eğer sözleşme tableti yoksa...” tabiri nişanın/ evliliğin geçerli olması için sözleşmeye / yazılı anlaşmaya gerek olduğunu anlatmaktadır.¹⁶ Damadın ailesi tarafından hazırlanan bir eğlencenin ardından eşlerin fiili birlikteliği başlamaktadır. Birçok ritüelin gerçekleştiği bu eğlencenin ardından gelin, çeyiziyle birlikte kendi ailesinden ayrılarak kocasının ailesine dâhil olmaktadır.¹⁷ Günümüzde nişan merasimi evlilik gibi resmi prosedürlerle çerçevelenmemektedir fakat Eski Mezopotamya’da yine kanunlar çerçevesinde koruma altına alınıp karara bağlanmaktadır. Eski Asur Dönemine ait Kt 88/k 625 numaralı nişan akdinin bozulmasını karara bağlayan bir mahkeme tutanağı olan metinde; Amur-İstar adlı şahıs, nişan hediyesi olarak alması gereken kemerin kendisine verilmemesini gerekçe göstererek mahkemeye başvurmakta ve üç şahidin huzurunda nişanlısı ile aralarındaki nişan akdi bozulmaktadır.¹⁸

Aile kurumunu korumaya yönelik yasalar maalesef kadın ve erkek için aynı şekilde işlememektedir. Nişandan dönen erkeğin tirhatunu geri alınmazken, kadınınki alınmaktadır. “Eğer (erkek) kadını alır (onunla evlenir) ve onun (kayınpederinin) evine girerse, daha sonra gelin kaderine giderse (ölürse) damat bütün getirdiğini evden çıkarmayacaktır” şeklinde belirtilerek getirilen tirhatunun oranı kadar bedel belirlenmiştir.¹⁹ Kadınların genel olarak onurunu korumaya yönelik kanun maddeleri birçok yerde gözümüze çarpmaktadır. “Eğer bir adam bir kadınla evlenirse ve evlilik sözleşmesi yapmamışsa fakat iki sene onun evinde oturmuşsa o kadın eştir. (evden) çıkmayacaktır.”²⁰

Hiç şüphe yok ki Mezopotamya halklarının evlilik ve aile kurumuna ne kadar önem verdiklerini anlayabilmek için ortaya koydukları, yazdıkları kanunlara bakmamız yeterli olacaktır. Yapılan tüm kanunlarda kadın hakları, kadınlık onuru koruma altına alınmıştır. Evlilik, boşanma, evlatlık alma, miras gibi aile hukukuna ait tüm konulara yer verilmiştir. Mezopotamya uygarlıklarındaki bu hukuk anlayışı, diğer konularda olduğu gibi bu alanda da Anadolu toplumunu da etkilemiştir.²¹

Boşanma/Nafaka

Mezopotamya toplumlarında evlilik bir alışveriş gibi sözleşmeye tabii tutuluyordu ve evliliğin bozulması durumunda da her iki tarafa da bazı yükümlülükler ve yaptırımlar yükliyordu.

¹⁴ Kılıç, Y. (2014), Eskiçağ Aile Hukuku, Konya, Çizgi Yayınları

¹⁵ Sünbül, N. (2020). Eski Mezopotamya Hukukunda Aile ve Evlilik. OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2(1), 99-113.

¹⁶ Kılıç, Y. (2014), Eskiçağ Aile Hukuku, Konya, Çizgi Yayınları, Sf.31

¹⁷ BOTTERO, J., 2012. Kültürümüzün Şafağı Babil, Çev.: Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları

¹⁸ Sünbül, N. (2020). Eski Mezopotamya Hukukunda Aile ve Evlilik. OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2(1), 99-113.

¹⁹ Tosun, M., & Yalvaç, K. (1975). Sumer, Babil, Assur kanunları ve Ammi-Şaduqa fermanı.

²⁰ Tosun, M., & Yalvaç, K. (1975). Sumer, Babil, Assur kanunları ve Ammi-Şaduqa fermanı. Kanun:34

²¹ Mebrure Tosun, “Sumer, Babil ve Assur’lularda Hukuk, Kanun ve Adalet Kavramları ve Bunlarla İlgili Terimler”, Belleten, Cilt: XXXVII, Sayı: 148, s. 557-581

Evlilik tek tarafın isteğiyle ya da her iki tarafın da istemesiyle de bozulabiliyordu. Karısını boşayan erkek kadına tazminat vermek zorundaydı ve bazı durumlarda da çeyiz iade ediliyordu. Ur-Nammu Kanunları Madde 6: "Eğer bir adam bir başkasının karısını boşarsa, 1 mina gümüş öder." Bu madde bize , boşanma durumunda kadının korunmasına yönelik bir hüküm içerdiğini net bir şekilde göstermektedir. Lipit-İştâr Kanunları Madde 24'de ise : "Eğer bir adamın karısı çocuk doğurmazsa, adam bir cariye alabilir, ancak karısını boşayamaz." Bu kanun da kadınların evlilikteki statüsünü koruyan bir kuraldır.

Tek taraflı ayrılıkların büyük çoğunluğu kadının çocuğunun olmamasından kaynaklanıyordu.²² Boşanma söz konusu olduğunda daha önce evlilik yapmamış bir kadının, daha önce evlilik yapmış olan bir kadından daha fazla nafaka aldığı görülmektedir. Evlilik sözleşmesi yapılmadığı takdirde, o evliliğin kanunca geçersiz sayıldığı ve çiftlerin ayrılmaları halinde erkeğin kadına herhangi bir şey vermeyeceği anlaşılmaktadır. Böyle durumlarda erkek hiçbir şey vermeden boşanma gerçekleşiyordu.²³ Kadının masumiyeti kanunlar çerçevesinde belirlenirse mağdur olmaması adına kanunun tüm maddeleri kadın lehine işlemektedir. "Bir adam bir kadın alır da kadın hastalığa yakalanırsa ve adam ikinci bir kadın almak isterse hastalığa yakalanan karısını boşayamaz; bunun yerine onu inşa ettiği bir eve yerleştirir ve yaşadığı sürece ona yardım eder."²⁴

Hammurabi Kanunları'nda ise şu maddeler göze çarpmaktadır.

Madde 128: "Bir kadınla evlilik sözleşmesi yapılmadan birleşilirse, o kadın eş sayılmaz."

Madde 137: "Eğer bir adam karısını boşarsa ve kadın çocuk doğurmuşsa, çeyizi ve çocuklarının bakım masrafları için para verilir."

Madde 141: "Eğer bir kadın kocasına karşı gelirse ve evi terk ederse, suçlu bulunursa nehre atılır."

Madde 165-167: Erkek çocuklara mirasta öncelik tanınır, ancak kız çocukları da miras alabilir.²⁵

Ninova ve Aşur gibi şehirlerden çıkarılan Orta Asur Yasaları'nda karşılaştığımız şu maddeler ise dönem hakkında önemli bilgiler içermektedir ;

Madde 14: "Eğer bir adam bir başkasının karısıyla zina yaparsa, her ikisi de cezalandırılır; kadının cezası kocasına bağlıdır." (Zina için ölüm cezası mümkün).

Madde 15: "Eğer bir adam karısını boşarsa, çocukları ona kalır; kadın çeyizini kaybedebilir."

Madde 40: "Evli kadınlar ve tapınak rahibeleri örtünmek zorundadır; örtünmeyenler cezalandırılır." (Kadınların toplumsal statüsüne dair düzenleme).

Madde 59: "Bir adam karısını dövebilir, ancak aşırı zarar verirse cezalandırılır."²⁶

Sonuç

Eski Mezopotamya uygarlıklarında evlilik aşamalardan oluşmaktaydı ve aile kurumu kesin ve net kanunlarla koruma altına alınmaktaydı. Kadın hak ve özgürlükleri kanunlardan anladığımız

²² Kılıç Yusuf, "Hitit Öncesi Anadolu Toplumlarında Kadının Siyasi ve Sosyal Statüsü", Aktüel Arkeoloji, Sayı: 32, Mart-Nisan 2013.

²³ Şahin, H. A. (2015). Eski Ön Asya Aile Hukukunda Nafaka, Tazminat ve Mal Paylaşımı. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(38), 143-156.

²⁴ Hammurabi Kanunları, No:148

²⁵ Saporetti, Claudio. (1979). The Status of Women in the Middle Assyrian Period. Malibu: Undena Publications

²⁶ Roth, Martha T. (1997). Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor. Atlanta: Scholars Press.

kadarıyla dönemin şartlarına göre iyi konumdadır. Boşanma hakkı her iki taraf için de verilmekte ve kadın için haksız bir durum söz konusuysa nafaka ve tazminatlar ile kadın hayatının sonuna kadar koruma altına alınmaktadır. Aile kurumu evlilik öncesinden başlayarak önemsenmekte ve sözleşme denilen bir tür nikâh akti ile her iki taraf için bağlayıcı özellik taşımaktadır.

Kaynakça

1. Kramer, S. N. (2001). Sümerler, Kabalcı Yayınevi.
2. Memiş, E. (2007). Eskiçağda Mezopotamya:(en eski çağlardan Asur İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar). Ekin Kitabevi.
3. Köroğlu, K. (2012), Eski Mezopotamya Tarihi: Başlangıcından Perslere Kadar, İstanbul, İletişim Yayınları, 7. Baskı.
4. Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>
5. Kılıç, Y. (2014), Eskiçağ Aile Hukuku, Konya, Çizgi Yayınları.
6. Tosun, M., & Yalvaç, K. (1975). Sumer, Babil, Assur kanunları ve Ammi-Şaduqa fermanı.
7. Sünbül, N. (2020). Eski Mezopotamya Hukukunda Aile ve Evlilik. OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2(1), 99-113.
8. Bottero, J., 2012. Kültürümüzün Şafağı Babil, Çev.: Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları
9. Tosun, M., & Yalvaç, K. (1975). Sumer, Babil, Assur kanunları ve Ammi-Şaduqa fermanı
10. Mebrure Tosun, "Sumer, Babil ve Assur'lularda Hukuk, Kanun ve Adalet Kavramları ve Bunlarla İlgili Terimler", Belleten, Cilt: XXXVII, Sayı: 148, s. 557-581
11. Kılıç Yusuf, "Hitit Öncesi Anadolu Toplumlarında Kadının Siyasi ve Sosyal Statüsü", Aktüel Arkeoloji, Sayı: 32, Mart-Nisan 2013.
12. Şahin, H. A. (2015). Eski Ön Asya Aile Hukukunda Nafaka, Tazminat ve Mal Paylaşımı. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(38), 143-156.
13. Saporetti, Claudio. (1979). The Status of Women in the Middle Assyrian Period. Malibu: Undena Publications.
14. Roth, Martha T. (1997). Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor. Atlanta: Scholars Press.

T.C.
SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Eğitim Fakültesi Dekanlığı

Sayı : E-97388707-100-532027
Konu : Görevlendirme {Doç. Dr. Selman
ABLAK}

Sayın Doç. Dr. Selman ABLAK

İlgi : Ases (Academy Of Scientific And Educational Studies 13.02.2025 tarihli ve 115 sayılı yazısı

İlgi yazı gereği; Ases (Academy of Scientific and Educational Studies) tarafından 07-08 Mart 2025 tarihleri arasında Kayseri'de düzenlenecek olan Ases I. Uluslararası Kadın Araştırmaları Kongresinin Düzenleme Kuruluna Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde Akademisyen temsilcisi olarak görevlendirilmeniz uygun bulunmuştur.

Gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Taner ÇİFÇİ
Dekan V.

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSMC0B8L72 Pin Kodu :04532

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/cumhuriyet-universitesi-ebys>

Adres : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanlığı Sivas
Telefon:0 346 219 1224 Faks:0 346 219 1037
e-Posta:egitim@cumhuriyet.edu.tr Web:www.cumhuriyet.edu.tr
Kep Adresi:cumhuriyetuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Esra PAŞAOĞLU
Unvanı: Büro Personeli
Dahili No: 4615

17.03.2025

ISBN: 978-625-95806-8-5

ASES PUBLICATIONS-2025©